

T.C.
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**BOŞANMA SONRASI YAŞAM DENEYİMLERİ: EBEVEYNE
YABANCILAŞMAYA İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Sümevra CEYLAN DOLANBAY

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

BOŞANMA SONRASI YAŞAM DENEYİMLERİ: EBEVEYNE
YABANCILAŞMAYA İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Sümevra CEYLAN DOLANBAY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Sümevra Ceylan Dolanbay tarafından hazırlanan “Boşanma Sonrası Yaşam Deneyimleri: Ebeveyne Yabancılaşmaya İlişkin Nitel Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma, .../.../2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ (Başkan)

Doç. Dr. Aslıhan AYKARA (Danışman)

Doç. Dr. Fulya AKGÜL GÖK (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açıktır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Sümevra CEYLAN DOLANBAY

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Aslıhan AYKARA** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sümevra CEYLAN DOLANBAY

Tüm Eylülere...

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın ortaya çıkma fikri için başlatılan düşünsel süreçten içime sinerek sonlandırılıp teslim edilmesine kadar geçen zaman, uzun bir deneyim ve içsel bir yolculuktan benim için. Bu süreci tamamlayabilmek için var olan içsel ve dışsal tüm kaynaklar aynı zamanda beni yapanlardı. Ben çevremle kurduğum bağı kendimle birlikte ve kendimde büyüttüm. Temelde bu bağların ne zaman, kiminle ve tüm bir etkenler ışığında nasıl oluştuğu meselesiyle yola çıkan bu çalışmayla da hayatımda çıktığım zahmetli ama güzel bir yolculuğu daha tamamladım. Bu yolculuk sürecinde çevrem diye bahsettiğim tüm kişilere ve tüm bu kişilerin hayatlarında büyük önemleri olan ebeveynlerine, kardeşlerine, eşlerine, akrabalarına, arkadaşlarına... Yani aile bildiklerine teşekkürlerimi borç bilirim.

İlk özel teşekkürümü birbirinden özel araştırma katılımcılarına, bu çalışmanın öznelere etmek istiyorum. Bu çalışma sizler sayesinde ortaya çıktı ve sizler bu çalışmanın yazarları oldunuz. Her birinizin kattıkları, varsa yaşadığı olumsuzlukları dönüştürmek için verdiği mücadele bu çalışmanın ve bir şeyler yapma isteğimin var olma nedeni. Paylaşımınıza ve katkılarınıza ayrı ayrı ve tekrar tekrar teşekkürlerimi sunuyorum. Emeğimize sağlık.

Değerli katılımcılarımı bulmam için yardımcı olmuş sevgili arkadaşlarım hayatları birbirine ulaşan bu insanların bir araya getirilmesine yardımcı oldunuz. Desteklerinize çok teşekkür ederim.

Tez danışmanım Doç. Dr. Aslıhan AYKARA'nın çalışmanın hep daha iyi bir hal almasını sağlamak için sabırla ve ilgiyle verdiği destek sayesinde hem bu çalışmayı ortaya çıkarabildim hem de onun bilgi birikimiyle beslendim. Kendisine teşekkürlerimi sunuyorum.

Savunma jürisinde yer alarak tezimin son halini almasına, verdikleri önerilerle katkı sağlayan Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ'a ve Doç. Dr. Fulya AKGÜL GÖK'e de teşekkürlerimi sunarım.

Bir diğer teşekkürümü çok sevgili aileme, Ceylan ailesine yapmak istiyorum. Her biri birbirinden orijinal üyelerinin bana öğrettiği, kazandırdığı değerlerle beni ben yapma yolundaki ilk ve en önemli kaynağımınız. Sevgili annem ve babam iyi birer ebeveyn

olduğunuz için, sevgili ablam yoluma örnek olduğun için, küçük kız kardeşim bana sevginin en karşılıksız hallerinden birini öğrettiğin için... Sizlere minnettarım. İyi ki varsınız, iyi ki hep yanımdasınız.

Sevgili Uzun ailesinin büyük üyeleri ise bir diğer teşekkürümün sahibi. Kendisiyle birlikte; beni her gördüğünde anlattığı küçüklüğümün, çocukluğumun anılarını da götüreren sevgili dedem ve beni her gördüğünde kaç yaşında olduğumu aynı merakla soran sevgili anneannem, belli bir yaşa kadar bana bakarak ama sevginizi daima vererek ve bu sevgiyle beni güçlü hissettirerek kalbimde hep var oldunuz. Bu hep böyle kalacak.

Başka bir teşekkürümü de anne ve babamdan sonra 2. bir anne ve baba gibi tüm torunlarına aynı istekle bakarak; hala aynı ilgiyle ve sevgiyle yaklaşarak kocaman kalplerini gösteren, bizleri hiç yalnız bırakmayan sevgili babaanneme ve dedeme etmek istiyorum.

Araştırmanın son dönemlerine denk gelen tanışıklığımızla desteğini, ilgisini ve mutluluğunu esirgmeden yanımda olarak “İyi ki hayatıma girdiniz.” dedirten sevgili iş arkadaşlarım Dilara ve Berna, arkadaşlığımız için sizlere de çok teşekkür ederim.

Sona gelirkenki teşekkürümü hayatımın son 6 yılı boyunca ve özellikle bu süreçte desteğini asla esirgemedi hep yanımda olarak gerçekten hayatıma arkadaş, bana yoldaş olmuş değerli küçük aileme, eşime, Yasin’e etmek istiyorum. Sen benliğimi, kendimi ve güçlü yönlerimi keşfetmemi sağlama yolundaki en büyük şansısın. Seninle her şey daha güzel, daha anlamlı.

Son teşekkürümü ise tüm bu kişilerin arkasında olan, olabilen ve olmaya çalışan tüm ailelere, aile bilinenlere ediyorum. Hepinize çok teşekkür ederim.

ÖZET

DOLANBAY CEYLAN, Sümeyra. Boşanma Sonrası Yaşam Deneyimleri: Ebeveyne Yabancılaşmaya İlişkin Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Aile; çocuğun toplumsallaşmasına, kişilik ve kimlik gelişimine destek olan birey için doğal ve en birincil ortamdır. Parçalanmış aile ise ölüm, boşanma ve ayrılma olarak üç ana şekilde ortaya çıkan aile tipidir. Çalışmanın konusu çerçevesinde ele alınan boşanmayla parçalanmış ailelerde; boşanma sürecinde ve bağlantılı olarak ortaya çıkabilen anlaşmazlıklar sürecinde çocuğun özellikle velayetini alamamış olan ebeveynine yabancılaşabildiği görülebilmektedir. Literatürdeki baskın görüş, yabancılaşmanın; ebeveynlerden birinin çeşitli motivasyonlarla, çocuğu diğer ebeveyne bilerek yabancılaştırdığı üzerinedir. Ek olarak, ebeveynler arasında gerçekleşebilen aile içi işlevsel olmayan iletişim örüntüleri temelinde boşanma öncesi, sırası ve/veya sonrası yaşanan pek çok farklı ilişki sel nedenle gerçekleşebildiği de bilinmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin çocuklarının, ebeveyne yabancılaşma konusundaki deneyimlerini yapısal aile sistemleri kuramı aracılığıyla ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmektir. Bu amaçla 29 özneyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Boşanma öncesindeki aile içi işlevsel olmayan etkileşim örüntülerinden doğan iletişim sınırları ve bu doğrultuda şekillenen ilişki yapıları, bu dönemde temeli atılan yabancılaşma deneyimiyle ilk ve en önemli bağlantıdır. Boşanmanın ve beraberinde yaşanan ilgili sorunların bu temelin üzerine eklenerek yabancılaşmayı güçlendirebildiği görülmüştür. Öznelerden bazıları için boşanmanın hayatlarına olumsuz etkisinin ya da hiçbir etkisinin olmaması, aile yapısının ve üyeler arası ilişkilerin önemini göstermiştir. Özneler arasında boşanma sonrasında ebeveynine karşı duygu ve düşüncelerinde var olmayan bir yabancılaşmayı deneyimlediği görülen bir kişi yoktur. Boşanma öncesi veya sırası süreçlerde yaşananlar ebeveynle ilişkinin yabancılaşma boyutuna ulaşmasına neden olmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında sosyal hizmet çerçevesinde sunulan en belirgin iki öneri; tüm süreç boyunca herkesin ulaşabileceği belediye gibi kurum ve/veya kuruluşlardan verilebilecek aile danışmanlığı hizmetiyle bir destekleme programının uygulanması ve velayet davalarında uygun görülen aileler için alternatif bir seçenek olarak “ortak velayet” uygulamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyne yabancılaşma, yapısal aile sistemleri kuramı, boşanmayla parçalanmış aile, anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma, velayet

ABSTRACT

DOLANBAY CEYLAN, Sümeyra. Life Experiences After Divorce: A Qualitative Research On Parental Alienation, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Family; It is the natural and most primary environment for the individual that supports the socialization of the child and the development of personality and identity. The broken family, on the other hand, is the type of family that occurs in three main forms as death, divorce and separation. In families divided by divorce, which is discussed within the framework of the subject of the study; During the divorce process and related conflicts, it can be seen that the child may become alienated from the parent who has not been able to get custody. The dominant view in the literature is alienation; It is about one of the parents knowingly alienating the child from the other parent for various reasons. In addition, it is known that it can occur for many different relational reasons before, during and/or after divorce on the basis of dysfunctional family communication patterns that can occur between parents. In this direction, the aim of the research is; The aim of this study is to reveal the experiences of current adult children, who have gone through the process until the divorce case of families torn by divorce or the whole process, including the lawsuit, when they were younger than 18, on alienation from their parents, through structural family systems theory, and to develop solution proposals on this issue. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 29 subjects.

The boundaries of communication arising from dysfunctional interaction patterns within the family before the divorce and the relationship structures shaped in this direction are the first and most important connection with the experience of alienation, the foundation of which was laid in this period. It has been seen that divorce and the related problems experienced can strengthen alienation by articulating on this basis. For some of the subjects, the fact that divorce had no or negative effects on their lives showed the importance of family structure and relationships between members. Among the interviewees, there is no person who is seen to have experienced an alienation that does not exist in his feelings and thoughts towards his parents after the divorce. What happened during the processes before or during the divorce caused the relationship with the parent to reach the level of alienation. In the light of the findings obtained in the research, the two most prominent suggestions presented within the framework of social work; implementation of a support program with family counseling service that can be provided by institutions and/or organizations such as the municipality that everyone can reach throughout the whole process, and the application of “joint custody” as an alternative option for families deemed appropriate in custody cases.

Key Words: Parental alienation, structural family systems theory, divorced family, contested divorce, high conflict divorce, custody

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ADAMA SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. AİLE VE EVLİLİK.....	3
1.1.1. Parçalanmış Aile.....	5
1.2. BOŞANMA TİPLERİ: ANLAŞMALI VE ÇEKİŞMELİ BOŞANMA	7
1.2.1. Velayet Davası ve İlgili Davalar	8
1.3. BOŞANMAYLA PARÇALANMIŞ AİLELERDE İLİŞKİLER.....	14
1.3.1. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Ebeveynler Arasındaki İlişki	15
1.3.2. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Ebeveyn-Çocuk İlişkisi	17
1.3.3. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Çocuğun Boşanmaya Olası Tepkileri..	22
1.4. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL YAKLAŞIMI	23
1.4.1. Genel Sistemler Kuramı	23
1.4.1.1. Aile Sistemleri Kuramı	24
1.4.1.2. Yapısal Aile Sistemleri Kuramı	26
1.5. EBEVEYNE YABANCILAŞMA	35
1.5.1. Ebeveyne Yabancılaşmanın Olası Nedenleri ve Görülme Biçimleri	37
1.6. EBEVEYNE YABANCILAŞMA SENDROMU/EBEVEYN YABANCILAŞTIRMA BOZUKLUĞU	38

1.6.1. Ebeveyne Yabancılaştırma ve Patolojik İş Birliği/Gruplaşma/İttifak/Koalisyon.....	44
1.7. BOŞANMAYLA PARÇALANMIŞ AİLELERDE EBEVEYNE YABANCILAŞMA	48
1.7.1. Ailedeki 18 Yaşından Küçük Çocuklarda Ebeveyne Yabancılaşma Üzerine Yapılmış Araştırmalar	51
1.7.2. Ailedeki 18 Yaşından Büyük Çocuklarda Ebeveyne Yabancılaşma Üzerine Yapılmış Araştırmalar	57
1.8. EBEVEYNE YABANCILAŞMA BAĞLAMINDA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: ADLİ SOSYAL HİZMET ALANI	58
1.9. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	61
1.10. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	64
1.11. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	65
1.12. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI.....	65
1.13. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	66
1.14. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	66
2. BÖLÜM: YÖNTEM	67
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	67
2.2. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ.....	69
2.3. ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI.....	72
2.4. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARACI VE GÖRÜŞME SÜRECİ..	73
2.5. VERİLERİN ANALİZ SÜRECİ.....	76
2.5.1. Betimsel Analiz	76
2.5.2. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği	79
2.5.3. İnanılabilirlik	79
2.5.4. Güvenilebilirlik.....	80
2.5.5. Onaylanabilirlik	81
2.5.6. Aktarılabilirlik	81
2.5.7. Derinlemesine Düşünme Süreci: Hazırlıklar ve Özdüşünsel Süreç	82
2.5.8. Etik Açıklamalar	85
2.5.9. Araştırmacının Rolü	86

2.5.10. Araştırmanın Aşamaları.....	87
-------------------------------------	----

3. BÖLÜM: ANALİZ..... 88

3.1. BOŞANMA SÜRECİNİN FARKLI AŞAMALARINDA DUYGU, DÜŞÜNCE VE İLİŞKİLER 89

3.1.1. Boşanma Öncesi Yaşam 90

3.1.1.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki..... 91

3.1.1.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki 97

3.1.1.3. Aile İçi İlişkiler 103

3.1.1.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular 106

3.1.2. Boşanma Sırası Yaşam 109

3.1.2.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki..... 109

3.1.2.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki 113

3.1.2.3. Aile İçi İlişkiler 115

3.1.2.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular 118

3.1.2.5. Boşanma Davası ve İlgili Davalar Hakkındaki Bilgiler 125

3.1.3. Boşanma Sonrası Yaşam..... 132

3.1.3.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki..... 132

3.1.3.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki 154

3.1.3.3. Aile İçi İlişkiler 160

3.1.3.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular 172

3.1.4. Destek Mekanizmaları 184

3.1.4.1. Geniş ve Çekirdek Aile Üyelerinin Desteği 185

3.1.4.2. Sosyal Destek Mekanizmaları 192

3.1.4.3. Profesyonel Destek Mekanizmaları 196

3.2. YABANCILAŞMA DENEYİMİ 199

3.2.1. Yabancılaşmaya Öncülük Eden Temel Nedenler 199

3.2.1.1. Ebeveynlik Becerilerinin Yerine Getirilememesi 200

3.2.1.2. Ebeveynler Arasındaki Sorunlara Maruz Kalmak 206

3.2.1.3. Aile İçi İttifaklar (Koalisyonlar ve Üçgenleşmeler) 211

3.2.2. Yabancılaşmanın Nasıl Yaşandığı..... 213

3.2.2.1. Aile İçi İttifakların Oluşması (Koalisyonlar)..... 213

3.2.2.2. Aile Üyesi Olarak Yabancılaştırmak	217
3.2.2.3. Ebeveyne Karşı Belirgin Suçluluğun Olmaması	225
3.2.2.4. Ebeveyne İlişkinin Düzelmemesini İstememek	226
3.3. BOŞANMA SONRASI ÇIKARIMLAR.....	232
3.3.1. Ortaya Çıkan Kişisel Değişimler	232
3.3.2. Aile ve Evliliğe İlişkin Algı.....	238
3.3.3. Boşanma Durumuna İlişkin Algı.....	242
3.3.4. Yaşanan Sürece İlişkin Temenni ve Öneriler	246
3.3.4.1. Yaşanan Sürece İlişkin Temenniler	246
3.3.4.2. Yaşanan Sürece İlişkin Öneriler	256
3.4. SOSYAL HİZMETE YÖNELİK DÜŞÜNCELER	263
3.4.1. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerin Sosyal hizmete Yönelik Gereksinimler.....	263
3.4.2. Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Öneriler	268
4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	274
4.1. SONUÇLAR.....	274
4.1.1. Öznelerin Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkilerine Yönelik Sonuçlar	275
4.1.2. Öznelerin Yabancılaşma Deneyimine Yönelik Sonuçlar	278
4.1.3. Öznelerin Boşanma Sonrasına Çıkarımlarına Yönelik Sonuçlar	280
4.1.4. Öznelerin Sosyal Hizmetle İlgili Düşüncelerine Yönelik Sonuçlar	281
4.2. ÖNERİLER.....	283
5. BÖLÜM: TARTIŞMA.....	290
KAYNAKÇA	293
EK 1. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ	303
EK 2. ARAŞTIRMA İZİN YAZISI.....	304
EK 3. KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM METNİ/GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	305
EK 4. YARI YAPILANDIRILMIŞ REHBER GÖRÜŞME FORMU	307
EK 5. ORJİNALLİK RAPORU	310

KISALTMALAR LİSTESİ

- DSM** : The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı).
- EYB** : Ebeveyn Yabancılaştırma Bozukluğu.
- EYS** : Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu.
- ICD** : International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (Dünya Sağlık Örgütü Hastalıkla ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması Kitapçığı).
- PAS** : Parental Alienation Syndrome

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1: ÖZNELERİ TANITICI BİGİLER.....	71
TABLO 2: VERİ ANALİZ SÜRECİNDE KODLAMA VE KATEGORİLEŞTİRME ÖRNEĞİ.....	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: ARAŞTIRMANIN AŞAMALARI.....	87
ŞEKİL 2: BOŞANMAYLA PARÇALANMIŞ AİLELERDE ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNE YABANCILAŞMAYA İLİŞKİN DENEYİMLERİ ANA TEMA HARİTASI	88
ŞEKİL 3: BOŞANMA SÜRECİNİN FARKLI AŞAMALARINDA YAŞAM DÖNEMLERİNDEKİ DUYGU, DÜŞÜNCE VE İLİŞKİLER TEMA HARİTASI	90
ŞEKİL 4: YABANCILAŞMA DENEYİMİ TEMA HARİTASI.....	199
ŞEKİL 5: BOŞANMA SONRASI ÇIKARIMLAR TEMA HARİTASI.....	232
ŞEKİL 6: SOSYAL HİZMETE YÖNELİK DÜŞÜNCELER TEMA HARİTASI.....	263

GİRİŞ

Aile, bireyin toplumsallaşmasında aracı olma rolüyle üzerine pek çok sosyal sorumluluğun yüklendiği bir kurumdur. Aile içerisindeki etkileşimler için; bireyin kendisini bulabilmesinde, kendisini ifade edebilmesinde, tüm hayatında etkili olacak ilişki ve iletişim biçimlerinin oluşmasında, benliğini şekillendirmesinde sistemin temelini atılan çimento denilebilir. Birey, birey olabilmeyi önce ailede gerçekleştirebilir. İnsani değerlerinin, yaşama bakış açısının biçimlendirilmesinde kısa ya da uzun süreli etkisiyle kendisini sürekli yapılandırarak bir inşa süreci geçirmekte olan birey için ailenin kilit bir unsur olduğu düşünülebilir. Ailenin yapılanmasıyla, bireyin yaşam döngüsü boyunca gerçekleşen olaylar karşısında bilerek ya da bilmeyerek başvuracağı kaynaklar bir bütün haline getirilir. Sonu olmayan bir gelişme ve değişme süreci geçiren insan gibi aile de bir yapı ve sistem olarak canlıdır ve bir araya gelen kişilerin birlikteliklerinden oluşmaktadır. Aile; bu bağımsız, ayrık unsurların her birinden daha farklı olandır, parçaların bütününden fazlasıdır. Öyleyse aslında aile olarak ifade edilirken kastedilen; içerisinde birçok etkileşimi, ilişkiyi barındıran bir yapıdır. Aile üyelerinden özellikle ebeveynler arasındaki iletişim ve etkileşim yapısı veya bunun büyük etkisi nedeniyle ebeveynlerin ayrılığı ve/veya boşanması söz konusu olup ailenin bütünlüğü bozulabilmektedir. Ayrılıkla çocukların ve ebeveynlerin yaşamlarına yeni sorunların eklenildiği bir süreç söz konusu olur. Bu parçalanma sürecinde ebeveynlerin birbirlerini öncelikli olarak eş rolüyle değil de ebeveyn olarak görebilmeyi başarmaları ve çocuklarını boşanmanın nesnesi haline getirmeden bunun dışında tutabilmeleri bu sürecin sağlıklı atlatılabilmesinde önemli birer unsurdur. Freeman (2011, s. 476-477)'in da ifade ettiği gibi bu ilişkiye etki eden 'çevre' de önemli bir unsur olup; çocuk, ebeveyn ve çevre ayrı ayrı ancak birbirlerinin bağlamında düşünüldüğünde, boşanma sonucunda aile için pek çok yeni sürecin geliştiği görülebilmektedir. Bu süreç bizleri, çocukların ebeveynlerine karşı uzaklaşması, ebeveynleriyle iletişimini kesmesi ile görülen ve

beraberinde pek çok psikolojik sorunu¹ getirebilecek ebeveyne yabancılaşma² durumunun ele alınmasına kadar getirmiştir. Ebeveyne yabancılaşmanın³ bireylerin ilişki ve etkileşim biçimlerinin önemli rol oynadığı bir süreçle gerçekleşebilmesi mümkündür. Tüm bunlar ışığında genel anlamda aile sisteminin anlaşılabilmesinde öncelikle etkileşimsel ve yapısal örüntüler doğrultusundaki yapısal aile sistemleri kuramından⁴ yararlanılacak olup aile ve evlilik kavramına değinilecektir. Bunlar içerisinde ailenin fonksiyonlarından, aile tiplerinden özellikle çalışmanın konusunu oluşturan boşanmayla parçalanmış aile kavramından, süreçte etkisi olabilen unsurlardan boşanma tiplerinden, boşanmayla parçalanmış ailelerde ebeveynler ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkilerden, çalışmanın asıl konusu olan ebeveyne yabancılaşma kavramından bahsedilecektir. Kavram çalışma grubu ile ilişkilendirilerek ele alınacak ve son olarak sosyal hizmetle konunun ilişkisinden bahsedilerek sosyal hizmet mesleği ve disiplinine ilişkin çözüm önerileri getirilecektir.

---

¹Yabancılaşmış çocuklar açısından uzun dönemli etkilerin madde kullanımı, kendine ve başkalarına güven kaybı, kendi çocuklarına yabancılaştırmayı yaşatma, depresyon, kendini bir yere ait hissedememe ile ilgili kimlik sorunları gibi birçok problem olabildiği; ayrıca bu çocukların ileride boşanmayla sonuçlanan evlilikler yapabilme olasılıklarının daha yüksek olduğu (Baker, 2005, s. 273 ve 301) ifade edilmektedir. Johnston ve diğerleri (2001, s. 319) de bu çocuklarda davranış bozukluğu, antisosyal kişilik bozukluğu, ayrılık kaygısı bozukluğu, sanrısız bozukluk, narsistik kişilik bozukluğu ve cinsiyet kimliği sorunlarının görülebileceğinden bahsetmektedir.

²Yabancılaşmayı, dışarıdan bakan bir gözle değil de başlıklarda bahsedilen bağlamlarla bir süreç, deneyim, olay, durum, konu olarak ele alabilmek ve yalnızca bir kavramdan değil; çalışma çerçevesinde deneyimleri dinlenecek olan bireylerin, ele alındığında, içine dahil olabildiği bir bağlamdan bahsedilmek adına çalışmada bu ifade kullanılmıştır.

³Yabancılaşma durumuna bir ebeveynin sebep olması üzerinden tanımlama yapmadığı için etiketleyici olmadığı ve aile içerisindeki ikili ilişkilerden ve/veya gelişimsel ya da yaşantısal bir dönemden kaynaklanarak gerçekleşen sürece vurgu yaptığı düşünülen “ebeveyne yabancılaşma” ifadesi diğer çevirileri içinden çalışma içerisinde kullanılan kavram olmuştur. Bu kavram yaşanan sürece odaklanarak bir ebeveynin katkısıyla diğerine yabancılaşma durumunu da içine alabilen geniş bir kapsamı içermektedir. (Gardner, 2003b, s. 6; Torun, 2016, s. 79).

⁴ Kuramın; yapısal aile kuramı (bkz. Nichols, 2013), yapısal aile sistemler ya da yapısal aile sistemleri kuramı (bkz. Akün, t.y.) olarak ele alınabildiği görülmektedir. Ayrıca kuram temelinde gerçekleştirilen terapi yöntemi de yapısal aile terapisi olarak isimlendirilmektedir (bkz. Nichols, 2013, s. 207-237).

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. AİLE VE EVLİLİK

Aile, toplumun temelini oluşturan bir çekirdek, bir sosyal çevre olarak görülebilir ve toplumu oluşturan bireylerin gelişimi dolayısıyla önem arz eden çocukluk dönemi açısından önemi oldukça büyüktür çünkü bireylerin ihtiyaçları olan sevgiyi, şefkati, güven duygusunu, eğitimi, öğretimi ve bakımı veren en doğal ortamlardan birisidir (Aral ve Sağlam, 2012, s. 72). Aile kavramına ilişkin en genel tanımlama kan, evlilik ve evlat edinme yoluyla ilişki halinde olan ve bu araçların birbirine bağladığı bireylerin genellikle ortak bir mekânı paylaşarak oluşturdukları toplumsal bir birim olduğuna yöneliktir (Bozkurt, 2014, s. 260). Buna ek olarak iki insanın birleşip bir çift olmasıyla başlangıcı olduğu yapı denilebilir (Nichols, 2013, s. 212).

Bahsedilen geleneksel ve genel tanıma ek olarak White ve Klein (2002, akt. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 18)'ın aile için şu üç farklı özellik üzerinden tanımlama yapmış olduğu görülmektedir: Ailenin farklı kuşaklardan ilişkileri de kapsamasından kaynaklanarak uzun süren bir toplumsal ilişkiler ağından oluşması, biyolojik, evlilik ve diğer hukuksal düzenlemelerle tanımlanmış ilişkilere dayanması ve geniş ölçekli akrabalık ilişkilerinin de bir parçası olması. Tüm bunlara bakıldığında; temelde hane halkı büyüklüğüne göre (geniş/büyük⁵ veya çekirdek/küçük/dar⁶), ailedeki otoritenin hangi aile üyesinin elinde olduğuna göre (anaerkil veya ataerkil), kimi zaman hane halkı büyüklüğü içerisinde de ele alınan parçalanmışlık durumuna göre (boşanmayla, ölümle, ayrılıkla parçalanma vb.), yaşanan yere göre (kırsalda yaşayan, kentte yaşayan veya gecekonduda yaşayan)

⁵ Büyük aile; ebeveynler, çocuklar, evli olan çocukların eşleri ve çocukları olmak üzere üç neslin aynı mekânı paylaşarak birlikte yaşamasından veya aynı aile içerisinde birleştirilmesinden meydana gelen bir aile düzenidir (Mertler, 1990, 8, akt. <http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021). Bu aile düzeni kendi içerisinde kök aile ve birleşik aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kök aile; ebeveynler, çocukları, evli tek erkek çocuk ile eşi ve çocuklarının bir arada oturmasıyla meydana gelen aile düzeni için kullanılan bir ifadedir. Birleşik aile ise evlenmemiş kız kardeşler, tüm erkek kardeşler ve evli olanların eşlerini, çocuklarını ve torunlarını kapsar. Bu aile tipi erkek evlat üzerinden genişler (Gökçe, 1976, s. 62).

⁶ Çekirdek aile ise eşler ve evli olmayan çocuklarından oluşur. Küçük ailelerde üye sayısı kısıtlı olup iki kuşaktan meydana gelen bir aile tipidir (Tezcan, 1993, s. 128, akt. <http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021).

(<http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021; Özgür Varan, 15.08.2021) aile tipi ve dünyaya etki eden gelişmelerin aile kurumu üzerinde oluşturduğu yenilikler doğrultusunda meydana gelen bireyci aile tipi bulunmaktadır (Bayer, 2013, s. 111-113). Bireyci aile; evlilik bağının gerekmediği ya da önemsenmediği bir ilişkiyi yürüten çiftlerin, evcil hayvanıyla yaşayan bireylerin, LGBTIQ+ partnerlerin ya da tek başına yaşayan bireylerin oluşturduğu aileye denmektedir. Bölgelere, kültüre, zamana vb. pek çok değişkene göre yapısal değişikliklere uğramakta olup (Özgür Varan, 15.08.2021) insan ilişkilerinin doğası gereği doğrusal bir biçimde oluşturulamayacak karmaşık ve komplike bir yapıyla gelişen aile sistemi; tüm bu sınıflandırmaların iç içe geçişiyle ataerkil geniş aile⁷, geçici geniş aile⁸ gibi aile tipleriyle de karşımıza çıkmaktadır (<http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021). Aile tiplerinin bahsedildiği biçimlerdeki sınıflandırmaları, aile yapısını meydana getiren iletişim örüntülerine ve dolayısıyla etkileşim kalıplarına işaret etmekte, aile içi ilişki sınırlarının nasıl meydana geldiğine yönelik kültürel, mekânsal, zamansal ya da kalıpsal kodları önümüzde sunmaktadır. Örneğin; kentsel bir aile tipinde evlilik birliğinin önemsenmesi ve buna yönelik geleneksel ritüellerin gerçekleştirilmesiyle ilgili ciddiyet düzeyi kırsal bir aile yapısına göre değişiklik gösterebilir. Bunun gibi anaerkil bir ailedeki ebeveyn-çocuk ilişki sınırları, iletişim ve etkileşim örüntüleriyle ataerkil bir ailedekiler farklılık gösterdiğinden söz konusu aile yapıları böyle isimlendirilmiştir. Araştırmanın konusu gereği de değinilecek aile tipi boşanmayla parçalanmış aile tipleri olduğu için evlilik birliğinden ve evlilik ile kurulan ailelerden bahsedilmesi gerekmektedir.

Ailenin kurulumunda yukarıda bahsedilen temel ve geleneksel yöntemlerden biri olan evlilik; kanunen belirlenmiş bir yaş sınırı üzerindeki iki kişiyi birbirine bağlayan, bu birliktelik içerisinde yer alan çocuklara statü sağlayan, toplumun büyük bir kısmının onaylıyor ve yasal olduğu görülen bir ilişki şeklidir (Polat, 2012, s. 8). Başka bir deyişle ailenin inşasında geleneksel olarak kabul edilen bir yöntem olarak evlilik; topluma

---

⁷ Ataerkil aile, baba otoritesinin aileye hâkim olduğu bir profile sahiptir. Ataerkil geniş ailede; ebeveynler, evli erkek çocukları, onların eşleri veya bir evli erkek çocuk ve diğer bekâr çocuklar ya da tek bir evli erkek çocuk, onun eşi, çocuğu ya da çocukları ve torunların birlikte oturduğu bir aile biçimidir (<http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021).

⁸ Ataerkil aile tipine uygun olarak babanın ebeveynlerinin ya da ikisinden birinin, bekâr kardeşlerinin; eşinin aynı yakınlıktaki akrabalarının veya her ikisinin de başka akrabalarının bulunması ile oluşan aile biçimidir (<http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf>, 15.08.2021).

katılacak yeni bireylerin gelişimine, yetiştirilmesine katkı veren, neslin devamını sağlarken de düzenleyici bir kurumun oluşturulmasını önceleyen bir sistemdir (Bozkurt, 2014, s. 260). Evlilikle veya evlilik dışında oluşan aileler çocuklarına konuşmayı, duygusal paylaşımı dolayısıyla iletişim kurmayı, kendilerini ifade etmeyi ve keşfetmeyi öğretmeli; kendi kendilerine bir değer sistemi oluşturmayı başarabilmeleri için onlara yol ve yöntem gösterme rolünü üstlenmelidir. Çocuğa kişiliğini kazandıran kurumların başında gelen ailenin asli görevleri arasında sorumlu olduğu toplumsallaşmayı ve bireyin kişilik gelişimine destek olma rolünü yerine getirmek bulunmaktadır (Bozkurt, 2014, s. 268-270). Bunun gibi çocuğun eğitimsel-kültürel değerleri kazanmasında yardımcı olacak, temel ihtiyaçlarını karşılayacak, kendisine güvenmesini, kimlik kazanmasını ve sosyal beceriler geliştirmesini sağlamak temel görevleri arasındadır (Turan, 2012, s. 121), Çocuğun yaratıcı gelişimini sağlayacak olanağı ve temel bir güvenlik duygusunu sunacak bir ortam yaratmak, bireyin toplumsal aidiyetlerini geliştirebilmek aileye düşen sorumluluklardır.

Bozkurt (2014, s. 268-270)'un ifadesine göre toplumdaki diğer kurumları etkileyen ve bunlardan etkilenen aile, özellikle toplumsal gelişmelerin sıçrayış niteliğinde yaşandığı dönemlerde tipi, yapısı, işlevi ile değişime en çok uyum sağlayan ve bu nedenle esnek bir yapılanması olan kurumlardan biri olmuştur. Aile tiplerinin gelişim sürecine bakıldığında; günümüzde, çeşitli nedenlerle boşanmaların ve ayrılıkların artışı doğrultusunda ortaya çıkan parçalanmış aileler çalışmanın araştırma grubunu oluşturması nedeniyle ele alınacaktır.

1.1.1. Parçalanmış Aile

Ailede parçalanma ölüm, boşanma ve ayrılma olarak üç ana şekilde yaşanmakta ve parçalanmış aile bu yollarla ortaya çıkan aile tipine denmektedir. Bu durum; üyelerden birinin, geçici veya sürekli bir hastalığının ya da sakatlığı nedeniyle, doğal afet, yoksulluk, işsizlik, terör, kan davası gibi toplumsal krizler dolayısıyla zorunlu olarak göç etmesi sonucu uzun süreli yokluğu ile mümkün olabilir (Şentürk, 2006, s. 59-60). Parçalanma; eşlerden birinin çalışmak amacıyla geçici olarak evi terk etmesi ya da sadece terk etmiş olması, eşlerin birbirinden ayrı yaşamaları, boşanma ve bu boşanma sonucu

sahip olunan çocukların hâkim kararıyla eşlerden birine verilmesi ya da başka bir nedenle aileden ayrılmaları gibi halleri de içermektedir (Dikeçligil, 1995, akt. Özatça, 2009; Özgüven, 2001, akt. Herdem ve Bozgeyikli, 2013). Parçalanmış aile ifadesi yerine tek ebeveynli aile ifadesi de kullanılabilir. Bu noktada yine bir ebeveyni ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile olarak tanımlamasına işaret edilmektedir. Tek ebeveynli aile de yine eşlerden birinin ölümü, uzun süren ya da sürekli yokluğu veya boşanma gibi faktörlerle oluşan aile formudur (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 18). Çalışmanın konusu gereği yalnızca boşanmayla tek ebeveynli hale gelmiş aile tipi ele alınacaktır. Çalışma çerçevesinde; boşanma ve bağlı süreçlerin bireylerin deneyimleriyle ilişkisine, diğer ebeveynin eksikliğine ya da yokluğuna vurgudan çok aile tipinin görünürde değişmiş olduğuna vurgu yapılmak istendiğinden “boşanmayla parçalanmış aile” ifadesinin kullanımı daha uygun görülmüştür.

Konuyla bağlantısı gereği çocuğun parçalanma yaşantısına bağlı tepkisel davranışlarına bakıldığında, tüm parçalanma deneyimlerinde; kişisel özellikler, büyütülen çevre, kültür vb. ile bağlantılı farklılıklar görülebilecektir. Yavuzer (1986, akt. Herdem ve Bozgeyikli, s. 11) çocuğun ebeveynlerinden birinin evden ayrılması karşısında göstereceği tepkilerle ilgili iki durum olduğundan bahsetmiştir: Terk edilmiş olma duygusu, suçluluk duygusu. Eğer ebeveynlerinden birinin evden ayrılma nedeni terk durumuysa çocuğun bunun nedenini kendisinde araması söz konusu olabilmektedir. Evden ayrılan ebeveynin nerede, nasıl olduğunu ve sağlığını, geri gelip gelmeyeceğini merak ederek yaşaması ile de bir belirsizlik sürecine hapsolmaktadır (Özağı, 2007, s. 6). İş veya hastalık nedeniyle meydana gelen geçici ayrılıklarda ise tüm bir aile için gerginliğe neden olmakta ve dolayısıyla aile ilişkilerinde bozulma yaşanabilmektedir. Ebeveynin aileden ayrılığının süresi uzadıkça çocuklar üzerindeki olumsuz etkiler de artmaktadır (Yavuzer, 2001, akt. Herdem ve Bozgeyikli, 2013, s. 11). Parçalanma nedeni olarak ölümün yaşanması halinde ise çocukların ölen ebeveynin tekrar dönmeyeceğine emin olması ile başlayan bir kabullenme süreci yaşanmakta olup ölen kişiye olan duyguların kalan aile bireyelerine transfer edildiği görülmektedir (Özgüven, 2001, akt. Herdem ve Bozgeyikli, 2013, s. 10). Tüm bunların ardından küçük yaşta çocuklar için ölüm ve geçici ayrılıkların boşanmaya oranla daha az olumsuz etkiye neden olduğu, boşanmaya daha olumsuz tepkiler gösterdikleri ifade edilmektedir (Herdem ve Bozgeyikli, 2013, s. 12). Çalışmanın konusu

gereği de çocuk yaştayken ebeveynleri boşanmış şu anda 18 yaşından büyük bireylerin boşanmayla parçalanmışlığı üzerinden boşanmayla parçalanmış aile kavramına değinilecektir.

Boşanma; evlilikte çeşitli değişkenlere bağlı gelişen sorunların zlememesi nedeniyle ya da başka bir motivasyonla evliliğin sona erdirilmesinin istenmesi ve bu isteğin yasal olarak işleme sokulması olayıdır. Fiziksel bir ayrılıktan önce ilk olarak düşünsel boyutta ortaya çıkan, daha sonra duygusal boyutla birleşip hukuki karar ile kesinleştikten sonra yeni bir yaşam düzeninin kurulmasına sebep olan çok boyutlu bir gelişimsel süreçtir. Tüm bu süreç, yasal boşanmanın gerçekleşmiş olmasına bağlı olmaksızın, aile yeleri üzerinde psikolojik, sosyal, ekonomik boyutta incelenebilecek çeşitli etkileri doğurmaktadır (Uyar, 1999, s. 1). Boşanma sürecinde söz konusu bu boyutlarda yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanan olumsuz etkilerin daha fazla olmasıyla gündeme gelen çekişmeli boşanma, Türkiye’deki aile hukukunda yasal olarak ‘‘ekişmeli’’ biçiminde tanımlanmış bir dava tipi değildir. Eşlerin boşanma sonrasındaki yaşamlarını etkileyecek mal, mülk gibi ortaklıklarının dağılımı, paylaşımı, çocuklarının velayetinin kimde kalacağı vb. zerinde sağladıkları fikir birliğiyle ortaya çıkan anlaşmalı boşanma da hukuken ‘‘anlaşmalı’’ ismiyle tanımlanmış bir dava tipi değildir. Dolayısıyla anlaşmalı ya da çekişmeli boşanma davası hukuki düzende usulen yani kanunda yer alan tanımlamaları açısından değil; uygulamada karşımıza çıkan dava tipleridir. Araştırma özneleri, çekişmeli veya anlaşmalı olması fark etmeksizin herhangi bir usulle boşanmış ebeveynlerin çocuklarından oluşmaktadır. Bu nedenle öncelikle her iki boşanma davası tipinin de ne olduğunun ve neden bir ayırım yapılmadan her iki dava tipinin ele alındığının anlaşılması istenmektedir. Araştırma zneleriyle olan bağlantısı nedeniyle Türkiye’deki hukuki tanım çerçevesinde boşanma tiplerini oluşturan anlaşmalı ve çekişmeli boşanma kavramlarına değinilecektir.

1.2. BOşANMA TIPLERİ: ÇEKİŞMELİ VE ANLAŞMALI BOşANMA

Uygulamada anlaşmalı ve çekilmeli olarak isimlendirilen boşanama davası tiplerinin, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)’nda sıralanmış boşanma sebepleriyle bağlantılı biçimdeki yorumlamayla adlandırıldığı görülmektedir. Anlaşmalı boşanma davaları, en az 1 yıllık evli çiftler arasında her iki tarafın da evliliği bitirme isteğiyle

uygulanabilmektedir. Çekişmeli boşanma davalarının ise genel (evlilik birliğinin temelinden sarsılması/şiddetli geçimsizlik) ve özel olmak üzere ikiye ayrılan boşanma nedenlerine dayandırılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Kanunen belirlenmiş özel boşanma sebepleri haricinde kalan diğer sebeplerle açılan davalar ise genel boşanma davasıdır. Çekişmeli boşanma davası, davaya konu olan tarafların boşanmayla ve sonrası yaşamla bağlantılı olabilecek ortaklıklarını içeren kanunen tanımlanmış konular üzerindeki anlaşmazlıklarla gerçekleşir. Anlaşmalı boşanma ise tarafların bahsedilen bu konular çerçevesinde fikir ve talep birliği içinde olmaları halinde açılan dava olarak tanımlanmaktadır (<https://www.ozankayahan.av.tr/anlasmali-bosanma-nedir/>, 27.12.2019).

Anlaşmalı boşanma davası, boşanan tarafların üzerinde anlaşmaya vardığı konularla ilgili karar değişikliğine gitmesiyle çekişmeli boşanma davasına (<https://www.hukukihaber.net/kararlar/anlasmali-bosanmanin-cekismeli-bosanmaya-donusmesi-h94886.html>, 09.03.2020) ya da çekişmeli boşanma davası, boşanan tarafların çatışmanın yaşandığı çeşitli konular üzerinde anlaşmaya varması ile anlaşmalı boşanma davasına dönüştürülebilmektedir (<https://hukukdestegi.com/tr/2018/05/14/cekismeli-bosanma-davasinin-anlasmali-bosanma-davasi-olarak-gorulmesi/>, 09.03.2020). Bu durumların; tarafların ailevi, sosyal, ekonomik baskılara maruz kalarak özgür iradeleriyle karar verememelerine neden olan çeşitli dinamiklerle gerçekleşebildiği görülebilmektedir.

Boşanma sonrası konularla ilgili davaların, boşanma sürecinin nasıl geçirilebileceğini belirlemeye etkisi olabilmektedir. Bu süreç boşanma sonrası aile hayatı için ve ebeveyn-çocuk ilişkisi başta olmak üzere aile üyeleri arasındaki ilişkiler açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, söz konusu etkenler olarak Kanun'daki velayet davası kavramına ve boşanmayla bağlantılı diğer davalara değinilmesi gerekmektedir.

1.2.1. Velayet Davası ve İlgili Davalar

Çekişmeli boşanma, yukarıda da anlatıldığı gibi tarafların; kanunen tanımlanmış maddi ve manevi haklarını elde edebilmek için birbirlerine karşı çeşitli iddialarını, çeşitli

biçimlerde ispatlama çabası içine girmesidir. TMK'nin 175. maddesi ile tanımlanmış konular ise boşanma, nafaka, velayet, maddi ve manevi tazminat, evlilik içinde edinilen malların, düğün takılarının (ziynet eşyası) paylaşılmasıdır. Çekişmeli boşanma davasının açılması ile bahsedilen bu konularda çeşitli hukuki sorunlar ortaya çıkabilmekte (<https://barandogan.av.tr/blog/medeni-hukuk/siddetli-gecimsizlik-evlilik-temelinden-sarsilmasi-cekismeli-bosanma-davasi.html>, 27.11.2019) olduğu için bu konular üzerinden ek davalar görülmektedir. Bunlardan en önemlisi velayet davasıdır.

TMK'nin 337., 340., 342. ve 346. maddeleri uyarınca velayet; çocukların bakım, eğitim, öğretim ve korunma ile temsil görevlerini kapsamaktadır. Yine aynı maddeler velayetin; bunu üstlenen annenin ve babanın çocuklarının kişiliklerine ve mallarına ilişkin haklarını, ödevlerini, yetkilerini ve yükümlülüklerini içermekte olan bir kavram olduğuna işaret eder. Bu kavram gereğince, Kanun maddelerinde, özellikle annenin ve babanın; çocuklarına bakmak, onları görüp gözetmek, geçimlerini, yetiştirilmelerini sağlamak ve eğitimlerini gerçekleştirmek gibi haklarından ve ödevlerinden bahsedilmektedir. Yine Kanun'un 336. maddesine göre; evlilik devam ettiği sürece annenin ve babanın velayeti birlikte kullanacağı görülebilmektedir. Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hali gerçekleşmişse hâkim, velayeti eşlerden birine verebilir ancak çocuğun velayeti ebeveynlerden birinin ölümü halinde sağ kalan ebeveyne, boşanma durumunda ise çocuğun birlikte yaşamasına karar verilen tarafa aittir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararınca (HGK-K.2018/1278) velayetin kime verileceğinin kararı, ebeveynlerin isteklerinden ve tercihlerinden ziyade çocuğun üstün yararının göz önünde tutulması doğrultusunda verilmelidir (<https://barandogan.av.tr/blog/medeni-hukuk/velayet-davasi-velayetin-degistirilmesi-veya-kaldirilmesi.html>, 02.04.2020). Kanun'un 182. maddesine göre mahkeme boşanmaya veya ayrılığa karar verirken, çocuğun anne ve baba ile sosyal çalışma görevlisi olarak kadrosu bulunan meslek elemanı kişisel ilişkileri düzenler. Velayetin verilmediği eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde de çocuk için; özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararlar esas alınır. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmakla sorumludur. Daha sonraki dönemlerde tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına bakılarak bu katılım miktarında artış olmasına mahkeme tarafından karar verilebilir. Çocuğun yüksek yararı dava çekişmeliyse; tarafların birbirleri hakkında öne sürdüklerinin aksini ispatlamak üzerine sundukları

delillerin, ifadelerin ve sosyal çalışmacıların sundukları mesleki görüşün de yardımı olarak hâkimlerin takdir yetkisine göre belirlenmektedir. Bu noktada aile içindeki iletişim sınırlarının ve etkileşim örüntülerinin doğrultusundaki aile içi ilişki yapısının göz önünde bulundurulması gerektiği bilinmektedir.

Velayet davası ise çocuğunun velayeti kendisinde olmayan ebeveynin diğer ebeveyne karşı açtığı bir dava türü olarak tanımlanmaktadır. TMK'nin 169. maddesi geçici önlemleri alması konusunda hâkime bir talep olmasa dahi kendiliğinden (re'sen) karar vermesi gerektiğini (<https://www.alideniz.av.tr/bosanma-davasi-sirasinda-tedbiren-gecici-velayet/>, 14.05.2020) belirtmektedir. Bu durumda hâkim, tarafların isteğine bağlı olarak karar vermez yani hâkim boşanma davası görülmekteyken velayetin kimde olacağına değinmekte olup ayrı bir davanın açılmasına gerek duymamaktadır (<https://barandogan.av.tr/blog/medeni-hukuk/velayet-davasi-velayetin-degistirilmesi-veya-kaldirilmesi.html>, 02.04.2020). Dolayısıyla boşanma davası dilekçesinde talep etmemiş olsalar da eşler, dava sürecinin tüm aşamalarında çocuklarının kendi himayelerine bırakılmasını (tedbiren/geçici velayet kapsamında) isteyebilirler (<https://www.alideniz.av.tr/bosanma-davasi-sirasinda-tedbiren-gecici-velayet/>, 14.05.2020). Ancak bu konuda ebeveynler arasında bir anlaşma yapılmamışsa ya da ebeveynlerden biri hâkimin geçici veya kalıcı olarak uygun gördüğü kişiye velayetin verilmesine karşysa, kararın değiştirilmesi için dava açılmasına yani velayet davasına yönelik kapı aralanmış olacaktır. Anlaşıldığı üzere velayet davası, hâkim tarafından velayetin kime verileceği kararına varılmasından sonra taraflardan birisinin bu kararın değiştirilmesini istediği ya da bu kararın değiştirilmesini gerektirecek başka durumlarda görülebilmektedir. Öyleyse boşanma davası tipinin ve boşanma nedeninin -ebeveynler arasındaki ilişkiyi yansıtan durumuna bağlı olarak- velayet davasının açılmasına yönelik istekte önemli birer etken olduğu söylenebilir. Buna ek olarak bu unsurlar, velayetin kime verileceğini de aynı nedenle etkileyebilmektedir.

Boşanma sürecinde ve sonrasında hukuki olarak ebeveynlerin birbirlerine karşı kullanabilecekleri koz eğer velayetse bunun üzerinden; değilse boşanmayla bağlantılı olan ve anlaşmanın sağlanması gereken diğer konular üzerinden savaşılabilecektir. Bu sayede doğrudan velayet üzerinden olmasına gerek kalmaksızın tüm bu hallerde çocuğun

ebeveynine yabancılaşması için gerekli ortam da doğmuş olacaktır. Velayet davası ile ebeveynler arasındaki çatışmanın, güç savaşının, rekabetin, tarafların birbirine karşı hissettikleri olumsuz duyguların çocuğun üzerinden yansıtılması mümkün olabilmektedir. Sonuçta, tüm bunların ebeveynliğin ve çocuğun üstün yararının önüne geçebilmesi durumunun yaşandığı görülmektedir. Ebeveynler birbirilerine karşı bir savaşı, mücadeleyi kazanma, sanki bir rakibi eleme, kapanmamış hesapları kapatma ve intikam alma duygusunun motivasyonu ile hareket edebilmektedir. Bu da velayet davasının adeta bir savaşa dönüşmesine ancak daha da kötüsü zaten bu yüzden açılmasına neden olacaktır. Öyle ki Turkat (2000, s. 204) tarafından yapılan bir derlemede “velayet savaşı” şeklinde ifade edilen bir kavramdan bahsedildiği görülmektedir. Bu durumun yaşanmasına neden olan arka plan, Coates (1999) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; boşanan bireylerin birbirine duyduğu nefret ve düşmanlık gibi duyguların oldukça kuvvetli olduğunun, bireylerin ölene kadar sürecek bir mücadele içinde olacaklarını ifade ettiklerinin görülmesi (Akt. Turkat, 2000, s. 202) ile açıklanabilir.

Velayet davasının açılması, ebeveynlerin birbirini; çocuklarına karşı yapıldığı iddia edilen ihmal, istismar ile suçlayabilecekleri, birbirlerinin itibarını düşürebilmek adına çeşitli olumsuz alışkanlıklarla ilgili karşılıklı suçlamalar yapabilecekleri bir ortam sunar. Yani ebeveynlerin; birbirlerinden, kurdukları işlevsiz ve şiddet içerikli iletişim örüntülerinden kaynaklanarak intikam alabilecekleri bir fırsatın doğması gibidir. Bu noktada; ebeveynler arasındaki ilişkilerin yapısal örüntülerinin, yabancılaşmanın oluşması doğrultusunda dikkat çektiği görülmektedir yani ebeveyne yabancılaşma deneyimi, velayet davası sürecinde temellenebilir ya da yaşanabilir. Tüm bunlar, araştırma öznelerinin; yalnızca çekişmeli boşanma davalarına maruz kalan bireyler içerisinde seçilmeyip tüm boşanma davaları içerisinde ele alınmasının nedenini, Türkiye’deki hukuk sistemi çerçevesinde açıklamaktadır. Bunun sayesinde de ailelerin makro ve mikro çerçevede yapısal olarak nasıl bir kısır döngü içerisinde kaldığı ve kendisine zarar verdiği gerçeği gözler önüne serilebilmektedir. Söz konusu ayrımın nedenini açıklayabilmek için; konuyla ilgili en çok çalışmanın yapıldığı yer olan Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) aile hukuku sisteminin, Türkiye’deki aile hukuku sisteminden ayrılmakta olduğunu ifade etmek gerekir. Bu nedenle ABD’deki sistemden bahsetmenin gerektiği düşünülmektedir.

ABD'deki aile hukuku sistemi içinde velayetle ilgili anlaşmazlıkların yaşanmasına giden süreç ve velayet davalarının açılması, yalnızca evliliklerin sona ermesiyle veya boşanmanın gerçekleşmesiyle bağlantılı değildir. Bu durumda velayet davasının açılması ya da velayet anlaşmazlığının yaşanması için ebeveynler evli olmayabileceği gibi boşanmak yerine sadece ayrı yaşıyor da olabilir; bunun yanında hiç birlikte yaşamamış ya da hiç evlenmemiş de olabilirler (<https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/types-of-child-custody-29667.html>, 05.04.2020). Bundan dolayı ABD'deki hukuk sistemi çerçevesinde çekişmeli boşanma davalarında görülen anlaşmazlıklar ile velayet anlaşmazlıklarından ayrı ayrı bahsedilebilmektedir. Baker ve diğerleri (2014, s. 7) tüm boşanma davalarının içinde küçük bir orana sahip olduğu görülen velayetten çekişme davalarının, aile mahkemesindeki tüm davalar içerisinde büyük bir oranı oluşturmakta olduğunu ifade etmiştir. Bu da ABD'deki aile hukuku sisteminde velayet davasının; Türkiye'dekinden farklı olarak sadece boşanmayla bağlantılı bir dava olmadığına ve bahsedildiği gibi çekişmeli boşanmadan bağımsız olarak yaşanabildiğine örnektir. Buradaki sistemin; velayet ve boşanma konusundaki esnek, geleneksel mahkemeye başvurulmasından başka seçeneklerle alternatif yollar sunan ve çeşitliliğe açık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre boşanma davası sonuçlanmadan velayet davası açabilme hakkına sahip olunmakta (Baker, 2014, s. 8-12; Turkat, 2000, s. 201-204), hâkim karşısına çıkılan geleneksel dava açma yolunu tercih etmeden önce arabuluculuk ya da tahkim gibi bir başka resmi yolla da velayet konusu çözümlenebilmektedir (Baker, 2014, s. 7; <https://www.liveabout.com/custody-mediation-versus-arbitration-2997289>, 06.04.2020; Johnston, 1994, s. 176-178). Bu sayede çekişmeli boşanma davasına ya da velayet davasına başvurana kadar başka süreçlerden geçilebilmesi sağlanmakta ve çoğunlukla gerçekten çekişmeli davalara başvurulmasını gerektirecek durumlar haricinde diğer yolların tercih edildiği görülebilmektedir. ABD'deki sistemin burada bahsedilmeyen velayet üzerinden geliştirilmiş hizmetleri de içeren bu çeşitliliği; aslında aile dinamikleri üzerinde ve üzerinden çalışıp ailedeki iletişim sınırlarının ve aile içi ilişki yapısının iyileştirilebilmesine bir fırsat vermektedir. Ek olarak bunun gerekliliğini göstermekte, asıl sorunun bu şekilde çözülebileceği ya da bunun için adım atılabileceği fikrini desteklemektedir. Örneğin, Baker ve diğerleri (2014, s. 9) çekişmenin oldukça yüksek ve şiddetli bir biçimde yaşandığı aile davalarında bile ortak/paylaşılan yasal velayet (her iki ebeveynin de çocukları üzerinde onun çeşitli ihtiyaçlarını karşılama ve

bunlar üzerinde karar verme yetkisine sahip olduğu velayet) kararının oldukça yaygın olduğundan bahsetmiştir.

Türkiye’de çekişmeli boşanma davası açabilecek yaşanmışlıklara ve hukuki gerekçelere sahip olmasına rağmen tarafların; birbirleriyle daha fazla iletişime girmeme isteği, çevrelerindeki insanların söyleyeceklerinden çekinme, çocuklarının etkilenmesinin önüne geçmeye çalışma gibi sebeplerden dolayı başka bir seçenek olmadığı için anlaşmalı boşanma davasıyla evliliklerini sonlandırabildiği görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de, anlaşmalı bir boşanmanın her zaman her konu üzerinde gerçekten anlaşıldığı ya da taraflar arasında çekişmenin, çatışmanın yaşanmamış ya da yaşanmıyor olduğu anlamına gelmediğini belirtmek faydalı olacaktır. Baker ve diğerlerinin (2014, s. 7) çalışmasında; ABD’de de yalnızca velayetin kime verileceğine yönelik kararın alınacağı bir velayet davasında velayetten çekişmenin yaşandığı bir davanın içerdiği unsurların olabildiğinden bahsedilmiştir. Bu unsurlar; çocuğun, velayeti alamayan ebeveyni hakkında diğer ebeveyn tarafından doldurulması ve velayeti alamayan ebeveynle çocuğun görüşmesine izin verilmemesi gibidir (Baker vd., 2014, s. 7). Bunun yanında Bernet ve diğerleri (2010, s. 129-130) ABD’de ebeveyne yabancılaştırmanın yaygınlığına yönelik yapılan araştırmalarla elde edilen veriler doğrultusunda, yabancılaştırmanın yaşanmasıyla ilgili gerçek orana ulaşılmasına engel olan bir durumdan bahsetmiştir. Bu durum; yabancılaştırılan ebeveynlerin birçoğunun çocuklarıyla temasını kaybetmesine rağmen, yeterli ve gerekli kaynaklara sahip olmadığından veya içinde bulunulan durumu daha da kötüleştirmek istemediğinden velayet isteğini mahkemeye taşımamasıdır. Bu nedenle de boşanma sonrası yaşanan ebeveyne yabancılaştırma deneyimlerinin birçoğunun yasal sistemin tanıklık ettiği bir gelişme olmadığından bahsedilmektedir (2010, s. 129-130).

Tüm bunlar doğrultusunda daha önce de ifade edildiği üzere, boşanma biçimi hukuki süreçlere her zaman çekişmeli olarak yansımaya da anlaşmalı boşanma olarak açılan bir dava için de taraflar arasında çekişmenin, çatışma ortamının ve huzursuzluğun var olabildiğini düşünebiliriz. Bu durumda, Türkiye’de anlaşmalı boşanma davalarının, kişiler arasında çekişmeli boşanma davası açılacak nedenler olmasına rağmen tercih edildiği görülebilmektedir. Bunun da kişiler arasında çekişme ya da çatışma olmamasından ziyade; sürecin uzamasına engel olmak, daha fazla sıkıntıya girmemek

adına gerçekleştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla yine daha önce de ifade edildiği gibi boşanma tipi olarak sınıflandırılan çekişmeli ve anlaşmalı ifadeleri, esasen; boşanma için açılan davanın tipini temsil etmektedir. Bu temsil de hukuki süreçlerin nasıl işletilmesi gerektiğine dayalı bir içeriğe sahiptir. Söz konusu ifadelerin; taraflar arasındaki çekişme, çatışma, anlaşmazlık, kişiler arasındaki fikir birliği gibi durumları gerçekte yaşanıldığı şekilde yansıtmayabildiği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak her türlü boşanma çeşitli aile içi sorunlardan meydana gelmiş ve bunları beraberinde getirecektir. Bunların açık bir biçimde değil de gizli ya da örtülü olarak yaşanması, aile içi yaraların olmadığı ve yenilerinin açılmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'deki hukuk sistemi içerisinde tanımlanan dava tipleri aracılığıyla bütünlüğü bozulmuş aileler ele alınacaktır. Dava tiplerine bakılmaksızın tüm bu süreçlerin etkilerini, boşanmayla parçalanmış ailelerdeki ilişkileri mercek altına alarak görebiliriz.

1.3. BOŞANMAYLA PARÇALANMIŞ AİLELERDE İLİŞKİLER

Boşanma süreci, önceki bölümde anlatılan boşanma davası tipine yani davanın açılış biçimine göre de şekillenmektedir. Bu doğrultuda çekişmeli boşanma ile anlaşmalı boşanmanın sahip olduğu çeşitli özelliklerden kaynaklanan süreç farklılıkları aile içi ilişkiler üzerinden gözlemlenebilecektir. Ahrons ve Rogers (1987)'a ve Hetherington ve diğerlerine (1982) göre; çatışmanın ve bununla bağlantılı durumların şiddeti, boşanma sürecinin nasıl bir gelişime sahip olduğuyla ilgilidir (Akt. Johnston, 1994, s. 166). Boşanmalarda doğan çatışmaların çoğunun yüksek seviyede olduğu zamanın; boşanma davası sürecinden nihai kararın verilmesine kadar devam eden zaman olduğu (Ahron ve Rogers, 1987, Hetherington vd., 1982; akt. Johnston, 1994, s. 166) belirtilmektedir.

Çekişmeli boşanma davasının anlaşmalı boşanma davasından farkı; daha önce de bahsedilmiş olan boşanmayla bağlantılı konular çerçevesinde bir fikir birliği olmadığından taraflar arasında doğabilen çeşitli sorunların çözülebilmesi için yeniden dava yoluna başvurulabilmesidir. Bu sorunlar boşanmayla oluşabilmekte veya kişilerin evlilik içerisinde de var olan sorunlarının, çözülmemiş meselelerinin etkisiyle açığa

çıkabilmektedir. Bu durumda boşanma sürecinin dinamiğiyle birlikte var olan sorunların daha şiddetli bir biçimde açığa çıkması ve o aile yapısı çerçevesinde var olduğundan daha olumsuz etkilere sebep olması sonucu doğabilmektedir. Bu da süreçte yaşanan çatışmanın kaynağının; eşler arasında doğan gerilim mi yoksa aile içi geçimsizlik mi olduğunu sorgulatmaktadır. Bahsedilen bu konularla ilgili sorunlar eşler arasında yaşanmakta olup aynı zamanda eşlerin, ebeveyn olarak çocuklarıyla iletişimlerini de etkilemektedir. Dolayısıyla bahsedilen sorun konularının aile üyeleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu; çocukların, sürecin uyumuna ilişkin doğal tepkileri haricinde, ebeveynlerin davranışlarından da kaynaklanarak doğrudan etkilenebildiği görülebilmektedir. Bu doğrultuda boşanmayla parçalanmış ailelerde; öncelikle ebeveynler arasındaki ilişkiye, sonrasında ise bu ilişkilerin de etki ettiği ebeveyn-çocuk ilişkisine değinilmesine gerek görülmüştür.

1.3.1. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Ebeveynler Arasındaki İlişki

Eşler arasındaki çatışmaların, problemlerin, boşanma gibi bir sürecin onları birey olarak etkilemesi gibi yaşamlarındaki önemli bir rol olan ebeveynliklerini de etkiliyor olması nedeniyle çocuklarıyla ilişkileri olumsuz yönde gelişebilecektir. Bununla ilgili Johnston (1994) bir çalışmasında; ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki bozuklukların, çocuklarda duygusal ve davranışsal problemlere neden olabileceği bulgusundan bahsetmektedir. Bu sorunların, çalışmadaki özneler arasından özellikle küçük yaşlardaki çocuklarda ve erkek çocuklarında görüldüğü sonucuna varılmıştır. Boşanma süreci dışında, aile üyelerinin ilişkilerinde bozukluk görülmesinde rolü olan deneyimlerin yaşandığı bağlantılı başka alanlar da vardır. Bunlar; sosyokültürel, sosyoekonomik alan, ailenin yakın çevresi (akraba gibi), hukuki sürece dahil olan profesyonellerle iletişim, yeni geliştirilen ilişkiler (yeni sevgili, arkadaş gibi) alanı olarak ele alınabilir (1994, s. 169). Tüm bunlar; ebeveynler arasındaki ilişkilere etkisi, ebeveynlerin çocuklarla olan ilişkisine sirayet eden bir etkileşim döngüsünü oluşturacaktır.

Eşler arasında evlilik sürecindeki çatışmalar ve boşanma sürecinin doğal getirileri nedeniyle çeşitli konularda yaşanacak ayrılıklar; ayrıcalıkların ve evlilik zamanındayken sahip olunan hakların ayrıyken elde edilmesi için verilen mücadeleyle artış

gösterebilmektedir. Bu sürecin nasıl gelişeceği temelde aile içi ilişki ve etkileşim biçimlerine bağlı aile yapısı ile ilişkilidir. Johnston (1994) yaptığı derleme çalışmasında, çocukların velayeti ve bakımı ile ilgili gerçekleşen anlaşmazlıkların olduğu ailelerde, genellikle aile içi şiddet öyküsünün bulunduğu ve bu şiddetin ayrılık sonrasında da devam etme olasılığının olduğundan bahsedilmiştir. Johnston'un yaptığı bu çalışmaya göre taraflar arasında anlaşmazlığın yaşandığı en temel konu velayettir. Buna ek olarak çekişmeli boşanma özelinde; çeşitli konulardaki yasal anlaşmazlıkların, ebeveynler arasındaki karşılıklı düşmanlıkların, bunlara bağlı ya da bağımsız olarak yaşanan tehdit, şiddet ve ebeveynlik uygulamaları üzerinden gelişen çatışmaların sıklıkla yaşandığı ifade edilmiştir (Johnston, 1994). Bu konular arasında velayet ve çocukla ilişkinin düzenlenmesi üzerinden çatışma yaşandığında taraflar birbiriyle bir mücadele içine girebilmekte bu da boşanmanın ve/veya öncesi yaşantının getirdiği çatışmaların çocuk üzerinden sürdürülmesine neden olmaktadır.

Velayet davası ebeveynler için başlı başına bir stresör olup; hukuki sistemlerin beraberinde getirdiklerinden başlayarak, etkileşime girilen her noktadan gelişen stresörler önemsenmelidir. Turkat (2000, s. 205-212)'ın çalışmasında velayet davaları için tanımlanan stresörler adına özel bir sınıflandırma yapılmıştır. Bunlar; boşanma ve bağlantılı davaların başlamasından öncesindeki aile içi ilişkilere bağlı faktörler, hukuk sistemine girilmesine karar verilmesiyle ve hukuk sistemine girildiğindeki süreçle ilgili faktörler ve boşanma sonrasındaki yaşantıda olabileceklere yönelik endişelerle ilgili faktörler olarak sınıflandırılabilir. Çalışmada bahsedilen faktörlerin büyük bir kısmının kaynağı, tarafları oluşturan ebeveynlerin birlikteyken meydana getirdikleri ailenin yapısı içerisinde kurulan iletişim ve etkileşim kalıplarının sonuçlarıdır. Amato (2000, s. 1272) ebeveynler için; çocukların bakımı için tek başına sorumluluk üstlenme, özellikle velayeti alamamış ebeveyn için çocuklarla bağlantıyı kaybetme, eski eşle çatışmanın sürmesi, sosyal ağ içerisindeki bazı insanlarla bağlantının azalmasına bağlı olarak duygusal destek kaybı, yeni bir yaşam kurma zorunluluğu gibi durumlar söz konusu olmaktadır (Amato, 2000, s. 1272). Bu yaşam olayları ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunların yanında Ackerman (1997, s. 5) ilişki problemleri olan ebeveynlerin çocuklarının maddi-manevi ihtiyaçlarını ihmal edebilmekte olabildiğinden bahsetmektedir. Bu nedenlerle de çocuklar üzerinde olumsuz yansımalar görülebilecektir.

Sonuçta tüm bu stresörlerin etkisinde olan bir ebeveynin çocuğuyla olan iletişiminin de sağlığı zarar görecektir olup ebeveyn-çocuk ilişkisinin zedelenmesi ihtimali doğacaktır. Bu doğrultuda boşanmayla parçalanmış ailelerde ebeveyn-çocuk ilişkisinden bahsedilecektir.

1.3.2. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Ebeveyn-Çocuk İlişkisi

Boşanma sonrası çocukları etkileyen durumlar, tıpkı ebeveynler de olduğu gibi ebeveyn-çocuk ilişkisini de etkilemektedir. Çiftlerin boşanmalarının ardından eşlerde oluşan statüler gibi çocuklarda da boşanmayla parçalanmış aile çocukları olarak anılma durumu yaşanmaktadır (Özdemir vd., 2006, s. 361). Bunun çocuklar üzerinde; duygusal, özellikle akran ilişkilerinde kendini dışlanmış ve yalnız hissetmesiyle (Sancaklı, 2014, s. 78) sosyal, ebeveynlere karşı saldırganlık, okula devam etmeme gibi (Yavuzer, 2001, akt. Herdem ve Bozgeyikli, 2013) biçimlerde davranışsal, ebeveynleriyle ilişkilerinde bozulma ve ebeveynlerin duygusal desteğini kaybetme (Meriç, 2007) şeklinde psikolojik, okulda iyi bir başarı gösteremeyebilme ve başarıda düşüş yaşama halinden akademik ve ek olarak ekonomik (Amato, 2014, s. 12-13) güçlüklerle karşılaşma gibi sonuçlar doğurabileceğine ilişkin bulgular vardır.

Genellikle boşanmayla parçalanma durumunun; çocukları, ölümlerle yaşanan parçalanmışlıktan daha olumsuz etkilediği görülmüştür (Yörükoğlu, 1986, akt. Özdemir vd., 2006, s. 368). Çocukların ebeveynlerine göre bu süreçten daha fazla etkilendikleri tespit edilmiştir (Özdemir vd., 2006, s. 361). Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, gerektiği zamanda destek alamamaları halinde çeşitli konularda sorunlar yaşayabildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda; öfke problemleri, güvensizlik, depresyon yaşama, kaygı, zayıf benlik algısı, özgüven eksikliği, düşük özsaygı, düşük sosyal sorumluluk sahibi olma gibi sorunlarla, sosyalleşmede ve sosyal ilişkilerde problemlerle karşılaşma risklerinden bahsedilmektedir (Amato, 2014, s. 12-17; Emery, 2009, s. 906). Boşanmayla parçalanmış ailelerle yapılan çalışmalarda (Kline vd., 1991, s. 304-306; Tschann vd., 1989, s. 431) görüldüğü üzere; ebeveynlerin birbirlerine karşı düşmanlığı yansıtan davranışları çoğunlukla ebeveyn-çocuk ilişkisindeki kalitenin olumsuz etkilenmesine, çocuğun duygusal ve davranışsal problemlerinin oluşmasına aracılık etmektedir (Kline

vd., 1991, s. 306). İyi bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin; çocukları, aile içi çatışmadan olumsuz etkilenmekten koruyabileceği görülebilmektedir. Ek olarak çocukların boşamaya adaptasyon durumu, başa çıkma becerileri gibi bazı bireysel özelliklerinin (Kline vd., 1991, s. 297-301; Tschann vd., 1989, s. 431) içinde buldukları durumdan etkilenmedeki dayanıklılıklarını belirlediği görülmüştür. Ancak boşanmayla parçalanma sürecinde ya da sonrasında asıl sorun, ebeveynlerin arasındaki çatışmanın; çocukların bakımı ve rehberliği konusunda iş birliği yapma kapasitelerini azaltmasıdır. Ebeveynlik otoritesinin bölünmesi ve ebeveynlerin birbirine saygısının azalması, bu durumu perçinlemektedir. Çünkü ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki değer ve yöntem farklılıkları boşanma veya ayrılıkla beraber tamamen ayrılmakta ve farklılıklar ve tutarsızlıklar eskisine göre daha fazla göze çarpar hale gelmektedir. Bu yeni duruma uyum sağlamak zorlanan ve kafası karışan çocukların duygusal ve davranışsal problemlerinde artış görülebilecektir. Bunun yanı sıra özellikle ayrılığın ilk beş yılı içerisinde boşanmanın, çocuklar üzerindeki olumsuz sonuçlarının daha fazla olduğu görülmektedir (Neher ve Short, 1998, s. 154).

Çocuklar üzerinde görülmesi ihtimali olan tüm bu sorunlar, boşanmaya verilen tepkiler ve boşanma sürecine uyum şunlara bağlı olarak farklılaşabilmektedir: Aile tipi, çocuğun özellikleri, diğer aile üyeleri ile çevrenin çocuğa karşı davranışları (Bulut, 1983), ebeveynlerin ebeveynlik bilgileri ve becerileri, eşlerin boşanma sırasındaki ikircikli duyguları, çocuğun boşanma sırasındaki sosyal çevresiyle ilişkisi ve yaşadığı ortam (Amato ve Booth, 1996, s. 357-364), çocuğun ve ebeveynlerin yaşı, evliliğin gelişimsel süreci, ailenin kırsal veya kentsel kökenli oluşu, ebeveynlerin gelir, eğitim ve mesleki statü düzeyleri, çocuk sayısı, boşanmaya kimin karar verdiği, boşanma sebebi, bireylerin sosyal destek sistemleri, ebeveynlerin ve çocuğun uyum sağlama ve sorun çözme kapasitesi, ailenin hukuki hizmetlerden yararlanabilme olanakları (Özdemir vd., 2006, s. 361). Ek olarak Kelly ve Johnston (2001); çocukların gelişimsel düzeyinin, kırılganlığının, her iki ebeveynin evlilik içindeki ve ayrılmaya neden olan davranışlarının, kişilik özelliklerinin, tekrar evlenme durumlarının, velayetin kimde olduğunun yine ebeveyn-çocuk ilişkisine ve bağlantılı olarak yabancılaşmaya etkisi olduğunu belirtmektedir. Boşanma sonrası yaşamın yanı sıra velayeti alabilen ebeveynin evlenmesi durumunda; çocuğun, hayatına giren üvey anneye veya babaya da sağlaması uyum

sağlaması beklenmektedir. Bu uyum ise çocuğun, sosyal çevresi içinde kendisini nasıl hissettiği ve güvende olduğunu algıladığı bir ortamın olup olmadığı üzerinden görülebilecektir (Aktaş, 2011, s. 40-43). Bunların yanı sıra çocukların boşanmadan etkilenme durumunun ebeveynin klinik rahatsızlıklarının, psikolojik rahatsızlıklarının üzerinden gelişebildiğinden bahsedilmektedir. Örneğin; ebeveynin depresyon tanısı almış olması gibi bir nedenle çocuğa bakım ve ihtiyaç duyduğu desteği verme, ilgi gösterme gibi yetileri zarar görmüş olabileceği için ebeveyn-çocuk ilişkisi olumsuz etkilenebilmektedir (Taylor ve Andrews, 2009, s. 472-473).

Sürecin doğal getirilerinden ve olası olumsuzluklarından etkilenen çocukların daha fazla hayal kırıklığı yaşamalarına engel olmak ve boşanma sonucu çocuklar açısından kaygı oluşturabilecek belirsiz ve güvensiz atmosferi ortadan kaldırmak gerekmektedir (Amato, 2000). Bunun için ebeveynlerin boşanma kararını çocuğun yaş dönemine uygun bir şekilde ifade etmeleri, boşanma sonrası çocuklarını sevmeye, onunla ilgilenmeye ve ilişkilerine devam edeceklerini açıklamaları önemlidir (Amato, 2000). Buna ek olarak boşanmada çocuğun etkisinin olmadığını söylemesi de önem arz etmektedir (Aktaş, 2011). Bu aşamada çocuğun da duygularını ifade etmesine izin verilmeli, bunun için imkân ve destek sağlanmalı (Kılınç, 2004, s. 3; Salk, 1998, akt. Geniş vd., 2019, s. 195) ve çocukların yaşadığı tepkiler iyi kavranabilmelidir (Amato, 1993, s. 36; Amato, 1996; Gindes, 1998; Huure vd., 2006, s. 256). Boşanma sonrası ebeveynler ve çocuk arasında yeni bir ilişki ve aile düzeni kurulmaktadır (Alegöz vd., 2017, akt. Geniş vd., 2019, s. 193). Çocuğun ihtiyaçları gözetilerek velayeti alamayan ebeveynle görüşmesinin düzenli bir biçimde sağlanması, bu görüşmelerin günü, saati konusunda çocuğa bilgi verilmesi (Alegöz vd., 2017, akt. Geniş vd., 2019, s. 193), çocuğun diğer ebeveynle görüşmesi konusunda desteklenmesi (Torun, 2016, s. 110) gerekmektedir.

Boşanmaya ve boşanma sonrası yaşantıya olumlu bakışın; boşanmayı ebeveynler arasında psikolojik bir ayrılma olarak tanımlama, boşanma ile ilgili endişelerin arkadaşlarla paylaşılması, iki ebeveyn hakkında da olumlu değerlendirmelere sahip olmak, boşanma deneyimi sonucunda güçlü yönlerin ortaya çıkarılması ile bağlantılı olduğu görülmüştür (Kurdek ve Siesky, 1981, s. 85). Ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı olumlu tutum ve davranışlarının (Yavuzer, 2001, akt. Herdem ve

Bozgeyikli, 2013) da bu süreci olumlu etkilediği görülmektedir. Kelly (2000, s. 963)'nin ifade ettiği üzere, özellikle ebeveynler arasındaki çatışmanın ortasında kalan çocukların ruhsal sorunlar yaşayabildiğini ve bu çocukların bir ebeveyne doğru olumsuz duygularını yönelttiklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle ebeveynler arası çatışmanın artması halinde ebeveynlik davranışlarında değişmelerin gözlemlenebildiğinden ve bu durumun da çocuğun diğer ebeveynine yabancılaştırılmasıyla görülebildiğinden (Baran ve Bütün, 2004, akt. Geniş vd., 2019, s. 195) bahsedilmektedir. Bu durum, bazı araştırmacılarca sürecin ve bu sürece götüren durumların sebep olduğu kızgınlıkla bir ebeveyn ile kırılğan bir çocuğun diğer ebeveyni cezalandırmak için iş birliği yapmaları (Gardner, 1985, s. 5-9; Wallerstein ve Kelly, 1976a) olarak tanımlanmaktadır. Başka yazarlar tarafından da çatışmalı boşanmalarda hassas ve kırılğan çocukların uyumsuz reaksiyonları (Johnston ve Campbell, 1988, akt. Torun, 2011, s. 475) olarak tanımlanmıştır. Boşanma sonrasında çocukların özellikle boşanmayı başlatan, ayrılığın sorumlusu olduğunu düşündükleri ebeveynlerine karşı öfke duyması (Gardner, 2002b, s. 94-95) ve ebeveynlerinden birini reddetmesi hatta boşanma öncesindeki aileye ilişkin gerçekçi olmayan hatıralar oluşturması söz konusu olabilmektedir (Torun, 2016, s. 164 ve 166). Bunun yanı sıra çocukların birlikte yaşamadıkları ebeveyne karşı öfke duymaları, bu ebeveyninden uzaklaşmaları, onunla görüşmeyi reddetmeleri, mahkemece düzenlenen kişisel ilişki kurallarına uymamaları, icra marifetiyle uygulanması sırasında direnç göstermeleri, birlikte yaşadıkları ebeveynle ittifak göstererek diğerine karşı düşmanlık göstermeleri de rastlanabilen durumlardır (Gardner, 1985, s. 5-6). Boşanma sonrası çocukların davranışlarında ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinde gözlemlenen sorunların en azından bazılarının evliliklerin bozulmasından yıllar önce ortaya çıktığı da görülmüştür (Amato ve Booth, 1996, s. 363). Dolayısıyla aile içi yapılanmanın geliştirdiği işlevsel olmayan ilişki örüntüleri bahsedilen durumun kaynak noktası olma yönünde ipucu vermektedir.

Wolfinger (2003, s. 91)'in de bahsettiği ve ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyen ebeveynlerin çocuğu taraf tutmaya itmesi durumu, çocuğun kavga etmeyi sorun çözme yolu olarak öğrenmesine yol açmaktadır. Bunun görülmesiyle de aile yapısının önemi ve etkisi anlaşılabilir. Çocuklar, anne ve babalarının; birbirlerine karşı saldırgan davranışlarını ve olumsuz başa çıkma mekanizmalarını kullanarak yaşadıkları duygusal

sıkıntıları bastırma çabalarını doğrudan gözlemleyebilmekte ve ebeveynlerini model alabilmektedirler (Kline vd., 1991, s. 306). Bu durumda söz konusu çocukların; olumsuz davranışları, uyum sorunlarını daha fazla göstermesi (Johnston, 1993, akt. Johnston, 1994, s. 172) anlaşılabilir hale gelmektedir. Bunun gibi Waldron ve Joanis (1996) de, ebeveyne yabancılaşma sendromunun; düşmanca davranışların çocuk üzerinde uzun süreli zararlı etkileri olabileceğinden bahsetmiştir. Çünkü söz konusu ilişkilerde aldatmanın ve manipülasyonun ilişkilerde kabul edilebilir olduğu öğrenilmektedir.

Boşanmayla parçalanmış ailelerde çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda çocuklarda ebeveynlerin tekrar bir araya gelmesi yönünde bir istek bulunduğu (Rosen, 1979, Wallerstein ve Kelly, 1980; akt. Torun, 2011) görülmüştür. Warshak ve Santrock (1983, s. 41)'un yaptığı başka bir çalışmada çocukların %84'ünün, velayetin kimde olduğunun önemi olmaksızın ebeveynlerinin tekrar bir araya gelmesini arzuladığı bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra mutsuz bir evliliğin sürdürülmesinden boşanmayla sonuçlanmasının çocuklar üzerinde daha olumlu etkiler bıraktığının ortaya konduğu çalışmalar bulunmaktadır (bkz. Amato ve Booth, 1997, Amato, Loomis ve Booth, 1995, Hanson, 1999, Jekielek, 1998; akt. Amato, 2000, s. 1278). Evlilik sürdürüldüğü haldeyken bile birtakım çatışmaların varlığı söz konusuysa, boşanmayla parçalanmış bir ailede boşanmayla perçinlenen duygu ve düşünceler sonucu aile üyeleri ve ilişkileri açısından sorunlar daha da derinleşecektir. Boşanma sürecine ve dolayısıyla bahsedilen tüm bu konulara ilişkin olumsuzluklara ek boşanmayla bağlantılı bir süreç de daha önce de bahsedilmiş olan velayet davası öncesi, sırası ve sonrası sürecidir. Velayet konusuyla bağlantılı olarak ebeveynler arasındaki ilişkinin gelişimine yukarıdaki bölümlerde değinilmiştir. Buradan yola çıkarak velayet konusunun ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarını istemeden de olsa (örneğin, çocuklarını birbirlerine karşı kullanmalarıyla) etkileyebilmekte olduğu bir kere daha söylenebilir. Ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin boşanma sonrasındaki yapısı, boşanma kararına bağlı olarak gelişen dinamiklerle ve boşanma öncesindeki ilişkiye bağlı olarak şekillenecektir ki boşanma sırası ilişkinin de kaynağı temelde boşanma öncesi yaşamdaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu durumun herkes için biricikliğinin yanı sıra aile içi ilişkilerin ve ebeveynler arasındaki ilişkilerin de etkisiyle boşanma kararına çocuklar tarafından verilebilecek olası tepkilerin varlığı literatürde ele alınmıştır.

1.3.3. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Çocuğun Boşanmaya Olası Tepkileri

Boşanmayla parçalanma durumunda çocuğun sürecin gelişimiyle de bağlantılı olarak “olası” denilebilecek tepkileri mevcuttur. Alkowitz ve Lilienfeld (2013) tarafından yazılan derlemede; çocukların boşanma kararından kısa vadede etkilendiği ancak belli bir süre geçtikten sonra yeni yaşam düzenlerine hızlıca uyum sağlayabildikleri ifade edilmiştir. Derlemede yer alan araştırmalara göre; çocukluk, ergenlik veya gençlik yıllarında akademik, duygusal, davranışsal gelişim, benlik kavramına ilişkin algı ve sosyal ilişkiler değerlendirilmektedir. Boşanma öncesi aile içi ilişkilerde şiddetli çatışmaya maruz kalan çocukların uyum sağlamaya yönelik zayıf bir gelişim gösterdiklerinin ortaya çıkarıldığı ifade edilmiştir (Alkowitz ve Lilienfeld, 2013). Bu bulguya karşın Hetherington ve arkadaşları (1985, akt. Alkowitz ve Lilienfeld, 2013); boşanma öncesi yaşantıda ebeveynleri arasındaki şiddetli çatışmaya maruz kalan bazı çocukların boşanmaya, bunu daha düşük seviyede yaşayan çocuklara göre daha iyi uyum sağladıklarını tespit etmiştir. Ebeveynler arasındaki çatışmaların çözülmesi, son bulması halinde çocuğa boşanma kararının söylenmesinin çocukları olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Çocukların bu duruma karşı tepkilerinin; aslında hazırlıksız olmaları dolayısıyla korku, endişe gibi duygularla şekillendiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ebeveynler arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı ailelerdeki çocukların boşanmayla rahatladığı, boşanmayı olumlu ve daha hızlı bir uyumla karşıladıklarını görüldüğü ifade edilmiştir (Hetherington vd., 1985, akt. Alkowitz ve Lilienfeld, 2013). Hetherington ve Elmore (2003, s. 184), çocukların sadece küçük bir kısmının boşanma sonrasında uyum sağlama sürecinin biraz daha uzun olabildiğini veya boşanma sonrasında erken dönemde uyum gösteriyormuş gibi görünse bile bununla ilgili daha sonraları sorunlar geliştirebildiğini ifade etmiştir. Hetherington ve Kelly (2002, akt. Alkowitz ve Lilienfeld, 2013), ebeveynleri boşanmış ve ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların yaşamını inceleyen 25 yıllık bir çalışmada; ebeveynleri boşanmış yetişkinlerin %25’inin, ebeveynleriyle birlikte yaşayanların ise %10’un ciddi sosyal, duygusal veya psikolojik sorunlar yaşadığını bulduğunu beyan etmiştir. Bu çalışmada ebeveynleri gençken boşanan kişilerin, boşanmayanlara göre; yakın ilişkiler kurma ve sürdürmede daha fazla zorluk yaşadığı, evliliklerinde daha fazla memnuniyetsizlik yaşadıkları ve boşanma oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunlar haricinde iki grup arasında ciddi

ve anlamlı bir fark olmadığı belirtilmiştir. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış yetişkinler arasındaki farkların neden kaynaklandığı açık bir bulgu olarak gözler önüne serilmemiştir. Bu farkların, boşanmanın kendisinden mi yoksa boşanma nedenine de eşlik eden ebeveynlik becerilerine sahip olmayan bir ebeveynin varlığı gibi değişkenlerden mi kaynaklandığı sorusu açıkça cevaplanmamıştır (Alkowitz ve Lilienfeld, 2013). Bahsedilen konunun da araştırılıyor olduğu bu çalışmada, söz konusu durumun yine ailedeki etkileşim ağının, sistemsel oluşumların incelenmesi gerekliliğiyle anlaşılacağı düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL YAKLAŞIMI

Boşanma sürecindeki iletişim örüntülerinin hangi biçimlerle ve neden gerçekleştiğine yönelik dinamikler boşanma öncesiyle doğrudan bağlantılıdır. Yine aynı dinamikler boşanma sonrasında da etkilemektedir. Tüm bunların anlaşılabilmesi için aileyi içsel yapısı, etkileşim ağı doğrultusunda bir canlı gibi ele alan ve araştırmanın kuramsal yaklaşımını oluşturan yapısal aile sistemleri kuramından bahsedilecektir. Yapısal aile sistemleri kuramına değinilmeden önce, bağlı olduğu genel sistemler kuramından kısaca bahsedilecektir.

1.4.1. Genel Sistemler Kuramı

Genel sistemler kuramı; aileyi sistem olarak ele alıp içsel yapısıyla ve dışsal etkenlerle olan etkileşimlerini açıklamaktadır. Etkileşimlerin, sistemin dengesinin ve işlevselliğinin sağlanması noktasındaki önemini açıklamaktadır. Yabancılaşmanın da aile içi ilişkiler ve etkileşim örüntüleri ile doğan bir deneyim olduğu bilinmektedir. Bu nedenle genel sistemler kuramı altındaki bir kuram olan yapısal aile sistemleri kuramı araştırmanın kuramsal yaklaşımı olarak seçilmiştir.

Sistemler kuramının özet ilkesi; bütünü, parçaların toplamından daha fazlası olduğudur. Sistemin bir parçasının değişmesi diğer tüm parçaları da etkilemektedir. Genel sistemler kuramı sistemlerin; başka üst sistemlerin bir parçası olduklarını ve kendilerinden daha küçük alt sistemleri içerdiklerini öne sürer (Duyan, 2010, s. 137). Aileyi sistem olarak ele

alan yaklaşımlar, bu görüşten hareketle, genel sistemler kuramında belirtilen dört temel varsayımın aile için geçerli olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Belsky, 1981; Cox ve Paley, 1997; Nichols ve Schwartz, 1997, akt. Akün, t.y.): Bütünlük ve düzen (bütünün parçaların toplamından fazlası olması), hiyerarşik yapı (her sistemin bağlı olduğu daha büyük bir sistemin parçası olması ve kendisine bağlı bir alt sistemin olması), homeostasis (sistemi oluşturan sistemler arasındaki etkileşimin oluşturduğu denge hali), uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi. Özellikle uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi, yapısının ve işlevinin sürekli olarak değişmesiyle gelişimini sürdürmeye devam etmekte olan aile için önemlidir (Minuchin, 1974, s. 60). Bu önem; gelişimsel krizlerle başa çıkabilmek için değişen durumlara uyum sağlanamaması halinde sistemin entropisinin (yıkımının, parçalanmasının) gerçekleşmesi ile kendisini göstermektedir (Akün, t.y.). Fishman ve Fishman (2003, s. 38-40)'ın ifade ettiği gibi yapısal aile sistemleri kuramı, bu uyum sürecinde başa çıkma mekanizması olarak kullanıldığı görülen “aile üyeleri arasındaki etkileşimlere” odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, sistem kuramının araştırmayla ilişkisini sağlayan aile sistemleri kuramından bahsedilmiş olup bu bağlantı aracılığıyla yapısal aile sistemleri kuramına değinilecektir.

1.4.1.1. Aile Sistemleri Kuramı

İnsan deneyimleri, çevreyle olan etkileşim doğrultusunda şekillenmektedir. İnsanın sosyal bağlamından etkilendiği kadar aynı bağlamı etkilediği de görülebilmektedir. Aile de bu sosyal bağlamlardan biridir (Minuchin, 1974, s. 2). Bowen'ın aile sistemleri kuramı aile kuramları içerisindeki en önemli ekollerden birisi olup (Pirooz Sholevar, 2003, s. 12) bu kuram, sistem kuramının terimleriyle ailenin organize oluş biçimi arasında ilişki kurmaktadır (Minuchin, 1974, s. 2).

Bowen'ın kuramda ele aldığı önemli nokta, bireyin köken ailesinden “farklılaşma”sı ve “duygusal üçgenler” karşısında gerçek bir benlik oluşturmasıdır. Benlik oluşumu; farklılaşma ve olgunlukla gerçekleşmektedir yani birey, aile ilişkileri bağlamında kendini tanımlayabildiğinde başarılılabilmektedir. Farklılaşmamaya temel katkı ise üçgenleştirme olarak ele alınmaktadır. Bu durum da temelde kaygıdan etkilenmektedir. Örneğin, boşanmış ve çocuklarını kendi aralarında konumlandıran ebeveynler “duygusal üçgenler”

oluşturmuştur. Bu üçgenler iki kişi arasındaki -bu örnekte ebeveynlerin arasındaki- kaygının azaltılmasında 3. kişinin konumlandırılması anlamındadır (Pirooz Sholevar, 2003, s. 12). Minuchin'in bu konuyla bağlantılandırılabilir bir hipotezi bulunmaktadır. Bu hipoteze göre ailede bir çatışma yaşandığında, üyelerden biri; durumdan etkilenmesinin şiddetiyle verdiği bilinçsiz tepkiler aracılığıyla çatışmanın odağı haline gelmektedir. Bu şekilde, kişi; çatışmanın durulması, ertelenmesi ya da sonlanması için işlev görmektedir. Örneğin; çocuklar, ebeveynlerinin çatışmalarından etkilenerek kendi bireysel özelliklerinin de getirisiyle psikosomatik tepkiler geliştirebilmektedir. Çocuklar bu tepkiler aracılığıyla ebeveynlerinin kaygılarını başka bir yere -bu örnekte kendi üstlerine- yönlendirmektedir. Bu şekilde çocukların; ebeveynlerinin, aralarındaki çatışmadan uzaklaşmalarını sağlamak işlevine hizmet edebildikleri ifade edilmiştir. Bu durum, bir süre sonra süregelen bir hal alıp çocuğun ebeveynler tarafından çatışmadan kaçınma aracı olarak kullanılabilmesine mahal verebilmektedir. Üçgenleşme, aslında aile sistemini koruyan ve sistemin de koruyarak kendi sürdürülebilirliğini sağladığı bir araç haline gelmektedir (Minuchin, 1974, s. 103 ve 110). Ailenin çeşitli konular üzerine profesyonel yardım almaya başvurmasının, çoğunlukla bir üyenin göstermiş olduğu semptomlar sonrasında sorun sahibi kişi olarak tanımlanmış olması ile gerçekleşebildiği ifade edilmektedir. Bu durum ailedeki işlev bozukluğunun bir ifadesi olabilmektedir. Çünkü aile, semptomları gösteren üyeyi çatışmalardan kaçınabilmek adına farkında olarak ya da olmayarak semptomatik davranışları göstermesi için desteklemiş ve güçlendirmiş olmaktadır (Minuchin, 1974, s. 110). Ailedeki bir üyenin bu şekilde bir süreci geçirmesi; bazı ailelerde, sistemin değişebilmesi için önemli bir adım olarak görülebilmektedir (1974, s. 146). Çünkü ailedeki bir üyenin tanımlanmış bir psikosomatik hastalığı olması o ailedeki işlevsel olmayan iletişim örüntülerinin çözülmesinde ve iyileştirilmesinde oldukça önemli olabilmektedir (1974, s. 152-154 ve 241).

Çoğu aile kuramında (terapisinde) olduğu gibi yapısal aile sistemleri kuramının teorik temeli de Ludwig von Bertalanffy (1968), Norbert Wiener (1950) ve Gregory Bateson'un (1972; Bateson vd., 1956) çalışmalarıyla geliştirilen genel sistemler kuramına dayanmaktadır (Akt. Fishman ve Fishman, 2003, s. 38). Bu teorik arka plan aracılığıyla genel sistemler kuramı bünyesindeki aile sistemleri kuramlarından biri olan yapısal aile sistemleri kuramından bahsedilecektir.

1.4.1.2. Yapısal Aile Sistemleri Kuramı

Yapısal aile sistemleri kuramı; aileyi, yapısını oluşturan örüntüleri çerçevesinde ele alarak araştırmanın konusunu açıklayan bir teorik arka planı sunmaktadır. Öncelikle Nichols (2013), Pak ve Öztürk (2019, s. 1203)'ün ifadesiyle kuram çerçevesinde öne çıkan kavramlar şöyle sıralanabilir: Sistem ve alt sistemler, etkileşim, sınırlar, hiyerarşiler, ailedeki semptomların rolü, kuşaklararası koalisyonlar, güç ve roller. Bu kavramlarla içrek bir halde kuram anlatılacaktır.

Minuchin (1974, s. 51)'in tanımlamasıyla “aile yapı”sı, aile üyelerinin etkileşim örüntülerini organize eden görünmez işlevsel talepler kümesidir. Buna göre her aile; çeşitli işlem örüntüleriyle çalışan bir sistemdir (1974, s. 51). Bu işlem örüntüleri (işlemler); aile içerisindeki üyelerin nasıl, ne zaman ve kiminle ilişki kuracağını belirleyen kurallardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla işlemler, aile üyelerinin birbirlerine karşı ve aile sistemi çerçevesindeki rollerine göre davranışlarını düzenlemektedir. İşlemlerin tekrarlanması ile gelişen kalıplar, aile sisteminin üzerine temellendiği söz konusu yapıyı oluşturur. Esasında işlemler, etkileşim modellerini meydana getirmekte ve onların böyle olmasına olanak tanıyan ailenin yapısı, etkileşimler aracılığıyla görünür hale gelmektedir (Minuchin, 1974, s. 51-52; Fishman ve Fishman, 2003, s. 39). İşlemler iki sınırlayıcı özelliği doğrultusunda aile sistemini inşa etmiş olup var olan sistemin koruyucusu haline gelmektedir. Bunlardan birincisi genel bir sınırlayıcı olarak tüm aileler için geçerli olması beklenenler yani aile organizasyonunu düzenleyen evrensel kurallardır. Örneğin, ebeveynlerin ve çocukların farklı yetki seviyelerine ve görevlere sahip olduğu bir güç hiyerarşisinin gerekliliği bu kurallar arasındadır. İkincisi ise aile üyelerinin karşılıklı beklentilerini içeren bir sistemle her ailenin kendine özgülüğünü oluşturmasıdır. Bu beklentiler, genellikle; aile üyeleri arasındaki ve aile içindeki günlük ve yıllarca süregelen olaylar etrafında oluşan açık veya üstü kapalı müzakerelerden kaynaklanmaktadır (Minuchin, 1974, s. 52). Tüm bunlar ise bir araya gelerek oluşturdukları bütünle aile yapısını meydana getirmektedir. Nichols (2013, s. 209-213 ve 237)'ün ifadesiyle yapı her ailede var olup aile, örneğin boşanma gibi bir olay karşısında, eyleme geçmek durumunda kaldığında kendisini tam anlamıyla göstermektedir.

Yapısal aile sistemleri kuramına göre aile, bahsedilen bu etkileşimsel örüntülerle oluşan yapısı aracılığıyla işlevselliğini belirleyebilen bir sistemdir. Etkileşimin ne anlama geldiği ise şu şekilde açıklanabilir: Aile sistemi içerisindeki bir üyenin davranışı, diğer tüm üyelerin davranışlarıyla ilişkili ve onlara yani onların karakterlerine, aile sistemi içerisindeki rollerine ve ilintili olarak onlarla oluşturulmuş ilişkilere bağlıdır. Tam olarak bu nedenle de insan davranışlarının ve bireylere özgü sorunların, her bir bireye ait gereksinimlerinin anlaşılmasında yalnızca bireyin kendisine değil; bireyin diğer insanlarla en çok da içinde yetiştiği birincil sistem olan ailesiyle kurduğu ilişkilere odaklanmak gereklidir (Minuchin, 1974; Nichols ve Schwartz, 1997, akt. Akün, t.y.). Ayrıca aileyi, aile içinde kurulan ilişkileri etkileyen makro boyutta karşımıza çıkan bir başka faktör olan kültürel çeşitliliği de göz ardı etmemek gerekmektedir. Minuchin (1974, s. 88)'in ifade ettiği gibi kültürel çeşitlilikler; aile yapılarını temellendirmede farklılıklara neden olmasına rağmen, aile yapılarında benzer sorunların oluşabildiği görülmektedir.

Kuram, yapısal bir mercekle sorunlara ilişkisel açıdan yaklaşmaktadır (Minuchin, 1974, s. 211). Bu durumda yapıyı meydana getiren dışsal etkenlerle beraber aile, bireylerin toplamından daha büyük bir birimdir. Kuramın en temelinde, aileyi oluşturan parçaların birbirleriyle ve parçaların varlığını etkileyen çevreleri ile ilişkilerinin ele alınması bulunmaktadır (Minuchin, 1974, s. 52). Aile üyeleri arasındaki ilişki ve etkileşimlerin her biri kendi içerisinde ayrı alt sistemleri oluşturmakta olup (Tadros ve Finney, 2018, s. 254; Minuchin ve Fishman, 1981, s. 16) esasen aile içindeki üyelerin her biri de birey olarak alt sistemdir (Minuchin, 1974, s. 52 ve 255; Minuchin ve Fishman, 1981, s. 16). Bahsedilen alt sistemler; aile sisteminin kendisini oluşturmakta ve cinsiyete, nesile ya da aile içerisindeki role göre de şekillenerek oluşan ilişki kombinasyonlarıyla işlevlerini ortaya koymaktadır (Minuchin, 1974, s. 52).

Minuchin (1974, s. 52-53) aile içerisinde; temelde eş, ebeveyn ve kardeş olmak üzere üç aile alt sisteminin olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu sistemlerin, ailenin işlevselliğini belirleyebilmek ve sürdürülebilmek amacıyla ayrı ayrı ve bir araya geldiklerinde üstlendikleri görevler vardır. Söz konusu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli olan temel beceriler ise tamamlayıcılık ve karşılıklı uyumdur (Minuchin, 1974, 53-54;

Minuchin ve Fishman, 1981, s. 22). Alt sistemlerin her biri kendi içerisinde sahip olduğu görevleri yerine getirmek üzere çeşitli biçimlerde ilişki örüntüleri geliştirmektedir. Konuyla doğrudan bağlantısı nedeniyle ele alınan ebeveyn alt sisteminin temel görevi olan; çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesine dair işlevlerle bağlantılı olarak geliştirdiği ilişki örüntüleri bulunmaktadır. Ebeveyn alt sisteminin; hangi davranışlarının ödüllendirilip hangilerinin cezalandırılacağını, çatışmayla nasıl başa çıkıldığını öğrenebilme, kendisini ifade edebilme ve ebeveynlerinin rolleri çerçevesinde onlardan ne isteyeceğini tespit edebilme gibi davranış kalıplarını öğretmeye yönelik işlevleri de görünürdür. Bu davranış kalıplarının öğreticisi olan ebeveyn alt sisteminin işlevliğini devam ettirdiği süre boyunca ihtiyaçlar değiştikçe uygun yeni davranış alanlarına yönelik gelişmeleri sağlamasının gerekmekte olduğu ifade edilmektedir (Minuchin, 1974, s. 57). Değişen ihtiyaçlara göre ebeveyn alt sisteminin güncellenebilmesi ve aile sistemi bünyesinde güncellenen söz konusu durumlara uygun olarak farklı ittifakların da kurulabilmesi aile sisteminin işlevsel olup olmadığını ortaya çıkaracak bir durumdur. Etkileşim örüntüleri başat denilebilecek derecede sabit ve değişmez bir ilişki biçimi haline geliyor olduğunda ailenin işlevsel olmadığı ortaya çıkacaktır (Jacobvitz ve Bush, 1996, s. 738-741). Aile içindeki üyelerin her birinin aile içi alt sistemler bünyesinde aldığı roller, bireylerin büyük sistem olan aile içerisinde var olmaları anlamına gelerek bundan dolayı kısıtlanmasına neden olabilmektedir (Minuchin, 1974, s. 242). Bu da yaşamlarının bundan sonraki döneminde alacağı başka rolleri de aile içerisindeki rollerine paralel ya da zıt biçimde etkileyecektir.

Tüm bu alt sistemler Pirooz Sholevar (2003, s. 13)'ın ifade ettiği üzere yapısal aile sistemleri kuramının temel kavramı olan kişilerarası "sınır"larla belirlenir. Bu bağlamda sınırlar "Her bir bireyin, ailenin ve toplumun bütünlüğünü koruyan duygusal bariyerler." olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlar, sistemin dengesini sürdürebilmesi amacıyla bir bireyden diğerine duygunun ve bilginin nasıl, ne kadar ve hangi koşullarda aktarılacağını, bir başka deyişle bireylerin birbirleriyle nasıl ilişki kuracağını belirlemektedir (Minuchin, 1982, s. 657). Bu nedenle sistem her ne olursa olsun işlevselliğin sağlanabilmesi adına o sistem çerçevesindeki sınırların yapısının belirgin olması gerekir. Bu durumun yokluğu halinde örneğin, sınırların çok katı biçimlenmesi durumunda aile üyeleri arasında sağlıklı bir iletişim ve etkileşimden söz edilemeyecektir. Bu durum da aile üyelerinin ilişkilerini

birbirinden kopararak katı (kopuk) yapılı ilişkiye neden olacaktır. Bir başka örnek olarak belirsiz sınırlı bir aile sisteminde ise katı (kopuk) sınırlı aile ilişkilerinde görülen bağımsızlık ve farklılaşma yerine bağımlılık vardır. Katı (kopuk) sınırlı ailelerde olduğu gibi bu tür sınırlara sahip ailelerde de sağlıklı bir etkileşimden söz edilemeyecektir. Çünkü aile üyelerinin birbirleriyle nasıl iletişim kuracağı çoğunlukla belli değildir ve bu da dağınık yapılı bir ilişkiyi meydana getirecektir (Üstündağ, 2015, s. 120). Söz konusu sınırlar üyeler arası yakınlık derecesine göre düzenlenmekte olup sınırların işlevi aile üyelerinin; dışarıdan biri ya da bir şey tarafından herhangi bir etkene ihtiyaç duymadan birbirleriyle sağlıklı ilişkiler içerisine girebilmesini ve bunu sürdürebilmesini sağlamaktır (Akün, t.y.). Bu sınırları oluşturan etkileşim ve bağlantı esneklikleri, katıdan dağınığa doğru bir çeşitlilik gösterir. Aile içi ilişkilerde katı sınırlar; kısıtlayıcı, kendi içerisinde de başka sistemlerle de teması kapalı, kopukluğu oluşturan, bağımsız ve yalıtılmış bir yapıyı meydana getirir. Net sınırlar ebeveynlerin hem bir çift olarak hem de anne ve baba olarak rollerini bildikleri, çocukların özerkliğini destekledikleri ilişki dinamiğini oluşturan bir açık (net) bir yapı çizer (Nichols, 2013, s. 209-219). Ailelerin sağlıklı bir etkileşim yapısıyla işlevini yerine getirebilmesi için net sınırlara sahip olması gerekmektedir (Minuchin, 1974, s. 54; Üstündağ, 2015, s. 116). Dağınık sınırlar ise aile içi ilişkilerde düğümlenmeyi meydana getirir. Anne ve babanın çocuklarını, kendilerine bağımlı hale getirecek kadar onlar adına bir şeyler yapması sonucu; çocukların yalnız hareket edemez, karar veremez hale gelmesi ile oluşan yapı buna örnektir. Çocuklarıyla düğümlenen ebeveynler aile içerisindeki idarenin kimde olduğu üzerinden tartışma yaşayabilmektedir. Bunun yanı sıra eşlerin birbirleriyle olan ilişkisinin düğümlenmiş olması yani çocuklarıyla, birbirleriyle ilgilendiklerinden çok daha az ilgilendikleri de görülebilmektedir (Nichols, 2013, s. 209-219).

Aile içi yapılanmanın anlaşılmasında önemli olan bir nokta, aile içindeki alt sistemlerin nasıl biçimlendiğini anlayabilmektedir. Bu doğrultuda Pak ve Özgür (2019, s. 1207)'ün ifade ettiği üzere aile içerisindeki alt sistemlerin kendi arasında oluşturduğu düz ya da çapraz ilişkilerine (anne-baba, kardeşler, anne-çocuk, baba-çocuk arasındaki gibi) bağlı olarak ittifak kavramı ortaya atılmıştır. Daha ayrıntılı bir şekilde ittifakların nasıl ortaya çıktığı konusuna bakılacak olduğunda koalisyon veya üçgenleşme olarak görülebilecek yaygın iki formdan bahsedilebilir (Minuchin, 1974, s. 148-149; Aponte ve Van Deusen,

1981, Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.). Koalisyon genellikle yaşam olayları karşısında iki veya daha fazla aile üyesinin bir diğer üyeye ya da üyelere karşı, bu kişilerin etkisine karşı koymak için, açık veya gizli olarak geliştirdiği ittifak olarak tanımlanabilir (Pak ve Özgür, 2019, s. 1207). Koalisyonlar her ailede belli bir düzeyde görülebilmektedir (Minuchin, 1974, s. 130; Aponte ve Van Deusen, 1981, Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.). En yaygın görülen biçimi ebeveynlerden birinin, diğer ebeveyne karşı çocukla veya çocuklarla bir araya gelerek kuşaklararası bir koalisyon kurmasıdır ki bu aile sistemi için problemlidir (Minuchin, 1974, s. 169). Kuşaklararası koalisyonda yaşanan ilişki durumu şu şekilde biçimlenmektedir: Ebeveynlerden biri kendisinin karşı, biyolojik cinsiyetindeki çocuğuyla koalisyon kurmakta ve eşyle ilişkisinden beklediği duygusal desteği karşılamak üzere buna yönelmektedir. Kuşaklararası koalisyon içerisinde bulunan bir ebeveyn, aslında kendisi de bir desteğin peşinde olduğu için çocuklarının ihtiyaç duyduğu rehberliği ve desteği ebeveynlik görevi olarak sağlama açısından sorun yaşamaktadır. Bu yapılanmaya sahip bir ailede; otoritesi, bu koalisyon tarafından sarsılan ebeveyn de çocuk üzerinde yine ebeveynlik rolleri çerçevesinde gerekli olabilecek disiplini sağlayamaz (Jacobvitz ve Bush, 1996, s. 732-739). Bu da bir açıdan ebeveyne yabancılaşmanın yaşanmasına kaynaklık eden bir faktör olarak ebeveynlik becerilerinin yerine getirilemeyişi hatırlatmaktadır. Bell, Bell ve Nakata (2001, s. 31)'nin ifade ettiği üzere 2. bir koalisyon çeşidi olan dolambaçlı koalisyonda; çocuğun eş alt sisteminin uyumunu sürdürebilmesi adına ve aslında gerçekliği olmayan bir görevi üstlenmesi söz konusudur. Eşler, ebeveynlik rolleriyle bağlantılı olarak gelişen bazı problemlerin üstünü eş alt sistemi bünyesinde örtebilmek amacıyla hedef olarak çocuğu gösterirler. Örneğin; çocuğun herhangi bir sorunlu davranışını pekiştirirler. Bu durum ise çocuğun “günah keçisi” rolünü üstelenerek “ailedeki problemlerinin kaynağı” olarak tanımlanmasıyla ebeveynlerin çocuğu bir özelliği dolayısıyla hasta veya zayıf gibi göstererek onu korumaya yönelmesiyle görülür. Bu tip bir koalisyonda eşler çocuğun davranışlarına odaklı olduklarından kendi sorunlarıyla yüzleşme davranışından kaçınmış olurlar. Böylece aralarındaki gerçek farklılıkları ve anlaşmazlıkları inkâr eder ve birbirleriyle gerçeklikten uzak bir yakınlık kurmuş olurlar. Sonuçta eş alt sistemi yüzeysel bir dinginlik içerisinde olup görünürde tehlikesiz bir ilişki ağı oluşturur. Ancak çocuk tek başına ağır ve gerçekliği olmayan bir sorumluluğu üstelenerek her boyutta kendi sağlığı

açısından olumsuz bir tabloyla karşılaşır. 3. koalisyon tipi zayıf ebeveyn koalisyonu olarak isimlendirilmektedir. Ebeveynlerin aralarındaki koalisyonun yani iletişim ve iş birliğinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ebeveyn alt sisteminin işlevsellikleri azalır ve çocuk ebeveynlerden biri ile koalisyon kurarak aile içi ilişkileri, yapılacakları vb.ni kendi isteklerine göre şekillendirebilir. 4. bir koalisyon türü ise çocuğun kendisine karşı daha ilgisiz olan ebeveyniyle koalisyon oluşturmaktır. Bu koalisyonun nedeni, çocuğun daha otoriter olan ebeveynine karşı, onun koyduğu kuralları ve kararları ihlal edebilmek istemesidir. 5. koalisyon türü ise ebeveynlerin çocuğa karşı katı bir koalisyon içinde olmasıdır. Bu koalisyon, çocuğun arzu ve isteklerinin bile cezalandırılabilceği bir koalisyondur, dolayısıyla özerklik duygusunun gelişimini olumsuz etkileyebilecek bir koalisyon biçimidir (Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.).

Ailede görülen 2. ittifak çeşidi “üçgenleşme” denilen ittifaktır. Üçgenleşme; birbirine karşıt görüşte ya da karşıt konumda olan iki kişinin, ailedeki 3. bir kişiyi kendi tarafında yer almaya teşvik etmesi ve bunu sağlamaya çalışması olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla 3. kişi, bu iki kişiden birini desteklemek zorunda bırakılır veya iki kişiyi de sırayla desteklemeye çalışır (Aponte ve Van Deusen, 1981, akt. Akün, t.y.). Üçgenleşme de koalisyonda olduğu gibi her ailede ortaya çıkabilmektedir. Üçgenleşme biçimleri iki farklı durumla yaşanabilmektedir: Bunlardan biri; bir ebeveynin her sorunda taraf olmak zorunda bırakılması yani çocukla ebeveynlerinden biri anlaşmazlığa düştüğünde diğer ebeveyninden destek istenmesi halidir. Diğer üçgenleşme biçimi ise ebeveynlerin evlilik çatışmalarının ortasına çocuklarını çekme çabası ile oluşan durumdur. Çiftler arası çatışma sırasında çocuklarından ebeveynlerden hangisinin tarafını tutacağına dair görüş istenmesi buna örnektir. Üçgenleşmeler, aile için işlevsel olmayan yapıları oluşturmaktadır. Çocuk için ebeveynlerine karşı nasıl bir tutumda olacağı konusunda kararsız olmasına ve yapılan her harekette bir ebeveynin saldırısıyla karşılaşmasına neden olmaktadır (Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.). Bir başka sınıflandırmaya göre de aile üyeleri arasında sabit ya da kalıcı ve geçici olarak ikiye ayrılan (Becvar ve Becvar, 2013, akt. Pak ve Özgür, 2019, s. 1204) iki tür ittifak kurulabilir (Pak ve Özgür, 2019, s. 1207). Geçici ittifaklar kriz veya stres durumlarında, durumdan bir üyenin sorumlu tutulması olarak tanımlanabilir. Sabit ya da kalıcı ittifaklarsa aile üyeleri arasındaki

ilişkilerin önemli bir belirleyicisidir denilebilir (Pak ve Özgür, 2019, s. 1207). Sabit/kalıcı ittifaklar anlatıldığı üzere üçgenleşme veya koalisyon biçiminde görülmektedir.

Kuram çerçevesinde kullanılan bir diğer kavram olarak kuşaklararası ilişki/kuşaklararası hiyerarşi ise üyelerin ailenin yapılanması çerçevesinde farklı yetki seviyelerine sahip olduğu bir güç hiyerarşisini anlatmaktadır (Minuchin, 1974, s. 52). Güç, Aponte ve Van Deusen (1981, akt. Akün, t.y.)'ın ifadesiyle aile içindeki bir aktivitenin sonucu üzerinde, herhangi bir aile üyesinin diğer tüm aile üyelerine oranla daha etkin bir güce sahip olmasıdır ve aile üyelerinin karşılıklı davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu durumda gücü diğer aile üyelerine göre daha çok elinde bulunduran kişi; ailedeki hiyerarşik ilişkileri, aile sistemindeki rolleri ve kuralları değiştirebilme becerisine sahiptir (Gehring ve Feldman, 1988, s. 34). Kuram çerçevesinde aile üyelerinin otorite düzeylerini yansıtan şekilde güçlere sahip olduğu hiyerarşik bir yapılanma varsayılmaktadır (Minuchin, 1974, s. 52). İşlevsel bir aile yapılanmasına göre ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla güce sahip olması gerekmektedir. İşlevsel olmayan bir aile yapısındaki hiyerarşik yapılanmada ise bunun tam tersi ya da farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu farklılıklar içinde en yaygın olanının ebeveynlerin çocuklarını yönlendirmek ya da disiplin etmek için yeterli güce sahip olmamasıyla yaşanandır (Aponte ve Van Deusen, 1981, akt. Akün, t.y.). Hiyerarşinin ters dönmesi olarak ifade edilen bir durumla -öncesinde de anlatılan- çocuğun ebeveynlerine göre daha fazla güce sahip olması söz konusu olabilmektedir (Gehring ve Feldman, 1988, s. 38-47). Bu noktada da genellikle ebeveynlerin birlikte işlev göremediği yani ebeveyn koalisyonunun zayıf olduğu, çocuğun ebeveynlerden özellikle biri ile koalisyon kurarak istediğini elde ettiği bir durum söz konusudur (Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.).

Kuram çerçevesinde ele alınan bir diğer kavram ise esnekliktir. Esneklik, her bağlamdaki değişikliğe uyum sağlayabilmek adına aile sistemi içerisindeki yakınlık düzeyiyle ve güçle bağlantılı şekilde ilişkilerin değiştirilebilme becerisi olarak tanımlanabilmektedir (Minuchin, 1974, s. 52). Esneklik düzeyinin düşük olması katı sınırlı aile yapısını ortaya koymaktadır yani otoriter ve değişmeye dirençli bir yapıyı ifade etmektedir. Esneklik düzeyinin yüksek bir seyirde olması ailelerin kaotik yapılı olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu tip ailelere kaotik denmesine; ailede üyeler arasında yaşanan hızlı ve sürekli

rol değişimlerinin ve istikrarsız anlaşmaların yapılması kaynak noktası olmuştur (Akün, t.y.). Bu durum da dağınık sınırlı ailelerde görülen iletişim yapısına örnektir.

Konuyla kuram arasında doğrudan bir bağlantı kurulacak olduğunda; boşanmayla parçalanmış bir ailede ebeveynlerden velayeti alabilenin çocukla düğümlemiş bir ilişki geliştirmesi ihtimalinden bahsedilebilir. Bu durum, Nichols (2013, s. 216)'ün ifade ettiği üzere bir ebeveynin çocuğuna karşı daha az korumacı olduğu ve diğerinin çocukla aşırı korumacılıktan dolayı düğümlemiş bir ilişki kurmasıyla görülebilir. Bu halde çocukla koruyucu ebeveyn arasında kuşaklararası bir ittifak gelişebilmektedir. Her iki halin de farkında olarak ya da olmayarak diğer ebeveynin çocukla iletişiminin kopmasına neden olabileceği söylenebilir. Kopetski (1998)'nin yaptığı bir çalışmada; yabancılaşan bazı ebeveynlerin çocuğun bakım, eğitim gibi ihtiyaçlarıyla ilgili sorumlulukları konusunda daha az ilgili oldukları ortaya konulmuştur. Bu da yabancılaşmanın kimi zaman yabancılaşan ebeveynin ebeveynlik konusundaki isteksizliğinden ve yetersizliğinden kaynaklanmakta olduğunu açığa çıkarmıştır. Ancak aynı çalışmada; çoğu durumda yabancılaştırıcı ebeveyn ile çocuk arasındaki iç içe geçmiş ilişki biçimine dahil olamamaktan bahsedilmesi söz konusu düğümlemiş ve katı (kopuk) ilişki örüntüsünün yabancılaşmayla ilişkisini göstermektedir. Bu noktada çocuğun içinde bulunduğu ve yabancılaşmayı deneyimlemesinde rol oynadığını düşünebileceğimiz aile içi iletişim ve etkileşim kalıplarına ne kadar süredir maruz kalmakta olduğu (Johnston, 1994, s. 171) sorusu da önemlidir. Kline ve diğerleri (1991, s. 307) çocukların gelişimlerinde görülen sorunlara etkenlerin tespit edilebilmesi için aile süreçlerine odaklanılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada çocukların ailelerinin bütünlüğü bozulmamış veya boşanmayla parçalanmış olup olmadığı önem arz etmemektedir. Farklı aile tiplerine sahip olunmasına rağmen çocukların gelişimiyle ilgili birincil önem arz eden ortak nokta, ebeveynler arasındaki çatışmaların ve babaların ailedeki ilişki ve etkileşim örüntülerine katılımının oranı olduğu bulunmuştur (1991, s. 307). Dolayısıyla bu süreç tam bir ailede de işleyebilir, esas nokta ilişkilerin işlevsiz oluşuyla bağlantısı olan konulardır. Boşanmayla ya da ayrılıkla gelen veya bu sonuçlara götüren süreçlerde, ilişkiler bağlamında yaşanan problemler; mikro, mezzo ve makro değişkenlerden etkilenen aile yapısı çerçevesinde gelişmektedir. Söz konusu yapının, bu önemli geçiş sürecine uyum sağlanamamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Amato ve Booth (1996, s. 357-364)

boşanma sonrasındaki çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişki gelişiminin ve çocuğun bu yeni sürece uyumunun; boşanma öncesi ve sonrası ebeveyn-çocuk iletişimiyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber Wallerstein ve Kelly (1976a, s. 31)'nin ebeveynlerinin boşanmasının üzerinden bir yıl geçen çocuklarla yaptığı çalışmasında; araştırmaya katılım gösteren çocukların büyük bir kısmının dayanıklılıklarına ve değişimlerle başa çıkmaya ilişkin çabalarına rağmen, hala uyum sağlamak ve hayatlarını buna göre devam ettirebilmek için mücadele etmekte olduğu görülmüştür. Bunlarla da uyum ve etkileşim konularının bir kesişim noktasında buluşmakta olduğunu görebilmekteyiz.

Boşanma öncesi, sırası ve sonrası tüm süreç gelişiminin ailenin yapısıyla bağlantılı olarak izlenebilecek olması nedeniyle ebeveyn yabancılaşıma durumu, bu çerçevede ele alınmaya oldukça uygun bir konudur. Yabancılaşıma, aile içi iletişim ve etkileşim örüntülerinden ve bunların oluşturduğu yapıyla meydana gelebildiğinden; yapı kavramının odağa alınabileceği bir bakış açısının kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Çünkü yabancılaşımanın kaynak noktası olan bu konular, iletişim sınırlarıyla oluşan ve aynı sınırları belirleyen iki yönlü bir döngünün sonucu olabilmektedir. Zayıf ebeveynlik yani yeterli ve gerekli düzeyde gerçekleştirilememiş ebeveynlik becerileri, zayıf bir ebeveyn-çocuk ilişkisini meydana getirecektir. Eğer ebeveyn ileride bunu fark ederek kopan ilişki sınırlarını tamir etmeye çalışırsa bu kez yabancılaşımanın temelini atan başka davranışları sergileyebilmektedir. Örneğin; çocuğun geçmiş etkileşim örüntülerinin etkisinde kalarak kendisini geri çekme, ebeveyniyle arasına mesafe koyma ya da var olan durumu düzeltmek için herhangi bir çaba göstermeme davranışı içerisine girebileceği görülebilecektir. Dolayısıyla kişi yabancılaşımayı deneyimlemesi fark etmeksizin ebeveyniyle katı (kopuk) sınırlı bir ilişki yapısına sahip olduğunda da önemli olan şey yine üyeler arası ikili-üçlü ilişkiler, iletişim sınırları, etkileşim örüntüleri olacaktır. Tüm bunlar; üyelerin birbiriyle, geniş aileleriyle ve en başta kendileriyle olan ilişkilerinden oluşan büyük bir yapıyı yani aile yapısını oluşturmakta ve ondan birer parçayı temsil etmektedir. Ailenin yani sistemin yapısı odağa alındığında diğer tüm parçalar anlamlandırılabilir.

Duyan ve diğerklerine (2014, s. 17) göre sosyal hizmet sistem kuramı doğrultusunda; bireylerin sosyal sorunlarını, dinamik ve karşılıklı bir ilişki içinde oldukları sistemlerden olumsuz etkilenmelerinin sonucu olarak görmektedir. Sosyal hizmet, bunları çözmeye çalışırken öncelikle bu sorunları doğru anlayabilmekten başlayan çeşitli yol ve yöntemlerden yararlanma, bu yoldaki işlevlerini gerçekleştirme amacındadır. Bireyin etkileşim içinde olduğu birincil sistemlerden aileyi, yapısına bağlı olarak etkileşimlerinin de değişkenlik gösterdiğini gözetip sistem kuramıyla değerlendirmektedir. Öncesinden gelenlerin de payının olduğu boşanma sürecinde ya da süreç sonunda yaşanan bir sorun olan ebeveyne yabancılaşmanın bu kuram çerçevesinde ele alınması uygun görülmüştür. Çalışmanın konusu olan yabancılaşmayla bağlantılı literatür ele alınacaktır.

1.5. EBEVEYNE YABANCILAŞMA

Çalışmanın kapsamı gereği sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde; yabancılaşma ifadesi altında nelerin ele alındığı, bu durumun olası nedenleri ve yaşanış biçimleri hakkında bilgi verilecektir. Tüm bunlar aracılığıyla yabancılaşma literatüründeki bakış açılarına değinilecektir.

Yabancılaşma; Torun (2016, s. 66)'un ifade ettiği gibi herhangi bir biçimdeki istismar, ihmal, terk etme, ergenlik dönemi özellikleri, çeşitli davranış bozuklukları (bağımlılıklar gibi) vb. pek çok farklı nedenden kaynaklanarak gerçekleşebilmekte ve genel bir kapsamı içine almaktadır. “Ebeveyne yabancılaşma” kavramı; yalnızca bir ebeveynin aktif bir yabancılaştırma süreciyle çocuğun yabancılaşmasına sebep olması durumundan ziyade, bunun da dahil olduğu çeşitli şekillerle yaşanan genel bir ebeveyne yabancılaşma durumunu (Torun, 2016, s. 15) kast etmektedir. Darnall (1998) ise ebeveyne yabancılaşma ifadesini; yabancılaşma sürecini (Akt. Bernet vd., 2010, s. 102) ve bunda rolü olan diğer ebeveynin davranışlarını ebeveyne yabancılaşma sendromundan ayırmak amacıyla kullanmıştır (Akt. Baker ve Darnall, 2006, s. 98). Baker ve diğerkleri (2014, s. 11) ise ebeveyne yabancılaşma ifadesiyle; bir ebeveynin çocuğunun ya da çocuklarının diğer ebeveyn tarafından kendisine karşı sergilenen olumsuz tutuma ve davranışa yönelik manipüle edildiğine inandığı bir aile dinamiğini tanımlamaktadır. Gardner (2002b, s. 94-95) ise ebeveyne yabancılaşma ifadesi için “Ebeveyne yabancılaşma, bir çocuğun bir

ebeveynden yabancılaşmasıyla sonuçlanabilecek veya bununla ilişkilendirilebilecek çok çeşitli semptomları ifade eder.” tanımlamasını yapmıştır. Ebeveyne yabancılaşmanın; ebeveyn tarafından istismar, ihmal, terk etme davranışının sergilenmesi, ebeveynin bağımlılığının, psikopatolojik sorunlarının, bir engelinin olması, boşanma ve ayrılık gibi durumlarla bağlantılı olarak ebeveynlerin çocuğun önünde birbirlerini eleştirmesi, olumsuz iletişim kalıplarını sürdürmesi ve pek çok ebeveyn davranışı gibi nedenlerinin olduğu görülebilmektedir. Ebeveynlerin birbirlerine yönelik eleştirilerinin, olumsuz hitaplarının dışlama noktasına gelmesi halinde ebeveyne yabancılaşma sendromuna temel oluşturabileceğinden bahsedilmiştir (2002b, s. 94-95).

Çocukların ayrılık sonrası ebeveynleri ile olan ilişkiler; her iki ebeveyni ile de olumlu ilişkiler kurmaktan başlayıp ebeveynlerinden birine yabancılaşmış çocuklar olmaya giden beş boyutlu bir süreç üzerinden değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak gerçekçi bir nedene dayanmadan ebeveynlerinden birine karşı ısrarla öfke, nefret, reddetme, korku gibi olumsuz duygular hisseden çocuklar üzerinden geliştirilmiş “yabancılaşmış çocuk” olarak önerilen bir kavram da bulunmaktadır (Kelly ve Johnston, 2001, 251). Bu kavramın da etiketleyici olduğu düşüncesinden dolayı kullanımını uygun görülmemelidir. Literatürde bu kavrama benzeyen ve çocuklar üzerinden ele alınan başka kavramlar da vardır. Kelly ve Johnston (2001, s. 252-254) ve Stahl (2003, s. 10) Gardner’ın da ifade ettiği gibi istismar ve ihmal gibi bir sebeple gerçekleşen yabancılaşmanın “estranged child” ifadesiyle haklı olarak ele alındığını ve kişinin bunları yaşamadığı ve sağlıklı bir ilişkisinin olduğu ebeveynine karşı yaşadığı yabancılaşmanın ise “alienated child” ifadesiyle patolojik, nedensiz, haksız olarak adlandırılmakta olduğunu açıklamıştır. Burada ek olarak patolojik yabancılaşmanın yabancılaştırma çerçevesinde yaşanan bir deneyim olarak ele alındığı görülmektedir (Kelly ve Johnston, 2001, s. 262). Daha önce de bahsedildiği üzere ebeveyne yabancılaşma sendromunun da bu çerçevede ele alınması, sendromun oluşumunda yabancılaştırmaya ilişkin arka planın bulunmasıyla ilgilidir. Literatürde haklı olarak yabancılaşmış çocukla patolojik bir yabancılaşmayı yaşayan çocuk arasındaki fark; Kelly ve Johnston (2001, s. 262)’un ifade ettiği gibi patolojik yabancılaşmayı yaşayan çocuğun ebeveynine karşı hissettiği duygularını açıkça dile getirebilmesi olarak ele alınmıştır.

Tüm bunlar ışığında ebeveyne yabancılaşma sendromu kavramının etiketleyici ve psikolojik açıdan tek yönlü olduğu söylenebilir. Buna ek olarak tartışılmalı oluşu ve henüz genel kabul görebilecek bilimsel bir temele ve bundan dolayı sağlam bir dayanağa sahip olmayışı da görülebilmektedir. Bu yüzden tezin başlığında; yabancılaşma durumuna bir ebeveynin sebep olması üzerinden tanımlama yapmadığı için etiketleyici olmayan, sürece vurgu yapıldığı anlatısına sahip olan ve yaşanan durumu araştırma öznelinin deneyimi olarak içselleştiren ebeveyne yabancılaşma ifadesinden yararlanılmıştır. Bu kavramın kullanımıyla çalışma çerçevesinde bir ebeveynin çok boyutlu bir değerlendirmeye tabi tutulmadan etiketlenmesine engel olmak da amaçlanmıştır.

1.5.1. Ebeveyne Yabancılaşmanın Olası Nedenleri ve Görülme Biçimleri

Ebeveyne yabancılaşmanın olası nedenlerine, nasıl görülebileceğiyle ilişkilendirilerek bakılacaktır. Bernet ve diğerleri (2010, s. 91) çocuğun ebeveynine yabancılaşmasına giden çeşitli yollar bulunmakta olduğunu ve bunların yabancılaşmanın nedenini oluşturan kaynakların çeşitliliğinden yola çıkılarak açıklanabileceğini ifade etmiştir. Bunlar ise DSM-V'in "Klinik İlgi Odağı Olabilecek Diğer Durumlar" başlıklı tanı kriterinden, Bernet ve diğerlerinin (2010) ve Freeman (2011)'in çalışmalarından yararlanılarak şunlar sıralanabilir: Çocuğun diğer ebeveyn tarafından ihmale (terk edilme de dahil) ve istismara maruz bırakılmasından dolayı bu ebeveynle görüşmeyi istememesine ilişkin kendi tercihiyle, boşanma sürecinde veya sonrasında gelişen yeniliklerden doğan uyum sorunlarıyla, sadakat çelişkisi durumunun⁹ yaşanmasıyla, ebeveynlerin ilişkisindeki uyumsuzlukların (yüksek düzeyde çatışma, herhangi biçimdeki bir şiddet) çocuk üzerinde oluşturabileceği depresyon, kaygı bozukluğu gibi olumsuz etkilerle, çocuğun velayeti alamayan ebeveyni kaybettiğine ilişkin bir düşünce geliştirirken velayeti alabilen ebeveyne karşı da ayrılma kaygısı yaşayıp ona yaklaşması ve diğer ebeveyne uzaklaşmasıyla, kazara¹⁰ ya da amaçlı olarak bir ebeveyn tarafından diğerinin kötülenmesi sonucu çocuğun ebeveyninden korkmasına ya da onu sevmemesine yol

⁹ DSM-V'e göre "Anne-Baba İlişkisindeki Sıkıntılardan Etkilenen Çocuk" alt başlığında (s. 716) yer alan, çocuğun ebeveynleri arasındaki şiddetli çatışma karşısında her ikisiyle de iyi bir ilişki sürdürmek istemesine rağmen ebeveynlerin davranışlarından kaynaklanan nedenlerle birini tercih etmek durumunda olduğunu hissetmesi hali.

¹⁰ Eşler arasındaki sorunlardan dolayı üzülmeye, ağlama gibi yollarla veya aşırı korumacılık ve aşırı kaygılı olmadan dolayı.

açılmasıyla. Drozd ve Olesen (2004, s. 70)'ın, çocuğun ebeveynini reddetmesini tüm bunların özeti niteliğindeki üç varsayım çerçevesinde açıkladığı görülmektedir:

1. Normal Gelişimsel Değişimler: Gelişimsel bir değişimin sonucudur. 2. Kötü-Zayıf Ebeveynlik: İlişkisel, ebeveynlik bilgi ve becerisine yönelik sorunlardan kaynaklanan bir durum olarak görülür. 3. Kötüye Kullanma: İhmal, istismar, ailede madde kullanımı gibi bir davranışa tepkidir.

Söz konusu bu yabancılaşma süreçleriyle bağlantısı olan konuların, yabancılaştıran ebeveynlerin motivasyonlarını oluşturanlar doğrultusunda sıralandığı görülmektedir. Bu konuları yabancılaşmış çocuklar açısından yorumlamak da mümkündür. Bunlar ebeveyne yabancılaşmanın nedeni ve yabancılaştıran ebeveynin motivasyonu noktasında fikir sahibi olmamızı sağlayabilir. Bu motivasyonlarla bağlantılı olarak yaşanan ilişkisel süreçlerin, çocuk üzerindeki yansıması yani sonucu olan “ebeveyne yabancılaşma sendromu”¹¹ ise yabancılaşma deneyiminin özellikle yabancılaştırma arka planıyla yaşanmış biçimidir ve çeşitli çevirileri¹² ile açıklanacaktır.

1.6. EBEVEYNE YABANCILAŞMA SENDROMU (EYS)/EBEVEYN YABANCILAŞTIRMA BOZUKLUĞU (EYB)

Öncelikle literatürde üzerinde daha çok çalışılmış, yabancılaşma denildiğinde daha çok kastedilmiş ve ebeveyne yabancılaşma kavramının da referansı olmuş yabancılaştırma durumuna değinilecektir. En başta yabancılaştıranın; kısaca, özellikle boşanma sürecinde ebeveynlerden birinin çocuklarına uyguladıkları duygusal bir şiddet/istismar biçimi olarak ele alındığının (Gardner, 2002b, s. 99; Geniş vd., 2019, s. 197) görüldüğü söylenmelidir.

¹¹ Bu çalışmada, farklı çevirilerinden kaynaklanan bu çeşitleri içerisinde “ebeveyne yabancılaşma sendromu” olarak ifade edilen kavram kullanılmıştır.

¹² Söz konusu birbiri yerine de kullanılabilen çeviriler: Ebeveyne yabancılaştırma, ebeveyn yabancılaşması sendromu (bkz. Geniş vd., 2019), ebeveyne yabancılaşma sendromu (bkz. Erdoğan, 2015; Geniş vd., 2019; Torun, 2016), ebeveyn yabancılaştırma sendromu (bkz. Güler vd., 2016, s. 104-105; Torun, 2011), ebeveyne yabancılaştırma sendromu (bkz. Erdoğan, 2015, s. 11) ve ebeveyn yabancılaştırma bozukluğu (bkz. Güler, 2017, s. 227).

Boşanan veya ayrılan bazı ebeveynlerin, anlaşmazlık yaşayınca velayetten çekişmeli dava sürecini yaşamaları halinde; çocuklarının ebeveyne yabancılaşma deneyimini yaşayabildiği ifade edilmiştir. Bu deneyim sonucunda ebeveyne yabancılaşma sendromu ya da ebeveyn yabancılaştırma sendromu olarak belirtilen durumun gelişebildiği görülmüştür. Ebeveyne yabancılaşma bazı yazarlarca; çocuğun gerçekliği olmadığı görülen bir dayanağa göre ebeveyniyle görüşme, iletişime girme gibi temaslarda belli düzeylerde onu reddetmesi ve ebeveynine karşı nefret, saygısızlık gibi olumsuz duyguların temel olduğu çeşitli duygulara, düşüncelere ve davranışlara sahip olması olarak ifade edilmiştir. Ebeveyne yabancılaşma sendromu ise bir ebeveynin çocuğunu ya da çocuklarını diğer ebeveyne karşı bahsedilen duyguları, düşünceleri ve davranışları geliştirmesi için çeşitli biçimlerde manipüle etmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Baker vd., 2014, s. 17; Bernet vd., 2010, s. 104). Ek olarak bu durumun; yaşanan sürece, aile içi dinamiklere bağlı olarak çocukla ebeveynlerden herhangi biri arasında sağlıklı bir ilişki kurulamadığında her iki ebeveyne karşı deneyimlenebildiğinden de bahsedilmiştir (Dunne ve Hedrick, 1994, s. 36; Johnston vd., 1985, s. 569-570).

Gardner (1985, s. 3) velayet değerlendirmeleriyle görevlendirildiği sırada velayet anlaşmazlığı yaşayan ve bunun için davası görülen ailelerin, ayrılıkla ya da boşanmayla parçalanmış aileler olduğunu gözlemlemiştir. Yabancılaşma sendromunun neredeyse sadece bu ailelerde görüldüğünü dile getirmiş ve bu durumu “parental alienation syndrome” (PAS) isimlendirmesiyle tanımlamıştır (1985, s. 3). Yabancılaştırma eyleminin; durumun doğası gereği çekişmeli boşanmalarda gerçekleştiği, dolayısıyla yabancılaşma durumunun yaşanması ihtimaline ilişkin risk oranının bu durumdaki ailelerde arttığı (Bernet vd., 2010, s. 128-129) ifade edilmektedir. Sürmekte olan evliliklerde yapılan bir çalışmada ise ebeveyne karşı iftiranın, öfkenin ve nefretin kökeni anlaşılammış ve bu durumun tedavi gerektirdiği değerlendirilmiştir (Lewis, Beavers, Gosett ve Phillips, 1976, akt. Torun, 2011). Bu değerlendirme daha önce de bahsedilen psikolojik bakıştan kaynaklanmakta olup aynı zamanda ailenin yalnızca bütünlüğüne odaklanıldığını göstermektedir. Bu noktada yabancılaşma gibi bir deneyimdeki asıl kaynağın aile yapısı olduğu anlaşılmalıdır. Bu, bütünlüğü bozulmamış ailelerde de yabancılaşma görülebileceğine yönelik bir bulgu olarak düşünülebilir.

Yukarıdaki genel açıklamalardan sonra bahsedilen kavramlar içerisinde tartışmalı bir kavram olan ebeveyne yabancılaşma sendromuna bakılacak olduğunda kavramı ortaya atan Gardner'ın tanımı aşağıdaki gibidir:

“‘Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu’ (EYS), öncelikle çocuk velayeti ihtilafları bağlamında ortaya çıkan bir bozukluk/hastalık/rahatsızlıktır. Öncelikli tezahürü, çocuğun diğer ebeveyne karşı haksız bir iftira ve karalama kampanyası içinde olmasıdır. Bozukluk, yabancılaştırıcı (programlayan, beyin yıkayan) ebeveyn tarafından aşılana ile çocuğun kendi katkılarının karışımı sonucu, hedeflenen ebeveyni kötüleme şeklinde ortaya çıkar.” (Gardner, 2002a, s. 192)

Ebeveyne yabancılaşma sendromunun, birçok psikiyatrik sendromun tanımlanmasına temel olan bir modele sahip olduğu ifade edilmektedir. Sendrom da belirli bir uyarana maruz kalan kişilerin gösterdiği belirli tepkiler, davranışlar yani sonuçlar anlamına gelmektedir. Ancak aynı uyarana maruz kalan herkesin aynı durumu geliştirdiğinin ya da belirtilen semptomların görülmemesi halinde benzer sonuçların asla gelişmediğinin söz konusu olmadığına dikkat çekilmektedir. Buna göre bazı çocukların, belirli durumlar içerisinde ebeveyne yabancılaşma sendromuna sahip olabildiği ifade edilmiştir. Yani yabancılaştıran bir ebeveynin motivasyonunun ötesindeki faktörlerin ele alınması ile buna maruz kalan çocuk için de yabancılaşma deneyiminin kaynağına ilişkin özel ya da genel nedenler aydınlatılabilecektir (Warshak, 2006). Bu da yine, yabancılaşma durumu; aile içi etkileşim örüntülerine bağlı aile yapısını, ilişki sınırlarını odak alan yapısal aile sistemleri kuramı doğrultusunda değerlendirilebileceğine işaret etmektedir.

Bu sendromun bir tanı olarak DSM-IV'te ve sonrasında DSM-V'te yer alması için çeşitli bilimsel çalışmalar yürütülmüştür. Bu çerçevede, yabancılaştırılmanın yaşanması sonrasında sendrom olarak tanımlanması için gerekli şartların sağlandığının (Gardner, 2001, s. 2-3) tespit edildiği çalışmalar yapılmıştır. Gardner (2001, s. 3) kavramın DSM-IV'te, DSM-V'te veya ICD-11'de yer almamasının yabancılaşma durumunun gerçekleşmediği anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Kavramsal olarak tartışılrsa da boşanma ve velayet davalarında dikkat edilmesi gereken ebeveyne yabancılaşma sendromu gözden kaçırıldığı takdirde; çocuğun ve yabancılaşılana ebeveynin hayatını

ciddi şekilde etkileyebileceğinin görülmesini sağlamıştır (Bone ve Walsh, 1999, s. 47-48; Geniş vd., 2019, s. 196-197; Güler, 2017, s. 228; Torun, 2011, s. 479).

Gardner (2001, s. 2) kavramı ortaya attığından sonra yaşanan tartışmalarda, kimilerinin durumu sendrom olarak tanınmasına rağmen yaygın bir kabul görmeden önce etiketleyiciliğe neden olmamak için sendrom olarak ifade edilmemesi gerektiğinden bahsettiklerini aktarmıştır. Birçok araştırmacı yaşanan yabancılaşmanın varlığını kabul etse de bu durumu anlatan bir terim üzerinde ortak kabul geliştirilememiştir (Rueda, 2004, s. 399). Bu durumda kavramın sendrom olarak kabul edilmesindeki çekincelerden kurtulamayıp bir yandan da yabancılaşma durumunun varlığını inkâr edememekten kaynaklanan bir ikilem olduğu ifade edilmektedir (Gardner, 2001, s. 2-3). Örneğin; Kelly ve Johnston (2001, s. 250)'ın psikiyatrik tanı olarak geçerliliğini şiddetle reddettikleri yabancılaşma durumunun, bazen çocuk velayeti anlaşmazlıkları sırasında ortaya çıktığını kabul ettikleri görülmektedir. Çocuk velayeti bağlamında yaygın olarak görüldüğü ifade edilen ebeveyne yabancılaşma sendromu ifadesini kullanmak istemeyenlerin ebeveyne yabancılaşma ifadesini tercih ettiğinden de bahsedilmiştir (Gardner, 2002b, s. 93). Bunun yanında Faller (1998), Johnston ve diğerleri (2001), Kelly ve Johnston (2001), Sullivan ve Kelly (2001), Ziropiannis (2001), Warshak (2001, akt. Rueda, 2004, s. 399) ve Williams (2001) yabancılaşmanın her zaman sendrom olarak tanımlanması gerekmediğini çünkü yabancılaşmanın sendrom biçiminde görülmeyebildiğini ifade etmiştir.

Kelly ve Johnston (2001, s. 249-251) Gardner'ın tanımladığı ebeveyne yabancılaşma sendromu terimini eleştirmiş olup yabancılaşma deneyimini yaşamış çocuklar için alternatif bir formülasyon önermiştir. Ebeveyne yabancılaşmanın gerçekliğine yönelik görüşe katılsalar da değerlendirmenin odak noktasının ebeveyn üzerinden olduğunu ancak çocuklar üzerinden somutlaştırılması gerektiğini öne sürmüşlerdir (2001, s. 251). Ek olarak çocuğun, bir ebeveynine yabancılaşmayı deneyimlemesi için mutlaka diğer ebeveyni tarafından yabancılaştırılmasının gerek olmadığını da ifade etmişlerdir. Bunun yerine yabancılaşmayı yukarıda da bahsedilmiş olan biçimlerle ele almışlardır. Yabancılaşmanın; ebeveynlerin kişilik özellikleri ve davranışları, ebeveynler arasındaki çatışmalar, kötü bir ayrılık, dava süreci ve tüm bu süreçlerin yönetilememesi gibi

faktörlerin etkisiyle yaşanabildiğinden bahsetmişlerdir. Sonuçta; çocuğun ebeveyniyle olan ilişkisindeki zayıf bir noktadan gelen olumsuz duygu ve düşüncelerin ayrılık anında veya bu süreçlerde oluşan herhangi bir anda açığa çıkması ve sistemik bir sürecin katkılarıyla doğduğu ifade edilmiştir. Yani bir çocuğun bir zamanlar böyle hissetmediği ebeveynine karşı yabancılaşmasının sağlanmış; farkında olunmasa da var olan durumun güçlendirilmiş ya da açığa çıkarılmış olduğu açıklanmıştır. Bu faktörlerin etkileri çocuğun kapasitesi ve kırılganlık durumu bağlamında anlaşılmaktadır (2001, s. 249 ve 251). Her ne kadar sendrom terimi üzerinde hemfikir olunmasa da bazı çocukların, ebeveynlerinden herhangi bir istismar veya ihmal davranışı görmemesine rağmen ebeveynlerine karşı yabancılaşmayı yaşadığı önermesi de kabul edilmiştir (2001, s. 251-254).

Kavramın DSM içerisine yerleştirilebilecek tanı olarak kabul edilmesi halinde; çocuklarını istismar eden ebeveynlerin, ebeveyne yabancılaşmayı kötüye kullanmasının (Torun, 2016, s. 174) önüne geçilebileceği düşüncesinden hareketle, ayrıcı tanı kriterleri oluşturulmaya çalışılmıştır (Gardner, 2001, s. 3-4; Bernet vd., 2010). Gardner (2002b, s. 95; <https://www.fact.on.ca/Info/pas/gard99b.htm>, 21.11.2019) bununla ilgili "... Gerçek ebeveyn istismarı ve/veya ihmali mevcut olduğunda, çocuğun düşmanlığı haklı görülebilir ve böyle bir durumda ebeveyne yabancılaşma sendromu çocuğun düşmanlığına açıklama olarak kabul edilemez." ifadesini kullanmıştır. Ebeveyne yabancılaşma sendromunun yabancılaşılacak ebeveynin davranışlarıyla orantılı olmadığını belirtmiş ve bu durumun sendrom olduğunu gösterebilmek için yabancılaşmış çocuklar üzerindeki belirtilere ilişkin klinik bir tablo oluşturarak sekiz temel tanı kriterini ifade etmiştir. Bunlar:

"1. Hedefteki ebeveyne karşı iftira kampanyası, 2. Hedefteki ebeveyni reddetmesi için çocuğu tutarsız, mantıksız, zayıf ve saçma bir mantığa sürüklenme, 3. Çocuğun yaşantısı ve gelişimsel süreci ile tutarsız ifade, terim ve senaryolar üretilmesi, 4. Çocuğun ebeveynlerine karşı ambivalan/çelişkili/kararsız duygularının eksikliği, 5. Hedefteki ebeveynin ret kararının çocuğun kendisi tarafından verildiği iddiası ve bu iddiayı çocuğun da benimsemesi sonucu reddetme kararını kendisinin verdiğini ifade etmesi" (bağımsız düşünür fenomeni), 6. Çocuğun yabancılaştıran ebeveyne karşı koşulsuz ve otomatik desteği, 7. Çocukta belirgin bir suçluluğun

olmaması, 8. Hedefteki ebeveynin geniş ailesine karşı yayılan kin ve nefret duyguları.” Gardner (2001, s. 1)

olarak sıralanmaktadır. Bone ve Walsh (1999) bu sekiz kriteri özet bir biçimde, önemli görülmüş dört tane başlık altında sıralamış ve çocuğun yabancılaştığı ebeveyniyle boşanmadan önceki ilişkisinin nasıl olduğu durumunun da bu kriterlerin içerisine dahil edilmesi gerektiğini, hatta en önemlilerinden birisi olduğunu ifade etmiştir. Warshak (2003, s. 280) ise; sürekli ve ısrarcı bir şekilde bir ebeveynin reddedilmesi, kötülenmesi, bu reddetmenin, kötülenmenin haksız ve mantıksız olması ve bu süreçte diğer ebeveynin kısmi de olsa etkisinin bulunması şeklinde üç önemli unsurdan bahsetmiştir.

Bricklin (1995) de ebeveyne yabancılaşma sendromu yaşadığı tespit edilen bireylere ulaşmış ve deneyimlenen durum hakkında çocukların manipüle edildikleri tespitini yaparak gerçek etkileşimlere dayanmayan bir sürecin işlediğinden bahsetmiştir. Bunun açıklaması; çocukların psikolojik olarak hayatta kalmak için söz konusu manipülasyonu yapan ebeveynlerinin yardımına ihtiyaç duymalarından veya bazı konular hakkında kendilerinin cezalandırılmaları gerektiğini düşündüklerinden bu manipülasyonlara duyarlı olmalarıdır (Akt. Bernet vd., 2010, s. 91-92). Yabancılaştıran ebeveynlerin motivasyonlarının bilinç dışı düşünceleriyle bağlantılı olduğu veya sosyal olarak kabul edilebilir kılıfların ardına sığındıkları ifade edilmiştir (Dunne ve Hedrick, 1994, s. 34-35). Nicholas (1997) da araştırmasında; Gardner’ın yabancılaşmanın, yabancılaştıran ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimden doğduğunu ifade ettiği temel dinamikten ve yabancılaşılana ebeveynin davranışlarının bu duruma etki ediyor olma olasılığının düşük olduğunu destekleyen görüşten bahsetmiştir (Akt. Bernet vd., 2010, s. 93).

Yabancılaşma kavramı için kullanılan ifadelerin bu biçimde yani yabancılaştırma kelimesiyle ele alınmasının sebebinin, çocuğun ebeveynine yabancılaştırıldığı bakış açısıyla ilişkili olduğu görülebilir. Yabancılaşmanın, öznenin yaşadığı süreç sonucunda onun üzerinde gelişen durumlar bütünü olarak görülmesinden (Torun, 2016, s. 66) ziyade; oluşumunda bir başkasının etkisinin gözler önüne serilme çabasının kavramlara yansıdığı düşünülebilir. Bu kavramın, yaşanan durumun çocuğun üzerinde gelişeni değil; bir ebeveyn tarafından gerçekleştirilen süreci yansıtıyor, buna dikkat çekiyor olduğu ve

çocuğun tamamen pasif konumda olarak herhangi bir katkısının olmadığı düşüncesini çağrıştırıyor olduğu görülebilir. Buna göre bu kavramlar, uygun bir anlatım yapısına sahip olmadığı için tercih edilmeyebileceği gibi doğrudan mağdur ve şüpheli tarafların oluşturulduğu ön kabullü bir açıklamayı da çağrıştırmaktadır (Torun, 2016, s. 66). Bununla beraber -bireyin çevresi içinde bir gelişim sürecinin olmasına ve aile gibi tüm boyutlarını etkileyen bir sistemle bağlantısına rağmen- bu kullanımların dayanak olduğu yabancılaştırıcı, yabancılaştırılan ve yabancılaştırılmış gibi isimlendirmeler aile üyeleri için tek yönlü ve yüzeysel bir değerlendirme olarak görülebilir. Bundan kaçınmak ve yabancılaştırmanın anlaşılabilmesi için aile içi etkileşim örüntülerinin incelenmesi gerekliliğinden bununla bağlantılı iş birliği/gruplaşma/ittifak kavramına bakılacaktır.

1.6.1. Ebeveyne Yabancılaştırma ve Patolojik İş Birliği/Gruplaşma/İttifak

İttifak daha önce de bahsedildiği gibi yapısal aile sistemleri kuramında da ifade edilmiş bir aile içi iletişim şeklidir. Bu ittifakların, patolojik üçgenleşme ya da koalisyonlar halinde görüldüğünden bahsedilerek yabancılaşma üzerinden örnekleri verilmiş olup bu kısımda konuya ayrıntılı şekilde değinilecektir. Wallerstein ve Kelly (1976a)'nin boşanmayla parçalanmış aileler üzerine yaptıkları çalışmalarla “patolojik iş birliği/gruplaşma/ittifak”¹³ ismini verdikleri klinik bir durumu tanımlamış oldukları görülmüştür. Bu kavramla; boşanma sonrasında çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyniyle diğer ebeveyni cezalandırmak üzere birlikte hareket etmesi durumu anlatılmıştır. Yani onunla aynı görüşlerle benzer davranışlarda bulunması ve bu doğrultuda diğer ebeveynle herhangi bir şekilde temasa geçmeyi reddetmesi ve bağlantı kurmaya karşı direnç göstermesi şeklindeki bir yabancılaşmadan söz edilmiştir (1976a, s. 266).

Wallerstein ve Kelly (1980, s. 77, akt. Bernet vd., 2010, s. 86)'nin bir başka çalışmasında çocuğun genellikle ayrılıktan önce yakın olduğu ebeveyni ile makul olmayan bir ittifak ve iş birliği kurduğu görülmüştür. Bahsedilen patolojik yabancılaşma durumunda; çocuğun iş birliği yaptığı ebeveynin, yabancılaştığı ebeveynin ve kendisinin tutum ve

¹³ Kullanılan kavram yabancılaştırma durumuna yani çocuğun bir ebeveyn tarafından diğerine karşı manipüle edilmesine referans verecek şekilde “iş birliği, ittifak, gruplaşma” anlamındadır. Orijinalinden Türkçeye “patolojik yabancılaşma” olarak çevrilebilmektedir (bkz. Torun, 2011, s. 468; 2016, s. 12).

davranışları etkilidir (Stahl, 2003, s. 2-3). Ebeveynler arasında kalmanın ve yabancılaşmanın çocuğun üzerindeki olumsuz etkisi; yabancılaşma deneyiminin yoğunluğuna, çocuğun yaşına ve savunmasızlık boyutuna bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (2003, s. 6). Bu durum, boşanma ve/veya ayrılık sürecinde¹⁴ yaşanabilmektedir. Patolojik iş birliği; bir ebeveynin diğer ebeveyne özellikle çocuğun önünde olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi, çocuğa diğer ebeveyn hakkında olumsuz şeyler anlatması veya diğer ebeveynle çocuğun iletişiminin önüne engeller koyması ile gerçekleşebilmektedir. Karşı taraftan bir şeylerin intikamını almak için çocuğun velayetini kazanmayı, velayetin alınmasından sonraki süreç yaşanıyorsa çocukla diğer ebeveynin iletişiminin mantıksız bir biçimde kopmasını ve genel anlamda diğer ebeveyne duygusal anlamda acı çektirmeyi amaçlamak ile gerçekleşen bir sonuçtur (Walsh ve Bone, 1997; Gardner, 1998, s. 1-2; 1999, s. 97; 2001, s. 1; 2004b, s. 80; 2006, s. 5). Bu eylem, daha önce de kısaca ne olduğuna değinilmiş “ebeveyne yabancılaştırma” denmektedir. Garrity ve Baris (1994, akt. Bernet vd., 2010, s. 101) yabancılaştırmanın; bir ebeveynin, çocuğunun diğer ebeveyn hakkında olumsuz düşüncelere sahip olması için bir ikna çabası içerisinde olması olduğunu ifade etmektedir. Bu deneyimi -eğer varsa- aile içerisindeki diğer çocuklar da yaşayabilir. Bu ikna, bilinçli bir biçimde veya ebeveynin bir gelişim döneminden gelen çözülmemiş, travmatik bir temele bağlı olarak bilinçsizse gerçekleştirilebilir. Her iki durum da çocuğun diğer ebeveyniyle ilişkisini yok etmek veya bir ölçüde azaltmak üzerinedir (Garrity ve Baris 1994, akt. Bernet vd., 2010, s. 101). Yabancılaştırma sürecinde, yabancılaştıran ebeveynin ailesinden veya çevresinden başka bireylerin (ebeveynlerin çekirdek ailesi, arkadaşları gibi) de bu eylemi gerçekleştirebilmesi veya yabancılaştıran ebeveyne destek olmaları gibi bir durum söz konusu olabilmektedir (Farkas, 2011, s. 22; Torun, 2016, s. 56 ve 131-134). Ebeveyne yabancılaşma sendromunun genel bir başlık olarak “yabancılaşma” durumunun kapsamı altında; yabancılaşmanın bir alt başlığı, bir uç formu olduğu öne sürülmüştür (Gardner, 2001, s. 1-3; 2002b, s. 98-99; 2006, s. 6; Johnston ve Roseby, 1997, akt. Torun, 2011). Öyle ki ebeveyne yabancılaşma sendromu, patolojik yabancılaşma olarak ifade

¹⁴ Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye özelinde TMK'nin ilgili maddeleri (m.169., m.335.-351.) çerçevesinde; boşanma davasının açılması halinde, davanın açılmasından önceki süreçte ve boşanma davası sonucunda ebeveynlerden birine çocuğun tedbiren/geçici velayeti verilebilir. Velayet kesinleşinceye kadar bu hüküm geçerlidir. Dolayısıyla bahsedilen süreç resmi bir ayrılık olmadan gerçekleşebileceği gibi henüz boşanmanın sonuçlanmadığı ancak buna giden resmi süreçlerin başlatıldığı bir ayrılıkla da yaşanabilir.

edilmektedir (Kelly ve Johnston, 2001, s. 262; Stahl, 2003, s. 2-3; Warshak, 2003, s. 279; Wallerstein ve Kelly, 1976b, s. 256-257).

Yabancılaşma, bir başkasının katkısıyla oluşan bir bozukluk olarak ele alındığında; gerçekleşmesiyle bağlantılı konulara bunun öncesinden gelen unsurların da eklenmesi ve sonrasında oluşan koşulların deneyimlenmesi ile gelişen bir durum olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bir hastalığın oluşum süreci ele alınmakta gibi görülmekte; iç ve dış etkenleri meydana getirdiği bir sonuç gibi görülmektedir. Böylelikle de yabancılaşma literatüründe akla ilk gelen ebeveyne yabancılaşma sendromu kavramı; taraflı ve içinde bulunulan durumların anlaşılmasına engel olan, etiketleyici ve yargılayıcı bir bakış açısını doğurmaktadır. Ele alınması gerekirse bunların dışına çıkıp; aile sistemindeki işlevsel olmayan iletişim örüntüleri, ailedeki etkileşim kalıpları ve bunların yapılanma biçimi yani sonucun ötesindedir.

Buraya kadar görüldüğü üzere literatürde ebeveyne yabancılaşma konusunda, bir ebeveyn tarafından diğerine karşı yabancılaştırıldığı merkezinde bir perspektif geliştirilmiştir. Bu perspektif, ebeveynlerden birinin yabancılaştırıcı olarak suçlanmasıyla yalnızca sonuca odaklanırken; bu noktaya gelene kadarki süreçleri gözlemlemektedir. Bu durumda, aslında çocuğun da süreçten etkileniş biçimi göz ardı edilmiş olmaktadır. Çünkü bu süreç, aile üyelerinin aynı çatı altında ya da bir evlilik birliği içerisinde olmasına gerek olmaksızın; birbirini etkileyen, birbirinin başlatıcısı ya da sonucu olan çeşitli deneyimlerle birlikte geçmektedir. Bu süreç öncesi ve sırası deneyimlenen durumların yani bireylerin sorunlarının, gereksinimlerinin dikkate alınmasıyla sonuca en az zararla varılabilir. Bunun için de konuyla ilgili bireyin daha büyük sistemlere dahil olduğuna ve kendisinden daha küçük sistemleri barındırdığına yönelik bir bakış açısına sahip olunmalıdır. Bu bakış; ailenin yapılanmasını bireyin hayatında kilit bir unsur olarak gören, teşhis mesleği olmayıp anlamaya, sonrasında ise bireyin olanakları, güçlü ve zayıf yönleri, özel gereksinimleri ve ona sunulabilecekler doğrultusunda müdahale odaklı çalışan sosyal hizmet mesleğinde bulunmaktadır. Yabancılaşma konusuna yönelik literatürdeki bakış açısı ve bahsedilen sosyal hizmetle ters orantılı perspektif; yabancılaşmaya etken olabilecek konuların ebeveynin çocuk üzerinde kullandığı stratejiler olarak tanımlanmasına ve çocuğusa bu stratejilerin nesnesi gibi yansıtılmasına neden

olmaktadır. Bu noktada da ebeveyn-çocuk ilişkileri yabancılaşma bağlamında ele alındığında ebeveynin çocuğu kullanan ve manipüle eden olumsuz bir konuma düştüğü görülmektedir. Torun (2016, s. 41), yabancılaştıran ebeveynin çocuğuyla arasında oluşan ilişki için ebeveynin süreç boyunca yaşadıkları doğrultusundaki motivasyonları ve ilişkinin oluşma biçimleriyle bağlantılandırılabilir şu ifadelerde bulunmuştur:

“Yabancılaştırılması istenen hedefteki ebeveyne duyulan öfke, adil dünya inancının¹⁵ sarsılması, terk edilmeye karşı tepki, sevilmediği duygusu, aldatılmışlık duygusu, intikam isteği, hedefteki ebeveynle düşmanca da olsa etkileşimi sürdürme isteği, ekonomik eşitsizlik, namus kavramı,¹⁶ oyalayıcı manevra,¹⁷ yansıtma mekanizmasının kullanılması, çocuğa karşı aşırı koruyucu davranma.”

Aynı ilişki çocuk açısından değerlendirildiğinde ise ebeveyniyle arasındaki ilişki şunlarla bağlantılandırılabilir: “Hedefteki ebeveyne duyulan öfke, adil dünya inancının sarsılması, terk edilmeye karşı tepki, sevilmemeye duygusunu yaşama, saldırganla özdeşim.” (2016, s. 41). Her iki bağlamda da ele alınmış olan unsurlar; bireylerin kişisel özelliklerinin, aile üyeleri arasındaki ilişki sınırları yani iletişim biçimleri ve genel anlamda aile sisteminin yapısı doğrultusunda ortaya çıkarttıklarıyla veya tam tersi bir süreçle gelişebilmektedir.

Tüm bunlarla beraber ebeveyne yabancılaşma bağlamında patolojik biçimdeki ebeveyn-çocuk ilişkilerine yönelik bilgiler edinilebilir. Boşanma sürecinde; eşler arasında öncesinde çözülmemiş sorunların birbirlerine karşı koz olarak kullanılması, eşlerin birbirilerine karşı duygularının ve düşüncelerinin yansımaları çocukları üzerinden ya da onun da dahil olduğu konular üzerinden yapmaları vb. ebeveyn-çocuk ilişkisinin de zedelenmesine neden olmaktadır. Ancak bunların yaşanmasına gerek olmaksızın boşanma sürecinin getirdiği doğal sonuçlar da bu zedelenmeye yol açabilecektir. Bu olumsuz etkilerin değerlendirilmesinde; ailenin yapısına göre üyeler arasındaki ilişkilerin (net, dağınık ya da katı sınırlı) nasıl olduğu, kimler arasında kalıcı ve geçici ittifakların

¹⁵ Adil dünya inancı, dünyanın adil bir yer olduğu ve insanların neyi hak ederse onu buldukları üzerine temellenmiş bir inançtır (Kılınç ve Torun, 2011, s. 1).

¹⁶ Özellikle baba yabancılaştırmacılar tarafından anneye karşı gözlemlendiği belirtilmektedir (Torun, 2016, s. 41).

¹⁷ Yabancılaştıran ebeveynin boşanmaya sebep olan ya da saklama gereği duyduğu özellikle aldatma gibi bir davranışını gizlemek amacıyla kendisinde olanı karşı tarafta varmış gibi çocuğa aktarması olarak açıklanmaktadır (Torun, 2016, s. 41).

gerçekleştiği ve bu ittifakların hangi durumlarda ve hangi biçimlerde oluştuğu gibi dinamikler de ailenin bütünlüğünün yanı sıra önemli görülmelidir. Boşanma ile çocukla ebeveynlerden birinin fiziksel olarak ayrılması; çocuğun yanında kaldığı ebeveyniyle olan ilişkisinin nasıl olduğu, onunla daha çok temasta olması nedeniyle bundan sonraki ilişkisinin nasıl olacağı ve bunun diğer ebeveynle olan ilişkisiyle bağlantısının ne olduğu konusunun önemini ortaya koymaktadır. Bu dinamiklerle ilişkili olarak boşanmayla parçalanmış ailede ebeveyne yabancılaşma durumunun yaşanması için doğal bir ortam oluşabilmektedir. Buraya kadar gelen çerçevenin konuyla ilişkisini destekleyecek çeşitli araştırmaların bulgularından aşağıdaki bölümde bahsedilecektir.

1.7. BOŞANMAYLA PARÇALANMIŞ AİLEDE EBEVEYNE YABANCILAŞMA

Buraya kadar anlaşıldığı üzere boşanma yaşanmasına gerek olmaksızın aile içi ilişkilerin ve aile yapısının yabancılaşma deneyimine neden olması ihtimali söz konusudur. Var olan bu ihtimalin, boşanma gibi aile için yeniden bir yapılanma sürecini meydana getiren kritik bir yaşam deneyimi ile korlanması mümkün olabilmektedir. Boşanma sürecinde aile bu zamana kadar bildiği iletişim ve etkileşim kalıplarını kullanabilir ya da yenilerini meydana getirebilir. Ancak boşanma sonrasında hiç olmazsa fiziksel ayrılıktan ya da hukuki olarak fiziksel bir ayrılığın mümkün olduğu bu durumdan kaynaklanan bir yapısal değişme gerçekleşecektir. Bu durumda ele alınması gereken şeyler, yabancılaşmanın deneyimlenmesinde; boşanma öncesinden gelen çatışmaların, işlevsel olmayan iletişim ve etkileşim kalıplarının ve boşanmaya bağlı olarak gelişen konuların rolüdür. Hangisinin ne kadar eşlik ettiği, boşanmanın nasıl yaşandığı ve bu haliyle ne kadar sürdüğü oldukça önemlidir. Boşanma ile birlikte yaşanan çatışmalarda, aile içi iletişim ve etkileşim kalıplarındaki işlevsel olmayan örüntülerin yansımaları yadsınamaz. Ancak yabancılaşmadaki rolünün anlaşılabilmesi için bu çatışmaların esas kaynağının, bahsedilen seçeneklerden hangisi olduğu çözüme giden yolun kolaylaştırılması adına bulunmalıdır (Johnston, 1994, s. 165-166). Bu konudaki ısrarın yine çözüm noktasıyla temellenen bir diğer nedeni ise; boşanma sürecinde yaşanan çatışmanın ne kadar doğal olduğunu ve bununla bağlantılı olarak da çocuk üzerindeki etkilerinin patolojik olup

olmadığını, patolojikse ne derecede olduğunu anlayabilmektir (Ahrons ve Rogers, 1987, Hetherington vd., 1982, akt. Johnston, 1994, s. 166).

Straus (1979, s. 76-79) tarafından yapılan çalışmada elde edilen verilere göre boşanmayla parçalanmış ailede yaşanan çatışmalar Çatışma Taktikleri Ölçeği çerçevesinde belirlenen taktiklere göre sınıflandırılarak uyarlanmıştır: Birincisi; nafaka, mal paylaşımı, velayet ve çocuklara erişim gibi boşanma sonucu doğan bir dizi konu üzerinden yaşanan anlaşmazlıklar veya velayetle bağlantılı olarak çocuk yetiştirmeye ilişkin değer ve yöntemler ile ilgili doğan çatışmalardır. İkincisi,¹⁸ boşanan çiftin, boşanmayla bağlantılı başka davaları kazanabilmek amacıyla sergilediği taktiksel davranışlarından (birbirlerinden ve sorunlardan kaçınarak, birbirlerini manipüle ederek, birbirlerine yönelik sözel, fiziksel şiddet göstererek) doğmuş olan anlaşmazlıklar veya arabuluculuk (mal paylaşımı, nafaka, tazminat davasında), aynı ya da farklı bir sorun konusu üzerinden yeni bir dava açma gibi resmi bir yolla çözümün sağlandığı çatışmalardır. Üçüncüsü, boşanan tarafların birbirlerine karşı olumsuz duygularının veya düşmanlıklarının derecesini yansıtan ve birbirlerine yönlendirdikleri davranışları temellendiren bir tutumla oluşan çatışmalardır. Bunlara göre ebeveynlerin çatışmalarının hangi boyutta ve örüntülerde çocuklarının olumsuz etkilenmesiyle ilişkili olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Yani çocukların, devam eden yasal süreçlerden, fiziksel, duygusal herhangi bir şiddeti içeren düşmanlı bir aile ortamında yaşamasından ve dolayısıyla doğrudan veya dolaylı olarak bunlara maruz kalmasından ve ebeveynler tarafından çocuk yetiştirme konusunda ortaklık kurulamamasından olumsuz etkilenip etkilenmediği; bunda çocukların yaş, cinsiyet, mizaç gibi bireysel özelliklerinin rolünün ne olduğu boşanmayla parçalanmış ailelerle ilgili program ve politika düzenlemelerinde önemli görülmektedir (Johnston, 1994, s. 165-166). Çatışmalardaki önemli olan bir başka konu ise bir alandaki (nafaka gibi) çatışmanın başka bir alandaki (velayet gibi) çatışmayı ne ölçüde etkilediği durumudur. Yine aynı sebepten, tüm bu boyutların birbirleriyle ilişki örüntülerini yani aralarındaki sebep-sonuç ilişkisini, etkileşme düzeylerini dikkate almak

---

¹⁸ Makalenin aslında, ABD'deki hukuk sistemi üzerinden örnekler verilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'deki hukuk sisteminden bahsedildiği için, bu maddede Türkiye'deki hukuk sistemine uyarlama yapılmıştır. Diğer iki maddede böyle bir gereklilik olmadığı için aslına uygun yazılmıştır. Makalenin aslında, bahsedilen; avukat aracılığıyla arabuluculuk veya tahkim gibi resmi bir yolla çözümlenebilen anlaşmazlıklardır. Buradan anlaşıldığı ve daha önce de ifade edildiği üzere ABD'deki hukuk sisteminde boşanma davalarında da tahkim yoluna başvurulabilmektedir.

gerekmektedir (1994, s. 165). Ebeveynler arasındaki boşanma sonrası düşmanlığı da etkileyen çatışmalar, söz konusu tüm bu boyutlardan etkilenmekte ve bunları etkilemektedir (1994, s. 166). Bunlar; çocukların ihtiyaçları ile ilgili ebeveynler arasındaki iş birliği kapasitesini ne ölçüde azalttığı konusuyla bahsedildiği gibi politika ve program önerilerinin oluşturulması noktasında da önemlidir (1994, s. 166). Tüm bunlar, politika ve program önerilerinde önemli bir yer alacak olan ebeveyne yabancılaşma konusu üzerindeki rolü bakımından da önemli görülebilir.

Evlilik içi çatışmaları tanımlayan ve ölçen üç unsur bulunduğu; bu unsurların, çatışmanın süreci (şiddet gösterilmesi gibi), içeriği (çocuklarla ilgili olması gibi) ve uzunluğu olduğu görülmektedir. Buna göre de ailelerin iki kategori altında değerlendirilmekte olduğu; bunların da aile tipi (boşanmayla veya ayrılıkla parçalanmış, bütünlüğü bozulmamış aile gibi) ve çatışma içeriği olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu iki kategoriye ya da bu iki bağlamda yaşanan çatışmanın, uzunluğuna ve sürecine (açıkça düşmanlığın görülmesinden sakinlik aşamasına varan bir gelişim) göre çatışmanın büyüklüğüne yönelik tahminin sağlanacağı ifade edilmiştir (Emery, 1982, s. 312). Evlilik içi çatışmaların çocuklardaki davranış bozukluğu ile ilişkili olduğundan ancak riskin ne kadar büyük olduğunun bilinemeyeceğinden bahsedilmiştir. Evlilik içi çatışmanın tipi, uzunluğu ve içeriği gibi değişkenlerle beraber çocukların yaşı, cinsiyeti, ebeveynlerde psikolojik sorunların varlığı, stres gibi etkenler de bir evlilik içi sorunun çocuk üzerindeki etkisine yönelik riskin belirlenebilmesinde önemli görülmüştür (1982, s. 322 ve 326-327). Bunun yanı sıra çocuğun sahip olduğu bazı özelliklerin ve aileye nasıl bir yaşantısal dönemde katıldığının da evlilik içi çatışmalara etki ettiği görülmektedir. Bununla bağlantılı değişkenlerin de çocuğun davranışsal problemleri, olaylara karşı verdiği davranışsal tepkileri, ebeveynlerinden biriyle iyi bir ilişkiye sahip olması, yine cinsiyeti, yaşı ve ebeveynlerinin psikopatolojik durumu olduğu bulunmuştur (1982, s. 310 ve 315). Buradan da anlaşılacağı üzere aile içinde; ebeveynler arasındaki ilişkilerin çocuklara, çocukların ebeveynler arasındaki ilişkiye, ebeveynler arasındaki ilişkinin ebeveynlerin bireysel olarak çocuklarıyla olan ilişkisine ve tüm bir aile içi ilişki örüntülerinin her bir ikili ilişkiye ve bireylerin kendisine etki ettiği etkileşimsel bir döngü söz konusudur. Öyleyse sonuç olarak; yaşanan tüm bu boyutlardaki çatışmaların, tek başına veya

birbirine olan etkisiyle ebeveyne yabancılaşmada önemli birer kaynak noktasını oluşturma ihtimali vardır.

Ebeveyne yabancılaşmanın görülme yaygınlığına ilişkin çalışmaların yapılmasından önce, kavramsal inşası sırasında sadece ebeveyne yabancılaşma sendromuna ilişkin bulguları içeren araştırmalar yapılmıştır. Buna göre de literatürde Gardner'ın ortaya koymuş olduğu sekiz belirtiyeye göre tespit edilen ebeveyne yabancılaşma sendromunun; tanımlanabilmesi, yaygınlığının tespit edilebilmesi, varlığının ve derecesinin ölçülebilmesi adına bahsedilen sekiz belirtiyeye dayanılarak oluşturulmuş ölçüm araçlarını test etmek amacıyla yapılan nicel ve az sayıda nitel çalışma olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili araştırmalarda ele alınan parçalanmış ailelerin boşanma şekli çekişmeli olduğunda ya da velayetten çekişmenin yaşandığı bir durumda özel olarak bu belirtilmiştir. Bu duruma ya da durumlara sahip olmayan boşanmayla parçalanmış aileler için herhangi bir boşanma şeklinin ya da ek davanın belirtilmediği görülmektedir. Dava tiplerinin ne olduğuna bağlı bu ölçütle beraber araştırma öznelerini oluşturan ailedeki çocuklar üzerinden yapılan araştırmaları yaşlarına göre ikiye ayırabiliriz. Bu ayrım da 18 yaşından küçükler ve 18 yaşından büyük yetişkinler ile veya bu kişiler hakkında ilgili başkalarıyla yapılmış araştırmalar olarak yapılabilir.

1.7.1. Ailedeki 18 Yaşından Küçük Çocuklarda Ebeveyne Yabancılaşma Üzerine Yapılmış Araştırmalar

Ebeveyne yabancılaşma, araştırmacıların yaptıkları çalışmalar nihayetinde; bir bozukluk veya görünürde yabancılaşılana ebeveyn ile ilgili hiçbir neden yokken yaşanan bir durum olarak ifade edilmiştir. Söz konusu araştırmacılarca üzerinde mutabık olunan konu; bunun, bir zihinsel süreç oluşu, ebeveynlerden en az biri ile çocuk arasındaki ilişkiden doğan bir durum olduğu ve çoğunlukla çekişmeli¹⁹ boşanmayla parçalanmış ailelerdeki çocuklarda tespit edildiğidir.

---

¹⁹ Yapılan araştırmalar yurt dışı kaynaklı olup daha önce de bahsedildiği üzere Türkiye'de; hukuki sistemin getirilerinin, dava tiplerine göre bu durumu deneyimleyenlerin çoğunlukta oranını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Wallerstein ve Kelly (1976a, s. 20) 1970'te başlayan, boşanmasının ardından bir yıl geçmiş 60 parçalanmış aileden gelen toplam 131 çocukla (2-18 yaş aralığındaki) boylamsal bir çalışma (1975, s. 600) yapmıştır. Bu çalışmanın ilkinde, araştırmaya katıldığında 7-8 yaşında olan 26 çocuğun (1976a, s. 23) %23'ünde (1976a, s. 31); ikincisinde, araştırmaya katıldığında 9-10 yaşında olan 31 çocuğun %26'sında -daha önce de ifade edilmiş olan- patolojik yabancılaşma olarak tanımladıkları bir durumu gördüklerinden bahsetmişlerdir (1976b, s. 256-257). Sonuçlar; dengesiz ilişkiler ve olaylar, ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki değişen dinamikler, ilişkilerdeki gerginlikler, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve kişilik yapısı ile ilgili faktörler ve bunların boşanma sırası ve sonrası süreci içerisindeki etkileşimi de dahil olmak üzere boşanma sonrası aile yapısının tabiatı ile ilişkili bulunmuştur (1976a, s. 31-32). Johnston ve diğerleri (1985, s. 569) tarafından ailesi ayrılık ve boşanma sonrası şiddetli çatışmalar yaşamış 6-12 yaş aralığındaki 44 çocukla yapılan bir araştırmada, çocukların %16'sının bir ebeveyniyle güçlü bir ittifak içerisinde olduğu bir tutum ve davranış biçimi sergilediği tespit edilmiştir. Johnston (1993, akt. Bernet vd., 2010, s. 89), ayrılık sonrasında veya boşanma davası sırasında çocuğun velayeti ve ziyareti konusunda anlaşmazlıkları olan boşanmayla parçalanmış aileleri ele aldığı iki çalışma yapmıştır ve bu çalışmalarla toplam 175 çocuk ve 140 boşanmış ebeveyn ele alınmıştır. Çalışmalarından birinde çocukların %7'sinin ve diğerinde ise çocukların %27'sinin bir ebeveynini diğeriyle ittifak halinde reddettiğini tespit etmiştir (Johnston, 1993, akt. Bernet vd., 2010, s. 128-129). Yine Johnston (2003, s. 164-165; 2005, s. 765)'un, toplam 215 boşanmayla parçalanmış aileyle yaptığı çalışmada bu ailelerin çocuklarının %15'inin ve içlerindeki çekişmeli boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların %21'inin ebeveynini reddettiği bulunmuştur. Cartwright (1993, s. 207) yaptığı çalışma sonucunda, ebeveyne yabancılaşma sendromunun çekişmeli boşanmalarda görülme oranının arttığını ve velayet davaları sonucunda velayeti üstlenilen tüm çocukların %90'ının etkilendiğini tespit etmiştir. Kopetski (1998, akt. Bernet vd., 2010, s. 129) Kolorado'da yaptığı araştırmasında da benzer bir sonuç bulmuş ve bu araştırmada da boşanmayla parçalanmış ailede velayetten çekişmeli olma durumunun ön planda olduğu görülmüştür. Kopetski (1998, akt. Bernet vd., 2010, s. 88), yabancılaşma hakkında Gardner'inkine benzer bir yaklaşım sergileyerek bunun yabancılaşan çocukla yabancılaştıran ebeveynin beraber paylaştığı bir yanılgı olduğundan ve boşanma sonrasında psikolojik açıdan hayatta kalabilme adına gerekli olan ilişkiyi

paylaştıklarından bahsetmiştir. Bunun yanı sıra çoğu araştırmacı, ebeveyne yabancılaşıma sendromunu çocukla ilgili bir durum olarak kavramsallaştırmıştır. Turkat (1994, s. 738) ise bu durumun; çocukla ilgili olmadığını öne sürmüş, aksine yabancılaşıma deneyimine neden olan ebeveynlerden birinin bir veya daha fazla özelliğinden ya da şartlarından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

Boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların boşanmanın üzerinden geçen yıl ile ebeveynleriyle görüşmeye karşı dirençli olmaları arasındaki ilişki üzerinden yapılan iki çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde 131 çocuğun %11'inin ebeveynleri ayrıldıktan beş yıl sonra özellikle babalarıyla görüşmeye dirençli olduğu tespit edilmiştir (Wallerstein ve Kelly, 1980, akt. Johnston vd., 2005, s. 192). Diğer çalışmada ise 91 çocuktan %15'inin yine bir ebeveyn ile görüşmeye dirençli olduğu görülmüştür (Johnston, 2003, s. 164). Her durumun beraberinde de o ebeveyne yabancılaşımanın görülebildiği bildirilmiştir. Şen (2014)'in Türkiye'de yaptığı 97 katılımcıdan oluşan bir araştırmada da katılımcıların 69'unun eski eşleriyle aynı şehirde yaşadığı belirtilmiştir. Ancak buna rağmen çocuklarıyla belirtilen kısıtlı zamanlarda bile birlikte olmadıklarının, ebeveyn ve çocuğun birbirinden uzaklaştığının altının çizilmesiyle yabancılaşımanın söz konusu olabileceği (Akt. Geniş vd., 2019, s. 196) aktarılmıştır. İlk yayınlarda yabancılaşımanın daha çok babaya karşı olduğu ifade edilirken, sonraları - genelde babalara karşı görülenden daha az da olsa- annelerin de çocuklarının yabancılaşımasından pay aldıkları (Gardner, 2002a, s. 198; 2004a, s. 616; Kopetski vd., 2006, s. 68-69; Bala vd., 2010; Warshak, 2010) belirtilmiştir. Bunun gibi Johnston ve diğerlerinin (2005) 125 boşanmayla parçalanmış aile ile yaptığı bir çalışmada %48'inde ebeveyne yabancılaşımanın görüldüğü ifade edilmiştir. Bu çalışmada annelerin %5,4'ünün, babaların %42,5'inin reddedildiği, babalara yabancılaşımanın en fazla üç ve üzeri çocuk sahibi boşanmayla parçalanmış ailelerde gözlendiği belirtilmiştir (Johnston vd., 2005). Kopetski ve diğerlerinin (2006) 1976-1990 yılları arasında Kolarado'da gerçekleşmiş 413 boşanma davası üzerinden yaptıkları bir çalışmada; bu davalar içerisinden 84'ünde ağır düzeyde yabancılaşıma vakası tespit edilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde yabancılaşıtıran ebeveynlerin 49'unun anneler, 31'inin ise babalar olduğunu ve 4 vakada ise üvey ebeveyn veya bir akraba tarafından yabancılaşıtırmanın gerçekleştirildiğini bulmuşlardır. Üner Altuntaş ve Ziyalar (2018) tarafından çekişmeli

boşanma ve velayet davası devam eden parçalanmış ailelerde babalar ve 7-18 yaş aralığındaki çocuklar ile yapılan bir diğer araştırma örneğinde, çocukların %47,9'unun ebeveynlerinden birine karşı yabancılaşma geliştirdiği görülmektedir. Çocukların %42,5'nin bu ebeveynler içerisinde babalara karşı yabancılaştığı ve söz konusu babaların büyük oranda 40-59 yaş aralığında olduğu bulunmuştur (Üner Altuntaş ve Ziyalar, 2018). Clawar ve Rivlin (1991) tarafından yapılan boylamsal bir çalışmada 700 çekişmeli boşanma vakası ele alınmış ve yaklaşık %80'inde çocukların bir ebeveyne karşı manipüle edilmesi gibi bazı yabancılaşma unsurlarının bulunduğu sonucuna varılmıştır (Akt. Baker, 2010, s. 17). Koerner ve diğerlerinin (2002, s. 476) yaptığı bir çalışma çerçevesinde ebeveynleri boşanmış ve anneleriyle yaşayan ergenlik dönemindeki kız çocuklarının %85'inin annesiyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmada da annelerinin, babaları hakkında olumsuz yorumlarda bulunması, onların kusurları hakkında konuşması şeklinde yabancılaşmaya neden olabilecek unsurlarının bulunduğu tespit edilmiştir (2002, s. 476).

Nicholas (1997) Kaliforniya'da 21 velayet değerlendiricisiyle yaptığı çalışmasında, katılanların birçoğunun velayet değerlendirmeleri vakalarının yaklaşık 1/3'ünde tanımlanabilir yabancılaştırıcı davranışlara sahip olduğunu ifade etmiştir (Akt. Bernet vd., 2010, s. 129). Rueda (2003, akt. Bernet vd., s. 125-126)'nın 14 velayet değerlendiricisi ruh sağlığı çalışanıyla yaptığı bir çalışma olmuştur. Bu çalışmada katılımcılara, velayet değerlendirmesi için gelebilecek 5 tane vaka (vinyet) verilmiş ve bunların katılımcılar tarafından değerlendirilmesiyle ebeveyne yabancılaşma sendromu olarak düşünülmesi gerekenlerin belirlenmesi istenmiştir. Katılımcıların %93'ü beş vakanın tamamında ebeveyne yabancılaşma sendromunun değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu çalışma; ebeveyne yabancılaşma sendromunu ebeveyne yabancılaşmadan net bir biçimde ayıramamıştır (Rueda, 2004, s. 400). Baker (2007, s. 12-13)'ın ebeveynlerin yabancılaşma fenomenine ilk kez maruz kalmış çocukların perspektifinden yaptığı çalışmasında; çocukların, aksi takdirde reddetmek istemeyecekleri bir ebeveyni reddetmek için duygusal olarak manipüle edildiklerini ya da edilmiş olabileceklerini doğruladıkları görülmüştür. Bu çalışma ile ebeveyne yabancılaşma mağduru çocuklar için bu deneyimin, yaşam boyu süren olumsuz etkilere neden olduğu bulunmuştur (2007, s. 3). Bow ve diğerleri (2009, s. 134) 448 ruh sağlığı

uzmanı ve yasal profesyonelinin sorumlu olduğu velayet davaları üzerinden yapılan araştırmada; dosyalara göre ayrılıkların ve boşanmaların yaklaşık %20'sinde, çocuklarla ilgili olarak resmi velayet ya da ziyaret anlaşmazlığına yol açan ciddi çatışmalar olduğu ve bunlarda ebeveyne yabancılaşma sendromuna rastlandığı görülmüştür. Bernet ve diğerleri (2010, s. 128) ebeveyne yabancılaşma deneyiminin aile içi iletişimleri çok çatışmalı ve velayetten çekişmeli olan ailelerde, boşanmayla parçalanmış ailelerden daha çok görülebilmesi ihtimalinden bahsetmiştir. Bununla birlikte ebeveyne yabancılaşmanın, aslında sadece boşanmayla parçalanmış ailelerde değil; bütünlüğü bozulmamış ailelerde de görülebileceği ve bu aileleri de çalışmalara dahil etmenin gerçek orana ulaşılmasını sağlayacağı varsayılmıştır (2010, s. 130).

Dunne ve Hedrick (1994, s. 33-34) Gardner'ın tanımladığı sekiz kritere uygun olarak yabancılaşma sendromu vakası olan ve ebeveynler ayrılırken yaşları 4-14 aralığındaki çocukların bulunduğu 16 aile ile bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda ebeveyne yabancılaşma sendromunun ebeveynlerin ayrılmasından önceki ilişkinin uzunluğuyla bağlantısı olmadan, boşanmadan yıllar sonra veya ayrılıktan hemen sonra ortaya çıkabileceği bulunmuştur. Ek olarak, ebeveyne yabancılaşma sendromunun çok küçük yaşlardan reşit olunan döneme kadar uzunca bir yaş aralığı boyunca ortaya çıkabileceğini bulmuşlardır. Bunun gibi önemli bir başka bulgu ise bir ailedeki tüm çocuklardan yalnızca birinde de ebeveyne yabancılaşma sendromunun görlebileceğidir (1994, s. 34-35). Yine bu çalışmadaki iki vakadan birinde anne, birinde baba olmak olan velayeti alamayan ebeveynin yabancılaştırıcı olduğu tespit edilmiştir (1994, s. 33). Moskowitz (1998) ise çocukların benlik algılarıyla aile tipleri (bütünlüğü bozulmamış, boşanmayla parçalanmış, yüksek çatışmalı ve yabancılaşmış) arasındaki ilişkiyi incelediği tezinde Gardner'ın tanımlamasına göre yabancılaşmış aileleri de ele almıştır. Boşanmış ebeveynlerin 141 çocuğunu da incelemiş olup boşanma çatışmasının benlik kavramı ile ters orantılı olduğunu ve yabancılaşmanın çocukların benlik saygılarını azalttığını bulmuştur (Akt. Bernet vd., 2010, s. 94).

Burrill (2001) ebeveyne yabancılaşma sendromu ile ilgili değerlendirme, tedavi veya arabuluculuk için kendisine havale edilen; 24 aylık bir dönemde ebeveynler arasındaki çatışmalar ve velayet anlaşmazlıkları konusunda en az iki mahkeme katılımı olan 30

ailenin incelendiği bir çalışma yapmış olup çalışmaya toplam 59 çocuğun katıldığı görülmektedir. Bu çalışma ile bir ebeveynin davranışları ile çocuğun yabancılaştığı ebeveyne yönelik olumsuz davranışları ve buna göre yabancılaşmanın şiddeti arasında bir ilişki bulunmuş olduğu ortaya çıkarılmıştır (Akt. Bernet vd., 2010, s. 95-96). Bir diğer ifadeyle çocuğun ifade ettiği düşünceler; iş birliği kurduğu ebeveynin diğer ebeveyne yönelik duygularını ve düşüncelerini yansıtmakta, bunların yankısı haline gelmektedir. Söz konusu ebeveyn bu düşüncelerini ve duygularını, çocuğun yabancılaşılan ebeveyne karşı köklü hale gelebilecek olumsuz duygular geliştirmesine kadar ona iletebileceği ve sonuçta durumun bu hale gelmiş olduğu görülmektedir (Mercer ve Pruett, 2001, akt. Bernet vd., 2010, s. 104).

Rand ve diğerleri (2005, s. 15) tarafından velayetinin kime verildiği kesinleşmiş ve bu ebeveyniyle yaşayan 45 çocuk üzerinde ebeveyne yabancılaşma sendromunu engellemeye yönelik terapötik yöntemler çalışılmıştır. Sonuç olarak çocukların yabancılaştıran ebeveyni rahatsız etmeden diğer ebeveynleriyle görüştikleri gözlemlenmiş ancak uygulanan müdahalenin etkisiz olduğu ve hatta bazen var olan durumu daha kötüye götüren bir sonuca yol açtığı görülmüştür. Carey (2003) San Francisco Körfezi bölgesinde gerçekleştirdiği bir çalışmada, 10 katılımcıdan 8'inin ebeveynlerinin boşanması üzerine hafif, orta veya şiddetli olarak kategorize edilmiş düzeylerde ebeveyne yabancılaşma sendromuna maruz kaldığını bulmuştur. İki katılımcının ise ebeveyne yabancılaşma sendromuna yönelik belirtileri göstermediği, bunun yerine sadece bir dereceye kadar ebeveyne yabancılaşmayı deneyimlemiş olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı çalışmada 10 kişiden 6'sının yabancılaşmış olduğu ebeveyniyle ilişkisini iyileştirmiş olduğu da dikkat çeken bir bulgudur (Akt. Bernet vd., 2010, s. 96).

Yabancılaşmanın görülmesinde çocukların cinsiyetleri çerçevesinde bir farklılık olmadığı ancak ergenlik öncesi dönemde ve ergenlik döneminde bu durumu yaşamaya daha eğilimli oldukları görülmüştür (Gardner, 2004b, s. 616). Buna karşın Baker ve Darnall (2006, s. 98) tarafından yapılan çalışmada; yabancılaşılan ebeveynlerin, yabancılaşmanın şiddetini çocuklarının cinsiyetleriyle ve yaşlarıyla doğru orantılı bir ilişki içerisinde olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Buna göre kız çocuklarının ve büyük yaştaki

çocukların yabancılaşmayı yaşamalarının daha olası olduğu ifade edilmiştir. Bu araştırmaların yanı sıra bu çalışmanın öznelerinde olduğu gibi 18 yaşından büyük bireylerle yapılmış az sayıda araştırmadan da bahsedilecektir.

1.7.2. Ailedeki 18 Yaşından Büyük Çocuklarla Ebeveyne Yabancılaşma Üzerine Yapılmış Araştırmalar

Raso (2004) ebeveyne yabancılaşma sendromunun uzun vadeli etkileri ile ilgili kendisini ebeveyne yabancılaşma sendromuna sahip olarak tanımlayan on bir kişiyle nitel bir çalışma yapmıştır. Çalışma ile ebeveyne yabancılaşma sendromu ne kadar şiddetli olursa çocuğun kişisel olarak uyuşturucu ve alkol kötüye kullanımı, erken cinsellik deneyimi, okulda disiplin konusunda ve güven duymaya, yakın ilişki kurmaya ve bağlılığa yönelik sorunlar yaşamasının daha olası olduğu görülmüştür. Aynı şekilde yaşanan ebeveyne yabancılaşma sendromu ne kadar şiddetli olursa kişinin ileride boşanması halinde ve bu sırada ebeveyn olması durumunda, boşanma deneyimini ebeveynlerinkinden farklı bir biçimde ele almasının daha olası olduğu ifade edilmiştir. Ek olarak sendromun yabancılaşmış çocuk için zararlı etkileri olduğu ve etkilerinin yetişkinlik dönemine kadar devam ettiği sonucuna varılmıştır (Akt. Bernet vd., 2010, s. 96-97). Baker (2005)'in de çocukluğunda ebeveyne yabancılaşmayı deneyimlemiş 38 yetişkin birey üzerinde bu deneyimin uzun vadeli etkilerinin tespit edilmesi amacıyla yaptığı bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada yabancılaşmanın 7 alan üzerinde (özgüven eksikliği, depresyon, madde-alkol bağımlılığı, güvensizlik, kendi çocuğunu yabancılaştırma, boşanma ve diğer olarak sınıflandırılmış kimlik, aidiyet, yabancılaşılan ebeveyn ile ilişki kurulmasıyla ilgili kaybedilen zaman için öfke ve acı duyma, başarısız olma, çocukları tarafından reddedilme korkusu gibi konular) olumsuz etkilerinin olduğu bulunmuştur. Reay (2007) ise "Farklı seviyelerde ebeveyne yabancılaşma sendromuna sahip olan şu anda yetişkin olan boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların buna bağlı psikolojik sorunları artmakta mıdır?" sorusunu cevaplamak için tasarlanmış nicel bir çalışma yürütmüştür. Belli kriterlere göre seçilmiş 150 yetişkinle Kanada'da yapılan çalışma sonucunda sendromun düzeyi arttıkça, ölçülebilir psikolojik sorun seviyesinin de arttığı verisine ulaşılmış ve mağdur olanlar için ömür boyu süren akıl sağlığı sorunları yaşadığı görülmüştür (Akt. Bernet vd., 2010, s. 98-99).

Vincent J. Fontana Çocuk Koruma Merkezi ve New York Üniversitesi tarafından yapılmış ortak bir çalışmaya göre de şu anda yetişkin olan boşanma veya velayet deneyimi olmasına bağlı olarak seçilmemiş 253 aile çocuğunun yaklaşık %28'inin çocukken bir ebeveyni tarafından diğerine karşı manipüle edildiği bulunmuştur. Bu verilere göre, bütünlüğü bozulmamış ailelerin yabancılaşıma oranını yükselttiği görülmüştür. Buna ek olarak üvey bir ebeveynle yetiştirilen bireylerde, diğerlerinden %44 daha az bir oranda yabancılaşımanın görüldüğü bulunmuştur (Baker, 2010, s. 23-33).

Söz konusu tüm bu araştırmalar ebeveyn yabancılaşıma sendromu üzerine yapılmış olup araştırma süreçlerinde; durumun ebeveyn yabancılaşıma başlığı altında nadiren ele alındığı ve aile içi etkileşimlere olan vurgunun oldukça az yapıldığı görülmüştür. Tüm bu çalışmaların gösterdiği üzere, yabancılaşıma üzerinde durulması gereken oldukça önemli bir konudur. Sosyal hizmet, bireyden başlayarak toplumda etki yaratmaya çalışan; bireyi karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu sistemler çerçevesinde ve bunlarla bir bütün halinde ele alan bir meslektir. Bu nedenle sonuçları en küçük sistemden en büyüğüne kadar görülebilecek aile sistemi ile ilgili sorunlarla doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Buna paralel olarak sosyal hizmet mesleği ebeveyn yabancılaşıma konusuna kayıtsız kalmamalıdır. Bu nedenle bu çalışma çerçevesinde, sosyal hizmetin konu bağlamında ya da ilişkili başka bir bağlamda aileye sunabileceği katkılarla ilgili çözüm önerileri de geliştirilmeye çalışılacak olup konuyla ilişkili var olan alandaki işleyişten de kısaca bahsedilecektir

1.8. EBEVEYNE YABANCILAŞMA BAĞLAMINDA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: ADLİ SOSYAL HİZMET ALANI

Bir çocuğun ebeveynine yabancılaşımasına neden olan pek çok etken arasında; sürecin boşanmayla beraber diğer ebeveyn tarafından idare edilmesinin, desteklenmesinin mümkün olması da bulunmaktadır. Bu durum, evlilik içerisindeki ve aile içi ilişkilerdeki sorunların; içinden çıkmaz bir hal almaması için önemsenmesi gerektiğini ve Nichols (2013, s. 212)'ün de ifade ettiği gibi aile olabilmenin evliliğin öncesinden başlayan bir birbirine uyum süreci olduğunu göstermektedir. Konunun sosyal hizmetle bağlantısı da bu noktadan doğmaktadır. Sosyal hizmet perspektifince insan sorunlarına kaynak noktası

olan nedenlerden birisi ilişki sorunlarıdır ve aile bireyin hayatındaki en önemli sistemlerden birisidir. Sosyal hizmet mesleği, bireyin gelişimindeki kilit rolüyle önem arz eden aile sistemiyle çalışan alanların hepsinde yer alabilir ya da yer almalıdır. Buna bir örnek, çalışma grubuyla bizzat bağlantısı olan adli sosyal hizmettir.

Adli sosyal hizmet alanı; genel ifadeyle, sosyal hizmet uzmanının bağlı olunan yasal sonuçlara veya amaçlara ulaşabilmek için çocuk refahı, çocuk velayeti, boşanma konularıyla ilgili olarak yargı sistemine yönelik değerlendirme ve rehabilite hizmetlerinin sunumunda bir nevi bilirkişi olarak çalıştığı alandır (Ashford, 2015; Gönültaş, 2016). Bir başka açıyla sosyal hizmetin ceza hukuku ve medeni hukuk çerçevesindeki işlerliği ve işlevselliği (Baker, 1999, akt. Gökçerslan Çiftçi, s. 3; İl, 2003) de diyebiliriz. Adli sosyal hizmet pek çok sosyal hizmet uzmanlığı alanı gibi Türkiye’de kavramsal açıdan oldukça yeni bir kullanım geçmişine sahip olmakla birlikte dünya çapında ve yine Türkiye’de uzun yıllardır sosyal hizmet uzmanları bu alanda görev yapmaktadır. Türkiye’de hukuk sistemi bünyesindeki sosyal hizmet uzmanları uzun yıllar boyunca Adalet Bakanlığı Çocuk ve Yetişkin Ceza İnfaz Kurumlarının Psikososyal Adli Sosyal Hizmet servislerinde çalışmıştır. Son yıllarda ise adli sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları Çocuk Mahkemelerinde, Aile Mahkemelerinde, denetimli serbestlik uygulamalarında, kolluk kuvvetlerinin Çocuk Şube Müdürlüklerinde, cinsel istismar mağduru çocuklar ile adli görüşmelerin yapıldığı Çocuk İzlem Merkezlerinde görev almaktadır (Gökçerslan Çiftçi, t.y., s. 7-8). Çalışmanın ele alındığı konu, adli sosyal hizmet bünyesindeki Aile Mahkemeleri olduğu için buradaki süreçten bahsedilecektir.

Aile Mahkemeleri bünyesinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, hâkimin çocuğun velayetinin kime verileceği ile ilgili kararını daha sağlıklı bir şekilde verebilmesi amacıyla sosyal inceleme raporları hazırlamaktadır. Bu raporlar; ebeveynleri çekişmeli (çatışmalı) boşanmayla ayrılan çocukların velayetinin kime verilebileceğine yönelik inceleme ve değerlendirmenin, sistem kuramı ve güçlendirme yaklaşımı ile çocuğun psikososyal ve ekonomik durumuna bağlı olarak yapıldığı belgelerdir (Uluğtekin, 2004). Bu değerlendirme için ebeveynlerin her ikisi ile ayrıntılı görüşmeler yapılır ve ebeveynlerin yaşam koşulları incelenir. Bu doğrultuda adliyelerde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çocuk icrası ile ilgili uygulamalarda da görev aldığı bilinmektedir. Çocuk

icrası ise çocuğun velayetini alan ebeveynlerden herhangi birinin çocuğu diğer ebeveyne göstermemesi durumunda uygulanmaktadır. Bu uygulama ile çocuğunu görmeyen ebeveynin ilgili meslek elemanları aracılığıyla çocuğunu görmesi sağlanmaktadır. Bu uygulamada görev alan sosyal hizmet uzmanının amacı; çocuğun bu süreçten mümkün olduğu kadar az etkilenmesini sağlamaktır (Gökçearsan Çiftçi, t.y., s. 7, 8). Söz konusu bu uygulama ve bu uygulamanın gerçekleştirilmesine neden olacak ailevi süreçlerin yaşanmış ya da yaşanıyor olması, ebeveyne yabancılaşma deneyiminin gerçekleşmesine etken olan başlıca faktörlerden biri olabilmektedir.

Yabancılaşmanın boşanma sürecinin öncesinden başlama ihtimali dolayısıyla, yabancılaşmayla ilgili tespitin yapılabilmesi raporların düzenlenmesinde önemli görülebilir. Bu doğrultuda alandaki sorunlardan biri Gould (1998, akt. Turkat, 2000, s. 202)'un da ABD'deki meslek elemanları (bu alanda çalışan değerlendirici ruh sağlığı çalışanları) için belirttiği gibi Türkiye'de de sosyal çalışmacıların bir boşanma davasındaki taraflarla yani ebeveynlerle görüşmek için yeterli süreye sahip olamaması ya da görüşme süresinin sınırlı olmasıdır. Türkiye'deki adli sosyal hizmet uygulamasına bakıldığında; hukuk sistemindeki matematiksel ve dava kapatmaya yönelik işleyişin sosyal hizmet süreçleriyle uyuşmadığı ve dolayısıyla alandaki meslek elemanlarının mesleki süreçleri işletmekteki zorlanması ve sınırlandırılması gözler önüne serilmektedir. Bu durum dolayısıyla Ackerman (1995, akt. Turkat, 2000, s. 202)'ın ifade ettiği gibi yaşanmışlıklara ilişkin değerlendirmenin yeterli ve derinlemesine yapılamaması söz konusu olmaktadır. Ebeveynlerin velayet davalarında sıklıkla kendilerini savunucu tutum sergilemeleri nedeniyle daha da karmaşıklaşan bu vakalara özgü üzerinde ortak bir kabulün olduğu bilimsel ve klinik yönergelerin bulunmaması (Turtat, 2000, s. 202) da sorunlardan biridir.

Yabancılaşma durumuna etkisi olan önceki süreçte gelişen aile içerisindeki ilişkisel sorunları keşfedip çözebilmek ve boşanmayla üyelerin gelişimsel ve ailenin yaşantısal dönemlerine ilişkin gelişmeler arasındaki uyumu sağlamak adına mikro, mezo ve/veya makro boyutta müdahaleleri geliştirmek, adli sosyal hizmet alanı çerçevesinde üzerine düşünülmesi gereken asıl konulardır. Konuya ilişkin bir müdahale örneği olarak; Johnston ve Goldman (2010)'ın ergenlik dönemindeki ve bu dönemde ebeveynine

yabancılaşmış 37 bireyle yaptıkları bir çalışmada, aile danışmanlığının yabancılaşmanın etkisini yok edebileceği bulgusuna ulaşılması verilebilir. Bu noktada da katkısı olabilecek sosyal hizmetin, ebeveyne yabancılaşmayı; hem aileye hem de bireye katkı sağlayabileceklerini görebilmek açısından, ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik deneyimler aracılığıyla ele alması gerekmektedir. Bu durum gibi alanda verilen hizmetler üzerinde düşünülmesi ve öneriler geliştirilmesi alandaki refah için oldukça önemlidir.

1.9. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ebeveyne yabancılaşma, boşanma ve velayet öncesi, sırası ve sonrası yaşam deneyimleri doğrultusunda yaşanabilmektedir. Ebeveynlerin birbirlerine yönelik davranışlarıyla, ebeveynlerin tüm sürecin kendilerinde oluşturduğu sonuçları bilerek (amaçlı) ya da bilmeyerek (kazara) yansıtmalarıyla, zayıf ebeveynlikle, şiddetle veya çocuğun içerisinden geçtiği gelişimsel bir dönemle ilişkili olarak gerçekleşebilmektedir. Sonuçta; çocuğun, ebeveynlerinden birine kendisini yabancı hissetmesi, ebeveyni hakkında olumsuz şeyler düşünebileceği bir bakış açısının oluşabilmesi, ebeveyninden uzaklaşması biçimleriyle görülebilen bir deneyimdir. Çocuğun yabancılaşılana ebeveyne,²⁰ diğerinin²¹ etkisinde kalarak; kendisinin katkılarıyla farklı düzeylerde yabancılaşması sonucuna ulaşan ve psikolojik bir bozukluk olarak ele alınan kavram da ebeveyne yabancılaşma sendromudur. Yabancılaşma, eğer bahsedildiği gibi bir yabancılaştırma süreci sonucunda görülüyorsa; boşanma sürecinde, aynı anda veya yalnızca velayet anlaşmazlıklarında yaşanabilmesi riskinin daha fazla olduğu öne sürülmektedir. Bu durumun, çok büyük bir

²⁰ Pek çok çalışmada kullanılan “hedefteki ebeveyn” ifadesi ile kastedilen “yabancılaştırılan ebeveyn”dir. Literatürde “hedef/hedefteki ebeveyn” ya da “yabancılaştırılan ebeveyn” olarak ele alınması, ebeveyne yabancılaşma sendromuyla ilgili bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu kavramın; yabancılaşmayı, boşanma öncesinden ve sırasından gelen başka süreçlerle de bağlantılı olup boşanmanın dinamiğiyle ortaya çıkabilen genel bir kapsamda ele almış çalışmalarda dahi kullanıldığı görülmektedir (bkz. Kelly ve Johnston, 2001). Bu kullanımlarla; yaşanan olaya bakış açısıyla bağlantılı olarak farklı kişiler odak noktası haline getirilmiş olsa da gerçekleşen olayın özünde yine çocuğun bir ebeveynine yabancılaşmasına yani ortada yabancılaşılana bir ebeveyn olduğuna referans verilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada doğrudan alıntılar haricinde tercih edilecek kullanım; araştırma öznesinin deneyimlerini, bakış açısını odak almak ve bir başka ebeveyni ya da kişiyi etiketlememek adına “yabancılaşılana ebeveyn” olacaktır.

²¹ Literatürde çoğunlukla “yabancılaştırılan/yabancılaştırıcı ebeveyn” olarak ele alınmakta olan ebeveyninden böyle bahsedilmesi, ebeveyne yabancılaşma sendromuyla ilgili bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu ebeveynlerden bahsedilirken böyle bir bakış açısı benimsenmeyecektir; doğrudan ve bazı dolaylı alıntılarda, alıntının yapıldığı çalışmalardaki kullanımı haricinde bu ebeveynler için özel bir isimlendirme kullanılmayacaktır.

oranda velayeti alabilmiş olan ebeveynlerin etkisiyle çocuk tarafından diğer ebeveyne yöneltildiği öne sürülmektedir (Gardner, 1985; Torun, 2016).

Çekişmeli boşanma davası, daha önce de ifade edildiği gibi; süreç içerisinde ebeveynlerin, çatışmanın yaşandığı çeşitli konular üzerinde anlaşmaya varması ile anlaşmalı boşanma davasına dönüştürülebilmektedir. Bu deneyimin sahip olduğu dinamik, başından sonuna çekişmeli olan bir boşanma sürecinin dinamiğinden farklı olup yabancılaşma sürecine bağlı ilişki deneyimleri de buna göre etkileyebilecektir. Aynı şey tam tersi yani anlaşmalı boşanma davasının çekişmeli boşanma davasına dönüştürüldüğü bir durum için de geçerlidir. Sonuç olarak süreç hangi dava tipiyle başlarsa başlasın; aslında başından beri aile içi ilişkilerde birtakım sorunlar olduğu ancak bunların hukuki süreçlere yansıtılış biçiminin farklı seçeneklerle görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu seçeneklerden çekişmeli boşanma sonucunda boşanmayla bağlantılı olan başka konular üzerine ek davalar açılabilir. Boşanma davası şekillerinin, yabancılaşma deneyiminin üzerinde ikincil etken olduğu düşünüldüğü için ve yabancılaşma deneyiminin daha anlaşılabilirliği açısından, bu çalışmada boşanma davasının tipi fark etmeksizin boşanmayla parçalanmış ailelerin ele alınması önemli bir gerekliliktir.

Sık sık ya da sürekli çatışmanın yaşandığı bir bütünlüğü bozulmamış aile yaşantısında da başından sonuna çekişmenin yaşandığı bir boşanma sürecini geçiren parçalanmış ailede de aile üyelerinin ilişkileri zedelenmektedir. Benzer aile tiplerinde dahi farklı yapılar sahip olduğundan yaşanan deneyimler farklılaşabilmektedir. Bu nedenle aynı tip ailelerde, ailenin tipiyle ve belli süreçleri geçirmişliğiyle bağlantılı benzer yabancılaşma deneyimlerinin ya da doğrudan yabancılaşmanın görüldüğünün öne sürülmesi ön kabullü bir açıklama olabilir. Bunun yanı sıra ebeveyne yabancılaşmanın bahsedildiği gibi farklı aile tiplerinde görülebilecek bir durum olmasına rağmen özellikle boşanmayla parçalanmış aile ile bağdaştırılması, kavramın literatürde ebeveyne yabancılaşma sendromu tanısını da içeren bir kapsama sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak öncelikli olarak ele alınması gereken aile tiplerinden ziyade ailedeki iletişim kalıpları, bu kalıplardan meydana gelmiş aile yapısıdır. Bu yapı aile üyelerinin iletişimlerini bazı biçimlerde sınırlayarak kişinin aile sisteminde veya bunun dışındaki hayatında var olan yaşamsal deneyimlerini şekillendirecek ya da bir biçimde etkileyecektir. Boşanmayla

parçalanmış bir ailede ebeveynler arasındaki diyalogla bağlantılı olarak gelişen boşanma öncesi ve sırası süreçte; çocuğun ebeveynleri de dahil tüm bir sistem tarafından göz ardı edilmesi, boşanma sürecinde velayet nedeniyle bir nesne haline getirilmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak bu göz ardı etme, ailenin yapısına bağlı olarak biçimlenirken çocuğun bu süreçte yabancılaşmayı deneyimlemesine engel olamayabilmekte hatta buna neden olabilmektedir. Bu süreci ebeveynleri kadar deneyimlemesine rağmen çocukların deneyimlerinin literatürde yetersiz bir biçimde ele alınması, ebeveyne yabancılaşma kavramının psikolojik ve nicel yönlü bir bakışı da içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda ailenin işlevselliği ve nasıl yapılandığı konusunda; onu bir sistem olarak ele alarak gerekli bakış açısını sağlayan sosyal hizmet gibi bütünü meydana getiren unsurları keşfetmeye ve anlamaya yardımcı olabilecek nitel bakış, ebeveyne yabancılaşma konusuna yeteri kadar eğilmemiş görünmemektedir.

Bu çalışmada ebeveyne yabancılaşma, literatürdeki yaygın anlamında olduğu gibi çocuğun yabancılaştırıldığı ön kabulüyle değil; ebeveyn-çocuk ilişkilerinin bu süreçte nasıl olduğuna, literatüre göre yabancılaştırılmanın görülebileceği olası riskli durumlara rağmen yaşanıp yaşanmadığıyla ele alınırken aile yapısının da gözetilmesi gereken boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçlerden birinde ya da birkaçında yaşanıyorsa nasıl yaşandığıyla, aile sistemindeki yapısal örüntülerde yabancılaşmayla bağlantısı olanın ne olduğuyula, boşanma sürecinde ve sonrasında zarar görmesine rağmen bilerek ya da bilmeyerek göz ardı edilen çocukların tüm bu süreçlerde ebeveynleriyle ilişkilerinde yaşadıklarını, deneyimlerini nasıl değerlendirdikleriyle, yaşadıkları gerçekliği yabancılaşmayla nasıl, ne kadar ilişkilendirdikleriyle yani onlara göre yabancılaşmanın ne olduğuyula ele alınacaktır. İstenen yabancılaşmayı ölçmek ya da tespit etmek değil; bireylerin ebeveynleriyle ilişkilerinde yabancılaşmayı kendi algılayış ve bilinç düzeylerinde nereye koyduklarını, neyle nasıl bağlantılandırıp ifade ettiklerini dinleyebilmek, yabancılaşmayı onların tanımlamalarıyla görebilmek, kısaca kendi ifadeleriyle neden, nasıl, ne yaşadıklarını keşfetmektir. Tüm bu konulara ilişkin literatürde yeterli bilgi olmadığı görülmektedir.

Bu doğrultuda araştırmanın problemi, boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan

şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının; boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşadıkları ailevi, sosyal ve profesyonel bağlamdaki ilişki deneyimlerinin, desteklenme süreçlerinin ve bunlara ilişkin anlamlandırmalarının ebeveynlerine yabancılaşmaları ile bağlantılarının ne olduğuna dair literatürdeki bilginin yetersiz olmasıdır.

1.10. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı; boşanmayla parçalanmış ailelerdeki boşanma davasına kadarki veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocukların; ebeveyne yabancılaşma konusunda boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşadıkları ilişki deneyimlerini ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmektir. Bu kapsamda araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Boşanmayla parçalanmış ve boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci çocuğun 18 yaşından küçük olduğu dönemde geçirmiş ailelerde;

1. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların yaşı, cinsiyeti, kök ailesinin kaç kişiden oluştuğu, eğitimi, çalışma durumu, nerede yaşadığı ve nerede doğduğu ile ilgili sosyodemografik özellikleri nelerdir?
2. Ebeveynlerin yaşadığı boşanma sürecinin; hangi sebeple kimin boşanma davasını açtığı, boşanma kararının çocuğa nasıl söylendiği, davanın ne kadar sürdüğü, ilgili başka davaların olup olmadığı, çocuğun tedbiren ve kalıcı velayetinin kime verildiği, velayetin verilmediği ebeveynle görüşme düzeninin nasıl olduğu, çocuğun kimin yanında kalmak istediği, sorunların çözümüne yönelik profesyonel yardım alma durumu, çocuğun tüm sürece ne kadar dahil edildiği ile ilgili özellikleri ve şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların bu özelliklere ilişkin deneyimleri nelerdir?
3. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte ailedeki ilişki sınırları, aile yapısı, üyeler arası ittifaklar çerçevesinde ebeveynleriyle ilişkileri nasıldır ve bu ilişkilerin çocuğun ebeveynine yabancılaşması durumuyla bağlantısı nedir?
4. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocuklar yabancılaşma sürecini nasıl deneyimlemektedirler?

5. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların tüm süreçle birlikte değişen duygu, düşünce ve davranışları ve tüm süreçle bağlantılı çıkarımları kendi ifadelerine göre nedir?
6. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların; yabancılaşmanın yaşanmasına engel olabilmek ve boşanma sürecini kolaylaştırabilmek doğrultusunda sosyal hizmetin aile sistemine nasıl bir destek sağlayabileceğine dair görüşleri nelerdir?

1.11. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ebeveyne yabancılaşma konusu üzerine yerli literatürde oldukça az sayıda çalışma yapılmış olduğu ve uluslararası literatürde de yeterli çalışma olmadığı görülmektedir. Çalışmaların çoğunlukla kavramsallaştırmaya ilişkin bilimsel bir temelin oluşturulabilmesi için nicel içerikli olduğu ve konuya ilişkin nitel çalışma anlamında da bir eksiklik olduğu görülebilmektedir. Yapılan çalışmalar genel anlamda yabancılaşan çocuklar ve yabancılaşılın ebeveynler üzerinden ele alınmıştır. Çocukların yabancılaşmayı yaşamalarıyla bağlantısı olan konuları; boşanma öncesi, sırası ve sonrası kiminle, nasıl etkileşime girdikleri üzerinden tespit eden, görünür kılan yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda; bu çalışmayla, literatürde var olan söz konusu eksikliklere katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın ortaya çıkışına neden olan “ebeveyne yabancılaşma sendromu” kavramındaki “yabancılaşma” kelimesi üzerine gelişen dikkatle ve bu durumun, herhangi bir aile tipine özel olmaksızın genel anlamda ilişkisel bir süreçten sonra görülen bir durum olduğuna yönelik düşünceyle yola çıkılmıştır. Ayrıca araştırmacının kişisel, mesleki merakı ve yaşam deneyimleri araştırmanın yapılmak istenmesinde kaynak noktası olmuştur.

1.12. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

Araştırmaya veri sağlamak üzere oluşturulan veri toplama aracının veri sağlamak açısından uygun olduğu ve öznelerin görüşme sorularına dürüstlikle cevap verdiği varsayılmıştır.

1.13. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Parçalanmış Aile: Boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçük olduğu dönemde yaşamış, şu anda 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların kök ailesi bağlamında içinde bulunduğu; boşanma sonucunda bütünlüğü bozulmuş aile.

Çocuk: Ebeveynlerinin geçirdiği boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan, boşanma sonucunda parçalanmış olan ailelerin şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukları²².

Ebeveyne Yabancılaşma: Boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş şu anda 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların ebeveyn-çocuk ilişkisinde yabancılaşma bağlamındaki deneyimleri.

1.14. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sınırlılıkları:

- Araştırmanın öznelerine ulaşma ve veri toplama aşamasında yüz yüze görüşmeler kurgulanmış olsa da bu sürecin COVID-19 Pandemisinin başladığı döneme denk gelmiş olması nedeniyle görüşmelerin büyük çoğunluğunun uzaktan ve/veya online olarak gerçekleştirilmesi ve bu durumun teknik açıdan (İnternet bağlantısıyla ilgili sorunlar dolayısıyla görüşmelerin donması, kesilebilmesi ve yine aynı nedenden görüşme deşifrelerinde bazı seslerin zorlukla anlaşılabilmesi) bazı zorluklara neden olmasındır.
- Veri toplama sürecinde erkek öznelere uzun bir süre ulaşılamaması nedeniyle özneler arasındaki cinsiyet dengesinin uzun bir süre sağlanamamış olmasıdır.

---

²² Özneler, ebeveynleri anlaşmalı boşanmayla boşanmış bireyleri de kapsamaktadır. Anlaşmalı boşanmalar, kısa bir süre zarfında sonuçlanmakta olduğundan yıpratıcı etkileri davanın açılmasına kadarki süreçte görülebilmektedir. Bu davalarda, yabancılaşmayla bağlantılı konular çoğunlukla davanın gerçekleşmesinden önceki döneme aittir ve süreç öznenin çocukluğunda başlasa da boşanma davasının açılması ve/veya sonuçlanması 18 ve üzeri yaşlara denk gelebilmektedir. Bu özneleri de araştırmaya dahil edebilme noktasında yaş engeline takılmamak için boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçük olduğu dönemde geçirmiş bireyler ele alınmıştır.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, insan deneyiminin görüldüğünden daha derin anlamlarını kavramayı amaçlayan (Krysik ve Finn, 2015, s. 187) nitel çalışma deseniyle tasarlanmıştır. Nitel araştırma; çeşitli araştırmacılar tarafından disiplinlere göre ele alınış biçiminde farklılık gösteren yaklaşımlarla şekillenmiş ve kavramsallaştırılmış bir araştırma türüdür (Creswell, 2013, s. 7-10). Creswell (2013, s. 43-45) nitel araştırmayı, başka yazarların ortaya attığı tanımlamalardan yola çıkarak temel özellikleri çerçevesinde açıklamıştır ve buna göre nitel araştırma için; doğal ortamda, araştırmacının ana araç olduğu, gözlem, görüşme, doküman analizi toplama gibi çeşitli veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, verilerin tümevarımsal biçimde bilgi birimleri şeklinde organize edildiği yani kod, kategori ve temalar halinde “aşağıdan yukarıya” doğru analiz edildiği ve bu hiyerarşik oluşumdan sonra tündengelimli akıl yürütmenin kullanılmasıyla analizin şekillendirildiği bir araştırma yöntemi ifadelerini kullanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 75-99) tarafından da nitel araştırma desenlerinde araştırma süreci boyunca gerçekleştirilen bütün eylemlerin tutarlı ve araştırmacının amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi bakımından araştırmacıya yol gösterdiği ifade edilirken nitel araştırmayı, olaylar karşısında ortaya çıkan algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımladıkları görülmektedir. Kümbetoğlu (2005, s. 33-46) ise nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin özelliklerini karşılaştırdığı bir değerlendirmede; nitel araştırma için istatistiksel bir çözümlemenin olmadığına, tasarım aşamasında daha esnek bir yapılandırmasının olduğuna, araştırmacının varsayımının, veri oluşturma tekniğinin ve çözümlenmesinin süreç boyunca yapılan değerlendirmelerle ve incelemelerle belirlendiğine, örneklemin temsil edici özelliğinin olmadığına dair tanımlamalar yapmıştır. Tüm bunlara bakıldığında nitel araştırmanın aşamaları; araştırma sorusunun ya da probleminin farkında olarak bunun belirlenmesi, belirlenen problemin detaylarının ortaya konması için analiz edilmesi, örneklemin, veri toplama tekniğinin, yaklaşımının ve sürecin üzerine çalışarak çalışmanın tasarlanması, verilerin toplanması,

sınıflandırılması, analiz edilmesi, yorumlanması ve raporlaştırılması olarak sıralanmaktadır (Kümbetoğlu, 2005, s. 23-51).

Nitel çalışmanın aşamalarından biri olan verilerin toplanmasında ise yaşanan deneyimin; şeyler, insanlar, olaylar ve durumlar ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiği olgubilim (fenomenolojik) yaklaşımı (Krysiik ve Finn, 2015, s. 210) kullanılmıştır. Yaşanan deneyimin özünü veya anlamını ya da bireyin dünyadaki var oluşuna dair algısını yakalamayı amaçlayan bu yaklaşım; gerçekliğin yalnızca toplumsal olarak inşa edilmediğini, bunun ötesinde birey tarafından da kurgulandığını dolayısıyla gerçekliğin yani olgunun (odak noktası etrafındaki deneyimin) birey tarafından ona atfedilen anlam bağlamında anlaşılabilceğini ileri sürerek birey için olgu ile ilgili altta yatan anlamları ya da gerçeklikleri ortaya çıkarmayı odak almaktadır (Krysiik ve Finn, 2015, s. 210-211). Buna göre de ele alınan olgunun hedef kitle tarafından nasıl anlaşıldığı ve ne anlama geldiği derinlemesine görüşmelerle araştırılırken esas olarak bilinen; bir durum, kavram, deneyim, algı ya da yönelim olarak karşımıza çıkan olguların farklı özelliklerdeki -örneğin bahsedilen olguyu deneyimlemiş- bireyler için farklı anlamlar ifade edebileceğidir (Başol, 2008, s. 12). Olgubilim araştırmaları sonucunda kesin ve genellenebilir sonuçlara ulaşılmasının beklenmeyebileceği ancak bu tür çalışmaların olguları daha yakından tanımamıza ve anlamamıza imkân sağlayacağı (Yıldırım ve Şimşek, 2005, akt. Başol, 2008, s. 12) söylenebilir. Bu çalışmada derinine inilip, deneyimlemiş bireylere göre anlamı keşfedilmeye çalışılacak olgu “yabancılaşmış çocuk olmak”tır. Bahsedilen olgunun deneyim sahibi hedef kitle açısından anlamının ve yine aynı bireylerin anlatımlarıyla keşfedilebilecek dinamiklerinin anlaşılabilmesi ile aile sistemine katkı sağlanabilecek konuları görebilmek için olgubilim yaklaşımı uygun görülmüştür.

Bu çalışmada ebeveynleri 18 yaşından önce boşanmayla parçalanmış ve şu anda yetişkin olan bireylerin süreç boyunca yaşadıklarının yabancılaşma çerçevesindeki deneyimleri, bulgular kısmında betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak tartışılmıştır ve yine tüm bunlar doğrultusunda araştırmanın amacı; ebeveynleri 18 yaşından önce boşanmayla parçalanmış ve şu anda yetişkin olan bireylerin süreç boyuncaki ilişkisel örüntülerin göz

önüne alınmasıyla birlikte yabancılaşmış çocuk olmak olgusu üzerinden yabancılaşma deneyimlerinin betimlenmesidir.

2.2. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Araştırmanın çalışma grubunu; boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşlardaki) çocukları oluşturmaktadır. Ailelerin şimdiki ergin çocuklarıyla görüşülmek istenmesinin nedeni; 18 yaşından küçük bireylerle görüşülmesi için ebeveynlerin izninin alınması gerekliliği ve bu onayın alınamayabileceği riskini aşabilmektir. Bir diğer neden ise bireyin boşanmayı ve bağlantılı diğer olayları yeni deneyimlemiş olması ve buna bağlı olarak da yaşananların bireyin incinebilirliği üzerindeki etkisinin taze olma ihtimalidir. Özellikle yabancılaşmanın şimdiki yaşantılarıyla bağlantısını görebilmek açısından; öznelere içerisindeki ebeveynleri çekişmeli boşananların geçirdiği sürecin, 18 yaşından küçük oldukları zaman diliminde yaşanmış olması kriteri dikkate alınmıştır. Çünkü Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre (Duyan vd., 2014, s. 65-66) bireyin ailesinden soyutlanmaya başladığı döneme kadar (20+), aile sistemi içerisindeki etkileşim kalıplarından daha çok etkilendiği bilinmektedir. Bu dönem kurama göre 18 yaşını da içerse de Türkiye'deki reşit olma yaşı nedeniyle alt sınır 18 olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra öznelere, ebeveynleri anlaşmalı boşanmayla boşanmış bireyleri de kapsamaktadır. Anlaşmalı boşanmalar, kısa bir süre zarfında sonuçlanmakta olduğundan yıpratıcı etkileri davanın açılmasına kadarki süreçte görülebilmektedir. Bu davalarda, yabancılaşmayla bağlantılı konular çoğunlukla davanın gerçekleşmesinden önceki döneme aittir ve süreç öznenin çocukluğunda başlasa da boşanma davasının açılması ve/veya sonuçlanması 18 ve üzeri yaşlara denk gelebilmektedir. Bu öznelere de araştırmaya dahil edebilme noktasında yaş engeline takılmamak için boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan bireyler ele alınmıştır. Öznelere; araştırmacının sosyal çevresi üzerinden parçalanmış aile öyküsü olduğu bilindiğinden benzer aileleri tanıyabilecek insanların yönlendirmeleri sonucu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır.

Krysiak ve Finn (2015, s. 192)'in de ifade ettiği gibi nitel araştırma yöntemi, amacı genellenebilirlikten ziyade kavrayış olan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu çalışmalarda veri toplama genellikle ortaya yeni bilgi çıkmayana kadar yani katılımcılardan gelen cevaplar tekrara düşene kadar devam eder. Buna doyma/doyguluk noktası denir (2015, s. 192). Dolayısıyla nitel araştırmalarda, hedeflenmiş bir katılımcı sayısına erişebilmekten çok doyguluk noktasına ulaşılabilindiğinde araştırmayı sonlandırabilmek söz konusudur. Araştırmacı yaptığı görüşmelerde ve gözlemlerde katılımcıların ifadelerinde tekrarlar ile karşılaşırsa veri doyguluğuna ulaşıldığı düşünülebilir ve bu durumda elde edilen verileri çeşitlendirmek yerine detaylandırması gerekmektedir (Silverman, 2016, s. 424). Bu araştırmanın verilerindeki çeşitliliği artırarak araştırmanın geçerlik, güvenilirlik, inanılrlık noktasında sağlam bir temele sahip olmasını sağlayacaktır (Yıldırım, 1999, s. 10). Bu kapsamda araştırmacı yapılan derinlemesine görüşmeler ve gözlemler doğrultusunda; katılımcılardan alınan cevapların kendisini tekrar etmesi, yeni bir bilgi elde edilememesi ve çalışmanın amacını, problemini karşılayan bulguların elde edildiğinin düşünülmesi ile doyguluk noktasına ulaşmıştır. Bunun yanı sıra öznelere farklı sosyodemografik özelliklerinin olması ile maksimum çeşitlilik sağlanmıştır. Bu şekilde araştırmanın ele aldığı konunun anlaşılabilmesi noktasında; çok boyutluluk, kapasite ve yaygınlık artırılmıştır. Bu da daha makro boyutta bir çözüm önerisi sunulabilmesini ve literatüre daha çok katkı sağlanabilmesini mümkün kılacaktır. Farklı illerde ikamet eden, ebeveynleri 18'inde veya daha küçük olduğu dönemde boşanmış şu anda 18'inden büyük ve maksimum çeşitliliği sağlayan öznelere veriler bakımından doyguluk noktasına erişildiğinde görüşmeler bitirilmiştir. Araştırmanın problemi ve amacı doğrultusunda 16'sı kadın, 13'ü erkek toplam 29 özneye yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Öznelere görüşme sırasında ve "Çocukluğunuzdan size hatırası kalan, belki halen saklıyor olduğunuz, ebeveynlerinizden gelen herhangi bir hediye ya da ebeveynlerinizin verdiği bir cisim, nesne var mıdır?" sorusuna verdikleri cevaplara göre rumuzlar ile isimlendirilmiştir. Öznelere biri bu soruya cevap vermediğinden anlattığı kendisi için güzel bir anıdaki bir öge üzerinden; bir diğeri ise araştırmacı tarafından isimlendirilmiştir. Bir özne ise kendi kendine bu soru üzerinden değil ancak başka bir bağlam üzerinden soruya cevap vermiştir. Bu isimlendirme biçiminin nedeni; öznelere kişisel ve olumsuz

deneyimlerini paylaşımlarının ardından kendilerini daha iyi hissedebilmelerini sağlayabilecek bir soruyla görüşmeyi bitirebilmek ve görüşmeden iyi ayrılma seviyelerini artırabilmektir. Öznelerin hepsi kendilerine sorulan bu soruya gülümseyerek cevap vermiştir. Araştırmaya katılan 29 özneyi tanıtıcı bilgiler aşağıdaki Tablo 1’de detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1: Özneleri Tanıtıcı Bilgiler

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Mesleği	Medeni durumu	Boşanma şekilleri	Velayet davası olup olmadığı
Boncuk	Kadın	24	Lisans mezunu	Psikolojik danışman	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Evlilik Fotoğrafları	Kadın	28	Yüksek lisans mezunu	İngilizce öğretmeni ve üniversitede okutman	Evli	Anlaşmalı	Olmamış.
Mektup	Erkek	25	Lisans mezunu	Avukat	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Dondurma (Kendisi söylemedi.)	Kadın	21	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Çekişmeli	Olmuş.
Elif Bebek	Kadın	25	Lisans mezunu	Formasyon ile öğretmen	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Et Bebek	Kadın	25	Lisans mezunu	Sosyal hizmet uzmanı	Bekar	Çekişmeli	Olmuş.
Günlük	Kadın	22	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Çekişmeli ancak davadan sonra bir kere barışmışlar, dava tekrar açılmış ve boşanmışlar.	Olmuş.
Kar Küresi	Kadın	24	Lisans mezunu	Endüstri mühendisi	Bekar	Anlaşmalı (Son anda anlaşmalı olmasına karar verilmiş.)	Olmamış.
Pusula	Kadın	22	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Çekişmeli	Olmamış.
Ayıcık	Kadın	20	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Pikachu	Erkek	23	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Çekişmeli olduğu tahmin ediliyor, tam olarak bilinmiyor.	Olmuş.
Aile Fotoğrafları	Kadın	33	Yüksek lisans mezunu	Doktora öğrencisi, araştırma görevlisi	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Patates Bebek - Çimçim	Kadın	26	Yüksek lisans öğrencisi	Proje yazma elemanı	Evli	Çekişmeli	Olmuş.
Örgülü Bebek	Kadın	20	Lisans öğrencisi	Kamu yönetimi bölümü öğrencisi	Bekar	Çekişmeliden anlaşmalıya çevrilmiş.	Olmuş.
Kuş Tüyü Yastık - Kağıt Bebek	Kadın	45	Lisans mezunu ve açıköğretimden çocuk gelişimi bölümünde okuyor.	Avukat	Bekar - boşanmış	Çekişmeli başlayan süreç anlaşmalı boşanma davası ile bitmiş.	Olmamış.

Buse Bebek	Kadın	22	Lisans öğrencisi	Sosyal hizmet uzmanı	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Bere	Kadın	24	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Anlaşmalı ancak boşanmaktan bir kere vazgeçilmiş, iki kere dava açılmış.	Olmamış.
Kedi	Kadın	33	Lise terk	Satış elemanı	Bekar - boşanmış	Anlaşmalı	Olmamış.
Bisiklet (Kendisi söylemedi.)	Erkek	26	Lisans mezunu	Reklamcı ve şirket sahibi (fotoğrafçılık yapıyor)	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Yapboz	Erkek	25	Lisans mezunu	Malzeme mühendisi	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Mayıs Sıkıntısı	Erkek	24	Lise mezunu	Barista	Bekar	Çekişmeli	Olmamış.
Dinozor	Erkek	22	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Mavi Ayıcık	Erkek	25	Lisans öğrencisi	Kurye	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Hayvanlı Yastık	Erkek	26	Lisans öğrencisi	Sigorta şirketi sahibi (aile şirketi)	Bekar	Çekişmeliden anlaşmalıya çevrilmiş.	Olmamış.
Şirin	Erkek	24	Lisans öğrencisi	Yönetmen	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Hamamböceği	Erkek	25	Lisans öğrencisi	Müziyen ve prodüktör	Evli	Tam olarak bilinmiyor.	Olmamış.
Cesna	Erkek	27	Lisans mezunu	Emlakçı	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Gameboy	Erkek	25	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.
Shen	Erkek	24	Lise mezunu	Müziyen ve kendi şirketlerinde ticaret yaptığını ifade ediyor.	Bekar	Anlaşmalı	Olmamış.

2.3. ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI

Çalışma Mart 2020’de başlamıştır. Araştırmanın verileri ise Ankara’da, Aralık 2020 - Mayıs 2021 tarihleri arasında toplanmış ve çalışma Aralık 2021’de tamamlanmıştır. Araştırmacı, veri toplama sürecinde kartopu örnekleme yöntemini kullanarak pandemi nedeniyle veya pandemiye bağlı olmaksızın veri toplama süreci sırasında farklı illerde ya da Ankara’da ikamet eden boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının, ebeveyne yabancılaşma konusundaki deneyimlerini ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmek amacıyla söz konusu kişilerle görüşmüştür.

Öznelere yapılan görüşmeler, istekleri üzerine pandemi koşullarına bağlı şekilde online olarak ve kendilerine uygun olan vakitlerde yapılmıştır. Görüşmeler yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile ebeveynlerinin boşanmalarıyla bağlantılı süreçler boyunca yaşadıkları ebeveyne yabancılaşmaya ilişkin deneyimlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiş olup bu görüşmelerin deşifreleri toplam 363 sayfa sürmüştür. Görüşmelerden en uzununu 1 saat 56 dakika 57 saniye; en kısa olanı 31 dakika 8 saniye sürmüştür. Bazı öznelere yapılan görüşmelerin online olmasının, söz konusu görüşmelerin süresini uzattığı gözlemlenmiştir.

2.4. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARACI VE GÖRÜŞME SÜRECİ

Araştırmanın nitel çalışma deseniyle yapılmış olması nedeniyle derinlemesine görüşmelerle veri toplanmış ve veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun şekillendirilmesinde; Andritzky (2006)'nin ifade ettiği ebeveyne yabancılaşma sendromunun ortaya çıkarılmasında kullanılabilecek sorular (s. 198), Baker (2005, s. 290-292)'in yetişkin bireylerle ebeveyne yabancılaşmanın uzun süreli etkisini tespit edebilmek için yapmış olduğu araştırma, Baker ve Fine (2008)'in tanımladığı yabancılaştırmada kullanılan stratejiler, Gardner (1998, akt. Bernet vd., 2010, s. 87)'in, Bone ve Walsh (1999)'un ve Warshak (2003, s. 280)'in yabancılaşan çocuklar için tanımladığı ayırıcı tanı kriterleri, Gardner ve diğerlerinin (2006) editörlüğünü yaptığı çalışmada Kopetski ve diğerlerinin (2006) tanımladığı yabancılaşmış çocukların yabancılaştırıldığını gösteren belirtiler ve bunların yabancılaştırıcı ebeveynin davranışlarına göre şiddetini ifade eden çalışması (s. 8-9) fikir edinmede yararlanılmış kaynaklardır.

2'si erkek (25, 23), 2'si kadın (26, 25) toplam 4 kişiyle rehber görüşme formunun geliştirilebilmesi ve kuramsal çerçeveye katkı sağlayabilmesi açısından pilot görüşme yapılmış olup sorularla ilgili bu öznelere geri bildirim istenmiş ve bu kişiler tarafından soruların açık, anlaşılır, kapsayıcı ve empatik olduğu ifade edilmiştir. Kişiler soruların kendilerini rahatsız etmediğini belirtmiş olup erkek olan bir kişi ancak bu sorularla bu konunun anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Pilot görüşmelerin ardından yarı-yapılandırılmış görüşme formunda 1. ve 2. başlığın yani "Boşanma Davasına ve İlgili

Davalara İlişkin Bilgiler” ve “Aile İlişkilerine İlişkin Bilgiler” başlıklarının yeri değiştirilmiştir. Ek olarak anlaşmalı boşanmayla parçalanmış ailelerin de ele alınmasından kaynaklanarak ve yalnızca dava süreci 18 yaşına denk gelmiş olan özneler başta olmak üzere öznelerin deneyimlerine bakıldığında boşanma süreci anlaşmalıysa çoğunlukla kısa sürmekte olduğundan, buna kadarki dönemde yaşananlar yabancılaşma üzerinde çok daha etkili olmaktadır. Boşanma davasının 18 yaştan öncesine denk gelmesinin çok önemli olmayabildiği görüldüğünden amaç cümlesinde buradaki sınırın kaldırılmasına ve zaten yabancılaşma üzerindeki etkisi önem arz ettiğinden araştırmada ele alınan boşanma öncesi dönemin daha belirgin bir biçimde yer almasına karar verilmiştir. Bu yüzden *“Araştırmanın amacı; boşanmayla parçalanmış ailelerin bu süreci 18 yaşından küçük olduğu dönemde yaşamış şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının, ebeveynlere yabancılaşma konusundaki deneyimlerini ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmektir.”* olan amaç cümlesi *“Araştırmanın amacı; boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm bir süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının, ebeveynlere yabancılaşma konusundaki deneyimlerini ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmektir.”* olarak değiştirilmiştir. Bununla ilgili açıklama, yöntem kısmında *“Özneler, ebeveynleri anlaşmalı boşanmayla boşanmış bireyleri de kapsamaktadır. Anlaşmalı boşanmalar, kısa bir süre zarfında sonuçlanmakta olduğundan yıpratıcı etkileri davanın açılmasına kadarki süreçte görülebilmektedir. Bu davalarda, yabancılaşmayla bağlantılı konular çoğunlukla davanın gerçekleşmesinden önceki döneme aittir ve süreç öznenin çocukluğunda başlasa da boşanma davasının açılması ve/veya sonuçlanması 18 ve üzeri yaşlara denk gelebilmektedir. Bu özneleri de araştırmaya dahil edebilme noktasında yaş engeline takılmamak için boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan bireyler ele alınmıştır.”* olarak ifade edilmiştir. Söz konusu değişiklikler etik komisyon başvuru formunda da aynı şekilde ifade edilmiştir.

Görüşmeler, öznelerin uygun olduğu günde ve saatte, kişinin imkanları doğrultusunda telefonla veya online bir biçimde yapılmıştır. Bir görüşme haricinde diğer tüm görüşmelerde ve görüşme biçimlerinde görüşülen bireylerin rızası ile ses kaydı alınmış,

ses kaydının alınmadığı görüşmede²³ ise görüşme not olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin online olması halinde, görüşmenin yapıldığı platformun kaydetme aracının sesle beraber görüntüyü de kaydetmesi durumuna bağlı olarak yine öznelere rızası ile görüntü kaydı da alınmıştır.

Biri 21 diğeri 25 yaşında olan iki kadın özne görüşme esnasında duygulanmıştır. 21 yaşındaki özne annesiyle yaşadığı aklına gelen en güzel anısının ne olduğuna yönelik soruyu cevaplarırken duygulanmış ve gözleri dolmuştur. 25 yaşındaki özne de aynı şekilde annesinden bahsederken duygulanmış ve velayeti alabilen ebeveyniyle ilişkisinde değiştirmek istediği bir şey olup olmadığına yönelik soruyu cevaplarırken ağlamaklı olmuştur. Her iki özneye de görüşmenin yarıda kesilebileceği ifade edilmiş, kendilerine zaman tanınmıştır. Her iki özne de görüşmeye devam etmek istemiş ve onlar toparlandıktan sonra devam edilmiştir. Özellikle 8 özne böyle bir araştırmanın yapılmasından memnuniyet duyduğunu, bu çalışmanın çok güzel ve anlamlı bir çalışma olduğunu ve deneyim paylaşmaktan memnun olduğunu ifade etmiştir. Biri erkek ikisi kadın olan iki özne uzun zamandır böyle şeyleri detaylıca birine anlatmadığını, bunun kendileri için de iyi olduğunu beyan etmiştir. Bir diğer erkek özne ise yalnızca bunun gibi profesyonel ortamlarda söz konusu bu paylaşımları yeni yeni yapabildiğini ifade etmiştir. Bir başka erkek özne de daha önce aile içi ilişkilerine yönelik bu şekilde ayrıntılı bir paylaşımı kimseyle yapmadığını ifade etmiştir. 5'i erkek ve 3'ü kadın olan 8 özne görüşme sonunda araştırmacıya, tezin içeriği hakkında daha detaylı sorular sormuş ve tezin yayınlanması durumunda kendilerine haber verilmesini rica ederek okumak istediklerini dile getirmiştir. Öznelere erkek olan 3'ü ise araştırmacıya görüşme sonunda, ebeveynleri boşanmış diğer bireylere yönelik sorular sorarak kendi durumlarının diğer bireyler için de geçerli olup olmadığını anlamaya ilişkin isteklerini ve buna yönelik meraklarını ortaya koymuştur.

“Bu araştırmayı yapıyorsunuz. Çok güzel bir araştırma olduğunu düşünüyorum. İnşallah sonuçlarından da çalışmalarınızdan da sonuç ve değerlendirme kısmını okumayı çok isterim. Gerçekten sahada işi sadece hukuki, yasal boyutta değil artık psikolojik ve sosyolojik boyutta görülmesi gerekiyor boşanma konusunun. Sizin daha çok sahada olmanız, hakimlerin

²³ Elif Bebek isimli öznenin görüşmesi ses kaydına alınmamıştır.

kim kusurluyu araştırırken diğer konularda da bence sosyal hizmet uzmanları sürekli dosyalarla bağlantılı olmalı. En azından 3 kere 4 kere o ailelerle görüşüp o travmatik sürecin de geçirilmesini sağlamalılar” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Yayınladığı zaman bilgilendirir misin peki, ben merak ettim” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Bu durum yalnızca 29 özne içinden ulaşılmış bir sonuç olup öznelere, çeşitli nedenlerle iyi ve değerli hissetmiş olduğu görülmüştür. Konu bağlamında, sosyal hizmet mesleğinin ulaşması ve dokunması gereken kritik nokta da tam olarak buradan doğmaktadır. Bu nokta ise yaşanan boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte gereksinim duyulan iyilik halinin önemszenmesi ve sürecin buna göre işleyebilmesidir. Araştırma öznelere oluşturduğu grubun, sosyal hizmet mesleği çerçevesinde herhangi bir sürece denk gelen gereksinimlerinin karşılanabilmesi halinde bu iyilik halinin artmasına olanak sağlanabileceği umuduna erişilmiştir.

2.5. VERİLERİN ANALİZ SÜRECİ

Nitel araştırmalarda veri analizi; öznelere toplanan verilerin düzenlenmesi ve kaydedilmesinden sonra verilerden anlam çıkarmaya çalışma yani ayrıntıları anlamlı bölümlere indirgeyip bu bölümlere “kod” başlığı altındaki isimleri verdikten sonra kodları daha geniş kategoriler ve alt temalar altında birleştirip daha genel bir bakış açısına ulaşma (Creswell, 2013, s. 52 ve 180) ve tüm bunları veri grafiklerinde, tablolarda ve çizelgelerde karşılaştırmalar yapma, tartışma ve sunma üzerine gerçekleştirilen bir süreçtir (Creswell, 2013, 180). Bu araştırmada elde edilen veriler analiz yöntemleri içerisinden betimsel analiz yöntemi çerçevesinde incelenmiştir.

2.5.1. Betimsel Analiz

Bu çalışmada, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanan veriler, araştırmacı tarafından betimsel analiz çerçevesinde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca görüşme sürecinde yapılan gözlemler sonucu ortaya çıkan bilgi notları, ses kayıtlarının alınmasının ardından not edilmiş ve veri analizi sürecinde bunlardan da yararlanılmıştır. Betimsel analiz; temelde analiz için çerçeve oluşturma,

tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması şeklinde dört temel aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256). Aşağıda anlatılan bu dört temel aşama üzerinden analiz süreci gerçekleştirilmiştir.

İlk aşamada, araştırmacı araştırma sorularından, kavramsal çerçevesinden, araştırma süreci boyunca gerçekleştirilen görüşme ve gözlemlerde elde edilenlerden hareket edilerek veri analizi için bir temel oluşturmaktadır. Böylece verilerin hangi temanın altında sınıflandırılacağı ana hatlarıyla belirlenmiş olur ve görüşmelerin ardından söz konusu ana hat bir kere daha gözden geçirilerek görüşmelerin kapsamına göre yeniden düzenlenir. Ardından, araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu bu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve sınıflandırmaya bağlı düzenleme yapar yani daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde kategorileştirilmesi analizin etkinliği açısından önemlidir. Bu aşamadan sonra araştırmacı düzenlediği yani sınıflandırdığı verilerin tanımlanmasını yani verilerin kondukları kodların altındaki gerekli yerlerde öznelerin düşüncelerini yansıtan doğrudan alıntılarla kanıtlanmasını gerçekleştirir. Sürecin sonunda ise araştırmacı tanımlamış olduğu bulguları açıklar, birbirleriyle ilişkilendirir, anlamlandırma temelinde yorumlar; yorumları güçlendirmek için de bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklar ve ihtiyaç duyulması durumunda da iç ve dış yorum olarak olgular arasında karşılaştırmalı ya da destekleyici yorumlamalar yapar ve düzenlenmiş ve yorumlanmış verilerin ortaya konması sağlanmış olur (Yıldırım ve Şimşek, 2003, akt. Özdemir, 2010, s. 336). Sonuçta betimsel analizle birlikte veriler önce sistematik bir biçimde betimlenmiş olur, bu betimlemeler yorumlanarak neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256).

Verilerin analizi sürecinde, öncelikle görüşmede alınan ses kayıtları yazıya aktarılmıştır. Ebeveynleri boşanmış 18 yaşından büyük 29 birey ile gerçekleştirilen görüşmelerden 28 tanesinin ses kayıtları deşifre yoluyla kalan bir görüşme ise doğrudan gözlemcinin görüşmeyi yazıya aktarması yoluyla veri haline getirilmiştir. Tüm veriler yazıya döküldükten sonra, araştırmacı tarafından bütün ses kayıtları üç kez dinlenmiş olup ses kayıt dökümleri de üç kez baştan sona okunmuştur. Ardından ses kayıt dökümleri araştırmanın amacına uygun ve özet sayılabilecek kavramlarla eşleştirilmiştir. Betimsel

analiz ile gerçekleştirilen bu süreçte öncelikle okuma sırasında, araştırmacının dikkatini çeken birbiriyle benzerlik ve farklılık taşıyan noktaların not edilmesi, verilerin sınıflandırılması noktasında rol oynamıştır. Bu notlar aracılığıyla da cümle cümle ve açık kodlama süreci başlamıştır. Görüşmelerde ortalık gösteren ve üzerinde ortaklaşa durulan konular ve düşünceler, araştırma sorusu çerçevesinde araştırmanın analizinde revize etme konusunda yol gösterici olmuştur. Tablo 2’de verilerden elde edilen kategorilerin ve alt temaların nasıl oluşturulduğuna, araştırmacının bu yapılandırma sürecini nasıl şekillendirdiğine dair yorumunun da olduğu sürece örnek verilmiştir.

Tablo 2: Veri Analiz Sürecinde Kodlama ve Kategorileştirme Örneği

Alt Tema	Kategori	Ham Veri	Araştırmacının Yorumu
Boşanma Öncesi Yaşam	Ebeveynlerle Arasındaki İlişki	<p><i>“Yani tabii ki kopuk bi ilişki. Mesela yokluğuna daha hakimim yani benim için yokluğu daha şey bir yüksek yani yok olduğu zaman daha rahatım, varlığı benim için daha zor yani yok olunca daha rahatım, daha tanıyorum o durumu. [...] Şöyle yani babam hani iyi bi baba değil, vasat bir baba yani kötü bir baba, vasat bir baba. İki verirdim herhalde on üzerinden. [...] hayatımdan çıktı, beni öldürebilirdi hani öyle insanlar da var, çocuğunu öldüren. Ne bileyim işte taciz eden, öyle hani o tarz şeylerle muhatap etmediği için bana musallat olmadığı, başıma bela olmadığı için (tekrar kahkahayla) on üzerinden iki veriyorum kendisine” (Boncuk, Kadın, 24).</i></p>	<p>Özne, velayeti alamayan ebeveyni olan babasıyla ilişki yapısını kendi ifadesiyle tanımlarken babasına yönelik düşünceleri üzerinden de ilişki yapısının neden ve nasıl böyle tanımlandığını vurgulamış olmaktadır.</p>

2.5.2. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Bilimsel araştırmalarda da bulguların doğruluğu ve inandırıcılığı çok önemlidir ve nitel bir araştırmada “geçerlik” ifadesi, bulguların “doğruluğunu” değerlendirme amaçlı olup özünde en iyi şekilde araştırmacı ve katılımcılar tarafından tanımlanabilecek bir ölçüttür (Creswell, 2013, s. 249). Birçok araştırmacı tarafından ortaya konan nitel araştırmalar için çeşitli geçerlik ve güvenilirlik perspektifleri nicel ve nitel araştırmayı karşılaştırarak ele alınmakta olup bu karşılaştırmalar üzerinden değerlendirme yapıldığında, nitel araştırma için geçerlilik kavramı yerine inandırıcılık kavramının tercih edildiği görülmektedir (Creswell, 2013, s. 244). Eisner (2017, s. 106) ise geçerlik terimini kullanmaktan ziyade, nitel araştırmanın inanılrlığını tartışarak (Creswell, 2013, s. 246) geçerlik yerine bu ifadenin kullanımını destekleyen araştırmacılardan biridir. Lincoln ve Guba (1985, s. 300), bir çalışmanın güvenilirliğini sağlamanın; inandırıcılık, aktarılabirlik, güvenilebilirlik ve onaylanabilirlik olmak dört kriter üzerinden tanımlanabildiğini ifade etmiştir (Akt. Creswell, 2013, s. 246). Bu kriterler; nicel araştırmadaki iç geçerlik, dış geçerlik, objektiflik ve güvenilirlik kriterleri yerine kullanılmaktadır.

2.5.3. İnanılrlık

Nitel araştırmalarda inanılrlığı, doğruluğu sağlamak ve artırmak için üçgenleme (nirenge) adı verilen yöntem kullanılmaktadır. Burada kastedilen farklı üç yöntemin bir arada kullanıldığı ve bir olguya çoklu bakış açısıyla bakılan bir süreçtir (Holloway ve Wheeler, 1996, s. 107). Bu çalışmada kullanılan yöntemler ise literatür taraması, görüşmeler sırasındaki uzun süreli etkileşim (gözlem) ve derinlemesine görüşmeler olarak sıralanabilmektedir. Literatür taraması süreci içerisinde, bir yandan literatürü de oluşturan boşanmayla bağlantılı süreçlere yönelik resmi evrakların (anlaşmalı boşanma protokolü, çekişmeli boşanma dava dilekçesi, ilgili davalar üzerinden dilekçeler, velayete ilişkin alınan sosyal inceleme raporu) incelenebilmesi de yer almıştır. İnanılrlığın sağlanabilmesi adına çalışma bu üç yöntem üzerinden değerlendirilmiştir:

- **Literatür Taraması:** Araştırma konusunun dayalı olduğu literatür taraması bir açıdan elde edilen bulguların doğrulanabilmesini ancak en temelde araştırma için

bir temel oluşturabilmesi açısından doğruluğu sağlamlaştırmaktadır. Ebeveyne yabancılaşmanın, pratik uygulamada karşılaşılabilen bir olgu olması durumundan dolayı da alan üzerinden konuyla bağlantılı olarak erişilebilecek belgelerin incelenmesi söz konusu tarama sürecinin içerisine girmektedir.

- **Derinlemesine Görüşmeler:** Araştırma özneleriyle; boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte çekirdek ve geniş aile ilişkileri, destek mekanizmaları, diğer dışsal etkenler, boşanmayla bağlantılı konular, sosyal hizmetle ilişkiler üzerinden yabancılaşma deneyimlerinin ele alındığı derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.
- **Uzun Süreli Etkileşim:** Araştırmacı, aynı iletişim ve etkileşim ortamını paylaşarak ve gözlem yaparak öznelerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu sayede araştırmacı öznelerin, araştırma bağlamında ele alınan aile içi ilişkiler hakkındaki görüşlerini, bağlantılı sorunları ve bu sorunlardan da kaynaklanabilen yabancılaşma üzerinden deneyimlerini daha iyi anlayabilmiştir. Görüşmeler boyunca araştırmacı ve özneler arasında bir güven ilişkisi oluştuğu ve böylece elde edilen verilerin gerçeği daha çok yansıttığı düşünülmektedir.

2.5.4. Güvenilebilirlik

Güvenirlik, nitel araştırmalarda pek çok farklı şekilde ele alınabilir (Silverman, 2005, akt. Creswell, 2013, s. 253). Öncelikle araştırmacının, görüşmelerini detaylı notlarla ve iyi bir ses kayıt cihazıyla kaydetmiş ve bunları doğru bir biçimde deşifre etmiş olması güvenilirliği artıracak temel etkidir. Görüşmenin doğallığını ve görüşme akışını gözler önüne sererek güvenilirliği artırabilecek bir diğer şey ise görüşme sırasında gerçekleşen duraksamalar, örtüşmeler veya görüşme sırasında oluşan doğal tepkiler de yazıya aktarılmalıdır (Creswell, 2013, s. 253). Yapılan görüşmenin yazıya aktarılması dışında gerçekte yaşandığı halinde uzun süreli katılım ve sürekli gözlem içermesi, öznelerle araştırmacı arasında güven oluşmasını ve araştırmacının, kendisinin de ön yargıları veya araştırmanın varsayımına ulaşması ile ilgili kaygısı doğrultusunda ortaya koyduğu saptırmaların farkına varmasını sağlayarak güvenilirliğin artmasında bir başka etken olarak ele alınabilir (Erlandson, Harris, Skipper, ve Allen, 1993, Glesne ve Peshkin, 1992, Lincoln ve Guba, 1985, Merriam, 1998, akt. Creswell, 2013, s. 250; Ely vd., 1991, s. 41-104). Bunların yanı sıra güvenilirliği sağlayabilecek yöntemler arasında bu çalışma için de

geçerli olabilecek üye kontrolü ve dış denetim de sayılabilir. Üye kontrolü; araştırmacının öznelerin, bulguların ve yorumlamaların inanılabilirliğine ilişkin geri dönüşlerini talep etmesi anlamına gelmektedir (Erlandson vd., 1993, Glesne ve Peshkin, 1992, Lincoln ve Guba, 1985, Merriam, 1998, Miles ve Huberman, 1994; akt. Creswell, 2013, s. 252; Ely vd., 1991, s. 41-104). Bu yaklaşım; öznelerin yalnızca veri toplama aşamasında olmamasını, bu aşamanın yanında analiz edilmesinde, yorumlanmasında ve sonuçların tekrar katılımcılara gönderilmesi ile geri bildirim alınmasında rol almasını kapsamaktadır ve bu sayede ortaya konan araştırma bulgularının doğruluğu ve inanılabilirliği daha doğru bir şekilde sağlanabilecektir (Stake, 1995, s. 115; Creswell, 2013, s. 252). Son olarak dış denetim (Erlandson vd., 1993, Lincoln ve Guba, 1985, Merriam, 1988, Miles ve Huberman, 1994; akt. Creswell, 2013, s. 252) ise dışarıdan bir danışmanın hem süreci hem de araştırma sonucunda elde edilen bulguları incelemesini ve değerlendirmesini kapsayan bir yöntemdir. Danışman ortaya çıkan ürünü; bulguların, yorumların ve sonuçların veri ile desteklenip desteklenmediği noktasında inceler (Akt. Creswell, 2013, s. 252).

2.5.5. Onaylanabilirlik

Onaylanabilirliği arttırmak amacıyla araştırmacının; yöntemine dair desen, yer ve zaman, örneklemin oluşturulması, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile ilgili bilgiler analizine dair verilerden elde edilen temalar, kategoriler ve yapılan tüm analizler ile ilgili bilgiler detaylı bir şekilde raporlanmıştır. Yine araştırmacının onaylanabilirliğini arttırmak amacıyla öznelerin araştırmaya dair görüşlerinden de bahsedilmiştir. Son olarak araştırmacının aşamaları yine detaylı bir biçimde Şekil 1’de gösterilmiştir.

2.5.6. Aktarılabilirlik

Aktarılabilirlik okuyucuların değerlendirmesiye tamamlanan bir kriterdir ve zengin ve yoğun betimleme ile aktarılabilirliğe olanak sağlanmış olacaktır (Erlandson vd., 1993, Lincoln ve Guba, 1985, Merriam, 1988; akt. Creswell, 2013, s. 252). Araştırmacı bu şekilde detaylı betimleme yaparak okuyucuların araştırmadan edindiği bilgileri diğer ortamlara aktarmasına aracılık etmiş olur (Erlandson vd., 1993, s. 32, akt. Creswell, 2013,

s. 252). Yoğun betimleme de araştırmacının, araştırma çerçevesinde verdiği bir bilginin detaylarını vermesi anlamına gelmektedir. Detay, fiziksel tanım, hareket tanımı ve faaliyet tanımı yoluyla meydana çıkabilen bir özelliktir; ayrıca, genelden özele bir tanımlamayı ayrıntıların birbiriyle ilişkilendirilmesini ve alıntılarının kullanılmasını içerir (Creswell, 2013, s. 252).

2.5.7. Derinlemesine Görüşme Süreci: Hazırlıklar ve Özdüşünümsel Süreç

Derinlemesine görüşme sürecine hazırlığım, 2019-2020 yılı eğitim-öğretim dönemiyle başlayan tez önerisi oluşturma sürecine bağlı olarak yaptığım araştırmalarla birlikte başladı. Görüşmelere başlamadan önce 2020-2021 yılı eğitim döneminde etik komisyon iznine başvurmak üzere hazırlık yaptım. Etik komisyon iznine başvurmadan önce 2020 yazında pilot görüşmeleri gerçekleştirdim ve görüşme sorularının işlerliğini kontrol etmiş oldum. Buna göre görüşme sorularının son haliyle Eylül ayında etik komisyon iznine başvuru yaptım. Etik komisyon izninin alınması ile birlikte Ekim ayından itibaren araştırma özneleriyle bağlantıya geçtim. Araştırma öznelerini, kartopu örnekleme yoluyla bulmuş olmamın yani tanıdığım ya da yeni tanışmış olduğum kişiler aracılığıyla birilerine ulaşmamın, benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum. Tüm bunlara ek olarak anlattığım aşamalarda başlayan COVID-19 Pandemisi sürecinin, tüm işlemlerin gecikmesine neden olduğunu da belirtmeliyim.

Görüşme sürecinde yaşanan ilk sınırlılık, pandemi ve bağlı olarak gelişen kısıtlılıklardan kaynaklanarak yüz yüze görüşmelerin mümkün olamayışydı. Bu nedenle görüşmelerin büyük bir kısmını uzaktan ve çevrimiçi yöntemler üzerinden gerçekleştirdim. Bu durumun, zaman zaman görüşmelerin deşifreleri sırasında teknik açıdan kalitesini etkileyebilse de genel anlamda görüşme sürecinde olumsuzluğa ve büyük bir zorluğa neden olmadığını söyleyebilirim. İnternet bağlantısıyla ilgili sorunlar dolayısıyla görüşmelerin donması, kesilebilmesi ve yine aynı nedenden görüşme deşifrelerinde bazı seslerin zorlukla anlaşılabilmesi görüşmeyi etkileyebilen şeylerdi. Bu noktalarda araştırma özneleriyle iletişime geçerek doğrulamalar yaptım. Görüşme sürecine geçtiğimde yaşanan asıl sınırlılık ve beni zorlayan konu, öznelerin cinsiyetleriyle ilgili dengenin uzun bir süre sağlanamayışı ve bu nedenle özne arayışının uzun sürmesiydi. İlk

süreçte bulunan öznelerden yalnızca 2 tanesi erkek olup geri kalan 16 özne kadındı. Bununla birlikte 2. bir süreçle erkek öznelerin sayısını çoğaltmaya çalıştım; bu kez, öznelerin sosyal ağını ve kendi sosyal ağını kullanarak kartopu örneklem yöntemiyle birçok erkek özneye ulaştım. Özellikle 2. kez özne arayışına çıkışımla ulaştığım kişilerle bir araya gelebilmem, araştırmanın teknik ve teorik açıdan güçlenmesini sağladı ve dolayısıyla motivasyonumu da artırdı. Ek olarak erkek öznelere ulaşamamam; erkeklerin ebeveynlerinin boşanması veya bununla ilgili yaşananlar üzerine konuşma, dertleşme, bu durumla bilinme veya bu deneyimi bu şekilde bir bağlam üzerinden paylaşma ile ilgili rahat olmayabildiği düşüncesini aklıma getirdi. Bu durumun nedeni, süreç içerisinde üzerine düşündüğüm bir konu oldu.

Görüşmeler öncesinde araştırma öznelerine, araştırma ve görüşme içeriği üzerine bilgiler verdim. Görüşme yapmayı planlandığım kişiler, 18 yaşın altında olmadıkları için aileleriyle ayrıca bir bilgilendirme görüşmesi yapmama veya ailelerinden alınacak bir izne gerek olmadı. Araştırma hakkındaki bilgilendirmeleri hem sözlü hem de özneler için bilgilendirilmiş onam metni/gönüllü katılımcı formu aracılığıyla yazılı olarak sağladım.

Görüşmeler yaklaşık olarak 50 dakika ile 1,5 saat arasında sürdü. Görüşmeler, uygun gün ve saatlerde uygun koşullar altında yapıldı. Pandemiye, araştırma öznelerinin ve benim yoğun yaşam tempoma da bağlı olarak günde uzaktan 3 görüşme yaptığım da oldu. Görüşmeler, yukarıda da bahsettiğim erkek öznelerin sonradan bulunduğu ikinci süreçle birlikte iki ayrı periyotta gerçekleşti. İki zaman diliminde de görüşmeleri birbirine oldukça yakın zamanlarda yani aynı gün içerisinde, art arda günlerde veya art arda üç hafta boyunca yaptım. Görüşmeler sonrasında; görüşme sürecinde dikkatimi çeken şeyler, yaşanan duygusal değişimler, yapılan gözlemler, öznelerin ifadelerindeki ortaklıklarla ilgili notlar aldım. Öznelerin ifadelerinde kesişen noktalardaki nedenler üzerinde düşündüm ve bunlarla ilgili de notlar aldım. Görüşme sonrasında görüşme kayıtlarını deşifre ettim ve alınan notları okudum. Tüm bunlar araştırmanın analiz kısmında kolaylık sağlaması açısından çok önemli rol oynadı. Bazı öznelere yeniden sormayı planladığım ya da sormadığımı fark ettiğim bazı soruları görüşmelerden sonra kendilerine ilettim.

Tezin tasarımı, özdüşünümsel sürecim doğrultusunda gerçekleşmiş olup kaynak noktası bir eğitim sırasında duyulan “ebeveyne yabancılaşma sendromu” kavramıydı. Bu tez; kendi hayatımdan, çevremdeki insanların hayatlarından veya duyduğum hikayelerden de yola çıkarak üzerinde düşündüğüm şeylere cevap arayışım, kendimi ve dert edindiğim şeyleri anlayabilmeye yönelik keşfetme isteğimdi. Bu noktada “aile”, “ilişki sınırları” ve “yabancılaşma” kavramlarına dair ciddi düşünme süreçlerinden bahsetmekteyim. Bu araştırmayı; kendimin, çevrem ve içerisine gireceğim mesleki süreçlerin de anlamlandırmasını yapabilmek ve bunlara yönelik farkındalığımı geliştirebilmek için çıktığım bir keşif yolculuğu olarak değerlendirmekteyim. Bu keşif içerisinde “anlayabilme, kabul edebilme, olduğu haliyle sevebilme”ye rastladığımı söylemeliyim. Araştırmanın ortaya çıkışına neden olan “ebeveyne yabancılaşma sendromu” kavramındaki “yabancılaşma” kelimesi üzerine gelişen dikkatimle ve bu durumun, herhangi bir aile tipine özel olmaksızın genel anlamda ilişkisel bir süreçten sonra görülen bir durum olduğuna yönelik düşüncemle yola çıktım. Zihnimde açılan düşünce kapılarıyla merakım tetiklendi ve yapılan araştırmalara baktığımda cevaplayamadığım sorular bırakan, eksikliklerini gördüğüm ve düşündüğüm gibi olmayan bir literatürle karşılaştım. Tüm bunlar doğrultusunda; bu çalışmayı yapmak istedim ve görüşmelere başladığım 2020 yılından, görüşmelerin bittiği 2021 yılına ve okuyucunun eline geçmesi üzere tez metnini yazdığım son güne kadar özdüşünümsel sürecim devam etti.

Görüşmeleri yaptıkça üzerine düşündüğüm; olumsuz deneyimlerin yaşanma nedenine yönelik aile içi ilişkilerle ilgili görüşlerin, gerçekten yaşandığı durumu açıklığa kavuştu. Bu şekilde, kendime dert edindiğim şeyleri dert edinen başkalarıyla iletişime girmiş olmamı birlikte bir yolculuğa çıkmak olarak değerlendirilebilirim. Bu yolculuk sırasında yaptığım bazı anlamlandırmaları; sanki yolculuğa arka fondan bir müzik eşlik edencesine müziğin içinden, ritmin konuştuğu bir yerden daha rahat ifade edebilirim. Bu keşif süreci tıpkı Eric Satie Gnossienne No.1. dinlerken olduğu gibi ilerledi; süreçte bu müziği dinlerken hissedilenleri hissettiğimi söyleyebilirim. Tıpkı bu ritimde olduğu gibi bazen hüznün bazen umut bazen huzur hissederek öznelere yaşadıkları içerisinde kendimden bulduğum noktalar oldu. Öne sürüldüğü üzere aslında bütünlüğünün bozulmamış ya da bozulmuş olması fark etmeksizin ebeveyn-çocuk ve ebeveynler arasında görülen işlevsel olmayan etkileşim örüntülerini, ailenin işlevlerini yeniden ve yeniden sorguladım. Bu

noktada da aile sisteminin işlevsel açıdan tanımlanışının, herkesin kendine yolculuğuyla tamamlanabilecek bir süreç olarak gözler önüne serildiğini düşünüyorum. Kişilerin kendilerini tanımlamalarında en önemli rolü oynayan sistemlerden olan aile, kazandırdıkları ve kaybettirdikleri doğrultusunda bir geri bildirim olarak kendi varlığının gerekliliği ve varlığını nasıl sürdürmesi gerektiği hakkında düşündürdü. Tüm bunlar doğrultusunda kendi aile içi ilişkilerime dair bazı şeyleri farklı bir biçimde anlamlandırma süreci içerisine girerek aslında cevabını aradıklarım için yol gösterici bir ışık buldum. Araştırma özneleriyle birlikte hissedilen şey özünde yalnız olunmayış; derinlerde ise mutsuz ailelerin doğurduğu en az kendileri kadar mutsuz ailelere çare bulunamayacak oluşuna dair umutsuz bir karanlığa, bu deneyimlerin kazandırdıkları doğrultusunda saçılan umut ışıklarının oluşturduğu bir sızıdır. Tıpkı hayatın her anında, deneyimde bu kez filmlerdeki gibi arka planda çalıyormuşçasına kafanın içinden mırıldanılan bir melodinin getirdiği hisler gibi. Tıpkı Chopin'den Nocturne No.20 (in C Sharp Minor) dinler gibi. Öznelerin yaşamlarında her şeye rağmen, kendileri ve belki de sevdikleri için daha iyiye doğru gösterdikleri çaba; yaşama dair savaşlarıdır, içsel çatışmalarıdır ve başkalarına karşı mücadeleleridir. Tüm bunlar benim için çok değerli olup bu süreçten anlaşıldığı kadarıyla en başta benden ve çalışmayı okuyan herkesten bir parçadır.

Tüm bir araştırma yolculuğunun sonuna geldiğimde hissettiğim aslında bir temenni üzerinden dile getirilebilir ve bunu anlamlandırma yolunda sağlıklı bir aile sistemine, “sağlıklı ailenin nasıl olması gerektiğine” yönelik odaktan çıkıp önce ailedeki sorunlara odaklanmanın farkındalığıyla Tolstoy’un aklımda tuttuğum şu cümlesi yeniden gözlerimin önüne geldi: *Mutlu aileler birbirine benzerler, her mutsuz aileninse kendine özgü bir mutsuzluğu vardır.* Herkesin bir gün “aile”nin ne demek olduğunu anlamlandırabilmesi ancak belki de öncesinde sorgulayabilme bilincine erişebilmesi, en önemlisi ise anlamlandırdıklarını yaşayabilme ve aile bildiğini hissedilme ayrıcalığına ulaşabilmesi dileğiyle.

2.5.8. Etik Açıklamalar

Araştırma için etik komisyon iznine başvuru için görüşme soruları ve ilgili belgeler hazırlanırken görüşme sorularının işlerliğini kontrol etmek amacıyla gönüllü 4 özneye

pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Sonrasında 9 Eylül 2020 tarihinde ve 22 Eylül 2020 tarihinde yapılan inceleme sonucu istenen düzeltme ile 16 Ekim 2020 tarihinde Etik Komisyon izni başvurusu yapılmıştır. 27 Ekim 2020 tarihinde yapılan değerlendirme ile Etik Komisyon izni alınmış olup araştırma öznelerini bulmak üzere yapılan çalışmalar doğrultusunda özneler belirlenmiş ve araştırmaya başlanmıştır. Araştırmada dikkat edilen diğer etik konular ise araştırmada öznelerin kimliklerinin gizlenmesi, kendileriyle birlikte belirlenen rumuzların isimleri yerine kullanılması, tüm öznelere araştırmanın amacının anlatılması, katılımların gönüllülük esaslı olduğu ve istedikleri zamanda görüşmeyi sonlandırabilecekleri, rahatsız oldukları soruları cevaplamayabilecekleri, kişisel bilgilerinin sadece bilimsel amaçlar ile kullanılacağı hakkında bilgi verilmesi ve öznelerin görüşme sonrasında duygusal bir rahatsızlık yaşaması ihtimaline karşın kendileriyle iletişimde kalınabileceği, sormak ya da söylemek istedikleri başka bir şey olması halinde de araştırmacıya ulaşabilecekleri ve ilgili bir danışmana/terapisteye yönlendirme konusunda öznelere yardımcı olunabileceği süreçlerini kapsamaktadır. Tüm bunlarla bağlantılı olarak gerekli hallerde diyalogun devam ettirilebilmesi adına özneler için bilgilendirilmiş onam formunda araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Çevrimiçi yapılan görüşmelerin öncesinde kişilere katılımcı onam formu iletilmiş, onam formunun iletilmesinden önce araştırmaya yönelik bilgilendirme yapılmış, görüşme yapılmadan hemen öncesinde de hepsiyle ilgili yeniden açıklamalar yapılarak tüm öznelerin 18 yaşından büyük olması nedeniyle bizzat onayları alınmıştır.

2.5.9. Araştırmacının Rolü

Araştırma, bir yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmiş olup araştırmacının kişisel merakı ve yaşam deneyimleri araştırmanın yapılmak istenmesinde kaynak noktası olmuştur. Araştırmacı, eğitimini gördüğü sosyal hizmet mesleğinin teorik çerçevesinde de öğrendiği üzere kendi yaşamsal deneyimlerinde, sosyal çevresinde, toplumsal gündemlerde ve bunun yanı sıra içerisinde bulunduğu gönüllü ya da profesyonel sosyal hizmet uygulamalarında, birbiriyle bağlantılı olan aile içi iletişim kalıplarının, aile içi ilişkilerin ve aile yapısının önemine dair doğrudan ya da dolaylı pek çok örneğe rastlamış; bunun öneminden de yola çıkarak ebeveyne yabancılaşma konusuna tanıklık etmiştir. Bu durum özellikle veri toplama sürecinde katkı sağlamıştır. Araştırmanın önemi bölümünde

de bahsedildiği üzere bu çalışmayla elde edilen bulguların literatürde var olan söz konusu eksikliklere ve bu doğrultuda da alan uygulamasına katkı sağlanabileceği düşünölmektedir.

2.5.10. Araştırmanın Aşamaları

Araştırmanın problemi belirlendikten sonra gelişen araştırma sürecini, aşağıda görölen Şekil 1'deki gibi 5 adımda özetlemek mümkündür:

Şekil 1: Araştırmanın Aşamaları

1. GÖRÜŞME FORMUNUN OLUŞTURULMASI:

- Literatür Taraması
- Soruların Hazırlanması
- Pilot Görüşmelerin Yapılması
- Soruların Gözden Geçirilmesi İle Formun Son Halini Alması

2. VERİLERİN TOPLANMASI:

- Öznelere Görüşmeler
- Verilerin Elde Edilmesi
- Verilerin Yazıya Aktarılması" (Deşifre Edilmesi)

3. KODLAMA :

- Görüşme Deşifrelerinin Okunması
- Kod Listesinin Oluşturulması
- Kodların Kategorileştirilmesi

4. BULGULAR VE YORUMLAMA:

- Betimleyici Analiz
- Literatür İle Destekleyerek Yorumlama

5. RAPORLAŞTIRMA:

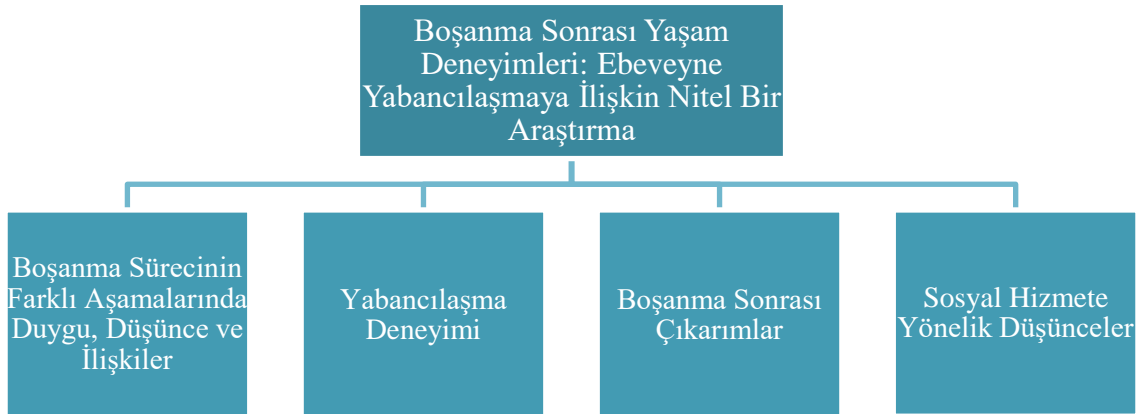
- Araştırma Sorularına Cevap Verilmesi
- Tartışma Oluşturulması
- Çözüm Önerilerinin Sunulması

3. BÖLÜM: ANALİZ

Araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, bu başlık altında sunulmuştur. Bulgular dört tema altında toplanmış ve bu temalara da 12 alt tema üzerinden; alt temalara ise 28 kategori aracılığıyla ulaşılmıştır. Her kategori altındaki alıntılar ve farklı araştırmalardan elde edilmiş bulgularla desteklenerek açıklanmıştır. Boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların ebeveynlerine yabancılaşmaya ilişkin deneyimleri ana teması, araştırma özneleri olan boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşam dönemine dair başta ebeveynleriyle ilişkileri olmak üzere aile içi ilişki ve etkileşim örüntüleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bahsi geçen aile içi ilişki ve etkileşim örüntüleri ise yabancılaşma deneyimi üzerinden analiz edilmiştir. Bu noktada yabancılaşma deneyiminin aile içi iletişim örüntülerinin oluşturduğu yapıyla iç içe olduğu söylenebilir. Yapısal aile sistemleri kuramının oluşturduğu teorik arka plan, iletişim sınırlarıyla gördüğümüz aile yapısı aracılığıyla karşılaşılan olaylara verilen tepkilerin anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle analiz boyunca tüm sürece dair iletişim örüntüleri, kişiler arası ilişki sınırları ve doğrultusundaki ilişki yapıları gündeme gelmiştir. Çalışmanın ana temasına ulaşan dört tema Şekil 2’de görüldüğü gibidir.

Şekil 2: Boşanmayla Parçalanmış Ailelerde Çocukların Ebeveynlerine Yabancılaşmaya İlişkin Deneyimleri Ana Tema Haritası

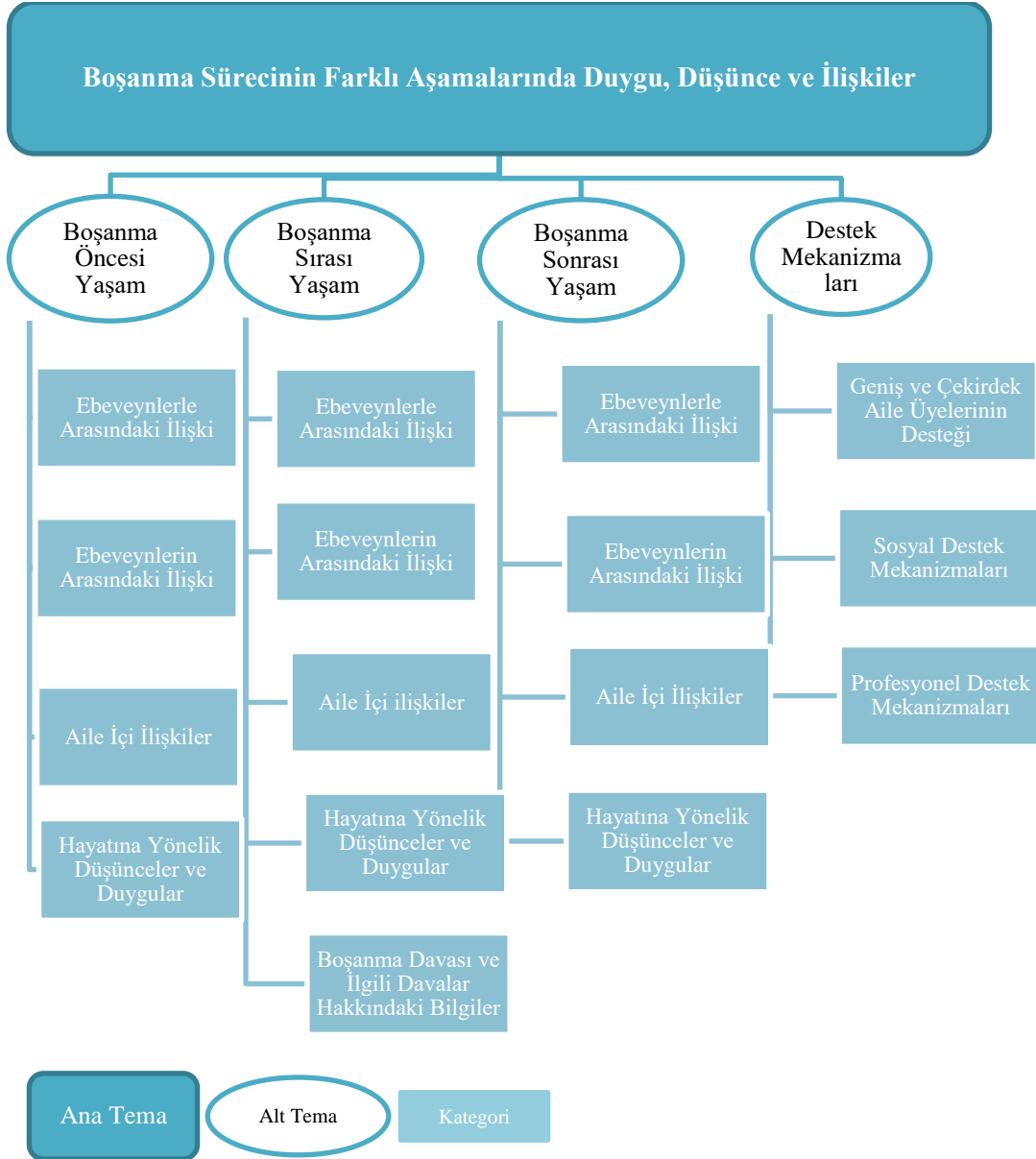

Temaların bu şekilde sıralanmasındaki neden; temalar arasındaki ilişkiselliğin kaynak noktası olduğu bir arka plandan gelmektedir. Boşanma olayının odağa alınmasıyla sıralanan yaşam dönemleri olarak boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönemde tüm ilişki örüntülerinin ve yaşanan olayların oluşturduğu duyguların ve düşüncelerin temellendirdiği ve güçlendirdiği şekilde yabancılaşma deneyiminin anlaşılabilceği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ilk temanın “*Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkiler*” ve buradan bağlantısıyla 2. temanın ise “*Yabancılaşma Deneyimi*” olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Devamında ise tüm süreç sonunda geliştirilen aile, evlilik vb.ne yönelik düşünceler, kişisel olarak yaşanan keşif süreci ile 3. tema olan “*Boşanma Sonrası Çıkarımlar*” ortaya çıkmıştır. Son tema ise alanla ilgili sosyal hizmet gereksinimlerinin ele alındığı tespitlerin, öznelerin bilerek ya da bilmeyerek dahil olduğu sosyal hizmete dair süreçlere ilişkin deneyimlerinin ve öznelerin bunlara ilişkin düşüncelerinin ele alındığı “*Sosyal hizmete Yönelik Düşünceler*” olarak doğmuştur.

3.1. BOŞANMA SÜRECİNİN FARKLI AŞAMALARINDA DUYGU, DÜŞÜNCE VE İLİŞKİLER

Bu tema altında; boşanmanın odağa alınışıyla sıralanmış yaşam dönemleri olarak boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönem ayrı ayrı ele alınmıştır. Her birinde bireylerin yaşadığı gelişimsel ve yaşantısal süreçler doğrultusunda ilişkilerindeki değişimlere, yapısal özelliklere, hayatlarıyla ilintili duygularına ve düşüncelerine yer verilmiştir. Tüm bunların, yabancılaşmanın ya da ilişkilerde bu sonuca açılan gediklerin oluşma sürecini açıklayan ve sürecin ta kendisi olan öğeler olduğu görülmüştür. Doğrudan bir yabancılaşma aramaksızın; bireylerin boşanma öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç farklı süreçteki ilişki ve yaşam deneyimlerinin ele alınışı yapısal aile sistemleri teorisi aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Şekil 3: Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarındaki Duygu, Düşünce ve İlişkiler Tema Haritası

3.1.1. Boşanma Öncesi Yaşam

Boşanma öncesi yaşam; bu dönemde sürdürülen bütünlüğü bozulmamış aile yapısındaki ilişkilerde meydana gelen yıpranmaların, kopuklukların ve bu aile yapısının sistemsel getirilerinin yabancılaşmaya temel olabilecek gerekçeler olabilme ihtimali üzerinden ele

alınmıştır. Bu kategori altında ebeveynlerle ilişkilere, ebeveynlerin kendi arasındaki ilişkilere, diğer çekirdek ve geniş aile üyelerini içerecek şekilde aile içi ilişkilere ve o dönemdeki yaşama yönelik düşüncelere ve duygulara yer verilecektir.

Boşanma öncesi dönemin öznelerin erken çocukluk ve ergenlik dönemlerine denk gelmekte olduğu görülmekte olup erken çocukluk dönemindeki ilişkiler, net bir değerlendirmeye tabi değildir. Bu dönemdeki anılar, çağrışımlar, olaylar genel anlamda çok fazla hatırlanmamaktadır. Bu döneme dair baskın ilişki kalıpları, duygular ve düşünceler bundan sonraki yaşantı dönemlerine temel oluşturmuştur

3.1.1.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki “...kopuk bi ilişki. Yani mesela yokluğuna daha hakimim...”

Öznelerin boşanma öncesi yaşamlarında, şu anda velayeti alabilen ve alamayan olarak ifade edilen ebeveynleriyle; ilişki yapıları, onlara yönelik duyguları, düşünceleri ve onlarla anıları hakkındaki sorulara yönelik anlatımları ebeveynlerle arasındaki boşanma öncesi ilişki yapısını tanımlayan bir bütünü oluşturmaktadır. Tüm bunlarla bağlantılı bir biçimde bu ilişki yapısının neden ve nasıl tanımlandığı anlaşılmaktadır. Velayeti alamayan ebeveynlerin hepsi baba olup babaların boşanma öncesindeki süreçte çoğunlukla çocuklarıyla iyi bir iletişimlerinin olmadığı ya da hiç iletişimlerinin olmadığı görülmüştür. İletişimsizliğin ve katı (kopuk) ilişkilerin yapılandığı boşanma öncesi dönem, sonraki dönemlerdeki ilişkilerin çok büyük oranda temelini oluşturmuştur.

“Yani tabii ki kopuk bi ilişki. Yani mesela yokluğuna daha hakimim yani benim için yokluğu daha şey bir yüksek yani yok olduğu zaman daha rahatım, varlığı benim için daha zor yani yok olunca daha rahatım, daha tanıyorum o durumu” (Boncuk, Kadın, 24)

“Çok kötü. (Gülerek) İletişimsiz. Diyalogsuz. Korku doluydu. Konuşamıyordum bile karşısında ya da bir isteğimi söyleyemiyordum, canım bi şey istese şey yapamıyordun, rahat davranamıyordun, oturduğun yerde kalıyordun yani çocuktun. Zaten çok sinirli, agresif bi insandı. Yani dediğim gibi o hep kızardı biz sesimizi çıkarmazdık, susar kalırdık yani. Cevap verme şansın yoktu. [...] Yani 1 puan. O da benim(gülerek) doğumuma sebep olduğu için yani” (Kedi, Kadın, 33).

“Daha erken, daha eskiye dönersem aklıma gelen ilk şey baskı oluyor. Herhangi bi şeyi bir şekilde baskılayarak iletişim kuruyordu ve iletişime kapalı olduğu için öyleydi ilişkimiz. Tam iletişim kurduğumuzu söyleyemiyorum, şu anki aklımla en azından” (Dinozor, Erkek, 22).

“[...] Yani, ev içerisinde babam yoğun çalışan, çalışma saatleri biraz enteresan sabah 6 akşam 12 falandı ben de o yaşlarda uyuyordum ve iletişim kuramıyordum doğru düzgün” (Şirin, Erkek, 24).

Bunun tam tersi şekilde velayeti alamayan ebeveyniyle ilişkisi boşanma öncesi yaşantıya göre iyiye giden ve net sınırlı bir ilişki yapısı gelişen de olmuştur. Önceki ilişkilerin ve şimdikiyle arasındaki fark üzerinden nelerin olumlu yönde değişmiş olduğuyula ilgili şunlar söylenebilmiştir:

“Babam için de olumlu olduğunu düşünüyorum çünkü önceden bu kadar babamızın gözünde, bu kadar değerli miydik ya da bu kadar işte bu kadar önemli miydik, fark yaratıyor muyduk bilmiyorum ama boşandıktan sonra daha bir bizle ilgilenmeye, daha bir üstümüze düşmeye, bizi görmek istemeye falan başladı ve paylaşımımız daha çok arttı. Önceden babam evet aynı evin içindeydik belki ama bu kadar çok paylaşımımız yoktu, konuşmuyorduk falan. Şimdi ayrıldılar, farklı yerlerde yaşıyoruz ama bulduğumuzda en azından daha kaliteli zaman geçiriyoruz. Daha çok sohbet ediyorduk, konuşuyorduk, daha çok paylaşımımız oluyordu. O yüzden onunla da olumlu olduğunu düşünüyorum. [...]” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Öncesi, korkutucu, mecburi. Düzeyli, normal, sıcak, güzel baba-kız ilişkisi şu andaki. Destekleyicidir mesela çok. Açıkça bi şeyi söyleyebilirim: Eskiden babamla hemfikir olmamanız mümkün değildi. Sadece evlat değil yabancı biri olarak da öyle ama şu anda öyle değil yani” (Çimçim, Kadın, 26).

Buradan anlaşıldığı üzere ilişki sınırlarının esnekliğini belirleyenlerden biri, velayeti alamayan ebeveynle boşanma öncesi ilişki sırasında bile fark edilmiş olan ebeveynlik becerilerindeki yetersizliklerle ve/veya karakteristik özelliklerle ilgilidir. Bunların; ebeveyn-çocuk ilişkisi çerçevesinde düzeltilmesine veya törpülenmesine bağlı bir değişimin olup olmaması, boşanma sonrasındaki ilişki yapısını temellendirmektedir. Bu doğrultuda değiştirilemeyen ya da değiştirilmemiş şeyler ilişki sınırlarının tamir edilmesine engel olanlardır:

“(Uzunca düşündükten sonra) Şimdi, genelde maddi konuda eksiklikleri oluyordu ve dediğim gibi iletişimde sıkıntı olduğu bariz zaten. Ne kadar

maddi sıkıntımız olsa da mesela, bana PlayStation aldığı bi şey var mesela. Buna tam kötü denemez, hani daha sorumsuz bi şeyken beni mutlu etti mi evet ama sorumlu bir hareket mi hayır. Yani, baba olmayı tam bildiğini düşünmüyorum” (Dinozor, Erkek, 22).

“Ben görüşmüyorum, şöyle görüşmüyorum: Ben küçüklüğümde çok uzun zamanlar görmedim, gerçekten çok ihtiyaç duyduğum zamanlarda görmedim, sonrasında benim bunu kabullenmem çok zor oldu. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Çocuksunuz, bi şey istiyorsunuz. ‘Yarın getireceğim sana söz veriyorum. Yarın akşam kapıda beni bekle. Ben sana getirmiş olacağım.’. Bütün gün bekliyorsunuz, akşam geliyor. İşte alkol almış, kafası iyi falan filan yani” (Cesna, Erkek, 27).

Öznelerin boşanma öncesi döneme dair silik bir hafızasının olabildiği görülmüştür. Bu noktada, ilişkilerinde ya da o dönemki anılarında hatırlayamadıklarını velayeti alabilmiş ebeveyn olarak ifade edilen annelerine sormuşlardır. Özellikle velayeti alamayan ebeveyniyle şu anda katı (kopuk) sınırlı bir ilişkisi olan ve ona karşı bir biçimde yabancılaşmayı deneyimleyen öznelerin, geçmişte iyi ilişkilerinin olduğunu ve küçük yaşlarına gelen bu dönemde ebeveynlerinin kendilerine ilgili davrandığını öğrendikleri görülmüştür. Dondurma ve Kuş Tüyü Yastık bununla ilgili şunları söylemiştir:

“Yani şöyle boşanma öncesinde ben çok hatırlamıyorum aslında (biraz düşündükten sonra) yani böyle babamla iletişimim nasıldı (biraz düşündükten sonra) iyi miydi, hiç hatırlamıyorum, genellikle kavga gürültü olduğu için benimle pek iletişimi var mıydı onu da pek bilmiyorum ama babama kalsa ya da anneme kalsa küçüklüğümde çok seviyormuşum babamı. [...] Yani şeyi hatırlıyorum benim babaannem halamla birlikte kalıyordu. Babam da her hafta sonu beni alırdı babaanneme giderdik yürüyerek. Dönüşte dondurma aldırды bana. Bir o var zaten başka bi şey yok. [...]” (Dondurma, Erkek, 22).

“(Gülerek) Ona (babası için) da 7 vereyim hadi. Ya boşanma öncesi süreçte yani... Tabii insan yetişkin oldukça görüyor ebeveynlerdeki eksikliği ya da kendisinin eksik kalan tarafının neden eksik kaldığını. Ona da 7 verirdim. Bana göre sevgi, şefkat çok önemli. Onun dışındaki geleneksel öğretilerden kaynaklanan şeyler tolere edilebilir. [...] Babamla olan küçükenki güzel... Bu anıları hafızamda tekrar ederek bazı şeyleri böyle kapatmaya çalışıyorum. Onlar yani... Hep elimden tutar, elinin sıcaklığı, buluşmalarımız... Böyle şeylerimiz vardı, eve geldiğinde oyunlarımız. Birlikte keyifli film izledik hep beraber. Birlikte bi şeyler yapardık. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Bu duruma benzer şekilde velayeti alamayan ebeveyn olan babalarla boşanma öncesi dönemde yaşanan anıların eğlenceli alandan türediği görülmüştür. Çoğunlukla, küçüklükten beri çok fazla zaman geçirememiş olmaktan, sağlam bir iletişimin kurulamamış olmasından ve şu andaki ilişki yapısının bunlardan dolayı katı (kopuk) olmasından babalarla çok kişisel anı biriktirememiştir. Bu nedenle ve boşanmanın küçük yaşlara denk gelmesiyle de ilgili olarak babalarla anılar, sorumluluk alma yönünde ebeveynlik bilgisi ve becerisi gerektiren anılardan ziyade eğlenceli ve güzel olanlardır. Babaların eğlenceli alanda babalık görevlerini yerine getirmişler ya da buna yönlendirilmişler izlenimi oluşmuştur:

“Güzel anılar ne olabilir? (Düşündükten sonra) Yani şeyi seviyordum böyle konsol oyunlarını PlayStation oyunlarını falan seviyordum, şeyi hatırlıyorum yani amcamlar da iken PlayStation'ı götürmüştüm işte PlayStation 2 falan yeni çıkmış. O zaman böyle oturup çok sevdiğim bir oyun vardı, tabii onun da sevdiği türde yani (biraz düşündükten sonra) bir hikâye üzerinden ilerleyen macera oyunlarını seviyordum küçükken, o da öyle şeyleri seviyormuş falan. Oturup beraber oynamıştık falan o güzel bir anıydı benim için. Bunun dışında başka ekstra güzel bir anım yok” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“(Biraz düşündükten sonra) Aklıma gelen ilk anı, bana bilgisayar almıştı onu hatırlıyorum. O geliyor aklıma. Sürpriz yapmıştı falan filan” (Cesna, Erkek, 27).

Bunun yanında babalarla olan akla gelmiş ilk anılarda, ebeveyn-çocuk ilişkisinde bir daha hissedilmemiş bazı olumlu duygulardan (güvenli, değerli hissetme, gurur duyma) da bahsedilmiştir. Boncuk, Günlük, Pusula ve Kuş Tüyü Yastık bu duruma kanıt gösterir nitelikte şu ifadeleri kullanmıştır:

“Babamla ilk anım (biraz düşündükten sonra) şöyle bir anım geliyor benim babamla ilgili. Ben 1. sınıfa gidiyordum işte, 1. sınıfa giderken böyle bir çocuk vardı işte böyle işte beni sürekli rahatsız ediyordu. Bi gün işte ben ders sınıfa girdim, öğrencilerden biri geldi işte ‘Baban geldi.’ ve dedi ve (kahkahayla) ‘O çocuğu...’ işte dedi ‘...dövdü.’ dedi, ‘...kulağını çekti.’ dedi sonra. Hani böyle bir koruma girişiminde bulunmuştu beni onu hatırlıyorum. Yani şey hissetmişim, beni koruması hoşuma gitmişti. [...] sahiplenildiğimi hissetmişim” (Boncuk, Kadın, 24).

“Babamla küçükken korku trenine binmiştik, ben çok korkmuştum mesela. Dedi ‘Kapat gözlerini, geçecek.’ falan sarılmıştı falan. Yani güzel şeydi

(gülerek) güvendim falan. (Gülerek) Çocukluk işi yani, bir o var” (Günlük, Kadın, 22).

“(Biraz düşündükten sonra) Yani onunla ilgili hep aynı anıyı anlatıyorum. Hep bir ağaca çıkıp pijamalarıyla topumuzu almışlığı vardı. Bütün herkes çok babama bakardı babasından işte pazar günü ama topumuz gerçekten çok yükseğe gitmişti. Büyük, yüksek bir merdivenle çıkılması gerekiyordu. Onu almıştı. O zaman onunla gurur duymuştum. Bütün çocuklar beni kıskanmıştı. Kızmadan etmeden, hatta yani üstünü bile değiştirmeden pijamalarıyla gelip aldı. Babamla anılarım çok küçüklüğüme ait. Yetişkinlikle ilgili anılarım daha çok hastalık süreciyle ilgili beni üzen anılar” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Velayeti alabilen ebeveyn olan annelerle paylaşımların babalarınkine oranla çok daha fazla ve geniş bir alanda olması, annelerin çocuklarla ilgili pek çok şeyden haberdar olması, karşılıklı sırların, mutlu olunan ve dert edilen şeylerin bilinmesi söz konusudur. Bu durum, anneler için “arkadaş, çok yakın arkadaş, dost”; annelerle olan ilişkiler ise “arkadaşlık, her şey olma” tanımlamalarını yaptırmış gibi görünmektedir. Söz konusu bu ilişki deneyiminin; özellikle ebeveynlere en çok ihtiyaç duyulan boşanma öncesi çocukluk dönemindeki ebeveynlik ilgisinin etkisiyle gerçekleştiği düşünülmüştür. Bu ilişki şekli boşanma sırası ve boşanma sonrası yaşananlarla birlikte güçlenmiş ve perçinlenerek oluşmuş ya da boşanma öncesindeki ilişkinin, bundan sonrasındaki birliktelik nedeniyle boşanma sırası ve sonrası süreçte arkadaşlığa dönüşebildiği görülmüştür. Yaşanan bu farklılıklar, boşanma öncesine göre yapılan değerlendirmelerden kaynaklanmaktadır. Yine bu farklılıklar, ebeveynle ilişkideki arkadaşlık biçimlerinin başka şekillerde yaşanmasına olanak sağlamış, dolayısıyla ilişki sınırları da buna göre net, dağınık ya da katı olarak şekillenmiş ve bu durum da dikkat çekmiştir:

“Yani aslında biz annemle arkadaş gibi büyüdük çünkü onun her şeyini ben gördüm. Biraz destekçisi gibiydim çünkü kardeşim o zamanlar bi şey anlamıyordu, küçüktü daha. Yani her şeyi annemle ben gördüğüm için ben çektiğim için daha çok arkadaş gibiydik” (Dondurma, Kadın, 21).

“[...] annemle çok böyle ikili güzel bir takım olduğumuzu hatırlıyorum. Böyle annemin iyi bir arkadaşına dönüşmeye başladığı anlar diyebilirim. [...] Böyle şey gibi annemle ilişkiyi tanımlamak istersem Gilmore Girls diye bir dizi vardı, oradaki Rolly ile Lorelai gibiydik. Annem de öyleydi hani böyle flörtleri oluyordu filan ve ben biliyordum. Hani öyle bir ilişki” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“[...] nasıl diyeyim, annem gayet başarılı bir anneydi diyebilirim. [...] Aşırı komiktir. Zaten 15 yaşından sonra aramızdaki ilişki dostluğa döndü gibi. [...] Öyle güzel bir kankalık sürecine geçtik. Zaten şu an biraz daha öyleyiz zaten” (Bisiklet, Erkek, 26).

Bu durumun aksi deneyimler de vardır. Örgülü Bebek ve Hamamböceği'nin velayetini alabilen ebeveyni olan annesiyle ilişkisi boşanma öncesi süreçte de çok sağlıklı değildir. Bu durum, söz konusu ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini yerine getiremeyişleriyle doğrudan bağlantılı görülmüştür. Örgülü Bebek ve Hamamböceği için halen işlevsel olmayan katı (kopuk) iletişim örüntüleri devam etmekte gibidir.

“Ben çok yani sorumluluklarını anne-baba sorumluluklarını aldıklarını düşünmüyorum kendilerinin çünkü annem kendi halindeydi, çok başına buyruktu. [...] Annemle iletişimimiz çok yok aslında. Yani yok derken bizim ile çok ilgili değildi. Bizimle oturup karşılıklı konuşmazdı, bir arkadaş gibi değildi. Zaten hiç konuşmazdık biz, diyalogumuz yoktu yani. Boşandıktan sonra daha kötü oldu bu, boşanmadan önce yine biraz vardı ama boşandıktan sonra daha kötü bir hale geldi. Yine öyle aslında. [...] Ben hep böyleydim anneme karşı. Kendisinden bi şey bekliyordum ama alamıyordum” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Yani o ilk taşındığımız dönemler filan, o zamanlar annemle aram çok kötüydü yani. Uzun bir süre şey yoktu aramızda, sevgi belirtisi çok az yani. Annemle çok kötüydü çünkü. Bir anim yok pek açıkçası. Ben biraz evde yalnızmışım gibiydi daha çok. [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Çocuklar üzerinde görülmesi ihtimali olan davranışsal ve psikolojik sorunlar, boşanmaya verilen tepkiler ve boşanma sürecine uyum; ebeveynlerin ebeveynlik bilgilerine ve becerilerine bağlı olarak farklılaşabilmektedir (Özdemir vd., 2006, s. 361). Bu uyum ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiyi de doğrudan ve iki uçlu ilgilendirmektedir. Yani ebeveyn-çocuk arasında olumsuz bir ilişkiye neden olabilmekte ya da ebeveyn-çocuk arasında olumsuz bir ilişkiden kaynaklanabilmektedir.

Öznelerin boşanma öncesi yaşam dönemlerindeki ebeveynleriyle ilişkilerinin, boşanma sırası ve boşanma sonrası yaşam dönemlerindeki ilişkilerini etkilediği görülmektedir. Deneyimlenen ve ebeveyne yabancılaşmaya açık hale getirebilecek katı (kopuk) sınırlı ilişki yapısına neden olan şeylerin ya da doğrudan yabancılaşma ipuçlarının buradan alınabileceği düşünülmektedir.

3.1.1.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki “Düşmanlık, rekabet, dış geçirme. Evet, yani ‘Sen mi daha güçlüsün ben mi daha güçlüyüm.’ ilişkisi.”

Boşanma sürecinin, tüm öznelerin ebeveynleri arasında boşanma öncesi dönemden gelen işlevsel olmayan ilişki örüntüsü dolayısıyla başladığı görülmüştür. Bu durum ebeveynlerin aşk evliliği yapıp yapmamasıyla bağlantılı da olmamıştır. Bahsedilen boşanma öncesi işlevsel olmayan ilişkiler, bazı öznelerin ailelerinde daha hafif düzeydeyken; büyük çoğunluğunda oldukça ciddi bir düzeyde seyretmiştir. Ebeveynleri arasında ciddi düzeyde işlevsel olmayan iletişim örüntüleri olan Çimçim ve Hamamböceği bu ilişkilere dair deneyimler hakkında şunları söylemiştir:

“Annemin boğazında perde dolanmış babam tarafından. Onu hatırlıyorum. [...] Düşmanlık, rekabet, dış geçirme. Evet, yani ‘Sen mi daha güçlüsün ben mi daha güçlüyüm.’ İlişkisi” (Çimçim, Kadın, 26).

“[...] Babam işte ‘Senin biriyle ilişkin var.’ filan diye şüpheleniyormuş yine. Oradan çıkan bi şey. Bir de şöyle bi şey vardı sanırım. Babamın kız kardeşi halam, onun eşi, eniştem yani. Bu insanları tanıyoruz. Ben doğmadan öncesinden beri görüşüyor bu insanlar. Eniştem zabıta. Onun iş yeri bizim evimize aşırı yakın. Lavaboya girebileceği hiçbir yer yok. Ben okulda, babam isteyken lavaboya girmek istemiş bize gelip rica etmiş. Girebilir bu çok doğal bi şey. Sonuçta insan ihtiyacı ve tanıdığımız biri niye yardım etmeyelim ki? Babam bu olayı büyütmüş. Eve gelince onu görünce başka şeyler düşünmüş. Onunla kavga etmişler, yumruk atmış ona filan. [...] Ben de okuldan gelince her yer dağınık olarak buldum” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Boşanma öncesi ebeveynler arasında yaşandığı bilinen ciddi düzeydeki işlevsel olmayan ilişkiler, öznelerin her iki ebeveynle de şimdiki yaşantılarında ebeveyn-çocuk ilişkisini doğrudan etkilemiştir:

“Evet. Baktım ki yani o yani durumlardan dolayı... Annem çok sakın biriymiş gençken, babam anneme çok şiddet uyguladığı için beyninde hasarlar oluşmuş biraz. Çok sinirli birisi böyle. Düşünmeden konuşuyor. Artık ben de hani ağabeyim de evlendikten sonra iyice annemle baş başa kaldığımda çare bulamadığım için ben de artık rahat konuşuyorum” (Pusula, Kadın, 22).

“Mesela annem örneğin, alışveriş yapılacağı zaman gidermiş, haftalık alışveriş yaparmış, babam dermiş ki ‘Hayır öyle değil.’ ve onun hala huyı böyle mesela. Eve dönerken o gün ne pişmesi gerekiyorsa sadece o kadar, onu alıyormuş. [...] mesela, annem de diyormuş ki ‘Sana ne bu benim

maaşım, ben böyle yapmak istiyorum.’. Mesela onu bu konuda baskılamayı başarmış. [...] eve bir dönüyor benim annemin boyun fıtığı başladı sırf bu yüzden, eve dönerken ben annemin elinde 10 kiloluk 3 tane deterjanla dönmeye çalıştığını biliyorum. [...] Bu şekilde ters tepmiş durumda ve ben de mesela bu konuda tutumlu olması için zamanında inanılmaz savaşı vermek zorunda kaldım. [...] Travma olmuş demek ki içinde böyle algılıyor. Ben de bu yüzden ona bir şekilde anlayışlı gitmeye çalışıyorum da beni de üzüyor yani bu konuda” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Kline ve diğerlerinin (1991, s. 306) ifade ettiği üzere çocuklar; ebeveynlerinin birbirlerine karşı saldırgan davranışlarını ve olumsuz başa çıkma mekanizmalarını kullanarak yaşadıkları duygusal sıkıntıları bastırma çabalarını doğrudan gözlemleyebilmekte ve ebeveynlerini model alabilmektedirler. Ebeveynlerin birbirlerine karşı davranışlarının ebeveyn-çocuk ilişkisindeki sınırları karakterize etmiş olduğu ve çocuğun kendisine aktarılanları ebeveynleriyle bundan sonraki ilişkilerinde uyguladığı yani işlevsiz iletişim örüntülerinin öğrenilmiş olduğu görülmektedir. Mektup ve Hamamböceği bununla ilgili şunları söylemiştir:

“[...] bu işte aslında senin konunda ebeveynlere karşı saygı duyma bilmem ne noktasında biz bunu bütün aile üyeleri olarak herkes birbirine karşı kaybetmiş bir haldeyiz şu an. Yani şöyle ben annemle babamla ablamla bir tartışma olduğunda karşımda bir çocuk, bir anne-baba var olgusuyla tartışılmıyor, böyle herhangi biriymiş gibi tartışılıyor yani. Zaten onlardan öğrendiğim bir dil aslında benim tartışırken yani” (Mektup, Erkek, 25).

“Tabii, annem beni tanırdı. Bu ikimizden de kaynaklı. Tabii başta o benden sorumlu olan kişilerden biri olduğu için başta ondan kaynaklı. Onun benimle hiç paylaşımında bulunmaması bu zamana kadar, ondan öyle gördüğüm için ben de ona bir paylaşımında bulunmakta güçlük çekiyordum yani. [...] Yok, hiç düşünmezdim çünkü pek aramda bir bağ olmayan, sadece emirler yağdıran, bağırıp çağıran bi insandı benim için çünkü o da bunu asla düşünmüyordu. ‘O bunu düşünmüyor ben niye bunu düşünüyem?’ diye bunu yapmıyordum. Etkiye tepki oluyordu doğal bir şekilde. O bana aktarmış oluyor bunu” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Çeşitli düzeylerde daha hafif olduğu görülen işlevsiz iletişim örneği Boncuk, Pikachu ve Shen’in ebeveynlerinin arasındaki ilişki için geçerlidir. Söz konusu özneler bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Yok o süreçte çok kavga yoktu. Zaten kavgaları en son süreçte hani 5. sınıf dediğim, işte ya 4. sınıfın sonu falan başladı ondan sonra boşandılar zaten. O kadar süregelen bir şiddetli geçimsizlik olayı yoktu” (Pikachu, Erkek, 23).

“Biz babamla hep görüştük ya. Hatta annemle de araları öyle çok kötü olmadı. [...]” (Shen, Erkek, 24).

Söz konusu işlevsel olmayan iletişim örüntülerine şahitlik edilmişliği önem arz etmeksizin bunlardan sonrasında haberdar olma durumundan dolayı tüm öznelere, ebeveynlerinin boşanma nedeni için geçimsizliği ve anlaşmazlığı göstermiştir. Bunun yanı sıra spesifik olarak boşanma nedenlerine inildiğinde, şiddetli geçimsizlik; sorumsuzluk, aldatma, kıskançlık nedeniyle gerçekleştirilen baskı da dahil olmak üzere psikolojik şiddet, yanı sıra fiziksel ve ekonomik şiddet, alkol ve/veya kumar ya da iş bağımlılığı, bunun gibi bir ruh sağlığı probleminden kaynaklanan aile içi huzursuzluklar, karakter farklılıkları, bunun temelinde gelişen uyumsuzluk/uygun olmama ve kök ailelerin evliliği desteklemiyor ya da istemiyor oluşu ile gerçekleşmiştir. Dondurma ve Elif Bebek (Kadın, 25) boşanma nedenlerinden biri için ebeveynlerinden birinin şizofreni hastalığına sahip olmasından kaynaklanan davranış bozukluklarını göstermiştir. Elif Bebek ayrıca babasının da yanlış alkol kullanımına bağlı olumsuz davranışlarının olabildiğinden ve bu iki durumun birlikte oluşturduğu işlevsel olmayan örüntülerden bahsederek ruh sağlığı sorunlarının yaşananlara etkisini gözler önüne sermiştir. Elif Bebek, kendisi için asıl travmatik olan dönemin, boşanma sonrasında annesinin hastalığına bağlı atak dönemlerinin yaşandığı zaman olduğunu; boşanma öncesi ve sırası sürecin kendisini üzen, yıpratıcı bir yanı olmadığını ifade etmiştir. Hamamböceği de ebeveynlerinden birinin ruh sağlığıyla bağlantılı davranış bozukluklarının boşanma nedenlerinden biri olduğunu söylemiştir. Ebeveynlerin psikolojik iyilik hallerine bağlı durumları, boşanmaya etki eden ebeveynler arasındaki ilişkinin yanı sıra çocuğun ebeveyniyle ilişkisini de etkilemiş görünmektedir:

“Babam şizofreni hastasıydı. [...] Yani şöyle ben biliyorum ama annemle evlenmeden önce de varmış. Annem kaçarak evlenmiş yani annem evlendikten sonra öğrendi bu durumu. Sürekli vardı ama işte bu zirve olduğu noktalarda zaten durum kötüleşti. [...] Yani şöyle, kötü olduğu dönemler çok görüşmedik çünkü (biraz düşündükten sonra) böyle sürekli bir argo kelimeler kullanıyordu, sürekli bir yani sürekli bir sinirleniyordu, görüşmek

istemiyordum görüştüğümüzde bağıryordu, ben bunu istemiyordum” (Dondurma, Kadın, 21).

Öznelerin ebeveynleri arasındaki bu çatışmalara maruz kaldığı zaman, sorunun ne olduğunu düşünmeleri önemli bir nokta haline gelmiştir. Kendilerine dolaylı ya da doğrudan yansıtılan duruma göre sorunun kimden ya da neyden kaynaklandığıyla ilgili düşünceleri, ebeveynlerine karşı düşüncelerini de etkilemiştir. Bu noktada önem arz eden konu ise öznelerin; boşanma nedeni olarak gördüklerinin, aslında birden fazla kaynağa sahip olduğunu ya da birden fazla sonuca yol açarak yeni boşanma nedenlerini oluşturduğunu bilmeleridir. Bu da sistemsal bir yapının bilinçsizce farkında oluşudur:

“Kavgalarına şahit oluyordum evet ama bu da o kadar sık değildi. Oldum ama böyle şeydi ya yok gibiydi babam. Ya sabah 7’de gidiyor işe, akşam 12’de geliyor, geldiğinde hiçbi şekilde ilgilenmiyor, yani soru sormuyor. Biraz alkol problemi de vardı, hala da var. Belki onun da etkisi olabilir, bilmiyorum, hep dışarıda böyle... Garip yani tam işkolik de diyemem, bir iş ortamındaki takılmaya çok böyle hayatını şey yapmış yani, bağlamış” (Şirin, Erkek, 24).

Yine ebeveynler arasındaki ilişkiler, bunun aile içi ilişkilere ve ailedeki huzura yansımaları ile özneler, ebeveynlerinden birini boşanmadan sorumlu tutmakta ve daha haksız görebilmektedir. Bu da aslında ebeveyne yabancılaşmanın kaynağını oluşturan ve belirtisi olarak görülebilecek bir durum şeklinde değerlendirilebilir. Velayeti alamayan ebeveynlerin sorumsuzluk, olumsuz davranış kalıpları gibi etkenlerden kaynaklanarak boşanmadan sorumlu görüldüğü anlaşılmıştır. Velayeti alabilen ebeveyne karşı davranışlarından dolayı da kızgın olunan ve daha haksız bulunan kişiler oldukları ifade edilmiştir:

“Babama kızıyordum tabii ki. Niye böyle yapıyor diye babama kızıyordum yani çünkü annem daha sessiz kalıp, daha böyle ezilen taraf şeklindeydi, oluyordu. O yüzden de babama kızıyordum yaptığı davranışlardan ötürü” (Et Bebek, Kadın, 25).

“[...] ama yine de şiddetin her türlüüne karşı olduğum için tamamen yine annemi haklı buluyorum yani” (Pusulula, Kadın, 22).

“Yani aslında sorumlu tutuyorum ama (gülerek) bunu söylemeli miyim bilmiyorum. Bu annemle kaldığım için değil kesinlikle babamı sorumlu

tutuyorum ama (biraz düşündükten sonra) ya babam biraz sorumsuz bir insan. Babam açıkçası hani aldatmış da annemi. O yüzden şey değil yani kendinde bence sorun ya. Bunları yapmasaydı... [...] her şeyi kendisi mahvetmiş. [...]" (Ayıcık, Kadın, 20).

Bunun tersi bir durum olarak; velayetini alabilen ebeveyn olan annesini boşanma öncesinde ve sırasında, boşanmadan sorumlu tutmayan Örgülü Bebek boşanma sonrasında annesi hakkında öğrendiği şeyler dolayısıyla şu anda sorumlu tutuyor olduğunu belirtmiştir. Örgülü Bebek, bu ebeveynine karşı bir biçimde manipüle olmuş gibi görünmekte ve yabancılaşmayı öğrendiklerinin etkisinin yanı sıra yabancılaştırma yoluyla da deneyimliyor gibidir:

"İlk başta o yaşta iken babamı sorumlu tutuyordum ama işte yaşımla ilerledikçe (biraz düşündükten sonra) annemin yaptıklarını öğrenince annemi sorumlu tutmaya başladım. Babamın da hataları var ama anneminki daha çok geliyor şu an. [...] Sonrasında... Dediğim gibi ilk başlarda olsa yine aralarında sorun olsa annemin tarafındaydım ama işte biraz düşünmeye başladığımda, olayları falan anlamaya başladığımda babamın yanında oldum yani" (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Ebeveynlerden herhangi birinin sorumlu tutulmadığı, suçlu görülmediği ya da her iki tarafın da etkilerinin olduğunun düşünüldüğü görülmüştür:

"Şu an hayır. O dönem (düşündükten sonra) tutuyor muydum? Evden giden annemdi, belki biraz annemi sorumlu tutuyor olabilirim ama sonra ben annemin yanına gittim. Yok ya, buna hayır diyeceğim" (Pikachu, Erkek, 23).

"Bilmiyorum ona bi şey diyemem çünkü tam şeyleri bilmiyorum. Yani annemin dediğine göre babam çok ilgisizmiş. Babam öyle bi şey olmadığını söylüyor ama zaten babam çok pasif bi insan gibi geliyor bana. Hani onu da anlayabiliyorum, annemi neden tatmin etmediğini de anlıyorum. O yüzden iki tarafı da görüyorum. Birinin kişiliği aslında diğerinin kişiliğine uymuyor gibi geliyor. [...]" (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

"(Düşündükten sonra) Sanırım hayır ya, yani bilmiyorum. Sorumluluğu tutulacak bir olay olduğunu düşünmüyorum tam olarak" (Dinozor, Erkek, 22).

Günlük ise tüm aileyi boşanma olayının gerçekleşmesiyle bağlantılı görmüş ve suçlamıştır. Günlük, farkında olmadan; aile içi ittifaklar ve üçgenleşmeler üzerinden aile

sistemindeki işlevsel olmayan iletişim ve etkileşim örüntüsüyle kalıplaşan işlevsiz bir aile yapısından bahsetmiştir. Bu doğrultuda yaşananlarla da aile sisteminin entropisinden bahsediyor olduğu anlaşılmaktadır. Bu katılımcı özelinde boşanma sonrasında ortaya çıkan aile içi olumlu değişimlerin sürdürülebilmesi, sistemin yeniden canlandırılmasını ve yeniden yapılandırılmasını sağlamış gibi görülmektedir:

“Herhangi birisi değil, ailede herkes suçluydu. 4 kişilik bir aileysek dördümüz de suçluyduk. Yani şu şekilde açıklayayım, bir kişinin çıkardığı bir kavga etrafındaki kişilerin de dahil olduğu bir kavga haline geliyor. İstemsizce aile arasında bir çatışma oluyor, ağabeyinle baban arasında, sonra annen katılıyor. Sonra annenle baban arasında oluyor, hani ben katılıyorum istemsizce. Saygı bitiyor, sevgi bitmese bile o an bitti zannediyorsun. Öfke, ergenlik, aynı zamanda anne-baba ilişkisi, evde kavga gürültü, çevreden aldığı tepkiler... Yani birçok etken vardı ama hani tek taraflı değildi. Tabii bunu o yaşta fark edemiyorsun, yaşın büyüdükçe ‘Tamam.’ diyorsun, hani ‘Bizim de bir suçumuz varmış, biz de bir etkenmişiz.’ diyorsun” (Günlük, Kadın, 22).

Ebeveynler; kendilerine karşı düşünce, duygu ve davranışlarının ve psikolojilerinin olumsuz etkilenmemesi için çocuklarının aile içi olumsuz deneyimleri görmesine engel olmaya çalışmıştır. Öznelerin çok büyük bir kısmı; aile içi iletişim kalıpları, ev içi yaşantı, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiler ve başka nedenler dolayısıyla böyle bir durumdan bahsedemese de Bisiklet ve Hayvanlı Yastık buna ilişkin özenli bir davranışı gördüğünden bahsetmiştir:

“Hiçbi şey yok. Muhtemelen bizimkiler bana hiç yansıtmadı. Bir de küçükken insanlar bu tür şeyleri fazla açıklamıyor. Yani fazla nasıl diyeyim, umursamıyor mu diyeyim küçükken veyahut da fazla farkına varamıyor. [...]” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Şimdi şöyle anlatayım, ailem bana hiç kavga göstermedi. Yani gayet bilinçli bir şekilde ayrılık oldu diyebilirim aslında. [...] Ben o evde, yani beraber yaşadığımız evde bir kere kavga gördüm, ondan sonra da ayrılık oldu, ev ayrıldı, dava süreci... Yani iyi bir yani sonradan öğrendiğim kadarıyla kavgalarını, tartışmalarını diyeyim kavga değil de, tartışmalarını hep dışarıda yapmışlar. Alışveriş merkezinde, otoparkta bile kavga etmişler ya da yani bize göstermeden. Ablam da görmemiş, küçüklüğüme vermeyin yani ablam da ben de 8 yaş büyük, o da görmemiş. Saklanmış tartışmalar ya bu aile bireylerinin yapabileceği en büyük şey herhalde, artı olabilir” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Tüm bu ifadelerden de yola çıkarak Sistem Kuramının ögelerinden olan “uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi” (Belsky, 1981; Cox ve Paley, 1997; Nichols ve Schwartz, 1997, akt. Akün, t.y.) gündeme gelmektedir. Yapısını ve işlevini sürekli olarak değiştirerek gelişimini sürdürmeye devam etmekte aile (Minuchin, 1974, s. 60) için bu durumun önemi anlaşılmaktadır. Gelişimsel krizlerle başa çıkabilmek için değişen durumlara uyum sağlama çabası, işlevsel olmayan iletişim örüntüleri nedeniyle olumsuz sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle sistemin entropisi (yıkımı, parçalanması) gerçekleşebilmektedir. Bu da uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesinin gerekliliğini göstermektedir (Akün, t.y.).

3.1.1.3. Aile İçi İlişkiler “*Hani bir yabancının yaşadığı bir ortam gibiydi. Arkadaşlarım geldiğinde falan babamın evde olduğunu saklıyordum.*”

Boşanma öncesi yaşamdaki aile içi ilişkiler bakımından durağan, durgun, sıkıcı ve sıradan bir yaşantısı olduğunu ifade eden öznelerin bulunduğu görülmüştür. Bunun yanında görece normal denilebilecek bir hayatı olduğunu ifade edenler de olmuştur. Boşanma öncesi yaşamına dair böyle düşünceleri ifade eden öznelerin en azından bir ebeveyniyle net sınırlı ilişki yapılarına sahip olduğu görülmüştür.

“(Düşündükten sonra) Sıkıcı derdim herhalde ya. (Gülerek) Daha sıkıcıydı. [...] (Dalgın ve düşünceli bir biçimde elini çenesine koyarak) Aile içi ilişkilerimiz mi sıkıcıydı... Yani şöyle, evet sıkıcıydı. Çok fazla bir yaşam derdi falan vardı, yani hani böyle (düşündükten sonra) yani evet çok fazla yaşam derdi vardı, çok fazla böyle şeyim yoktu, kaynağım yoktu yani hani böyle iyi vakit geçirmek için” (Boncuk, Kadın, 25).

“(Gülerek) Çekirdek aile. Klasik bir aile [...] Bu kadar yani çok tarif edeceğim bi şey yok. Normal bir şekilde” (Pikachu, Erkek, 23).

“(Biraz düşündükten sonra) Normal bi aile diyebilirim herhalde. Öyle bir his. Tam anılarım filan yok ama öyle bir hissiyat olduğunu söyleyebilirim” (Bisiklet, Erkek, 26).

Öte yandan boşanma öncesi yaşantısında aile içinde huzursuzluğun, kavganın, gerginliğin olduğunu; bu yaşamdan huzursuzluk ve rahatsızlık duyduğunu söyleyen özneler de görülmüştür. Aile içi yaşantıda şiddetin ve aile içi ciddi düzeyde huzursuzluğun

bulunması, söz konusu boşanma öncesi yaşama dair çağrışımları doğrudan etkilemektedir. Evlilik Fotoğrafları, Günlük ve Pusula ev içerisinde ciddi düzeyde işlevsiz iletişim örüntülerini deneyimlemiş olan öznelerdendir:

“Şöyle bi şey var (biraz düşündükten sonra) arkadaşlarım geliyordu eve. Babam da sürekli yatma halinde ya da işte içme halinde olan bi insandı. O yüzden de yatak odası sanki böyle şey gibiydi benim için girmediğim, orada... Hani bir yabancıнын yaşadığı bir ortam gibiydi. Arkadaşlarım geldiğinde falan babamın evde olduğunu saklıyordum [...] O dönemde de mesela arkadaşlarıma sanki güzel bir aile içinde yaşıyormuşum gibi (biraz düşündükten sonra) aktarmaya çalışıyordum. (Biraz düşündükten sonra) Bu var aklımda, hani mesela arkadaşlarım geldiğinde babamın içeride olduğunu saklıyordum sanki evde yokmuş da işteymiş, onun işte olması gerektiğini bildiğim için bilinçaltında evde olduğunu saklama ihtiyacı duyuyordum mesela. [...]” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Aile içi kavga çoktu. (Biraz düşündükten sonra) Babam rahatsızdı, içtiği haplar onu uyutmuyordu, ağabeyim de gece işten geldiği için sabah işe gitmesi gerekti. Gece uyumadığı için müziğin sesini açıyordu, babamı da haplar uyutmadığından vesaire hani bu şekilde bi tartışmalar çıkıyordu falan. Birçok neden vardı, hani gazı açık unutuyordu. (Biraz düşündükten sonra) Aynı zamanda karşı komşuyla da itişiyorduk. Birçok neden vardı hani bir taneyle sınırlandıramazdık. Her gün farklı bir neden, farklı bir konuyla karakoldaydık” (Günlük, Kadın, 22).

“Başka güzel yok. Hep kötü var işte. Annemi döverken kurtarmıştım, (gülerek) kovmuştu bizi falan, öyle. [...] Annem babamı dövüyordu, ben babam annemi öldürecek diye anneme sarılmıştım. Ağabeyim de beni almıştı annemin yanından. Sonra ağabeyimle babam evden çıkmıştı. Annem ile biz kalmıştık. Annem de beni kaçırıp beraber Zonguldak'a gitmiştik” (Pusula, Kadın, 22).

Bu noktada diğer kardeşlerin ebeveynleriyle ilişkilerine bakıldığında onların açısından bu sürecin nasıl değerlendirilebileceği görülebilmektedir. Elif Bebek (Kadın, 25), Çimçim, Dinozor ve Yapboz büyük kardeşlerinin yabancılaşma bağlamında ilişkileri için boşanma öncesi yaşantılarını değerlendirdiklerinde, kardeşlerinin bu süreçten daha olumsuz etkilenmiş olduklarını söylemiştir. Bunun, öznelerin de ifade ettiği gibi büyük kardeşlerinin boşanma öncesi aile içi ilişkilerle ilgili bazı olumsuz olaylara daha fazla maruz kalmış olmalarıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür:

“Bence sebebi onun 6 yaşında olması. Yani daha çok şahit oldu, daha çok gördü, hissettiklerini hatırlıyor. Ben çok net hatırlamıyorum mesela. Bende sahne sahne. Bütün süreçte, bütün ailede var yani” (Çimçim, Kadın, 26).

“Ya annem hem çok aktif bir rol aldı her şeyde, hem de ablam da aynı şekilde. O zamanlar reşitti ama yani açıkçası daha fazla etkilemiştir diye düşünüyorum. Ben henüz tam algılayabilmiş de değilim sonuçta” (Dinozor, Erkek, 22).

“Ya onun üzerinde olumsuz etkisi oldu mu, yani dışarıdan görebildiğim olmadı ama o mesela Ankara’da kaldı, işte ben şey yaptım, İstanbul’a gittim, o hep Ankara’daydı. Hep o ikisiyle beraberdi, (biraz düşündükten sonra) yani olumsuz bi şey ben göremedim ama belki onu da yıpratmış olabilir hani. Sürekli bi ona bi ona. Yani biraz onun üzerine yıkılmış gibi oldum. O da Ankara’daydı” (Yapboz, Erkek, 25).

Öznelerin akrabalarıyla olan ilişkileri, ebeveynleri ile olan ilişkilerinde görülen yapılanma ve yabancılaşma düzeyiyle çoğunlukla paralellik göstermektedir. Özellikle annelerin akrabalarıyla ilişkilerin daha sağlam olması tıpkı annelerde olduğu gibi; annelerin akrabalarından ilgi, sevgi ve değer gösteriminin daha yoğun olması ile doğrudan bağlantılıdır:

“Benim teyzemle olsun işte anneannemle olsun dedemle olsun çok mükemmel bir ilişkim vardı. Anneannem benim annemle yarışırdı ilgi, sevgi konusunda. Onun dışında anneannemin kardeşinin bi dönem bize bakmışlığı var, onunla da çok iyiydik [...] Özellikle bizim anne tarafı kadınlardan oluştuğu için fazla erkek yok. Hepsi işte anne modelleri” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Bak anneannemle dedem çocukken bana çok baktılar onlardan ayrılıyor olmak... Taşınmak sadece o dönemde belki olumsuz etkilemiştir ama onun dışında herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. Yine oralarda da keyifli vakit geçirebiliyordum” (Şirin, Erkek, 24).

Bu şekilde çekirdek aile içerisindeki ilişkilere akrabalık ilişkilerinin de etkisinin olabildiği ya da çekirdek aile içerisindeki ilişkilerin akrabalarla ilişkilere yansıtıldığı görülmüştür. Akrabalarla ilişkilerin, ebeveynlerle sonrasındaki ilişkiler üzerinde de önemli roller oynayabildiği anlaşılmıştır.

3.1.1.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular “Okuldan eve gelirken dua ederek geliyordum. ‘İnşallah şu an kavga etmiyorlardır.’ diye.”

Boşanma öncesi yaşantının çoğunlukla oldukça küçük yaşlara denk gelmesi nedeniyle belleklerde belirsizliğin ve silinmişliğin hâkim olduğunu ifade eden kelimelerle belirtildiği görülmektedir:

“Yani küçük anılar var. Hani eğer boşanmayla ilgili kendimi düşünürsem ‘Ne oldu?’ diye kavga ettiklerini hatırlıyorum aralarında. Onun dışında boşanma sonrasında daha net şeyler hatırlıyorum. Zaten ikisiyle de görüşüyordum, o yüzden... Başka çok bi şey hatırlamıyorum boşanmayla ilgili. [...] Çok hatırlamıyorum o dönemi ama hani (biraz düşündükten sonra) rahatsız ve kavgalı diyeyim. Öyle hissediyorum o aile yaşamını” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“İlk anım... (Düşündükten sonra) Annemle yaşadığım ya çok eskilere çok fazla gidemiyorum hafızam o kadar silinmiş ki şu an düşünüyorum da” (Kedi, Kadın, 33).

“Boşanma dönemini kesinlikle hatırlamıyorum. Zaten kendi babamla alakalı aile içi yaşantıya ait anım bile yok diyebilirim yani. Evin içinde olduğu sahneleri hatırlamıyorum bile” (Bisiklet, Erkek, 26).

Çocukluğa dair anıların tam olarak hatırlanamaması dolayısıyla bu döneme ait hâkim bir duygudan veya düşünceden bahsedemeyen öznelerin yanı sıra çocukluğunun özellikle güzel geçtiğini ifade edenler de vardır. Aile içi ilişkilerin sağlıklı olmadığı durumlarda bile böyle düşünülüyor olması yaşanan sosyal ve fiziksel ortamla doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür:

“[...] Tekirdağ Çerkezköy’de yaşadım hatta, Tekirdağ’ın Merkezi de değil bir ilçesindeydik ve gerçekten çok küçük bi yerdi ama ben lojmanda büyüdüm aslında benim çocukluğum güzel geçti (biraz düşündükten sonra) o zamanlar annemle babam... Hani yani ilişkileri bana yansımada büyüdüm ben. Lojman güzel, hayatı güzel çocuk için. Yani keyifliydi” (Boncuk, Kadın, 24).

“[...] Ben gayet hem güzel mahalle ortamının olduğu aynı zamanda da teknolojik gelişmelerle büyümüş bir çocuğum. [...] Sosyal anlamda çevrem çok güzeldi. Arkadaşlarım çok güvenilirdi. Nasıl diyeyim, sağlıklı bi çocukluk geçirdim diyebilirim” (Bisiklet, Erkek, 26).

Bir diğerk deneyimde ise aile içi ilişkilerin doğrudan etkisi olduğu bir süreçle boşanma öncesinin olumlu değerlendirildiğı görölmektedir. Hayvanlı Yastık, ebeveynler tarafından sorunların çocuklara yansıtılmadığı, sevginin ve emeğin eksik olmadığı bir aile yapısına sahip olduğunu anlatarak bu deneyime örnek vermiştir:

“[...] (Biraz düşündükten sonra) Birlik vardı diyebilirim ya çünkü ben aile kavramını çok erken yitirdim, benden daha önce yitiren de var mesela. [...] Ya aile demek biraz güç biraz birlik. Güzel bir aileydi. [...] Benim yaşadığım aile kendi yaşadığım aileme bakarsak sadık, güç, birliktelik... Yani bunlar... Güzel kavramlar söyleyebilirim kendimiz hakkında. [...] Benim ailem biraz da sevgi ihtiyacını çok fazla fazla karşılıyordu aslında böyle fiziksel de severlerdi, her boyutta sevdiler yani. Sevginin hiçbir zaman eksikliğini hissetmedim. [...]” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Bu döneme ait hâkim duygu durumu olumsuz olan öznelerin, çocukluklarında yaşanan aile içi travmatik deneyimlerle bağlantılı olarak şekillenmiş bir ruh halini anımsadığı anlaşılmaktadır:

“Evet yani ama evin içerisinde çok (düşündükten sonra) hüüzün olurdu yani. Çok üzüntü yaşanmışlığı oldu o zamanlar” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Boşanmadan önceki hayatımı tarif etmek istesem, (kesin bir ses tonuyla) korku, endişe” (Çimçim, Kadın, 26).

“Bu her zaman aynı: Kaos. Kesinlikle. Kavga, gürültü, huzursuzluk, gericilik yani her şey vardı” (Hamamböceği, Erkek, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Boşanmadan önceki hayatım. Kaos diyebilirim yani. [...] Okuldan eve gelirken dua ederek geliyordum. ‘İnşallah şu an kavga etmiyorlardır.’ diye. Okuldan eve geliyorsunuz, kapıyı çalılıyorsunuz ve bir gürültü ya da kapıda bir polis var, bi şey var. Sürekli bir kaos, gürültü. Yani okuldan gelirken o yol bitmiyordu, stresli oluyordu. [...] Yani bi şey hakkında konu açılıyordu ve ‘Ha şimdi kavga edecekler.’ ya da şöyle evdeyim, kapı çalıyor, babam geliyor veya dedem geliyor. O an diyorum ‘Tamam başlıyoruz. Kavga edecekler.’” (Cesna, Erkek, 27).

Boşanma öncesi süreçte gerçekleşen olumsuz yaşantısal deneyimlerine rağmen Kuş Tüyü Yastık, mutsuz bir aile içi yaşantıdan bahsetmemektedir. Kuş Tüyü Yastık, aile içi işlevsel olmayan örüntülerin bağlantılı olduğunu düşündüğü şeyler dolayısıyla böyle bir değerlendirme yapmaktadır. Bu noktada, dış etkenlerin aile içine yansısından dolayı

olumsuz deneyimler yaşanabildiği ancak aile içi ilişkilerin kendi içerisinde olumlu olduğu görülmüştür:

“(Biraz düşündükten sonra) Neşeli, keyifli diye tarif ederim. Sevgi dolu [...] Sıkıntılar vardı yani. Her ailede olduğu gibi. Daha çok kendi çekirdek ailemize değil ama kendi çekirdek ailemizi(gülerek) etkileyen dışarıdan faktörlerle ilgili tartışmalar ya da kavgalar olurdu evimizde. [...] ben şöyle söyleyeyim, bi sürü başka (gülerek) sosyolojik sıkıntıları olsa da kendi çekirdek ailemiz içerisinde öyle mutsuz, keyifsiz değildik” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Boşanma öncesi yaşantıya ilişkin değerlendirmelerin, çocuklukta boşanma ya da aile içi süreçlerle bağlantılı olumlu ve olumsuz şeylerin ayırında olmakla da yapılabildiği görülmektedir. Boşanma öncesi hayatını bu şekilde ele alan Hamamböceği ve Gameboy, birbirinden çok farklı boşanma öncesi yaşantılara sahiptir:

“Ya sosyal ortam olarak gerçekten iyiydim. Çok arkadaşım vardı okulda falan ama herkesin çok şikâyet ettiği bir çocuktum. Yani ilkokul dönemlerimde filan hayattan bezdiriyordum herkesi gerçek anlamda. Sanırım evde yaşadığım şeyleri bi şekilde bi yere aktarmak istiyordum. Tabii o zaman bunun şu an konuştuğum gibi bilincinde değildim ama bilinçaltımdan öyle çıkıyordu yani ama sosyal olarak iyiydim gerçekten. [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

“[...] Şöyle söyleyeyim: Hem o yaş çocuğunun yaşaması zor negatif şeyleri de yaşadım, pozitif şeyleri de yaşadım. Yani toz pembe büyümediğimi söyleyebilirim. Kalabalık bi ailenin içindeydim. Bayram günlerinin çok kalabalık geçtiği, hane içinin kalabalık olduğu bi şekilde büyüdüm. Çok böyle zıt... Şöyle söyleyeyim, ekonomik olarak da ailevi durum olarak da 180 derece sonra tekrar 180 derece daha inişli ve çıkışlı bi hayatım oldu. Öyle süregeldi” (Gameboy, Erkek, 25).

Boşanma öncesi yaşantının nasıl geçtiği, bu yaşantının kaynağı noktasında kimin ya da kimlerin bağlantılı olduğu konusu; ebeveynlerle ilişkiyi ve dolayısıyla yabancılaşmayı etkilemektedir. Öznelerin boşanmaya bakış açıları ve boşanma sırasındaki yaşantılarını nasıl geçirdikleri, hayatlarının boşanma öncesindeki yaşantılarıyla bir biçimde bağlantılıdır. Boşanma öncesi yaşama ilişkin deneyimler, sırasındaki deneyimlerin ne yöne gidebileceğini anlatmaktadır.

3.1.2. Boşanma Sırası Yaşam

Boşanma sırası yaşantının, aile içi ilişkilerle ilgili sorunlar için çözüm bulabilmek ya da bunları boşanmayla sona erdirmek için yapılanlarla bağlantılı bir arayış ve adapte dönemi olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki çabaların ve/veya süreç esnasında yaşanan olumsuz iletişim süreçlerinin devam etmesi söz konusudur. Boşanma sırası dönemin, öznelerin yaşlarıyla ve yaşananlarla da bağlantılı olarak ebeveynlerine karşı, boşanma öncesinde başlamış olumsuz duygu ve düşünce inşasının pekiştiği dönem olduğu görülmüştür.

3.1.2.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki “...beni yetişkin rolüne itti. Onun düşünemediği şeyleri benim düşünmem gerekti, onun edemediği kavgayı benim etmem gerekti.”

Öznelerin ebeveynleriyle ilişki sınırlarının, boşanma öncesi döneme göre ve boşanma sırası ve sonrası dönemde şekillendiği anlaşılmıştır. Bu süreçte velayeti alamayan ebeveynle evden gitmiş olması ya da ebeveyninin görüşme çabasının olmaması dolayısıyla görüşülememiş veya değişen bir sıklıkla görüşmeye devam edilmiştir. Ebeveynlerinin boşanmalarından sonraki ilk dönemde ise kurum bakımı altına alınmış Mayıs Sıkıntısı hariç diğer özneler bu süreçte velayeti alabilen ebeveyniyle yaşamıştır.

Özneler, temelde; velayeti alamayan ebeveynleriyle aralarındaki bireysel ilişkiden kaynaklı iletişimsizliklerinden dolayı görüşmemiş ya da görüşmemiştir. Bu deneyim ilişki seyrinin bundan sonrasını da etkilemiştir:

“Çok güzel bi şey diyebilirim: Türkiye Amerika ile konuşuyor, Türkiye Rusya ile görüşüyor. Sürekli genelde bir politizm var aramızda sıcak duygularsansa. Genelde işte ‘Evlenecek misin? Ne yapacaksın, ne yaptın?’. (Biraz düşündükten sonra) İşte onun gözünde nasıl diyeyim, o yüzden benden beklentisi de fazla yüksek değil babamın. [...] Benim babamla şahsen bir duygusal beklentim yok çünkü olmasının bir mantıksızlık, yani boş bir beklenti olacağını çocukluktan beri biliyorum. [...] O yüzden fazla bir beklentim yok. [...] (Biraz düşündükten sonra) Sadece güncel istatistiklerimizi biliyoruz” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Ben görüşmüyorum, şöyle görüşmüyorum: Ben küçüklüğümde çok uzun zamanlar görmedim gerçekten çok ihtiyaç duyduğum zamanlarda görmedim,

sonrasında benim bunu kabullenmem çok zor oldu [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“O dönem şöyle, kendisi başka bir şehre gitti. Yani bizimle irtibatı kesti. Bir seneye yakın görüşmedik. Ondan sonra ben üniversiteye başladım. Üniversiteye başladığım zaman kontak kurmaya başladı. [...]” (Cesna, Erkek, 27).

Bir diğer deneyimse Çimçim’de olduğu gibi ebeveynlerin arasında bu süreçte gerçekleşen olumsuz iletişim örüntülerinden etkilenilmesidir. Bu durum velayeti alamayan ebeveynle görüşme isteğine de etkide bulunabilmiş, zaten öncesinden gelen katı (kopuk) sınırlı ilişkinin devam ettirilmesine etkide bulunabilmiştir. Ek olarak boşanma durumuna yönelik algılar da buna göre şekillenebilmiştir:

“Yani şöyle, ben bu olayı da hatırlıyorum yaşadığımı. Annemin yüzünde çok kötü izler vardı. Hala da var, (yüzünde bir yeri göstererek) hatta burada kalan. Ben mahkemede babama, ‘Anneme ne yaptın?’ diye tokat atmıştım çocuk yaşlarımda. O yüzden ben iyiydim, çok kötü etkilenmedim boşanmadan açıkçası” (Çimçim, Kadın, 26).

Anlaşıldığı gibi bu süreçte öncesinden devam eden ya da yeni oluşan ilişki yapılarının katı (kopuk) ya da dağınık sınırlı olması velayeti alamayan ebeveynle görüşme konusuna sınırlılık getirmiştir. Bu ilişki yapısına sahip olunması halinde, söz konusu ebeveynle hiç görüşülmeyebildiği gibi yalnızca bazı ailevi konular için de iletişime geçilebilmiştir:

“Şöyle, benim... Tabii görüşüyorduk ama nasıl görüşüyorduk? Ben onun bürosuna gidersem görüşüyorduk ya da belirli şeylerde haber veriyorduk, ailesel şeylerde. (Biraz düşündükten sonra) Ne diyeyim, yılbaşı, bayram, işte falan evleniyor, falanca öldü şeklinde. O şekilde. Yani öyle doğum günü için falan(gülerek) bir araya gelme yoktu” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“[...] Bir de ben köprü oldum annemle babam arasında. Babamın yapması gereken bazı şeyleri annem bana söylüyordu, ben babama söylüyordum. Babam bana söylüyor, ben ona söylüyorum. [...]” (Cesna, Erkek, 27).

Boşanma sırası yaşantıda ebeveyn-çocuk ilişkisini etkileyen en önemli şeylerden bir tanesinin; ebeveynlerin velayete yönelik isteği konusunda çocuklarına baskı yapmaması ve bu konuyla ilgili herhangi bir manipülatif davranış içerisinde girmemesi olduğu

görülmüştür. Et Bebek ve Dinozor böyle bir durumu yaşamamış ve bu konuyla ilgili şunları söylemişlerdir:

“(Biraz düşündükten sonra) Düşünüyorum. Hayır. Babam hiç bu konuyu bize sözlü olarak açmadı. ‘Bana gelin, ona gitmeyin.’ moduna hiç girmedim. O tarz annemin de öyle bir tercihi olmadı. Annem de ‘Beni seçin, babanızı seçmeyin sakın.’ demedi. Yani öyle korkuları olmadı. Öyle bir baskıda bulunmadılar. Hiç kimse bize baskıda bulunmadı” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Boşanma sürecinde soruldu. Yani davada sorulmadı ama ‘Kimde kalmak istersin, ne yapmak istersin?’ diye bize soruldu. Yani ortak konuşuldu ve bu daha mantıklı gibi şey oldu. Böyle, bu olsun diye değil” (Dinozor, Erkek, 22).

Çimçim ve Bere ise tam tersi olarak bu durumu deneyimlemiştir. Bu durumun kendi iç huzurları ya da ebeveynleriyle ilişkileri bağlamında olumsuz etkileri görülmüştür:

“[...] ‘Yurt dışından şöyle okumuş bakıcılar getireceğim, size şöyle oyuncaklar alacağım.’ falan. ‘Benim yerim annemin yanı.’ demiştim böyle. Babamın bana aldığı oyuncakları bırakıp gitmişim annemle birlikte. Çok iyi hatırlıyorum o sahneleri. [...] Babam kapıyı kırmıştı bir kere bizi almak için onu hatırlıyorum” (Çimçim, Kadın, 26).

“‘Sen burada mı kalacaksın? Senin yerin benim yanı.’ falan dedi. Gerçi ben çok o muhabbetlerden o zaman çok bunalmışım ve hani şey falan demiştim (gülerek) ‘Baba lütfen kapıyı kapatır mısın?’. Artık dinlemek istemiyordum çünkü yani son 2 yıldır falan sürekli annem babamdan şikâyet ediyor yanımda, babam annemden şikâyet ediyor. [...]” (Bere, Kadın, 24).

Ebeveynlerin bu süreçte doğrudan çocuğa gösterdiği ya da birbirleri arasındaki ilişki aracılığıyla dolaylı olarak çocuğa gösterdiği davranışlar, doğrudan velayetle ya da öncesinden gelen ilişkilerle ilgili tartışmalar üzerinedir. Bu nedenle bu sürecin deneyimlerinde gergin ilişkiler baskındır. Bu süreçte velayeti alamayan ebeveyn olan babalarla ilişkide az sayıda görülen olumlu deneyim; velayeti alabilen ebeveyn olan annelerle az sayıda görülen olumsuz deneyime denktir. Bu durum Mektup, Elif Bebek ve Kuş Tüyü Yastık’ın ifade ettiği üzere bütünlüğü bozulmamış aile yaşantısından gelen olumsuz yaşam deneyimlerinin annelerindeki etkileriyle ilgilidir. Annelerin yaşadıkları olumsuz deneyimlerin etkileriyle oluşturdukları baş etme yöntemlerinin yetersiz oluşu ya da bunların ebeveynlik rollerini ihmal etmelerine yol açabildiği düşüncesi geliştirilmiştir.

Bu durumun yaşanması halinde annelerle çocuklar arasındaki ilişki sınırları olumsuz yönde etkilenmiştir:

“İhmal(kar). İhmal var o dönemde. Birazcık kendi derdine düştü çünkü. Psikolojik destek almaya başladı. O dönemde aldığı antidepresanlar, sakinleştiriciler onu birazcık soyutladı dolayısıyla. Elinden geleni yaptığını ben hep bilirdim ama yeterli mi diye sorarsan bir çocuk için yeterli değil o süreç. [...] Ne yaptın ne ettin günlük konuşmalarımız, yemeğimiz var ama ekstra bir çocuğa şefkat beklemesi ya da o sevgiye dair bir doyum noktası ya da aktivite noktasında ihmaller var tabii ki çünkü annem uyuyarak bi şeyleri çözen bir kadın, hala öyle yani. Dolayısıyla o süreçte ben birazcık kendi kendimi büyüttüm gibi oldu [...]” (Mektup, Erkek, 25).

“12 yaşındaki bir çocuğun faturaları takip etmesi abes. Sürekli annem ilacını aldı mı diye düşünmek... Sürekli annemi düşünüyordum” (Elif Bebek, Kadın, 25).

“[...] ama boşanma sırasında da annemle ilişkim... Tabii ki bağ çok şey ama annemle oradaki ilişkimde rol değiştirdik biraz. Ben biraz daha yetişkin rolüne, annem desen kabul etmez bunu ama beni yetişkin rolüne itti. Onun düşünemediği şeyleri benim düşünmem gerekti, onun edemediği kavgayı benim etmem gerekti. [...] benim o dönemim biraz kayıp bir dönem. Annem çok kendi derdine düştü. Mesela orada şunu hissetmedim, annemin ‘Bu çocuklar, bu süreçte nasıl etkileniyor? [...] Orada biraz kızgınım çünkü annem hiçbir zaman ‘Bu süreç benim çocuklarımı nasıl etkiler?’ demedi” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Kimi durumlarda yaşananlardan kaçınmak için kullanılan baş etme yöntemlerinin yeni sorunlara yol açabileceği de görülmüştür. Özellikle boşanmanın ilk dönemlerinde, yaşanan psikolojik ve ekonomik sorunları kabullenme ve bunlara adapte olma noktasında zorluk yaşanması, yaşananlarla baş edememe bu durumuna yol açmaktadır. Boşanma sonrası süreçte velayeti alabilen annelerin sürekli uyumak, ağlamak ya da her şeye tepkisiz kalmak gibi tepkiler gösterebildiğinden bahsedilmiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, s. 165). Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre bahsedilen baş etme yöntemlerinin olumsuz sonuçları ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinden görülmüştür.

3.1.2.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki “...babam tabii ki biraz zorladı. Zamanında hatta evi bastığı zamanlar falan da olmuştu.”

Öznelerin büyük çoğunluğunun ifadelerine göre ebeveynlerin boşanma sırası dönemdeki ilişkileri, birbirlerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergiledikleri bir zamanı kapsamaktadır:

“Toksik bir ilişki çünkü hiçbir ilişki yok. İkisi de birbirinden kurtulmak istiyor ama annem babamdan para istediği için boşanamıyor. Babam parayı vermeyeceğim diyor. Böyle uzun gereksiz bir süreç oldu yani. Çok saçma bir ilişkiydi yani” (Pusula, Kadın, 22).

“[...] babam tabii ki biraz zorladı. Zamanında hatta evi bastığı zamanlar falan da olmuştu. [...] İçiyordu ve işte kapıya dayanıyordu, öyle içeri girmiyordu diye hatırlıyorum. Yani, hissettiğim... Daha çok böyle, ‘E, şu an ne oluyor?’ gibi bir korkuyla şaşkınlık karışımı bi şeydi sanırım” (Dinozor, Erkek, 22).

Boşanma sürecinin uzun geçişi ve bir sürüncemede kalışı, ebeveynler arasındaki işlevsiz iletişim örüntülerinin devamına neden olarak dolayısıyla bu dönemki aile içi ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu da boşanma davası açıldıktan sonra bir sürelik barışma, boşanmadan vazgeçiş ya da boşanmayı erteleyiş dönemi ile gerçekleşmiştir. Böyle bir dönemi geçiren ancak sonrasında birlikteliklerini boşanmayla sonuçlandıran ebeveynler de bulunmaktadır. Pikachu’nun ebeveynleri; boşanmanın düşünüldüğü dönemde, kendisinin hastalanmış olması dolayısıyla birlikteliklerine ve birlikte yaşamaya devam etmiş görünmektedir. Günlük ve Cesna’nın ebeveynleri ise kendileriyle ya da ilişkileriyle ilgili gelişmelerden dolayı böyle bir sürece karar vermiştir:

“Zaten 2,5 yıl falan bir gelişme olmadı davalar dışında. Daha sonradan bir barıştılar. Tekrardan bir yıla yakın bir evlilikleri sürdü yanılmıyorsam. Daha sonra yine bir ayrılık oldu, o zaman tamamen koptu, bu şekilde. Ondan sonra tekrar boşanma davası oldu, o zaman ortaokul sondaydık, hani bu şekilde oldu yani. Tabii o zaman çocukluk hani bir mutluluk olmuştu. Lakin çok kısa sürdüğü için keza bayağı bu sefer şiddetli bir biçimde ayrıldık. Her gün karakoldu vesaire falan her gün oluyordu. O şekilde şiddet şiddet ilerleyince bu seferki ayrılmaları... Hem artık bir yandan bu şiddet bitiyor diye mutlu oldum, bir taraftan üzüldüm falan. Bir yıpranma oldu” (Günlük, Kadın, 22).

“[...] boşanma sürecinden önce ben bir ameliyat geçirdim, 4. sınıfta, yok 3. sınıfın ilk yarısında ameliyat geçirdim. Annemle babam boşanmayı düşünüürken oluyordu bu. Daha sonra biraz daha işte 1,5 sene kadar bu nedenle beraber oldular, daha sonra ayrıldılar. O süreci hatırlıyorum, baya sancılıydı” (Pikachu, Erkek, 23).

“Şöyle oldu aslında, oradan babaannemin olduğu yere geldik. O zamanlar boşanmamışlardı, sadece ayrılmışlardı yani. Tam boşanma süreci olmamıştı. Sonra tekrar barıştılar ve küçük kardeşim oldu. Aramızda 14 yaş fark olan” (Cesna, Erkek, 27).

Çocuğun boşanmaya verdiği tepkileri ve boşanma sürecine uyumu; eşlerin boşanma sırasındaki ikircikli duygularına (Amato ve Booth, 1996, s. 357-364) da bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Bu durum da yine ebeveyn-çocuk ilişkisinde etkilidir. Ebeveynlerin arasında ya da en azından biri tarafından diğeriyle aslında halen sevgiye dayalı bir ilişkinin olması ve bu nedenle biri tarafından boşanmanın istenmeyebildiği anlaşılmıştır. Bu nedenle boşanma sırası dönemde barışma çabası içerisine girilebildiği ve/veya birinin diğeri için yeniden birlikteliğe ikna etmeye çalışabildiği görülmüştür. Kar Küresi, Ayıcık ve Hayvanlı Yastık bununla ilgili şunları söylemiştir:

“Yani az çok hatırlıyorum zaten. Sürekli işte arıyormuş, kapısına geliyormuş ki ben geldiği zamanları da hatırlıyorum. O zaman ilkokul 1’e-2’ye gidiyordum. Böyle 7-8 yaşındayım. Babam sürekli geliyordu. Tabii o zaman niye geldiğini anlamıyordum. Beni görmeye geldiğini sanıyordum da. Annemi istiyormuş geri yani. Zaten uzun bir süre unutamamış. Gelip gidiyormuş” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Babam açıkçası hani aldatmış da annemi. [...] annem çok kez yakalamış, çok kez şans vermiş ama o ısrarla yapınca da annem bir süre sonra artık tak etmiş ve her şeyi kendisi mahvetmiş. [...]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] Yani çok uğraşmışlar, babam da uğraşmış, annem de uğraşmış düzelsin diye. Biraz annem keskin karar vermiş yani istemiyorum diye, babam istemiş, bi kere denenmiş mi bi şey olmuş... Çok yarım yamalak oralar ama ilişki sürmemiş yani devam etmemiş” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Ebeveynler arasında gelişen bu durumun arka planında çocukların olumsuz etkilenmesinin istemiyor oluşu görülmüştür. Yabpoz, Şirin ve Hamamböceği bununla ilgili şunları söylemiştir:

“[...] annem de bana şey demişti ‘Daha önceden ayrılmayı düşünmüştüm ama siz küçük olduğunuz için hani iletişim kopar, bi şey olur diye, belki sizi kaybederim istemedim.’” (Yapboz, Erkek, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Biraz karışık. Yani anlaşmalı gibi ama çekişmeli. Zaten ben ilkökul zamanlarımda iken boşanıyorlar. Tabii ben bunu sonradan öğreniyorum ama birlikte sevgili gibi yaşamışlar uzun bir süre benimle beraber ama boşanmışlar. Biraz anlamsız olmuş. [...] ayrılalım demişler. Bir yandan da ‘M. var, ne yapacağız onun psikolojisi ayrılırsak ne olacak?’ diye düşünüp kağıt üstünde boşanmışlar ama birlikte yaşadık yani uzun süre” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Ebeveynlerin çocukların psikolojisini istemeden de olsa olumsuz etkileyeceğini bildiği bir süreci en az hasarla atlattırma çalışmasının ve bunun için çözüm yolları aramasının, çocuğun ebeveyne verdiği değerle ilgili önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Johnston (1993, akt. Johnston, 1994, s. 172)’a göre boşanmayla parçalanma sürecinde ya da sonrasında asıl sorun, ebeveynlerin arasındaki çatışmanın; çocukların bakımı, rehberliği ve bunları çocuklara yansıtma konusunda iş birliği yapma kapasitelerini azaltmasıdır.

3.1.2.3. Aile İçi İlişkiler “...çok rahat bir düzenim vardı ve dedemin kısıtlaması beni böyle şeydi yani alt üst etmişti...”

Öznelere çok büyük bir kısmı için boşanma kararının alınması ve evlerin ayrılması aşamasında anneleriyle birlikte onların kök ailesinin yanına yerleşmesi söz konusu olmuştur. Bu durum boşanma öncesi yaşantıda çekirdek olan aile tipinin değişmesine neden olmuştur. Bu sayede oluşan yeni iletişim örüntüleri ve alt sistemler de öznelere hayatında yeni bir aile yapısını meydana getirmiştir. Velayeti alabilen ebeveyn olan annelerin aileleriyle oluşmuş yeni aile yapısı, akrabalık ilişkilerinde yıpranmaların meydana gelmesine yol açmıştır. Dondurma ve Günlük şunları söylemiştir:

“Yani öncesinde gayet iyiydi, zaten annemin tarafını çok severim. [...] Yani şöyle hani o dönemde aslında çok değişti yani benim bir düzenim vardı. Hepsini bozuldu bir anda ve köyü seviyordum evet ama dedemle yaşamak çok zordu. Dedem her şeye karışan bir insandı böyle. O yüzden hani böyle bir anda hayatım tersine dönmüş gibiydi, yani böyle biraz çünkü çok rahat bir düzenim vardı ve dedemin kısıtlaması beni böyle şeydi yani alt üst etmişti yani enteresandı” (Dondurma, Kadın, 21).

“[...] Şimdi çok çok iyi insanlar ama hani annemin tüm akrabaları için geçerli diyemem. Aşırı çok sevdiğim bi insan da var aralarında, idolum dediğim insan, örnek aldığım hani sevgisini hissettiğim insanlar da var. Bütün akrabalar demeyelim, birkaç sayılı insan. O da, o çocukken aynı evde yaşadığın insanlar istemsizce hani bir göz oluyor, senin zaten babana göz, sen de istemsizce onlara gözsün. Ne kadar aran kötü de olsa bir savunma şeklin oluyor. O şekilde” (Günlük, Kadın, 22).

Öznelere kardeşlerinin ebeveynleriyle olan ilişkilerinde, boşanma öncesinde olduğu gibi bu süreçte kendilerinkine göre farklılıklar tespit edilmiştir. Bu durumun, her ne kadar herkes için geçerli olmasa da kaçınıcı çocuk ve buna bağlı olarak yaşananlara ne kadar maruz kalınmış olunduğuyla ilgili olduğu düşünülmüştür. Bu farklılıkların kardeşlerin ebeveynlerinin ilişkileri hakkında daha umursamaz ve rahat, daha kendilerini öncelikli olarak düşündükleri veya ebeveynlerin onların üzülmemesine uğraştığı bir ilişki yapısından kaynaklanmakta olduğu görülmüştür. Boşanma ve bağlantılı süreçleri doğrudan ve daha yakinen yaşamış ve tüm bunlar yaşanırken büyük kardeşlerinin başka bir şehirde üniversiteye giden öznelere, bundan da kaynaklanarak böyle etkileşimsel örüntünün oluştuğunu düşünmektedir. Mektup, Kuş Tüyü Yastık ve Hayvanlı Yastık şunları söylemiştir:

“Şöyle, T., ablam işte şeydir, çok daha asi bir karakterdir. Daha başına buyruktur. Aile birliğini aslında gören o. Benim, bu ayrılma 5 yaşına denk geliyorsa onun 15 yaş civarına denk geliyor daha çok tatmış aslında bunu [...] ben bunları yaşarken ablam çoktan gitmişti evden zaten. Yani o yaş farkından dolayı o üniversite öğrencisiydi” (Mektup, Erkek, 25).

“[...] O üniversiteye gitti, sanki bazı şeylerden kendini korudu. O hiç benim etkilendiğim gibi etkilenmedi süreçten. Öyle düşünüyorum ya da etkilendi ama benim kadar bunu depresif yaşamadı. O daha kabullenici sanki. O her şeyi kabul etti ya da şeyi de kabul etti belki. Benim elimden hiçbi şey gelmez diye kabul etti. [...] ben o noktada ablamın kaçtığını düşünüyorum. Üniversitede olmakla da kendini kurtardığını düşünüyorum çünkü o (gülerek) üniversiteye gitti ben şey dönemi onlarla birlikte yaşadım” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Şöyle ablam üniversite sürecindeydi, zaten şehir dışındaydı. Şehir dışındaydı, o yüzden biraz daha sadece telefonla iletişim halindeydi ya mesela, benim kadar yaşamamıştır diye tahmin ediyorum aslında. Bir de yaş ve olgunluğu benimkinden yüksek olduğu için daha az hissetmiştir diye tahmin ediyorum yani. [...] Şöyle ablamın karakteri benimkinden biraz farklı. Şöyle ben daha uyumlu bi insanım. Ablam çok kindar, kendini düşünür, çok bencil yani” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Büyük kardeşlerin daha ılımlı olma nedenlerinden biri yukarıda da anlatıldığı gibi bu çocukların aile içi işlevsel olmayan iletişim örüntülerinden etkilenmelerine engel olmak adına ailecek bir çaba gösterilmesidir. Evlilik Fotoğrafları ve Kuş Tüyü Yastık bununla ilgili şunları söylemiştir:

“(Biraz düşündükten sonra) Aslında %90 aynı sadece hani bizim, benim ve ablamın karakter farklılıklarından kaynaklı belki yaklaşım olarak. Ablam biraz daha çocuğu benden 5 yaş büyük olmasına rağmen, ona genelde nasihat verir ve yönlendirir biçimde belki daha anaç yaklaşılr. Ben daha özgürümdür, o yüzden çok nasihat verme tadında değil de paylaşım, onaylamak gibi bir durumda söz konusu olmaz, onaylama ya da onaylamama, hani sen bilirsin şeklinde. İkimiz de Ankara’da yaşıyoruz, o yüzden annem giderken şey diyor hep, (gülerek) ablan sana emanet falan” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“[...] Yani bizim daha doğrusu ablam üniversiteye gitti. Sadece bayramlarda ya da ablam kısa süreli tatillere geldiğinde babam onu görmek amacıyla eve geliyordu ve biz de ablama üzülmesin diye mutlu aile tablosu çiziyorduk. [...] Ablam Ankara’da kendi arkadaş çevresi edindi, onun oradaki duygusal ihtiyaçları karşılandı ve o yüzden burada dönüp de çok ‘Ne oluyor?’ diye bakmadı. Bi şey demiyorum ama günlük yaşantısının içerisinde biz onu çok meşgul etmiyorduk. Bir de şöyle bi şey var, ‘Ablana söylemeyelim, ablama anlatmayalım, haberi olmasın, dersleri etkilenmesin.’ şeklinde bir düşünce. [...] Benim daha güçlü olduğum düşünülüyordu. Onun daha zayıf olduğu düşünülüyordu. Süreçte bunun tam tersi olduğunu (gülerek) fark ettik. Aşırı duygusal olanın ben olduğumu fark edince herkes hassasiyetle yaklaşıyordu. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Boşanma öncesi dönem için anlatıldığı gibi küçük çocuk olan bazı özneler kendisinden büyük kardeşlerinin yabancılaşma konusunda daha katı olduklarını ifade etmiştir. Buna karşılık tıpkı anlatıldığı gibi daha katı büyük çocuk olan özneler, küçük kardeşlerinin ebeveynlerinin davranışlarına karşı daha kayıtsız ve daha umursamaz davrandığı yönünde yorum yapmıştır. Bunun nedeni küçük kardeşlerin, boşanma öncesi döneme tanıklıklarının daha az olması olarak değerlendirilmiştir:

“Yani şöyle o daha küçük olduğu için onunla çok farklı mesela şu anda ilişkileri çok farklı kardeşimle. Kardeşim tabii çok şeyi görmediği için bi de küçük olduğu için hani böyle babamla diyalogları daha farklı, benden daha farklı onların. O daha ılımlı benden. Bir de o burada olduğu için daha sık görüşüyor babamla, daha çok vakit geçiriyor” (Dondurma, Kadın, 21).

“Kardeşim daha rahat. Kardeşim daha umursamaz. Onda hem erkek olmanın vermiş olduğu bir rahatlık var hem küçük olduğu için. [...]” (Et Bebek, Kadın, 25).

“[...] Küçük kardeşim çok bağlı babama, o sürekli görüşüyor yani, sürekli onunla, sürekli ona gidiyor, bi şeyler yapmak istiyor. Yani öyle bir sıkıntıları yok hem annemle hem babamla” (Cesna, Erkek, 27).

Tüm bunların aile içi ikili-üçlü ilişki biçimleri ve hangi üyelerin birbiriyle daha yakın olduğuyula bağlantısı anlaşılmaktadır. Dunne ve Hedrick (1994, s. 34-35)’in çalışmasında bir ailedeki tüm çocuklardan yalnızca birinde ebeveyne yabancılaşma sendromunun görülebileceğinin bulunması, aile içi ilişkilerden bütün çocukların aynı şekilde etkilenmeyebileceği araştırma bulgusuyla eşleşmektedir.

3.1.2.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular “Çocukların üstünde daha farklı psikolojik bir olay bırakıyor. ...daha çok yük alıyormuş gibi daha çok yıpranıyorlarmış gibi oluyor.”

Boşanma sırası süreçte yaşanan maddi ve yapısal değişiklikler ve bunlardan kaynaklananlar nedeniyle bu sürecin gergin, sıkıntılı geçtiği ve adaptasyon dönemi olduğu düşünülmüştür:

“Kesinlikle boşanma süreci çok zor bir süreç. Öncelikle onu söyleyeyim. Yani hem ebeveynler için hem çocuklar için yıpratıcı bir süreç. Çocukların üstünde daha farklı psikolojik bir olay bırakıyor. Yani nasıl ifade etsem, daha çok yük alıyormuş gibi daha çok yıpranıyorlarmış gibi oluyor. Daha fazla yıpranıyorlar ama eminim ebeveynler için de zor bir karardır bu karar. Hani o mahkeme süreci, o velayet davaları, o ilişkilerin tekrardan kurulması, düzeninin tekrardan kurulması o süreç sıkıntılı bir süreç. [...] Boşanma süreci (biraz düşündükten sonra) biraz gerginlik. Benim için gerginliği ifade ediyor çünkü gerek o süreçte babamla olan diyalogum işte ya koparsa korkusu ya da o telaş, o gerginlik, gerekse anneanne evinde yaşamamanın gerginliği, anneanne ile kurduğum diyaloglardaki gerginlik diyeyim, onlarla da biz sorunlar yaşadık aynı evde olmaktan dolayı, o süreç gerginlikti” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Süreç baya sancılıydı diye hatırlıyorum hani aile büyükleri falan bir araya geliyordu evde. Beni başka odaya alıyorlardı, orada konuşuyorlardı [...]” (Pikachu, Erkek, 23).

Sürecin doğal getirilerinden ve olası olumsuzluklarından etkilenen çocukların daha fazla hayal kırıklığı yaşamalarına engel olmak ve boşanma sonucu çocuklar açısından kaygı oluşturabilecek belirsiz ve güvensiz atmosferi ortadan kaldırmak gerekmektedir (Amato, 2000). Bunun için ebeveynlerin boşanma kararını çocuğun yaş dönemine uygun bir şekilde ifade etmeleri, boşanma sonrası çocuklarını sevmeye, onunla ilgilenmeye ve ilişkilerine devam edeceklerini açıklamaları önemlidir (Amato, 2000). Buna ek olarak boşanmada çocuğun etkisinin olmadığını söylemesi de önem arz etmektedir (Aktaş, 2011). Boşanma sırasında yaşının küçük olması nedeniyle boşanma kararı kendisine bildirilemeyen özneler, boşanmanın yaşandığı hayatın içine doğmuştur. Bunun dışında Ayıcık ve Şirin’de olduğu gibi ayrılık, boşanma kararına ilişkin açıklama ve bilgilendirme yapma konusunda bilinçli davranan ebeveynleri olan ve süreçten haberdar olduklarını belirten özneler de olduğu görülmüştür. Bu durumun öznelerin adaptasyon ve anlamlandırma sürecine olumlu katkısı olduğu düşünülmüştür:

“[...] Hatırlıyorum, bi gün oturuyorduk salonda böyle ‘Biz boşanacağız.’ gibisinden söylemişlerdi ama (gülerek) çocukluk hali o kadar tam algılayamamıştım o zamanlar, sonrasında işte büyüdükçe anlıyorsun bazı şeyleri. Söylediler, işte ‘Biz boşanacağız, baban ayrı yaşayacak, ben ayrı yaşayacağım.’, ‘Hangimizi seçmek istersin, hangimizde kalmak istersin?’ diye soruldu bana. Ben söyledim ‘Annemle kalmak isterim.’ diye zaten hani annem de biliyormuş, ikisi de biliyormuş annemi seçeceğimi. Öyle oldu” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Evet, şöyle ben okuldaydım, annem beni okuldan aldı. Dersteydim o sırada, sonra işte dolmuşta söyledi bana bunu ben o sıra bir böyle garip hissetmişim. Onu hatırlıyorum, sonra işte annemle normal bi gün geçirdik annem de izin almıştı işten galiba dava süreci. Öyle bir durumdu açıkçası. Onu, ‘Biliyorsun işte çok fazla...’, hatırladığım kadarıyla söylüyorum tabii bunu ‘... çok fazla iletişim kuramıyorduk, aramız çok iyi değildi.’. Öyle bir olaydı [...]” (Şirin, Erkek, 24).

Boşanma kararı kendisine bildirilen öznelerin bu kararı duyduktan sonraki tepkileri genellikle üçe ayrılmıştır. İlk olarak baskın duygunun üzüntü olduğu görülmüştür. Ayıcık yalnızca üzülmediğinden, Dinozor ve Şirin “farklı olma” kaygısıyla geleceğine yönelik endişeyle ve hayatlarına gelen farklılığı yadırgamalarından ağladığını, Hamamböceği ise üzünlüğün başında olduğu karışık hisler yaşadığını ifade etmiştir:

“Evet (gülerek) evet üzüldüm. Çok üzüldüğümü hatırlıyorum (biraz düşündükten sonra) ama o anlık. Bu sadece işte küçük olduğum için tam geniş bakamıyordum o an çok üzülmüştüm sadece. Sonrasında işte bir şekilde oyalanıyorsun falan unutuyorsun küçük olduğun için o an çok üzülmüştüm bana ilk söylediklerinde ve günlük gibi bi şeyim vardı ona yazmıştım” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Yani (biraz düşündükten sonra) ağlamıştım ama üzülmemiştim aslında. Yani, farkındaydım olması gerektiğinin ama sonuçta yani o zamanki algıma göre farklı bi şeydi. Tam nasıl açıklayabilirim bilmiyorum ama. Belki, normu bu şekilde olduğu için bir kafa karışıklığı yaşamıştım sadece ondan dolayı ağlamıştım ama böyle olması gerektiğinin farkındaydım” (Dinozor, Erkek, 22).

“[...] ben ilk başta ya şu an geçmişe dönüp baktığımda aslında bunun çok normal bi şey olduğunu anlayabiliyorum ama o yaşlardayken bu, sonuçta bir farklılık oluyor sizde. Hani diğer insanlardan farklı olan çocuk siz oluyorsunuz. Bunun herhalde baskısını hissetmişim, ağlamıştım onu hatırlıyorum. [...] (Gülerek) İlk başta böyle bi şey duymak çocuk için korkutucu ama” (Şirin, Erkek, 24).

“Annem ‘Korkma oğlum iyi olacak her şey. Şu an kötü hiçbi şey yok. Daha iyi olacak.’ demişti bana. Ağladığımı hatırlamıyorum ama biraz üzgündüm evet. [...] Tabii, karmaşık bir his yani. Üzgünlüğün başı çektiği garip bir histi yani” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Kararın duyulmasından sonraki başka bir tepki duyarsızlık denilebilecek bir duygu durumudur. Bu da boşanma öncesi yaşantının hissettirdikleriyle ilgilidir:

“[...] Dedi ki ‘Baban evden gitse üzülür müsün?’ dedi bana, (Gülümseyerek) ben şey demişim ‘Köpek alırsak üzülmem.’. Biz de babam gittikten sonra köpek aldık ve (gülerek) o köpek de bizimle 15 yıl falan yaşadı. En spesifik anım bu, hep bunu söyler annem hani ‘Böyle böyle sormuştum sana, köpek alırsak üzülmem, demiştin.’ falan diye söyler” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“[...] Çok net kendimi hatırlamıyorum açıkçası çünkü kavga ediyorlar gibi bir izlenimim olduğu için çok üzülmedim” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“[...] Böyle olunca da şey gibi oluyor; ben ailemin boşandığına sevinmişim falan gibi oluyor ama ben gerçekten nötrüm yani. Ekstra bir sevinç de yok” (Bere, Kadın, 24).

Diğer bir tepki ise sevinçtir. Sevinç duygusu da yine boşanma öncesi yaşantıyla doğrudan bağlantılıdır. Yapboz ve Cesna kararı duyduktan sonra sevindiğini ancak bir yandan çelişkili duygular içerisinde olduğunu beyan etmiştir.

“(Biraz düşündükten sonra) Ya o zaman ben düşünmüştüm... O zaman biraz sevinmişim açıkçası çünkü bir süre çok yoğun bir geçimsizlik vardı evin içinde de böyle huzursuzluk vardı. O sıra biraz sevinmişim ama hani çok da hani sevindim derken çok da mutlu olmadım. İnsanın illaki bir duyguları karışıyor sonra” (Yapboz, Erkek, 25).

“İlk ne hissettim? Hiçbi şey hissedemedim açıkçası çünkü çocuktum ve bu şeyin bitmesini istiyordum. Aslında şöyle, illa bi şey hissettiysem mutluluk diyebilirim yani, mutlu oldum. Huzura kavuşacağımı düşündüm ama bir yandan da bu ikilemde kalmak gibi bi şey. Diğer yandan da şimdi ki hayatım nasıl olacak endişesine giriyorum evet” (Cesna, Erkek, 27).

Yine çocuğun boşanmaya uyumu açısından; boşanma sırası süreçte çocuğun da duygularını ifade etmesine izin verilmeli, imkân ve destek sağlanmalı (Kılınç, 2004, s. 3; Salk, 1998, akt. Geniş vd., 2019, s. 195) ve çocukların yaşadığı tepkiler iyi kavranabilmelidir (Amato, 1993, s. 36; Amato, 1996; Gindes, 1998; Huure vd., 2006, s. 256). Çocukların bu imkana sahip olmaması ve yine en başta boşanma kararının çocuklara bildirilmemesi çocukların psikolojik iyilik halini olumsuz etkileyebilmektedir. Kararı bildirme konusunda harekete geçmemiş ebeveynler de vardır. Bu deneyimde; ebeveynlerinin arasındaki çatışmalı ilişkiden bu durumun yaşanma ihtimalinden haberdar olunması, boşanma durumunun sürpriz bir gelişme olmadığı, evdeki gelişmelere tanıklık ediş ve gözlemlemek durumunda kalınması ile bir şeylerin farkındalığı söz konusudur. Süreçten bu şekilde doğrudan ve bilinçli bir biçimde haberdar edilmeyen Mektup ve Mavi Ayıcık, velayeti alamayan ebeveynlerinin evde gidişini çocukluklarına dair hafızalarında yer eden olumsuz bir anı olarak anlatmıştır:

“Yani şöyle ben babamın gidişini çok iyi hatırlıyorum. Ben kendi odamda oturuyorum, benim odam böyle uzun bir koridora bakıyor, orası da zaten çıkış kapısı evden, babam bi gün eve geldi, zaten küçük küçük eşyalarını götürüyordu çaktırmadan ama o en son büyük bir iki tane bavulu kalmıştı kıyafetleri miyafetleri... Otele taşındı zaten o kendi oteline taşındı o. Ondan sonra eşyaları alıp giderken babam bana belki o zaman evden tamamen gittiği belli olmasın diye belki başka bi şey, bilmiyorum sebebinin ama bana böyle bir “Görüşürüz oğlum.” bilmem ne bi şey demedi. Sadece o süreci

böyle izliyordum, yatağında oturduğumu hatırlıyorum, bakıyorum, babam bavullarını aldı, gidiyor. Gayet de çıktı gitti kapıdan. Yani o noktada şey, şeye kapıldığımı hatırlıyorum, babamı bir daha görmeyeceğim. Öyle bir gitti ki çünkü babam, daha yok yani bu son görüşümdü. Hatta şeye çok ağlamıştım, öpmeden gitti beni ya falan diye böyle hüngür hüngür ağladığımı hatırlıyorum çünkü bir daha görmeyecekmişim gibi baktım” (Mektup, Erkek, 25).

“Başka bir kare daha şeyi hatırlıyorum, o, o tam, o çok manidar aslında, onu hatırlıyor olmam. O en can alıcı noktası zaten.” (Sigara yaktıktan sonra) Boşanma evreleriydi, tabii ben farkında değilim boşanmak ne demek bilmiyorum. Ondan sonra, babam dedi ki ‘Ben...’ dedi ‘...işe gidiyorum.’ dedi. Ben de böyle ‘İşten gelince bana şu al, bunu al.’ diye böyle bir saçma bir diyalog geçti falan. Ondan sonra ‘İşe çok uzun gideceğim ben, dönünce bakarız.’ falan filan yaptı böyle, ondan sonra ‘Peki.’ falan dedim. Ondan sonra ağladığımı hatırlıyorum çünkü çok uzun gideceğine üzülmişim işe falan. Meğersem aslında o bir komple gidişmiş yani, bir onu hatırlıyorum. Kapıda...” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Boşanma kararının bildirilmesiyle ilgili bir diğer deneyim ise anneyle birlikte bir anda evden çıkıp gitmek durumunda kalınması sırasında ya da bunun aracılığıyla kararın öğrenilmesidir. Ebeveynlerinin evi terk edişinin ardından kendilerini almaya gelen ya da kendileriyle birlikte evden çıkıp giden Dondurma, Pusula ve Hamamböceği ebeveynleri arasındaki şiddet içerikli ilişkiden bahsetmiştir. Bu öznel ebeveynleriyle birlikte evden kaçmak zorunda kaldıklarına ilişkin hikayelerini ve bu şekilde boşanılacağını öğrendiklerini anlatmıştır:

“Yani şöyle, zaten son zamanlar çok problemliydi. Bi gün annem beni okuldan aldı, öyle biz gittik. Evdeki eşyalar alınmıştı zaten, kamyonete bindik, köye gittik, dedemlerin yanına. Ben orada anlamıştım zaten boşanacaklar, bitti diye” (Dondurma, Kadın, 21).

“Zaten ben küçüktüm. Şeyi hatırlıyorum, işte babam annemi dövmüştü. Annem beni kaçırıp anneannelere gitmiştik biz. Sonra annem evde bir anda olmayınca ağabeyim okuldan eve gelmiş, annem kaçmış durumda. Sonra annem 1 ay içinde ağabeyimi okul çıkışında kaçırmıştı. Yani öyle konuşup da boşanacağız falan sohbeti dönmedi yani. Direkt kaçırma oldu, bitti iş” (Pusula, Kadın, 22).

“(Biraz düşündükten sonra) Tam hatırlayamıyorum ama tam yerinde yeterli bir açıklama olduğunu algılamamıştı yani beynim. Öyle değildi çünkü. ‘Gidiyoruz artık.’ demişti çünkü eve geldiğimde filan bi gün her yer darmadağınktı böyle. Korkunçtu yani. 1-2 gün haber alamadım. Sonra

annem aradı bir anda ve 'Şuraya gel.' dedi. Gittim ve gittik. Çok sorgulamaya vaktim olmamıştı açıkçası” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Yukarıda bahsedilen özneler gibi ebeveynleri çatışma ve çekişme yaşanan bir boşanma süreciyle ayrılanların hepsi için boşanma sırası yaşamları kaygı, huzursuzluk, stres, üzüntü, gerginlik ve belirsizlik gibi duyguların yoğunlukta olduğu bir dönemdir. Bu dönem zorluk, kargaşa veya kaos, sıkıntı, yıpratıcılık ve yalnızlık gibi çağrışımları olan bir dönem olarak ele alınmıştır. Ebeveynleri çekişmeli boşanmayla boşanmış öznelerin, bunun kaynağı olduğunu düşündüğü ebeveyne karşı, yabancılaşmayı deneyimlemeye neden olacak bir duygu ve düşünce temeline eriştiği düşünülmüştür. Bunların aksine boşanma sırası süreç için olumlu ifadeler kullanan özneler de vardır. Örgülü Bebek ve Shen boşanma sırası süreçte mutlu ve huzurlu bir yaşantısının olduğunu doğrudan ya da dolaylı olarak ifade etmiştir. Bu öznelerin söz konusu boşanma öncesi ve sırası süreçteki olumsuz iletişim örüntülerinden ve ebeveynleri arasında yaşananlardan tam anlamıyla haberdar olmaması, bu konuda önemli bir etken olarak görülmüştür:

“O dönemle ilgili ben çok mutluydum, anneannemle ve dedemle yaşıyorduk, bir huzur vardı evde. Biz ilk kez karşılaşıyorduk bu huzurla çünkü hiç görmedik annemle babamla yaşarken. Çok mutluydum o dönemlerde o yüzden çok boşanmaları... Bilmiyordum bile hatta boşandıklarını” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Hiç haberim yok. Biz zaten o zaman küçüktük, Ordu'daydık. Döndüğümde yoktu yani babam. Bizi zaten karıştırmadılar. Ben dediğim gibi şeyi hatırlıyorum: Bi gün kavga ettiler, oturduk, 'Biz boşanıyoruz.' dediler. Sonra biz yazın yine Ordu'ya gittik. Biz Ordu'ya gittiğimiz o arada annem taşınmış, boşanmışlar filan, evi hazırlamış burada. Bizi aldı getirdiler. Bir baktım başka ev” (Shen, Erkek, 24).

Bunun gibi boşanma öncesi ve sırası süreç içerisinde kendisine hiçbir şeyin yansıtılmadığını ve boşanmanın ileriki zamanlarında bir şeyleri öğrendiğini beyan eden Kar Küresi ve Hayvanlı Yastık'ın ilişkileri üzerinde, bu durumun olumlu etkisi gözlemlenmiştir:

“[...] Ben bu öğrendiklerimin çoğunu büyüdükten sonra öğrendim. Annem hep sonradan anlattı. [...] Mesela çok kötü şeyler yaşanmış ben o evdeyken. Hiçbiri yok bende yani hiçbiri. [...]” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“[...] yani sonradan öğrendiğim kadarıyla kavgalarını, tartışmalarını diyeyim kavga değil de, tartışmalarını hep dışarıda yapmışlar. [...] Ben bunlardan kötü etkilendim mi? Hayır. Benim annem de babam da bana bireysel olarak dedi ki ‘O senin annen, o senin baban.’. Yani onun arkasında yaşadıkları şeyler farklı olsa da beni onlar çok etkilemedi.” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26)

Bu çabayı yalnızca velayeti alabilen ebeveyn olan annenin göstermesi, Mavi Ayıcık ve Cesna'nın anneye karşı duygu ve düşüncelerin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlayanlardan biri olmuştur:

“[...] Ben biraz da babamı ondan dolayı garipsiyorum. Ben direkt evlendikleri gibi olan bi çocuk değilim, 11 sene sonra olmuşum ve annem bunun için belki binlerce demeyeyim ama abartma olmasın diye ciddi anlamda abartı olmaması için yüzlerce diyebilirim, bu çok rahat söyleyebilirim tedavi görmüş, etmiş. Hani böyle, bu tedavilerden ekstra rahatsızlıklar yaşamış, bunlardan dolayı kanser tedavisi görmek zorunda kalmış, artık en son yani ben doğarken kalbi kaldırmadığından bi şey geçirmiş. Böyle şeyler yaşanmışken bu insanlar bu kadar çabalamışken böyle olması... Ben annemin benim üstüme titreyiş şekline bakıyorum mesela, atıyorum hep benim psikolojim iyi yönde ne olacaksa kendi bağına taş basmış. Ben, gelişim dönemine baktığım zaman kafamın içine, rahatlıkla görebiliyorum. Hani bu yüzden annem yaşımın almayacağı, yaşımın kaldırmayacağı hiçbi şey söylememiştir” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“(Biraz düşündükten sonra) Anı şey, o avukatın gittiğimiz zaman annemim imzalaması gereken bazı şeyler vardı. Annemin o yüzünü unutamiyorum. O hayal kırıklığı, bilmiyorum yani. Çok büyük şeyler vardı yüzünde ama kendisi hiç asla belli etmedi bize karşı. Yani bir ağlamadır, şudur budur, asla” (Cesna, Erkek, 27).

Ebeveyn-çocuk ilişkisini dolaylı ya da doğrudan etkileyen bu unsurların, aile içindeki karmaşık ilişki ağlarından kaynaklandığı görülmektedir. Öncesinden gelen çapraz, paralel, ikili-üçlü ilişkiler ve yakınlık ilişkileri ebeveyn-çocuk ilişkisinin seyri açısından oldukça değerlidir.

3.1.2.5. Boşanma Davası ve İlgili Davalar Hakkındaki Bilgiler “Benim yerim annemin yanı.’ demiştim...”

Araştırma öznelere büyük kısmının ebeveyninin, anlaşmalı boşanma davasıyla ve kanunen evlilik birliğinin temelinden sarsılması olarak gösterilen genel nedenden boşandığı anlaşılmıştır. Geçimsizliğe neden olanın en temelde ebeveynlerin birbirine uygun olmaması olduğu dile getirilmiştir:

“Şiddetli geçimsizlik. [...] (Düşündükten sonra) Ya ben şeyi düşünüyorum ikisi de çok baskın karakterler (düşündükten sonra) çok dediğim dedik karakterler, o yüzden olduğunu düşünüyorum” (Pikachu, Erkek, 23).

“Anlaşamamazlık diye söylendi. [...] Bence ikisi de sadece birbirlerine uyumsuz insanlardı” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“[...] Babam kendisi gibi biriyle mutlu olabilecek bi adam. Yani zararlı toksik bi insan değil. (Gülerek) Sadece annemle uygun değil” (Bere, Kadın, 24).

Buna ek olarak başından beri anlaşmalı boşanma davasıyla başlatılan sürecin aslında ebeveynler arasındaki gerçek bir anlaşma sonucu yaşanmayabildiği de görülmüştür. Kedi ve Dinozor’un ebeveynlerinin yaşadığı bu durum, ebeveynleriyle sonraki ilişkileri için hafızalarında yer eden olumsuzluklara neden olmuştur:

“Kısa sürdü ama tabii ki şey (biraz düşündükten sonra) baba baskısıyla mecburiyetten anlaşmalı olan bir boşanmaydı” (Kedi, Kadın, 33).

“Yani tam olarak böyle olmadı. Şöyle, hani dava süreci böyle oldu ama kâğıt üzerinde böyle oldu, babam tabii ki biraz zorladı. Zamanında hatta evi bastığı zamanlar falan da olmuştu. (Biraz düşündükten sonra) Ama bi şekilde halloldu yani” (Dinozor, Erkek, 22).

Baker ve diğerlerinin (2014, s. 7) çalışmasında; ABD’de de yalnızca velayetin kime verileceğine yönelik kararın alınacağı bir velayet davasında, velayetten çekişmenin yaşandığı bir davanın içerdiği unsurların (çocuğa velayeti alamayan ebeveyni hakkında diğer ebeveyn tarafından olumsuz düşüncelerden bahsedilmesinden, velayeti alamayan ebeveynle çocuğun görüşmesine izin verilmemesinden endişe duyulması gibi) olabildiğinden bahsedilmiştir. Tıpkı bunun gibi Türkiye’de çekişmeli boşanma davası açabilecek yaşanmışlıklara ve hukuki gerekçelere sahip olmasına rağmen tarafların;

birbirleriyle daha fazla iletişime girmeme isteği, çevrelerindeki insanların söyleyeceklerinden çekinme, çocuklarının etkilenmesinin önüne geçmeye çalışma gibi sebeplerden dolayı başka bir seçenek olmadığı için anlaşmalı boşanma davasıyla evliliklerini sonlandırabildiği görölmektedir. Kuramsal çerçevede de bahsedilen anlaşmalı boşanmanın her zaman gerçekten anlaşmalı olmadığı, araştırma bulgularıyla eşleşmektedir.

Çekişmeli boşanma davasıyla ebeveynleri boşanan öznelerin; velayeti alamayan ebeveynin veya ailesinin velayetle ilgili isteğinin olması nedeniyle velayet davası gördüğü anlaşılmıştır. Velayet davası noktasından doğan çekişmeyi deneyimleyen özneler için bu süreç hayatlarında olumsuz hatırlanan bir dönemdir. Günlük ve Çimçim şunları söylemiştir:

“Evet evet babam da velayeti istiyordu. O an çocukluk zor bi durumdu”
(Günlük, Kadın, 22).

“Hafta sonlarıydı görüşme planımız. Babam gelip alıyordu bizi hafta sonları ama avukat mı, polis mi, sosyal hizmet görevlisi mi ama biriyle birlikte gelip alıyordu. Mesela o kişi gelmediği zaman vermiyordu annem bizi ya da geç kalırsa eğer, tabii biraz daha bi inatlaşma vardı aralarında. Yani bizi kullanmak demeyeyim de kurallara uymazsan sonu böyle olur gibi bir yaklaşım vardı. ... Evet, ‘Yurt dışından şöyle okumuş bakıcılar getireceğim, size şöyle oyuncaklar alacağım.’ falan. ‘Benim yerim annemin yanı.’ demiştim böyle. Babamın bana aldığı oyuncakları bırakıp gitmiştim annemle birlikte. Çok iyi hatırlıyorum o sahneleri” (Çimçim, Kadın, 26).

Velayet davasına girmiş özneler, duruşma öncesinde ilgili bir meslek elemanı ile görüşmüşken; bazılarının herhangi bir görüşme yapmamış ve doğrudan duruşmaya girmiş olduğu anlaşılmaktadır. Herhangi biriyle görüşmesi önem arz etmeksizin velayet davası ile ilgili sürece dahil olmuş tüm özneler süreci olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Duruşmadan önce kendisiyle görüşülen Günlük ve Hayvanlı Yastık şunları söylemiştir:

“Psikologlar normal geldi, birkaç soru sordu, ‘Hangisinde kalmak istiyorsun, mutlu musun, nerede daha mutlusun?’ vesaire. Buna benzer, bu tarz sorular sordu. Kararsızsın, (biraz düşündükten sonra) bir tık heyecan da vardı tabii çocukluk... Aynı zamanda ürküyorsun da ‘Acaba beni alıp Çocuk

Esirgemeye mi verecekler?’, hani bu tarz durumlar da dönüyordu ‘Ailemden ayrılacak mıyım, hangisini seçsem beni almazlar?’ hani bu tarz bir psikolojiye de tabii kapılıyorsun. Çocukluk... Öyle” (Günlük, Kadın, 22).

“Ya şöyle ben küçüktüm bana sordular, şeydeyken, adliyedeyken bir psikolog vardı sanırım ya da tam hatırlamıyorum çünkü bende hayal meyal oralar. Ya birisi benimle konuştu, aileniz ayrılıyor, neden ayrılıyor tarzında. ‘Kiminle kalmayı tercih edersiniz?’ dedi, ben orada annemi seçtim. [...] Şimdi benim orada bulunmam bile hayatımda kötü bir anı, Adliyedeyim, birisi bana... Ya çok basit bakarsak adliyedeyim, birisi bana soru soruyor, ‘Annemi mi babanı mı seçersin?’. Yani bunu böyle sormuyor tabii de özet olarak bunu söylüyor” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Duruşmadan önce kendisiyle görüşme yapılmadan doğrudan mahkeme salonuna alınıp hâkim tarafından kendisine hangi ebeveyninde kalmak istediği sorulan Et Bebek ve Çimçim bu sürece dair daha olumsuz değerlendirmeler yapmıştır:

“Direkt beni mahkemeye aldılar. Çok kötüydü. Kesinlikle... [...] Biraz gergin oluyor. Yani şimdi küçüksün, yaşının verdiği bir durum var. Galiba tabii, 13 yaşındaydım galiba, 13-14. Lisedeydim mahkemede velayet davası görüldüğünde. Ya kötü oluyor insanın birisini seçmek zorunda kalması. Birini diğerinden az sevdiği için değil ama bir tercih yapması gerekiyor. Bu zordu. Kardeşim çok net hatırlamıyor ama ben biraz daha fazla hatırlıyorum bu olayı. Benim için biraz sancılı, böyle karın ağrılı geçmişti o süreç ama sonrasında bir sıkıntı olmadı. [...]” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Ben çok küçüktüm aslında. Tam olarak hatırlayamıyorum ama mesela şeyi hatırlıyorum, velayet davasında bana sorulduğu anı falan hatırlıyorum. O zamanlar benim için sadece kaos demektir. Yani korkutucu şeyler çünkü zaten adliye korkunç ve soğuk bir yer ve küçücük bir çocuk olarak ebeveynlerin arasında seçim yapıyorsunuz yani. [...] Yani hâkim sordu ‘Annemde mi kalmak istiyorsun babanda mı?’ diye. Ağabeyim ‘Fark etmez.’ dedi. Babamdan korkuyordu çünkü. Babam biraz korkutucu bi adamdı o zamanlar daha çok, yani şu andakine göre. Ben annemle kalmak istiyorum dedim. Velayetimiz anneme verildi” (Çimçim, Kadın, 26).

Velayeti alamayan ebeveynin velayeti istiyor olmasına rağmen bu konuyla ilgili anlaşmanın sağlanmasıyla durumun dava noktasına taşınmadığı da olmuştur. Özneler boşanılan dönemde küçük yaşlarda oldukları için velayeti alamayan ebeveynin kendisi bile bakım sorumluluğunu üstlenemeyeceğini düşünmüş ve bir biçimde velayeti alabilen ebeveynler yine anneler olmuştur. Öznelere göre de bu düşünce geçerli olmuştur. Kendi durumlarının yanı sıra genelde velayetin kime verilmesi gerektiğiyle ilgili olması

gerekene yönelik görüşlerini bildiren öznelere olmuştur. Kar Küresi'nin; velayetin anneye verilmesi gerekliliğine olan inancın kaynağının annenin bakım veren rolünün öncelikli olduğunu gösteren ve özellikle kız çocuğu için bu durumun daha da baskın bir görüş halini alması ile ilgili yorumları olmuştur. Kar Küresi gibi Çimçim ve Bere'nin belli bir yaşa kadar çocuğun annesine verilmesi gerekliliğine yönelik görüşü aynı kaynaktan beslenmektedir:

“[...] Velayeti de direkt anlaşmışlar, annem zaten beni alacakmış. 3 yaşında bir kız çocuğunun anneye gitmesi gerekiyor. [...]” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Bence çocuk eğer 10 yaşın altındaysa zaten sorgusuz sualsiz anneye verilmeli velayet. Bunun hâkim karşısına çıkılmasına gereği bile yok. Anne eğer istismarcı değilse tabii madde bağımlısı değilse ya da sokakta yaşamıyorsa mesela ki sokakta yaşıyorsa bile bir çözüm bulunmalı bunun için. [...]” (Çimçim, Kadın, 26).

“[...] çok büyük bir aksi durum yoksa ben açıkçası biraz çocuğun annesi yanında kalması gerektiğini düşünüyorum. Küçük çocukların yani. Benim yaşım için söylemiyorum. Belki kendisi bile karar verebilir ya da anlaşmalı karar verilebilir ama küçük bir çocuğun çok ekstrem durumlar hariç annesi yanında kalması daha sağlıklı gibi geliyor bana” (Bere, Kadın, 24).

Bu duruma benzer şekilde gerçekte de velayeti alabilen ebeveynler olan annelerin, genel anlamda toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde bakım verenliğe bağlı özelliklerinin öne çıkmış olması ve bağlantılı anne-küçük çocuk ilişkisi dolayısıyla seçilebildiği görülmüştür. Velayet için özel bir tercih yapmadığını belirten öznelere de bulunmaktadır. Hayvanlı Yastık da bunlardan biri olup bir yandan söz konusu toplumsal cinsiyet rollerine de değinmiştir:

“[...] Annemden ayrılmak istemiyorum, babam bakamaz biliyorum bize [...]” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Nasıl söyleyeyim, zaten çocuksun annene daha çok bağlısın, hani ‘Annemsiz uyuyamam.’ diye. Sevgi, saygı her iki tarafa da eşit oluyor bu durumda veya ilgi de aynı şekilde ama bir tık daha annesiz uyuyamamak, o çocukluğun verdiği bir durum... O yüzden annemi seçtim” (Günlük, Kadın, 22).

“Yani bunu hiçbi şeye bağlı olmadan seçtim aslında, babam da diyebilirdim. İkisine de aynı uzaklıktaydım, ya annem demek daha kolay geldi çünkü muhtemelen, çünkü hani anne her şey, nasıl diyeyim, anne aslında her şeydir, yani büyüten... Nasıl söylerim? Yani ben o soruyu düşünmeden gittim

aslında, orada cevabı verdim, bu annem oldu adliyede. Sonra direkt zaten velayet anneme devredildi. Herhangi bi sorun da olmadı. [...] Yani çünkü bu toplumda biraz şey baba biraz arka planda kalıyor, evin şeyinde... Bence yanlış tabii de. Ev işini kadın yapar diye bir algı var ya, yanlış da olsa var yani. Ondan dolayı bende yer edinmiş bi şey olabilir çünkü benim yemeğimi de annem yapardı, kıyafetimi de annem yıkardı, o şey bütünleşmiş bir durum bence” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Velayet davasına çıkmış ve bu süreçlerle birebir muhatap olmuş öznelerin, gerçekten ebeveynleri arasında seçim yaptığının yönelik bir algısının oluştuğu ve bunun çocuk yaştaki öznelerin olumsuz etkilediği, üzerlerinde bir baskı etkeni olduğu görülmüştür:

“[...] Şundan korkmuştum ben: Annemden ayrılmak istemiyorum, babam bakamaz biliyorum bize ama şimdi ben annemi istiyorum deyince babam gücenir, konuşmaz, istemez gibi düşünmüştüm ama hiç öyle korktuğum gibi bi şey olmadı. Babam eski tutumuyla devam etti. Sanki ben bir seçim yapmamışım gibi. O yüzden iyiydi yani” (Et Bebek, Kadın, 25).

“O zamanlar benim için sadece kaos demektir. Yani korkutucu şeyler çünkü zaten adliye korkunç ve soğuk bir yer ve küçücük bir çocuk olarak ebeveynlerin arasında seçim yapıyorsunuz yani” (Çimçim, Kadın, 26).

“Hani işte çekirdek olan kopuyor gibi hissediyor insan ve bir taraf seçtiğim anda sanki diğeri sanki yok olacakmış gibi hissediyor o yaştaki bir çocuk ve o dönemlerde insan, ayrılan kişiler için de çok duygusal süreçler olduğu için aslında çocuğun tavırlarını da çok olgun karşılayamayabiliyor olabilirler diye düşünüyorum” (Şirin, Erkek, 24).

Et Bebek’in ifade ettiği gibi bu süreçte; çocuğun, velayet davasıyla ilgili bir meslek elemanı ile yaptığı görüşmede ya da doğrudan duruşmada velayetinin kime verilmesini istendiğine yönelik soruya cevabının, ebeveynlerinin ona karşı tutum ve davranışlarını etkilememesi oldukça önemlidir. Bu durum çocuğun refahını etkileyeceği gibi ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki yapısına doğrudan etki etmektedir.

Dava sonucunda velayeti annesine verilmiş Elif Bebek, Kar Küresi, Pikachu, Aile Fotoğrafları ve Shen boşanma sonrasındaki dönemde bir süreliğine velayeti alamayan babalarının yanında da kalmıştır. Bu özneler babalarıyla istedikleri zaman onun evinde de kalabilecek bir ilişkiye ve rahatlığa sahiptir. Öznelerden yalnızca Örgülü Bebek velayeti alabilen ebeveyni annesi olmasına rağmen şu anda babasıyla yaşamaktadır. Her

iki ebeveynle de birlikte yaşamış olmak, ilişkiler açısından oldukça önemli görülmektedir. Mektup, Bisiklet ve Gameboy'un görüşleri bu durumu destekler niteliktedir. Bu öznel herhangi bir velayet davası, duruşma ya da ebeveynler arasında tercih yapma zorunluluğuyla karşı karşıya gelmese de böyle bir durumla karşı karşıya gelmeleri halinde yine ilişkisel yakınlıkları ve/veya bakım veren özelliklerinin baskın oluşu nedeniyle annelerini tercih edebileceklerini ifade etmiştir:

“[...] babam tekrar bi sordu ‘Beraber yaşamak ister misin benle, bak biz böyle bir yola girdik.’ diye ‘Baba...’ dedim ‘...yani zaten lisenin şurada 1 sene kalmış bitmesine, tüm düzenimi değiştirmekle uğraşamam.’ dedim yani [...] Dolayısıyla da buna itiraz edemedi, zaten onun da bir alıştığı bir hayatı var, o da bir çocukla baş başa kalmayı bilmiyor açıkçası, hala bilmez. Annemle sabit, artık iyi ya da kötü bir düzenim var. Annem zaten beni bırakmayı hiç istemiyordu. Onlar aralarında konuştular, velayet annede kaldı yani o konu beni dahil etmediler çok bunun dışında” (Mektup, Erkek, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Şimdi buna bir cevap veremiyorum. Sorduğunuz zaman annemi seçerdim tabii ki de ama babamla yaşamamanın nasıl bir duygu olduğunu bilmiyorum. O yüzden bir yaşamam gerekiyor o nasıl bi adam, nasıl bi şey? Şu an 26 yaşındayım, hala görüşüyorum babamla ama ev yaşantısına dair hiçbir şey bilmiyorum babamın. O yüzden benim için büyük bir muallak” (Bisiklet, Erkek, 26).

“O da bir çocukla nasıl vakit geçirebilirim, nasıl zaman paylaşabilirim konusunda bilgisizdi tabii ki çocukla vakit geçirmediği için bilgisizdi. Onu da tamamen kötü bi baba olarak suçlamıyorum. Babalık öğrenilen bi şey aslında annelikten farklı olarak. Onu henüz öğrenemediği için de doğru, verimli bir vakit geçiremedik tabii hiçbir zaman” (Gameboy, Erkek, 25).

Velayet davasının yanında çekişmeli boşanma davasının ardından görülebilen özellikle maddi şeylerin dağıtımı ve paylaşımı noktasındaki davaları gören tüm öznelerin velayeti alamayan ebeveynlerine yönelik algıları olumsuz etkilenmiştir. Nafaka artırım davalarıyla ilgili resmi işlemler haricinde velayeti alamayan ebeveyni olan babasıyla iletişimi olmayan ve görüşmeyen Pusula'nın yabancılaşmayı deneyimlemesi için boşanma sonrası sürece dair birçok nedeninin olduğu görülmektedir. Çimçim, babasının annesini cezalandırma amacıyla nafaka konusundaki sorumluluklarını yerine getirmediğinden ve ekonomik olarak oldukça zor zamanlar geçirdiklerinden bahsetmiştir. Mavi Ayıcık'ın ise velayeti alamayan ebeveynine karşı duygu ve düşüncelerini temellendirenlerden biri, zaten öncesinde de yerine getirmiyor olduğunu söylediği

ebeveynlik sorumluluklarından boşanma sonrası nafaka davası ile ilgili bir kere daha kaçıdır:

“[...] Liseye geçince işte nafaka artırma davalarına girdim. Orada hani bi şey oldum, böyle sinirlendim, şey oluyor hani, niye böyle bi şey ile uğraşıyorum falan diye. Zaten yeni bir davamız bitti falan. Hani o dava dönemi biraz can sıkıyor” (Pusula, Kadın, 22).

“Annem sefalet içinde falan babam son model arabasıyla geliyordu bizi görmeye. [...] Yani şöyle oldu babam bize, işte bu nafakayla terbiye etme olayını yapıyordu babam ama böyle bizi görmeye geldiğinde böyle bir perişan halde görmüş. Dank etti sanırım” (Çimçim, Kadın, 26).

“Yani o zamanlarda, o zamanlardan kastım 21 sene öncesinden bahsediyoruz, ondan sonra, o zamanlarda biraz yangından mal kaçıran gibi boşanma mevzusu vardı. Hani şey gibi ‘Arkadaşımın üstüne yaptım her şeyi, ayrıldım artık bitti.’ falan filan. Boşanma davasında artık o kişinin üstünde bi şey olmadığı için bölüştürülmez falan filan. [...] Yani annemin hiçbir beklentisi olmamış yani zaten, biraz yaptığı hareket şerefsizliğe kaçtığından dolayı babamın... O dönem çok çok mal varlığı yerindeydi işte birazcık böyle şerefsizliğe kaçtığından dolayı [...] Hatta şöyle söyleyeyim, babam boşanma zamanından beri nafakayı eksik verir, hala daha o şekilde. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Gould (1998, akt. Turkat, 2000, s. 202)’un da ABD’deki meslek elemanları (bu alanda çalışan değerlendirici ruh sağlığı çalışanları) için belirttiği gibi Türkiye’de de sosyal çalışmacıların bir boşanma davasındaki taraflarla yani ebeveynlerle görüşmek için yeterli süreye sahip olamaması ya da görüşme süresinin sınırlı olmasıdır. Bu durum dolayısıyla Ackerman (1995, akt. Turkat, 2000, s. 202)’ın ifade ettiği gibi yaşanmışlıklara ilişkin değerlendirmenin yeterli ve derinlemesine yapılamaması söz konusu olmaktadır. Daha da önemlisi; boşanma ve velayet davası öncesinde böyle bir seçimle ilgili yapılacak görüşmeye girecek ya da duruşmada böyle bir anla karşı karşıya kalacak çocuğa, her iki ebeveyn tarafından kendileri için bir sorun olmadığının ifade edilmesiyle çocuğun üzerindeki ağır yükün alınmasıdır. Velayet davası ile ebeveynler arasındaki çatışmanın, güç savaşının, rekabetin, tarafların birbirine karşı hissettikleri olumsuz duyguların çocuğun üzerinden yansıtılması mümkün olabilmektedir. Sonuçta, tüm bunların ebeveynliğin ve çocuğun üstün yararının önüne geçebilmesi durumunun yaşandığı görülmektedir. Ebeveynler birbirilerine karşı bir savaşı, mücadeleyi kazanma, sanki bir rakibi eleme, kapanmamış hesapları kapatma ve intikam alma duygusunun

motivasyonu ile hareket edebilmektedir. Bu da velayet davasının adeta bir savaşa dönüşmesine ancak daha da kötüsü zaten bu yüzden açılmasına neden olacaktır. Öyle ki Turkat (2000, s. 204) tarafından yapılan bir derlemede “velayet savaşı” şeklinde ifade edilen bir kavramdan bahsedildiği görülmektedir. Bu durumun yaşanmasına neden olan arka plan, Coates (1999) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; boşanan bireylerin birbirine duyduğu nefret ve düşmanlık gibi duyguların oldukça kuvvetli olduğunun, bireylerin ölene kadar sürecek bir mücadele içinde olacaklarını ifade ettiklerinin görülmesi (Akt. Turkat, 2000, s. 202) ile açıklanabilir. Tüm bunlar, velayet dışındaki ilgili diğer davaların da motivasyonuna ve yaşanış biçimine yönelik ipuçları barındırmaktadır.

3.1.3. Boşanma Sonrası Yaşam

Öznelere boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin anlatıları, ilk yaşantıları ve şu anki yaşantıları olmak üzere iki zaman dilimi için geçerli görülebilir. İlk yaşantılarına dair düşünce, duygu ve anıları göz önüne alındığında; yeniden bir adapte sürecinden, olumsuz çağrışımlardan bahsedilebildiği ancak aksine her şeyin yolunda gitmesi ve yaşanan rahatlığa odaklanması ve olumlu çağrışımlara da sahip olunabildiği görülmüştür. Ek olarak yine yaş itibarıyla bu dönemin de çok net ya da hiç hatırlanmayabildiği görülmüştür.

3.1.3.1. Ebeveynlerle Arasındaki İlişki “...çok zor geliyordu bana ‘Baba.’ demek birine tekrardan çünkü yıllar geçmiş ve ben ‘Baba.’ dememişim.”

Velayeti alabilen ebeveynin aile içi huzursuz yaşantıdan ve sorunlardan kaynaklanan katı tutum ve davranışlarının boşanma sonrasında ılımlı bir hal alabildiği ve çocukla ilişkisinin olumlu yönde değişebildiği, özellikle arkadaşlık vb. olarak tanımlanan bir biçime büründüğü görülmüştür:

“(İç çekip biraz düşündükten sonra) Annemle şu anda arkadaş gibiyiz. Önceden böyle... Yok önceden öyle değildi. Daha otoriterdi” (Boncuk, Kadın, 24).

“İlk boşandıklarında çok aşırı katıydı, sınırları olan bi insandı, yönetmeyi severdi, otoriterdi. 2. boşandıktan sonraki ilk zamanlar birkaç yıl yine

otoriterliğini korudu, daha sonra bir arkadaş gibi olduk. O şekilde” (Günlük, Kadın, 22).

“[...] Şöyle bir dönüşüm oldu, annemin biraz sert bir yapısı vardı mizaç olarak. Sözümden çok çıkılmaz yani ama bu biraz daha boşanma ve benim yaşımın 12 olması, genç kızlığa doğru gidiyorum falan, bizi bir tık daha arkadaş konumuna getirdi. Yani anne-kız ilişkisinden arkadaş konumuna getirdi. O yüzden iyi oldu bizim için” (Et Bebek, Kadın, 25).

“[...] Yani arkadaşlık kısmı baya önde, gerçekten her şeyimi bilir mesela. Yani neredeyse her şeyimi gerçekten. [...]” (Dinozor, Kadın, 22).

Öznelerin velayeti alabilen ebeveynle kurdukları arkadaşlık ilişkisi, kimi zaman ayrıntılı olarak aşağıda değinilecek olan düğümlenmiş sınırlar için ipucu ve kimi zamansa net sınırlı bir ilişki yapısının açıklanmış şeklidir.

“Annemle daha yakın olduğumu hatırlıyorum. [...] Evet. Net ve açık. Arkadaşça. Evet iyi bir anne olduğumu düşünüyorum. Bazen çok kontrolcü ama böyle çok hissettirmeden kontrolcü diyeyim” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“[...] Son zamanlarda çünkü çok sık konuşuyoruz böyle, bi şeyler paylaşıyoruz bi derdimiz olduğunda o da bana söylüyor ben de ona rahat söylüyorum. İşle ilgili bir sorun yaşadığımda falan. Yani bir nevi belki biraz arkadaş gibi olmuş olabiliriz ama o şey sınırı var yani, anne-çocuk ilişkisi var ama güçlü bir iletişimimiz var. [...] Saygılı olduğumuzu düşünüyorum. Öyle hiç annemle konuşurken, bi şey konuşurken, ya tabii ki belki özel hayatımla ilgili söylemediğim bi şeyler vardır da çok rahatım annemle iletişimimde. Onun da anlayışlı olduğunu düşünüyorum hani, öyle şey hissettiriyor, anaç bi insan zaten kendisi. Rahat bi insan, görüşlerime, düşüncelerime saygı gösteriyor” (Yapboz, Erkek, 25).

Velayeti alabilen ebeveynle oluşan dağınık sınırlı ve dağınık sınır ile düğümlenmiş ilişki yapısı; boşanma öncesinden gelen arkadaşlık ilişkisinin sürdürülmesiyle ya da öncesindeki ilişkinin bu biçime dönüşümüyle oluşmuştur. Özellikle boşanma öncesinde ilişkinin dönüştüğü biçim olarak değerlendirildiği görülmektedir. Boşanma öncesindeki ebeveynlerle ilişki kategorisi altında görüldüğü gibi ebeveynle arkadaşlık adı altında yürütülen ilişkinin ebeveyn-çocuk ilişkisiyle entegre bir hal alması söz konusudur. Bu arkadaşlığın yine farklı biçimler görüldüğü anlaşılmaktadır:

“Çok büyük bir sevgi, çok büyük bir bağlılık var ona karşı. [...] Çok büyük bir minnet hani minnet duygusu var ona karşı yani. Her anımızda, her şeyimizde yanımızda olan, hiçbir şekilde... Hem dediğin gibi hem babalık hem annelik yapmış, hiçbir şekilde bize... Hala şu gün olmuş yine peşimizde, arkamızda duran bi insan. [...] (İç çektikten sonra) Yani çok bağımlı. (Biraz düşündükten sonra) Yani her türlü iletişime girebileceğim bi insan her türlü. Arkadaş” (Kedi, Kadın, 33).

“Bayağı arkadaşçıl diyebilirim, arkadaşça. Biz annemle böyle çok küçükken da böyle bir sürekli birbirimize şeyleri anlatırdık, hiç sır saklamazdık. Bu arada hala da böyledir, mesela ben ilkokulda okuldan kaçarken anneme mesaj atıyordum. ‘Anne ben okuldan kaçıyorum.’ diye. [...] bir yandan da eğlenceli bir arkadaşlık için de kullanırım. Beraber tatile gidiyorduk mesela 2 kişi ve hani çok keyifli zaman geçiriyorduk. Normalde o yaş frekansı çok öyle olmuyor yani birbirine ayak bağı oluyormuş gibi oluyor ister istemez ama bizde hiç öyle değildi” (Şirin, Erkek, 24).

“Annemle... Diğer insanlara nasıl yapmıyorsam, herhangi tanıştığım bi insan, uzun zamandır arkadaşım olan aynı öyle bir ilişkim olsun isterdim. [...] Böyle hakikaten böyle anne gibi değil de yani bir arkadaşım öyle tanıdığım, sadece yaşı benden fazla büyük bir arkadaşım gibi [...] (Biraz düşündükten sonra) Şu an annemle kurduğum iletişimi, tamamlanması gereken bir süreç gibi tanımlayabilirim çünkü evet annem ama daha aslında çok yeni tanıyorum ben onu. Bir arkadaş gibi yorumlayabilirim” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Öznelerin velayeti almış ebeveynleriyle uzun süreli birlikte oluşu ve yalnız kalışları; ebeveyn-çocuk arasındaki yakınlığın artışına ve bu da ilişkilerinin arkadaşlık bağıyla yapılanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yapılan paylaşımların devamında, ilişkilerin düğümlenmesi söz konusu olmuştur. Pek çok paylaşımın yanı sıra boşanmayla ilgili konuların genellikle annemle konuşuluyor olması da çoğunlukla görülen bir durumdur. Kar Küresi bununla ilgili şunları söylemiştir:

“Hiç. Babamla bir kere bile annemle babamın niye boşandığını bile konuşmadık. Yani babama hiç sormadım bile siz niye boşandınız ya da babam hiç anlatmadı. ‘Biz şu yüzden boşandık, şöyle oldu, böyle oldu.’ Hiç. Dediğim gibi bana annemle alakalı tek dediği şey işte ‘Annen iyi bi insan, sen benim aşık olduğum ikinci kadınsın.’ Bunlar yani. Başka hiçbi şey yok. ‘Biz şu yüzden boşandık, biz böyle mutluyduk, evliliğimiz şöyleydi, bunlar aramızı bozdu.’ Hiç, hiçbi şey anlatmaz” (Kar Küresi, Kadın, 25).

Velayeti alabilen ebeveyn olan annelerle ilişkide düğümlenme yaşanmasına neden olan şeylerden biri, annelerin babalara göre çocuklarına daha bağlı olmaları ve çocuklarına

olan ihtiyaçlarının daha baskın olmasıyla ilgili ön kabul gibi görünmektedir. Bu durum, öznelerin velayet için annelerini seçmesindeki kaynak noktalarından birinin de bu düşünce olabileceği fikrini akla getirmiştir. Kar Küresi'nin söyledikleri bu konuya ışık tutmuştur:

“[...] biraz da pişmanım tabii bunu yaptığım için, annemi bıraktığım için ama çocuktum. [...] Sonra işte lisede artık aklım başıma geldi, büyüdüm. Yani babamla yaşamaktansa annemle yaşamak daha doğru gelmeye başladı. Şu anda da böyle düşünüyorum. Keşke en başından hiç annemi bırakmasaydım çünkü anneler daha çok üzülüyor. Anneler bambaşka. [...] Annemin kıymetini daha iyi anladım. Annelerin evlatlarına daha çok ihtiyaç duyduğunu ve belki mesela şöyle bi şey vardı, ben orada olmadığım için, belki ben yanında olmadığım için o bi adamla evlendi ve mutsuz oldu, boşandı. [...] Çocuk olsam bile ya maddi manevi destek olmasam bile bi annenin evladiyla birlikte olması başka bi şey, ayrı olması başka bi şey. [...] ama şu anda şöyle bir psikolojideyim, ben evlenemem. Uzun bir süre benim evlenmem lazım. Benim annemle yeterince vakit geçirmem lazım. Ben annemi şu anda bir daha bırakıp gidemem psikolojisi var şu anda. Öyle bir durum yani” (Kar Küresi, Kadın, 25).

Tüm bunlardan yola çıkarak Minuchin (1974, s. 54)'in, aile sisteminin işlevlerini yerine getirebilmesi amacıyla sağlıklı bir etkileşim yapısına sahip olması gerekliliği ile ilgili ifadesi akla gelmektedir. Bağlantılı olarak boşanma öncesi süreçle birlikte gelişen ebeveyn-çocuk ilişkisinde “arkadaşlık” tanımlamasının ya da bu şekildeki bir iletişim biçiminin, ebeveyn ve çocuk olarak sahip olunan rollerden başlayarak ebeveyn-çocuk arasındaki ikili ilişkide olumsuz bir etkileşim örüntüsüne ve buradan da tüm ailenin sistemsel işlevsizliğine neden olabileceğini hatırlatmaktadır. Koerner ve diğerlerinin (2002) gelişimsel olarak ergenlik dönemi içerisinde bulunan 62 kız çocuğuyla yaptıkları çalışma; annelerinin kızlarına annelerin kişisel, finansal kaygılar, eski eşe (babaya) karşı olumsuz duygu ve düşünceler, iş yaşamına dair gelişmeler gibi kişisel bağlamda hassas konulara ilişkin yaptıkları açıklamaların, yapısal aile sistemleri teorisinin öngördüğü üzere çocuklarının psikolojik anlamda olumsuz etkilenmesine ve anneleri için kaygılanmasına neden olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak aynı araştırma bünyesinde annelerin ebeveynlik zorluklarından bahsetmesinin anne-çocuk ilişkisinde olumsuz bir ilişki örüntüsüne neden olduğu görülmüştür. Bu da ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki içeriğinin; ebeveynin çocuğuyla paylaştığı hassas konularla şekilleniyor olmasının, diğer bir deyişle ebeveynin sınırlarını, kişisel itiraflarını çocuğuyla paylaşmasının,

ebeveyn-çocuk arasındaki yakınlığın artmasıyla aralarında düğümlü yapıdaki dağınık sınırlı bir ilişkiye ya da tam tersi ebeveyn-çocuk ilişkisinin güçlenmesine neden olduğunu ve bu paylaşımda özellikle olumsuz bilgi akışının gerçekleşiyor olabilme ihtimali dolayısıyla çocuğun ebeveyniyle ilişkisinin ona karşı kaygılanma veya olumsuz duygular hissetme yönünde ilerleyebileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda; söz konusu yapıda bir arkadaşlık, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye bahsedilen açıdan zarar verebilirken başka açılardan arkadaşlık ilişkisi ele alındığında, özgürlükçü ve eşitlikçi bir ilişki örüntüsü gözlemlenebilmektedir. Bu da ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiyi bu kez ihmalkâr ebeveyn tutum ve davranışlarıyla şekillendirecektir. Dewar literatürde, tıpkı bunlar gibi ebeveyn-çocuk ilişkisindeki arkadaşlık biçimlerinin yani nasıl bir arkadaşlık ilişkisi bulunduğu önemli olduğunu öne sürerek ilişkinin sağlığı açısından ebeveyn-çocuk arasında güvenli ve açık bir iletişim olması gerektiğini, ebeveynin zihinsel olarak arkadaşça bir tutumla ancak davranışsal açıdan otoriter yani nelerin neden yanlış olduğunu açıklarken sıcak ve duyarlı kalabilen biçimde davranmasının sağlıklı olabileceğini beyan etmiştir (<http://parentingscience.com/parents-be-friends/>, Erişim Tarihi: 15.07.2021). Söz konusu bu literatür bilgileri araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Boşanma öncesi ve sırası süreçte velayeti alabilen annesiyle ciddi düzeyde katı (kopuk) olan ilişkisi boşanma sonrasında net sınırlılığa kavuşan Hamamböceği de şunları söylemiştir:

“(Biraz düşündükten sonra) Daha çok kardeşimle anılarım var çünkü ailemden en çok vakit geçirdiğim kişi o oldu. Onunla anılarım var. Yani o ilk taşındığımız dönemler filan, o zamanlar annemle aram çok kötüydü yani. Uzun bir süre şey yoktu aramızda, sevgi belirtisi çok az yani. Annemle çok kötüydü çünkü. Bir anım yok pek açıkçası. Ben biraz evde yalnızmışım gibiydi daha çok. Bir kardeşim vardı işte. [...] Annemle... Aslında şu an biraz istediğim gibi iyi yönde gidiyor gibi [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Katı (kopuk) ilişki yapısının aksi olan net sınırlı ilişkilerin en temel özelliği, üyeler arasındaki karşılıklı beklentilerin; o aile üyelerinin karakteristik özellikleri, üyeler arası ilişkiler, üyelerin dış sistemlerle ilişkileri ve aile yapısının belirlediği iletişim kalıpları

çerçevesinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Her iki ebeveyniyle de net sınıra yakın ya da net sınırlı ilişki yapısı olan Yapboz ve Shen'in şu ifadeleri bu duruma örnektir:

“İki ayrı evim varmış gibi oldu. [...] (Biraz düşündükten sonra) Sonrasıyla ilgili, bilmiyorum ki yani farklı farklı şeyler geliyor ama sonrasında gerçekten şeyi hissettim yani ayrıldıklarında çünkü daha sonra annemle farklı şeyler yapmaya başladım, babamla farklı şeyler yapmaya başladım. [...] İkişiyile de farklı farklı şeyler yaşadım bu işte kaç, 4-5 yıllık süreçte. İkişiyile de o zamankine göre, işte onu tam kavramıyorum acaba o zaman çocuk olduğum için mi idrak edemedim, yoksa ayrılığın mı etkisi var emin değilim ama kesinlikle bu süreçte ikisiyle de çok farklı ikisiyle de ayrı ayrı tatile gittim. İşte zaten kaldığımda beraber baş başa kalıyoruz. Böyle çok farklı şeyler paylaşabiliyoruz. Kesinlikle etkiledi” (Yapboz, Erkek, 25).

“[...] ben şu an annemleyim ama babamla da görüşüyorum sürekli. Babam çıkıp geliyor, ben babamlara gidiyorum filan. Babamla da kaldığım zaman annemler yine bize geliyordu. Yine babam mesela çok güzel yapar, babam yemek yapıyordu, babamla beraber yemek yapıyorduk. Annemler geliyordu bize, yemek yiyorduk, film izliyorduk. Annemler çıkıp gidiyordu. Bizde kaldıkları oluyordu filan” (Shen, Erkek, 24).

Bu süreçte iyiye gitmeyen ilişkiler de olmuştur. Örgülü Bebek; velayeti alabilen ebeveyn olan annesiyle ilişkisinin oldukça katı (kopuk) bir yapıda olduğunu, şu anda görüşmediklerini ve bunun nedeninin kendisini hiçbir şey söylemeden terk etmiş olması olduğunu ifade etmiştir. İlişkinin kopmasındaki neden yalnızca bu değildir çünkü boşanma öncesi ilişkinin de zaten katı (kopuk) bir yapıda olduğu anlaşılmıştır. Buna benzer bir durum olarak çok küçük yaşta kurum bakımına alınmış Mayıs Sıkıntısı için yıllar sonra annesiyle görüşmüş olduğu ve herhangi bir sınırın varlığında bahsedilebilecek bir ilişkisinin olmadığı söylenebilmektedir:

“Kendisine karşı ne hissediyorum şu an? (Biraz düşündükten sonra) Olumsuzluk her yönden çünkü hani başımıza gelmesinin en büyük nedeni kendisi. O yüzden iyi değilim, iyimser değilim kendisine karşı. O yüzden görüşmedim zaten. [...] Bundan öncesinde zaten biliyordum birileri ile görüştüğünü ama çok şey yapmıyordum. Sorunca kızırıyordu kendisi. Ondan sonra bi gün işte evden ansızın gitti. Sonra kendisini arayınca ulaşınca başka birisine gittiğini öğrendik, konuştuğu kişi ile gittiğini öğrendik. Böyle oldu, böyle öğrendik. [...] İyi bi anne değil. İyi bi anne olsa yanımda olurdu. [...] Şu an bilmiyorum yani kendisi ile görüşesim yok çok. Öyle yani babamla kalıyorum zaten. [...] Ya şu an yokluğunu hissetmiyorum [...]” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Bir süredir yani annemi en son herhalde 5-6 sene falan önce, ilk ve son kez yani o zaman görmüştümdür. Çok hayatımda da, böyle söylüyorum, duygusal bi şeyi yok. Beni ne üzen bi şey, ne de tam aksi. Nötrüm yani tanımadığım birisi sonuçta. [...] Ya yok, görüşmeyince bir sıkıntı yok. Bir defa görüştük zaten onda da rahatsız hissettim, nötrüm yani. Böyle aramazsa, sormazsa sıkıntı yok, mutluyum. İletişim içerisinde olunca rahatsız hissetmiyorum yani. [...] tanımadığım, yoldan geçen birine anne diyormuşum gibi yani. O yüzden rahatsız oluyorum yani. Annem olduğu için değil, tanımadığım birine anne dediğim için rahatsız hissediyorum yani. [...] Sokaktaki birinden farksız açıkçası hatta belki bilmiyorum manav daha yakındır bana annemden. O yüzden onunla ilgili ne desem yani. Kötü bi şey de söyleyemem ki tanımıyorum yani onu” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Tüm bunların yanı sıra velayeti alabilen ebeveyn olan anneyle ilişki sınırlarında kopmalara neden olan bir başka unsur da Ayıcık ve Hayvanlı Yastık da olduğu ebeveynin ve çocuğun gelişimsel ve yaşantısal dönemleriyle bağlantılı görülmüştür:

“Kesinlikle dönüm oldu diyebilirim İskenderun'dan ayrılma. Şöyle benim annemin evlendiği eşinin bir kızı vardı. 3 kızlardı. O da tekrar evlenip boşanmış biriydi üç kızı vardı ortanca kızı yani nasıl desem pek iyi bir karakterde değildi yani benim için yani. [...] Ona yönelmeye başladığımı fark edince annem de fark etmişti. Oraya doğru yöneliyordum, durum kötü bir yöne doğru gidiyordu işte tam oraya doğru gitmeden biz buraya gelmiş olduk, buraya taşınmış olduk ve annemin en çok hani boşanmayı isteme nedenlerinden biri de benim öyle bir yöne gitmem, bana hani bir “Dur.” demekti. [...] annem de durumun böyle olmayacağını fark etti, kaç kere konuştuk falan ama hani dinlemiyordum. Gençlik işte” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] Yani aslında annemi seçtikten sonra yani benim ergenlik çağı, annemin de menopoz dönemi. Aslında zor geçti yani bir düşmanlık yoktu tabii ama anlaşma konularında bu kadar şey değildik yani olgun değildik aslında, ben değildim. Annemin de döneminden dolayı...” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Boşanma sonrası, velayeti alabilen ebeveynlerin; ekonomik geçimin sağlanabilmesi için aynı anda pek çok işte, birçok kere birbirinden farklı zamanlarda farklı işte veya zor şartlar altında çalışmış olduğu anlatılmıştır:

“[...] Başka aklıma gelen, (mahcup bir tebessümden sonra) düşünüyorum (Düşündükten sonra sesini alçaltarak) ya şey biz annemle kapıcılık yapıyorduk. Okul çıkışı (biraz düşündükten sonra) işe falan gidiyorduk yani kapıcılığa. İşte binayı falan süpürdüğümüz... Ovurzları kendi elimizle

kopartıyorduk. Bi şey yoktu, herhangi bir kazma, kürek vesaire. Onlar geldi bir anda, (mahcup bir tebessümle) öyle” (Günlük, Kadın, 22).

“[...] Ben şeyi bilirim yani, benim annem Bilkent Üniversitesinde çalışıyordu, ondan sonra bir yandan da Beşiktaş’ın Jimnastik Koordinatörlüğünü yapıyordu. İki işte birden çalışıyordu, ediyordu, falan filan. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Deneyimlenen yaşamsal zorlukların atlatılmasında gösterilen mücadeleden ve çabadan anlaşılacağı üzere, velayeti alabilen ebeveyn olan annelerle ilgili duygu ve düşüncelere yönelik sorular sorulduğunda onun güçlü, başarılı bir kadın olduğuna vurgu yapılmıştır. Bunun da yine velayeti alabilen ebeveynlere yönelik olumlu duygu ve düşünceleri güçlendirdiği görülmüştür. Annelere karşı; onu idol olarak belirlemeye varan olumlu düşüncelere sahip olmakla birlikte minnettar olma duygusuna değinilmiştir:

“Minnettarlık, en çok hissettiğim şey o. Hem anne-baba rolü üstlenmesi hem de hiçbir zaman yalnız hissettirmemesi ve aynı zamanda maddi olarak iki çocuğu okutacak (biraz düşündükten sonra) durumunun olmamasına rağmen hani maddi olarak da bizi böyle hiçbir zaman şey yani nasıl anlatayım, hiçbir zaman bi şeylerden yoksun hissetmedim hiçbir zaman, eksik hissettirmede. O mücadeleyi verdi, okuttu, en iyi şekilde hazırlamaya çalıştı bizi hayata. O yüzden en büyük şeyim minnettarlık ona karşı” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Yani şöyle ben anneme her konuda çok minnettarım. Yaşadığı şeyleri bir kenara koyuyorum, iki tane kız çocuğu büyüttü, bu dönemde çok zor bi şey. Yani benim idolüm [...] yani o kadar şeye karşı dimdik duruyor güçlü duruyor, hiçbir zaman başını öne eğmedi. O yüzden benim için mükemmel biri. Çok farklı yeri bende yani” (Dondurma, Kadın, 21).

“[...] Annem böyle sanki çok kutsal, çok farklı bir yerde benim için. [...] Annem mükemmel bir annedir. Onu geçtim. Mükemmel bir kadındır, her şeyden önce. [...] Her zaman ben söylerim, benim idolümdür yani annem. [...] Hayranım yani hem mükemmel bir kadın hem çok güçlü bir kadın hem mükemmel bir anne. İnşallah bi gün onun gibi bir anne olurum” (Kar Küresi, Kadın, 25).

Yalnızca Et Bebek ve Çimçim, küçükken babasının da güçlü olduğunu sandığını söylediği noktada velayeti alamayan ebeveyn olan için de bu durum geçerli olmuştur. Ancak babalar için yapılan şu anki değerlendirmelerde hiçbir özne için bu durum geçerli değildir. Bu durumun ve kendisi hakkında son derece olumlu duygu ve düşüncelere sahip

olmanın velayeti alabilen ebeveynle ilişkide düğümlü bir ilişki yapısına neden olduğu ve çocuğun psikolojik iyilik haline zarar verebildiği düşünülmüştür:

“[...] Biraz fazla iyi bir anne olabilir 1.si çünkü (biraz düşündükten sonra) bundan 5 yıl önce psikoloğa gitmişim, yaşadığım bir olumsuzluktan dolayı. Orada, hani anlatıyorum, psikolog bana şey demişti ‘Annenden biraz uzaklaşman gerektiğini düşünüyorum.’. Hani Ankara’ya gelme planı yapıyordum İzmir’den o sırada, zaten o şekilde gelmişim. Orada da şey biraz (biraz düşündükten sonra) bi şeye üzüleceğim, üzülemiyorum çünkü anneme üzüliyorum, hani o bizi mutlu görmek istiyor ve hani kendi hayatını yaşayamama, psikolog öyle demişti. 5 yıl önce işte, çok da küçük değildim açkçası, 22-23 yaşındaydım ama sürekli bir onu düşünme, kendi hayatına bakamama durumu belki olmuş olabilir. Fazla duygusal bir bağ geliştirmiş olabilirim” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“(Biraz düşündükten sonra) Annemle iletişimim her şeyimi paylaşmam çünkü üzülmelerini istemiyorum. Yani bazı şey durumları paylaşmam. Babamla zaten hiçbi şey paylaşmıyorum. O yüzden biraz psikolojik sıkıntılar olmaya başladı. Bu anksiyete, kaygı bozukluğudur, şudur budur. Öyle yani” (Cesna, Erkek, 27).

Elif Bebek (Kadın, 25) de tıpkı Evlilik Fotoğrafları gibi annesinin, kendi hayatını yok sayacak derecede fedakâr ve bu nedenle kendisinde olmasını istemeyeceği kadar iyi bir anneliğe sahip olduğunu beyan etmiştir. Bu kadarının fazla olduğunu ve bu durumun annesi için de kötü olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun, annesine minnettarlıkla birlikte geçmişte ona karşı sergilediği olumsuz davranışlarıyla ilgili vicdani sorumluluğu ve ona haksızlık etme korkusunu da beraberinde getirdiği görülmüştür. Annesine karşı davranışlarından bahsederken duygulanan ve sesinin titrediği duyulan Elif Bebek; bu durumun içinde bir dert olduğundan bahsetmiş, ebeveyniyle arasında bulunan düğümlü yapıdaki dağınık sınırlı ilişkinin yıpratıcı etkileri görülmüştür. Bu ilişki yapısı, başka öznelerde de ebeveynin yalnız ebeveyn olmaktan kaynaklanan yıpranmasını mümkün kılmıştır. Ebeveynlerin bu durumlarının ebeveyn-çocuk ilişkisine doğrudan ya da dolaylı etkisi tahmin edilmektedir:

“Mükemmel bir anne bence. Şöyle, hiçbir zaman hiçbi şeyimizi de eksik etmedi, olmadı yani kendi giymedi bize giydirdi derler ya o hesap yani” (Dondurma, Kadın, 21).

“Çok iyi bir anne. Yani kendi hayatından vazgeçmiş. 20 yıl oldu boşanalı, hala bizim için, sadece bizim için yaşayan bir kadın” (Kedi, Kadın, 33).

“Annem deli bence, mental yardıma ihtiyacı var ama yine de iyiydi yani. [...] Onunla geçirdiğim vakitler ve şu an hala görüşüyoruz. Artık bir süre sonra şey oluyor: Hani ‘Bu deli bence.’ çok basit kalıyor. Ama çok uzun süre maruz kalıp inceledikten sonra buna karar veriyorum. [...] Çok garip bi insan yani. [...] Aslında çok akıllı biri, kafası filan gayet iyi çalışıyor ama o da çok kötü bir hayat geçirmiş. Bayağı etkilenmiş çocukluğundan bu yana. [...] Hayatımız boyunca yaşadığımız olumsuz olaylar bence. Bunun onu etkilemiş olması. Şunları filan da düşünüyorum: Çok zorda kaldı ve babamın yanından, himayesinden kurtulmak istedi. Çok da haklıydı bence. İşte bunu yaptı, kendini biraz ortaya atmış gibi oldu kadın. Ne yapacağını, ne edeceğini kafasında planlamaktan biraz bu, onu çıldırtmış olabilir. Tabii ki bu da işte genel olarak bütün yaşadıklarımızdan kaynaklı oluşmuş bi şey olduğu için. Tabii ergenken ve çocukken bunu anlamam çok zor yani. Çok zor. O yüzden yapabileceğim bi şey yoktu” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Boşanma sonrası ilk zamanlarda velayeti alabilen annelerin akıllarından geçen ilk düşünce, eşleri olmadan çocuğu ile tek başına maddi ve manevi olarak ayaklarının üstünde durmayı başarıp başaramayacaklarıdır. Bu nedenle geleceğe dair yoğun endişe taşındığı görülmüştür. Tek başlarına çocuklarıyla hayatlarını sürdürebilmeyi başaramama korkusunun hâkim olduğunun ve o günlerin karamsar ve gergin olarak tanımlandığının ifade edildiği bulunmuştur. Bununla birlikte ilk dönemde sinirli bir ruh hali içinde olduğundan ve eşi suçlu ve sorumlu görmekten kaynaklı kızgınlık ve öfke duygularının beslendiği tespit edilmiştir. Bu kaygıların temel olarak çocuğu tek başına yetiştirmekle ilgili olduğu, daha önce çocuğun sorumluluğunun iki kişi tarafından paylaşılırken, bundan sonra tüm yükün kedilerinin tarafından taşınacağı ile oluştuğu görülmüştür. Bu duygulara yol açan başlıca etkenlerden birisi maddi sıkıntılardır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 85-86). Bahsedilen literatür bilgilerinde ve araştırmada elde edilen bulgularda görüldüğü üzere, tek ebeveyn olmaktan kaynaklanan yıpranma; ebeveynlerle yaşanan akla gelen ilk anılar sorulduğunda da hangi anının hatırlandığı noktasında kendisini göstermektedir. Öznelerin velayeti alabilen anneleriyle akıllarına ilk gelen anının; boşanma sonrası döneme ait kötü, olumsuz çağrışımlara neden anılar olması göze çarpmıştır. Bu anılar; annelerin ebeveynlik konusundaki aktifliğini gösteren ve çocukların başlarına gelen tehlikeli bir olaya, böyle bir şey olabilme ihtimalinden duyulan endişeye, tek başlarına çocuk yetiştirirkenki zorluklarına, öncesinde yaşanmış olumsuz ve travmatik olaylara veya etkilerine referans veren hüznü ve/veya olumsuz anılardır:

“(Düşündükten sonra) İlk gelen (biraz düşündükten sonra gülererek) kötü bir anı. Kötü bir anı derken hani duygusal. Öyle kötü bir anımız değil. Biz ablamla annem babam ayrıldıktan sonra daha çok yalnız kalıyorduk. O zaman bilet şeylerinde çalışıyordu annem, bazen sabahtan gidip öğlen geliyordu, bazen öğlen çıkıp sabah geliyordu. Biz de hani akşam yemeğini falan ablamla kendimiz idare etmeye çalışıyorduk. Ben ablama şey demiştim hani ‘Çok karnım acıktı.’, o zaman da evde vişne reçeli vardı, vişne reçelini (biraz düşündükten sonra) ekmeğe sürdük yedik. Odaya taşırken reçeli döktük, ondan sonra annem gelince (biraz düşündükten sonra) kızmasın diye sildik, silerken daha da bulaştı. Bayağı böyle halı şey, kötü oldu, sonra da yattık. Ondan sonra annem geliyor, kapıyı açıyor, işte koridordan giriyor, görüyor yerde. Ondan sonra çılgık atmaya başlıyor, biz annemin çılgınlığına uyandık. Şey sanmış, yalnızız ya, saat de 12’yi geçmiş, eve hırsız girdi, çocuklara bi şey yaptı, sürükledi. Kan vardı ve sürüklendi falan zannetmiş. Bizim için en travmatik olanı bu, o yüzden de aklıma ilk bu geliyor nedense. (Gülererek) Hatta böyle kahvaltılarda bunu konuşup ağlarınız ara ara” (Evlilik Fotoğrafları, Erkek, 28).

“(Düşündükten sonra) Nasıl nereyi anlatayım? Biz ilk aşağı indik, köyden. Anneannem vefat ettiği için indik, dedem bizi daha istemedi. Burada evimiz vardı, yine bu mahalledeydik. Küçük bir sobamız vardı, arkasında yer yatağımız vardı. Kardeşim, ben, annem, 3 kişi yan yana yatmış yere, sadece halı veya yatağımız vardı. O anı unutamıyorum mesela çok güzeldi benim için. Hiçbi şeyimiz yoktu ama en değerli şey birbirinsin... (Gözleri doluğu için devam edemiyor.)” (Dondurma, Kadın, 21).

“Ansızın bile aklıma gelir bu anı durduk yere. Etkiledi, garip bir korku, bir histi böyle ama daha farklı böyle tarif edemeyeceğim bir korku şekli çünkü ben birinin öldüğünü filan düşünmüştüm o gün. İçeride ceset var diye düşünmüştüm yani. Çok korkunçtu o yüzden ama sonra hiçbir şey yok. Haber alamadım hiçbirisinden. Bi gün filan öyle kaldım evde. Kapı filan her şey kırıldı yani. Herhangi birisi gelip eve beni de öldürüp bi şey yapacak bir durumdaydı ev yani. O kadar korkuyordum ki hiç söylemek, biriyle bunu paylaşmak aklıma dahi gelmemişti” (Hamamböceği, Erkek, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Bi gün işte bu boşanma sürecinden sonra annem işte salonda oturuyor, boş boş bakıyor. Sadece bakıştığımızı hatırlıyorum. İkimiz de yani telepatik olarak mı neyse, ikimiz de ağlayıp birbirimize sarıldığımızı hatırlıyorum. O da çaresiz hissetti, ben de çaresiz hissettim o zaman” (Cesna, Erkek, 27).

Bir yandan da ebeveynlerle geçirilen zamanın çokluğu ve/veya paylaşım alanlarının genişliği akla gelen güzel, iyi anların ve anıların çağrıştırılmasını sağlamaktadır. Velayeti alabilen ebeveynlerle bunun daha çok deneyimlenmiş olması; ebeveynler arasındaki ilişkiden ya da çeşitli nedenlerle velayeti alamayan ebeveyniyle görüşmeyen ya da

görülemeyen özneler için olası bir durumdur. Velayeti alabilen ebeveynlerle akla gelen anıların çeşitliliği, paylaşımın ve geçirilen zamanın çokluğunu da ortaya koymaktadır:

“Spesifik olarak (biraz düşündükten sonra) sanırım şey ya, şimdi babam varken babamla güreşiyordum (Gülümseyerek) lakin babam yokken annem bu görevi aldı. Almak zorunda değildi. (Gülümseyerek) Tatlı bir anıydı, o yüzden bunu söyleyebilirim” (Dinozor, Erkek, 22).

“Tabii. Mesela şey geliyor şu an aklıma: Bi gün K.de oturuyorum arkadaşlarımla. Ben K.ye tişört yapıyordum, oranın işlerini yapıyordum. Geliyor, içeri almıyorlar. Diyorlar ki işte ‘Üniversite kimliği ver.’ filan. Annem de diyor ki ‘Ben Burak’ın annesiyim.’. Onlar da pardon filan, alıyorlar içeri, bakıyorum annem gelmiş böyle. Mekâna benim adımlı vermiş girmiş filan. Öyle eğlenceli şeyler oluyor yani” (Shen, Erkek, 24).

Velayetini alabilen ebeveyni olan annesiyle boşanma sonrasındaki ilk aşamada birlikte yaşarken şu anda velayetini alamayan ebeveyni olan babasıyla birlikte yaşayan Örgülü Bebek’in bu ebeveyniyle yaşadığı ve aklına gelen ilk anı tıpkı velayeti alamayan ebeveynleriyle katı (kopuk) ilişki sınırları olan ve boşanma öncesine dair güzel anılarından bahseden öznelerde olduğu gibi hayatının genelinde sayısı az olan güzel bir anıdır:

“Annemle ilgili (biraz düşündükten sonra) bir tane mutlu anımız var annemle. O da benim doğum günümdeydi. Boşanmadan sonrakiydi bu. Sürpriz yapmıştı, aslında hiç beklemiyordum bunu. Güzeldi, ilk kez birlikte vakit geçirmiştik doğru düzgün. Bunu hatırlıyorum” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Velayeti alabilen ebeveyninin tek başına iki ebeveynin rolünü üstlenmekten dolayı pek çok boyutta aldığı yıpranma payı çocuklarıyla ilişkisinde sertliğe ve kuralcılığa neden olmuş gibi görünmektedir. Bu durum daha önce da ifade edildiği gibi kimi zaman velayeti alabilen ebeveynle ilişkinin katı (kopuk) sınırlı bir yapıya bürünmesine neden olarak bazı konularda katı (kopuk) bir iletişime yol açmıştır:

“Ben hep anne ile devam ettim ondan sonra iki kişi devam ettik. O süreçte annemde tabii şöyle bi şey oldu, ben birilerinde, arkadaşlarımda kalmaya gideyim gibi etkinliklerde daha kısıtlayıcı olmaya başladı tabii çünkü bir tek ben varım seni kontrol edebilecek, güvenliğini sağlayabilecek, o sorumluluk ona ağır geldiği için belli kısıtlamalar bir süre oldu sonradan kalktı ama oldu

bir dönem yani. [...] Eskiden ben adım atardım annemin sivri bir dili vardır birazcık şeydir, aşağılamaya çok çabuk kayar, dilini kontrol etmeyi pek beceremez. O yüzden ben atardım ama bir süre sonra bu benden de kalktı bu işte aslında senin konunda ebeveynlere karşı saygı duyma bilmem ne noktasında biz bunu bütün aile üyeleri olarak herkes birbirine karşı kaybetmiş bir haldeyiz şu an. [...]" (Mektup, Erkek, 25).

"Yani annemle ilişkimiz iyidir. Annem ama şeydi böyle, kaldığımız mahalle işte bulunduğumuz konumdan dolayı çok tedirgin oluyordu hem annem baba olmak onu tedirgin ediyordu. Yani şey ilkokuldayken ağabeyimle benim kolumuza bakardı. (Gülerek) Koldan uyuşturucu alıyor muyuz falan diye ilkokula giden çocuğa. (Gülerek) Çok korkuyordu başımıza bi şey gelecek diye. O biraz sıkıntıydı. Böyle çok kuralcıydı. [...] (Gülerek) Aşırı koruyucu aile tutumu. Annem bir süre çok sıkığı için beni büyüdükçe karşı tabii gelmeler başladı yani eskisi kadar üzülmiyorum annem bana kızdığına, şey yaptığına öyle bir değişiklik oldu" (Pusulâ, Kadın, 22).

Yine aynı nedenlerden ve yaşananların ebeveyn üzerindeki olumsuz etkisinden kaynaklanarak velayeti alabilen ebeveyni olan annesiyle arasında katı (kopuk) sınırlı bir ilişkiden net sınırlılığa seyir gösteren Kuş Tüyü Yastık, şu anda da çok sağlıklı olmayan ancak iyiye gitmiş bir ilişkileri olduğundan bahsetmiştir:

"Annem çok kendi derdine düştü. [...] Annemi seviyorum, annem de beni seviyor ama bol çatışmalı bir ilişkimiz var. Şimdi ben onu kendim biraz daha büyüyip anlatınca onu ne zaman affettim diyebilirim? Annemin de bir kadın olduğunu, annemin rollerini ve kimliklerini ayırabildiğimde onu affettim çünkü annemi sadece anne rolü olarak görüyordum. Anne rolüne her türlü şeyi yükleyip ona o şekilde kızıyordum ama bu kadının farklı kimlikleri vardı. Kadın kimliği olarak algılayınca, ne kadar acı çektiğini, sevgisiz kalmaktan, korkularından, onları anlayabildiğimde [...]" (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Velayeti alabilen ebeveynlerle geçirilen zaman boşanma sürecinin dönemlerine göre değişiklik göstermemektedir ancak velayeti alamayan ebeveynlerle boşanma sırası ve sonrası döneme ait yaşantısal deneyimler boşanma öncesi döneme göre daha fazladır. Boşanma sonrası dönemde velayeti alamayan ebeveynlerle ilişkiler çeşitli nedenlerle gittikçe kopmuş ya da tam tersi biçimde öncesine göre daha iyi bir hale gelerek değişiklik yaşamıştır. Söz konusu kopmalar; boşanma öncesinden gelen katı (kopuk) sınırlı ilişki yapısı, evden ayrılan ebeveynle fiziksel bir mesafe oluşması ve görüşme konusunda çaba göstermemesi nedeniyledir. Tam tersi durumsa ev içi yaşantıdaki aile içi işlevsiz örüntülerden uzakta kalınmasıyla olmuştur.

Velayeti alamayan ebeveynlerle boşanma öncesinden gelmiş zaten katı (kopuk) ya da dağınık-katı (kopuk) arası sınırların olduğu ilişkiler ise olumsuz yönde değişikliğe uğrayarak tamamen kopmuş ya da temelleri atılmış olan yabancılaşmanın olgunlaşması söz konusu olmuştur:

“[...] böyle kendi biyolojik babamın yokluğunu hissetmedim. Yani hala da hissetmiyorum. [...] ‘Hangi iletişim?’ diye sorarım” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“Yani sürekli oluyor ama ben istemiyorum çünkü daha öncesinde bir görüşme olmuştu. Dedemin vefatında bir araya gelmiştik. Sonra bana ters bir hareketi oldu. Ben ilk defa o gün eline uzandım hani ‘Baba profili sonuçta.’ dedim ne olursa olsun. O da bana ters davrandı. Sonrasında da sildim. Hiçbir şekilde... Bana bazen haber gönderiyor işte görmek istiyorum falan filan ama ben hiçbir şekilde görüşmek istemiyorum artık” (Kedi, Kadın, 33).

“(Biraz düşündükten sonra gülerek) Çok güzel soru. Biraz aslında boşluk çünkü yılların verdiği görüşmemeden dolayı benim için çok büyük boşluk oldu hatta ben o aramadan önce ‘baba’ kelimesini bile tam olarak ağızıma böyle şey, yani olmuyordu benim düşünceme göre yani çok zor geliyordu bana ‘baba’ demek birine tekrardan çünkü yıllar geçmiş ve ben ‘baba’ dememişim. Çok değişikti tekrar sanki yeniden bir baba oluşmuş benim için. O yüzden çok büyük bir boşluk benim için” (Ayıcık, Kadın, 20).

Mesafeden dolayı ebeveyniyle iletişimi kopan öznelere, ebeveynlerinin boşanma öncesindeki ilgisiz ve iletişimsiz ilişki yapısını sürdürüyor olduğuna ve özel görüşme çabası göstermediğine dikkat çekmiştir:

“Kopuk diyebilirim ya. [...] 3 senelik bir süreç içerisinde ben o küçüklüğümde ayrıldıkları zamanlar, üç sene içerisinde yaklaşık ayda bir iki kere görüşüyorduk. Ondan sonrasında babam İzmir'e yerleşti. Ondan sonra benim sıklık iyice azaldı ama bu şeyle alakalı olmadı açıkçası çok fazla hani babamla çok net bir iletişim kopukluğumuz olmadı ama zaten hep eskiden de çok iyi değildi aramız. Bir problem olduğundan değil ama soğukluk var iletişim kuramadığım için paylaşım yapamadığım için” (Şirin, Erkek, 24).

Velayeti alamayan ebeveynle ilişkinin katı (kopuk) olması durumuna yön veren konulardan birisi ebeveynin görüşmeye yönelik isteğini, hevesini göstermesi, bununla ilgili çabasıdır. Velayeti alamayan ebeveyni, katı (kopuk) olan ilişkisinin düzelebilmesi ya da daha iyi olabilmesi için çaba gösteren Dondurma ve Ayıcık en azından

ebeveynleriyle görüşüyor olabilmeleri ve aralarında yeniden bir iletişimin kurulabilmesi için bu durumdan memnun gibidir:

“Yani şöyle babamın daha çok gelmesi ile oldu (biraz düşündükten sonra) çünkü ben bi şeyleri çok birebir yani yaşadığım için ilk ayrıldıklarında görüşmek istemedim. Hani biraz daha büyüdükçe biraz daha aklım başıma geldikçe ‘Olsun yine de baban, görüş, konuş.’ dedim. Öyle oluştu ama genellikle onun gelmesi ile oluştu” (Dondurma, Kadın, 21).

“[...] 2 yıl önce beni aradığında hepsini tek tek yüzüne vurdum ‘Sen...’ işte ‘...benimle görüşmedin.’ vesaire. İşte ‘Haklısın.’ dedi. Her şeyime sadece ‘Haklısın.’ dedi uzatmadı işte fazla, öyle oldu. ‘Bak...’ dedi işte ‘...evet dolduramam, o zamanları geri getiremem ama şimdi bir şans ver.’ dedi. İşte ‘Bari şu an yapabileceğimi yapayım.’ dedi. ‘Tamam.’ dedim ‘Öyle istiyorsan madem.’. Öyle bir şans vereyim dedim” (Ayıcık, Kadın, 20).

Velayeti alamayan ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışları nedeniyle pişman oluşları yalnızca yeniden görüşme çabalarından anlaşılmamaktadır. Şu anda diğer çocuklarına davranışlarından ya da öznelere karşı davranışlarının olumlu yönde değişiklik göstermesinden dolayı da bu durumun farkında olunması söz konusudur. Bu, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkide en azından öncekine göre ılımlı bir düşünce yapısına kavuşmada destekleyicidir:

“[...] A.ya filan davranışları çok iyi çünkü bir çeşit pişmanlık duygusu yaşadıklarını da düşünüyorum ben. ‘İlk çocuğumuza böyle yaptık, buna böyle yapmayalım.’ gibi kendi içlerinde bir acı çektiklerini aslında görüyorum, düşünüyorum değil hatta, öyle direkt yani. O yüzden ona iyi davranıyorlar. Küçük kız kardeşlerime de iyi davranıyorlar. Bir şiddet gördüklerine şahit olmadım hiçbirinin. [...] onların kişisel gelişimlerine çok bir katkıda bulduklarını düşünmüyorum ama en azından öyle fiziksel şiddete, bi şeylere maruz kalmıyorlar. Babam seviyor onları, öpüyor kokluyor, vakit geçiriyor filan. [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Mavi Ayıcık ise velayeti alamayan ebeveyninin pişman oluşuna yönelik ılımlı hissetmese de ilişkisinin iyi olduğu kök aile üyelerinin hatırı dolayısıyla velayeti alamayan ebeveyniyle görüşebilmektedir. Hamamböceği de boşanma sonrası ilk süreçlerde söz konusu pişman olup görüşme çabası içerisine girme davranışına ebeveyninin kendisine karşı davranışları nedeniyle olumlu yaklaşmamıştır:

“[...] Anneannemi ararım, anneannemi çok severim, o hatırını koyduğu için ararım, onun harici şeyim yoktur öyle, hani oturalım moturalım falan demeye başladı, ister istemez yaşı ilerledikçe büyük ihtimal pişmanlıkları ağır basmaya başladı ama hani ben o konuda çok ılımlı hissedemiyorum [...] Onun açısından artık öyle olmadığını farkındayım, böyle bana erişimi olan kuzenlerimden falan şey diyormuş ‘Ç. ağabeyin, sen, ben falan oturalım, şöyle yapalım, böyle yapalım.’ bilmem ne. Bana dedi, doğum günü kutlamak için aradığımda ‘Bak işte gel oturalım bir ara, şey yapalım vakit geçirelim, bize gel yemek ye.’ falan filan ama böyle hiç yanaşasım gelmiyor bu duruma [...] Şu an bakıyor şu an benim üstüme titremek istiyor ama çok çekiniyor farkındayım yani cidden çok çekiniyor çünkü ona hiç o imkânı tanımadım. [...] Ondan dolayı yani hiç yapmadığı bir huyken 10 kere düşünüp bir kere hareket etmeye çalışıyor ama 100 kere de düşünse benim çok umurum olan bir durumu yok. [...] Ben hani şöyle vefalı bir insan oldum, gideyim artık elini öpeyim bu küslük bitsin böyle bi şey olmaz falan filan. O değil, onu diyeceğim zamanları çok geçti” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Ya ben pek görüşmek istemiyordum ben kendisiyle. O benimle görüşmek istiyordu ama ben görüşmek istemiyordum çünkü çok kaba ve kötü davranıyordu bana. Can sıkıcı şekilde davranıyordu. O yüzden görüşmedim. Bir sene kadar görüşmedim hiç kendisiyle” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Bu biçimde ebeveynlerin de ilişkinin düzelmesi için gösterdiği çaba ve karşılıklı olarak kopan sınırların birbirine bağlanmak istenmesi mücadelesi olumlu sonuç vermiş ve boşanmadan sonra ilişkiler iyiye gidebilmiştir. Ebeveynleriyle öncekine göre olumlu yönde farklılaşan ilişkiler, önceki aile yapısı içerisinde ve bağlı olarak önceki ailenin işlevsel olmayan örüntülerinden dışarı sıyrılmıştır. Bu da her bir ebeveynle ayrı vakitlerin ve birbirinden bağımsız bağlamlarda ebeveyn-çocuk ilişkilerinin deneyimlenmesi ile sağlanmıştır. Öznelerin ifadelerine bakıldığında “paylaşım”ın ilişkilerin iyileşmesi noktasında kilidi açan bir anahtar gibi olduğu söylenebilir:

“[...] boşandıktan sonra daha bir bizle ilgilenmeye, daha bir üstümüze düşmeye, bizi görmek istemeye falan başladı ve paylaşımımız daha çok arttı. Önceden babam evet aynı evin içindeydik belki ama bu kadar çok paylaşımımız yoktu, konuşmuyorduk falan. Şimdi ayrıldılar, farklı yerlerde yaşıyoruz ama bulduğumuzda en azından daha kaliteli zaman geçiriyoruz. Daha çok sohbet ediyorduk, konuşuyorduk, daha çok paylaşımımız oluyordu. O yüzden onunla da olumlu olduğunu düşünüyorum” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Şu an çok iyi, eskiden iyi değildi aslında. Nasıl desem (biraz düşündükten sonra) normal konuşabiliyorum kendisi ile rahat rahat, çekinmiyorum, utanmıyorum. Güzel yani şu an” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“(Biraz düşündükten sonra) Babama karşı (biraz düşündükten sonra) yok olmadı, ya şöyle önceden önceden direkt hani baba-oğul ilişkisiydi. Şimdi işte onunla da biraz daha yine arkadaş gibi olmaya başladı. Zaman geçirdikçe bi sürü bi şey yaptık, böyle bi şeyler paylaşmaya başladık, benim de yaşım büyüdükçe. Onunla da iyiye gitti ama işte bazı konularda hani onun böyle sürekli yani sürekli demeyeyim de bazı konularda çok fikir vermesi falan, bazı konularda tartışıyoruz ama genel olarak aramız iyileşti yani. Daha samimi olmaya başladık” (Yapboz, Erkek, 25).

Baker ve diğerleri (2014, s. 169) velayeti alamayan ebeveynin; çocuğunun hayatındaki önemli olayları paylaşma fırsatlarını kaçırmamasının, onunla aynı ortamda bulunması konusunda rahatsızlık duymasına neden olabildiğini ve bu duygunun onları destekleme ve bir şeyleri paylaşma arzusunun önüne geçtiğinde çocuklar tarafından kendisine öfke, kızgınlık gibi olumsuz duyguların yöneltilmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Çocuklarla anıların paylaşılmasının, önemli olayları sonradan duymak yerine o anda orada olunmasının, başarılı olduklarında onlarla gurur duyulduğunun paylaşılmasının ve cesaretlendirilmelerinin önemli olduğu; dolayısıyla çocuklarla ne kadar az deneyim paylaşılırsa aralarındaki bağın o kadar zayıf olacağı düşüncesi ortaya atılmıştır (Baker vd., 2014, s. 169).

Çimçim ve Kuş Tüyü Yastık ise ebeveyniyle ilişkilerinin iyileşmiş olması ona bakışlarındaki ılımlılık veya duygularındaki yumuşama, velayeti alamayan ebeveynlerinin yaşadığı bir sağlık rahatsızlığı sonrasında gerçekleşebilmiştir. Aynı zamanda velayeti alamayan ebeveynine karşı yabancılaşmayı deneyimlediğini açıkça ifade eden Çimçim’in, söz konusu ebeveyniyle ilişkisi bu düzeyden iyi bir hale dönüşmüştür:

“[...] şöyle bir durum var yani (gülerek) şimdi babamın nöropatik ağrı tanısı vardı ve çok fazla ilaç kullanmaya başladı. Zirica diye bir ilaç kullanıyor. [...] İnsanı çok sakin ve neşeli yapıyor açıkçası (gülerek) ben babamı biraz da o ilaca borçluyum da denilebilir. O yüzden çok sinirli değil şu anda. Açıkça bi şeyi söyleyebilirim: Eskiden babamda hemfikir olmamanız mümkün değildi. Sadece evlat değil yabancı biri olarak da öyle ama şu anda öyle değil yani. [...] Yani babamın hastane sürecinde çok fazla bütünleştik zaten. Benim evliliğimdeki krizlerle ilgili babam çok destek oldu bana. [...] ben babamdan çok gizli bir hayat yaşadım. Mesela 7 yıl sürdü benim evlenmeden önce ilişkim ama babam hiçbir erkekle görüşmediğimi, normal bir arkadaşım bile olmadığını düşünürdü, akıllı telefon kullanmadığımı düşünürdü. Bi gün

oturdum böyle babama her şeyi anlattım yani. Evliliğimde bir kriz yaşıyordum. Babama, 'Bak ben eşimi böyle böyle 7 yıldır tanıyorum.' falan. Yani dedim ki 'Ya öleceğim burada çıkarıp bir yerime sıkacak ya da normal bir hayat yaşayacağım artık.' (Gülümseyerek) 24 yaşından biraz sonra oldu bu olay ve normale döndü her şey" (Çimçim, Kadın, 26).

"İletişimimiz devam etti. Şöyle söyleyeyim, çok sınırlı, çok az, telefonla görüşme şeklinde. Bazı sorunlar ortaya çıktığında ya da baş gösterdiğinde şey oldu ama ben üniversiteyi bitirdikten sonra babam ağır bir şekilde rahatsızlandı. İkinci eşiyile de boşanma davası açılmış. Ben onun hastalık döneminde hem yanında oldum, onunla birlikte şey yaptım, hani birtakım tedaviler alması gerekiyordu. Onları takip ettim. Ölümünden önce evet" (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Bunun yanı sıra zaten iyi olan ilişkisini halen sürdürebildiği dolayısıyla velayeti alamayan ebeveyninin iyi bir ebeveyn olduğunu düşünen özneler de vardır:

"(Gülümseyerek) Babam, ilk aşkım herhalde ya. [...] Babam mükemmel bi insandır. O doğru. Herkes çok sever. Yani onu tanıyan herkes babama bayılır. O kadar vericidir ki asla almaz, sürekli verir. Yani gönlü, kalbi çok açıktır ama iyi bir baba... Yani mükemmel bi insan, evet iyi bir koca değil, iyi bir koca olmaz ama mükemmel bir arkadaş, mükemmel bir baba" (Kar Küresi, Kadın, 25).

"[...] yani sağlıklı bir iletişim kurduğumuzu düşünüyorum anne-çocuk olarak düşündüğünde. (Düşündükten sonra) Babamla da öyle. [...] İyi bir ebeveyn, 10 üzerinden 9,5. (Düşündükten sonra) Nereden kırabilirim, kıramam 10 üzerinden 10 diyebilirim ya babama. [...] Yani yönlendiren, şey yapan. [...] onun yaptığı işleri yapmaya çalıştığımı düşünüyorum yani farklı kulvarlarda ama evet, yani bir rol model olduğunu düşünüyorum" (Pikachu, Erkek, 23).

Mektup, Bere ve Shen velayeti alamayan ebeveynini; ebeveynliğinden bağımsız bir biçimde bir arkadaş olarak değerlendirirken iyi ve arkadaşçıl ilişkiler kurduklarını ifade etmiştir:

"[...] Babam benim arkadaşımdır, hala öyle yani içeriz, muhabbet ederiz, bi şey danışacaksam danışırım, o bana danışır ama bir karar mercii olmadı yani bunu nasıl demek doğru olur, mesela normalde baba figürü bizim toplumumuzda şeydir ya ben bi şey yapmak isterim, baba yapamazsın der ve yapılmaz o iş mesela. Benim hayatımda hiç böyle bi şey olmadı yani babam en fazla 'Şunu yaparsan başına şu gelebilir.' der, ben de 'Seni ilgilendirmez gelirse benim başıma gelir.' derim. O beni kontrol eder 'İyi misin?', diye bu kadar başka bir etkisi yok yani" (Mektup, Erkek, 25).

“Babamla aramız çok iyi aslında. O da (gülerek) boşanmadan sonra daha iyi oldu benim babamla aram [...] Hatta şimdi kendisi şey diyor, ki ben ondan öyle bi şey beklemedim ama ‘Ben...’ hani ‘...bizim ilişkimizi bi baba kız gibi değil de aynı zamanda bir arkadaş gibi görüyorum.’ falan diye. Böyle dertleşiyoruz falan. [...] Bazen hatta babamın çok ebeveyn mayası olduğunu düşünmüyorum. Yani böyle çok iyi böyle olayları kontrol edebilen, elinde tutabilen bi insan değil açıkçası. (Biraz düşündükten sonra) O yüzden daha böyle akran ilişkisine yakın bir ilişki, daha rahat kuruluyor yani” (Bere, Kadın, 24).

“(Gülerek) Babam da arkadaşım ya benim. Annem kadar yakın mı? (Biraz düşündükten sonra) Ya babamla dolayısıyla daha çok erkek muhabbeti yapabildiğim için daha yakınmış gibi gözüküyor ama tamamen birisi annem birisi babam diye konuştuğumuz konular bazen farklı olabiliyor. [...] Babamla hiç kavga etmedik bu arada. Biz babamla çok yakındır. Bayağı yakındır. Böyle ben babamla, arkadaşım ile konuşuyormuş gibi konuşuyorum. Mesela o, onu bir saygısızlık filan değil, öyle algılamaz mesela. Benim ona bir ettiğim lafi bir davranışımı filan o tanıyor beni yani mesela. [...] Sevmek değil de anlaşmak. Mesela ikisinin de çok seviyorum ama babamla sanırım daha iyi anlaşırız” (Shen, Erkek, 24).

Velayeti alamayan ebeveynle ilişki yapısının sağlıklı bir biçimde sürdürülebilirliği olmasında ebeveynler arasındaki düşmanlığın çocuklara yansıtılmamasının da bir etken olduğu görülmüştür. Alegöz ve diğerleri (2017, akt. Geniş vd., 219, s. 193) boşanma sonrası ebeveynler ve çocuk arasında yeni bir ilişki ve aile düzeni kurulmaktadır. Çocuğun ihtiyaçları gözetilerek velayeti alamayan ebeveynle görüşmesinin düzenli bir biçimde sağlanması, bu görüşmelerin günü, saati konusunda çocuğa bilgi verilmesi (Alegöz vd., 2017, akt. Geniş vd., 219, s. 193), çocuğun diğer ebeveynle görüşmesi konusunda desteklenmesi (Torun, 2016, s. 110) gerekmektedir. Kar Küresi ve Ayıcık, ebeveynler arası düşmanlıklarla ilgili bir örnek olan; velayeti alamayan ebeveynine karşı yapılan manipüle edilme ya da olumsuz ifadelerle doldurulma deneyimlerini yaşamamıştır. Bu da ilişkilerini iyi bir biçimde sürdürebilmelerine ya da en azından bunun için bir imkân sağlanmasına olanaktır:

“Hiç yani dediğim gibi hiç kopmadık. Ben de hiç şey olmadı, biraz da ben bunun ebeveynle alakalı olduğunu düşünüyorum ne annem babama karşı ne babam anneme karşı hiç fişfiklemedi beni. Yani kelimenin tam anlamıyla (gülerek) fişfiklemek hiç yapmadılar. Annem her seferinde işte ‘Senin baban mükemmel bi insan.’. Hala da söyler bunu, çocuğum diye değil gerçekten böyle düşündüğü için” (Kar Küresi, Kadın, 24).

“Ben zaten hani hissettim ‘O senin baban yani ne olursa olsun sonuçta görüşmen lazım.’ dedi ama çok da şey yapmadı kendi fikrime bıraktı ama hani bana söyledi de ‘Görüşmen gerekir, o senin baban.’ gibisinden” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] Ya birkaç defa böyle babamla konuşmayacağım gibi şeylerim olmuştu. Annem, ablamın da zaman zaman olmuştu tabii ki annem işte ‘O sizin babanız.’ gibi bizi daha çok teşvik etti yani” (Dinozor, Kadın, 22).

Velayeti alamayan ebeveyn olan babalarla karşılıklı olarak pasif-agresif bir ilişki içerisinde olunabildiği ve bir şeylerin tam olarak söylenememiş ya da söylenemiyor olmasından kaynaklanarak iletişimde kopmalar yaşandığı görülmüştür. Bu durumun babaların; yabancı, çok tanınmayan ve yanında rahat hissedilemeyen kişi olmasıyla bağlantılı olduğu ve/veya buna neden olduğu düşünülmüştür. Bu noktada etkili olan bir diğer şeyin de bu davranışların babadan öğrenilmiş olması ihtimalidir. Kırılgan, hassas, değersiz olduğunun hissedilmesiyle de bağlantılı küskün tutum ve davranışları özellikle babaların sergilediği görülmüştür. Bunun ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiyi en iyi ihtimalle açık ve sağlıklı bir iletişimden uzaklaştırdığı, en kötü ihtimalle de tamamen iletişimi kopartarak olumsuz etkilediği ifade edilmiştir:

“Babamın iletişim, bence iletişim becerileri kötü. Daha iyi olabilirdi çünkü düşündüğünü aktarmadığı için karşıdaki anlamayınca gereksiz triplere giriyor hani üzüliyor ya da şey yapıyor... [...] Çok tartışma olmaz ama mesela o bana bir trip atabilir ya da bir laf sokabilir alttan. Pasif agresif davranışları var diyeyim ama ben genelde onu beslememeye çalışırım. Hani cevap vermem ya da şey yapmam” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“[...] Mesela okulum bir sene uzadı, bununla ilgili örneğin ya da işte kendi verdiğin fikrin ona uymayınca, bi şey yapmayınca buna sinirlenebiliyor ya da işte hani böyle bir durumda ya şu tavıra bürünüyor ve bu biraz rahatsız ediyor beni işte ‘Zaten ben ne söylesem değerli değil.’ gibi bu biraz, bunun olmasını hiç istemezdim hani. Böyle olmasa ya da sadece bana güvense ya da ben mutlu olduktan sonra yani benim mutlu olacağım şeyle mutlu olmasını çok isterdim. [...] bazen aynı yolu izlemek istemiyorum ve o bunu şey gibi görüyor, o söylediği için sanki onu yapıyormuşum gibi davranıyor. Bunu böyle hissetmesini istemem” (Yapboz, Erkek, 25).

“Daha fazla şeyi söyleyebilmeyi isterdim ona. Söylememe durumu, her şeyi bilmeme durumu benden dolayı bi şey değil. Onun, bazı şeylere hala kaldıramama vs. durumundan dolayı” (Dinozor, Erkek, 22)

“Yani bilmiyorum böyle hiçbi şey söyleyemiyorum karşısında. Asla ağzımı açıp da ‘Sen bize böyle yaptın, şöyle yaptın.’ diyemiyorum. Bilmiyorum o

büyüdüğüm çevreden dolayı mıdır nedir. Annem bile hala der yani ‘O sizin babanız, kötü bi kelime söylemeyin, öyle yapmayın şöyle yapmayın.’. O yüzden sanırım hala içimde bazı şeyler var. Belki rahatlayacağım ama yapamıyorum” (Cesna, Erkek, 27).

Birlikte geçirilen uzun vakitler ve bunun doğrultusunda gelişen yakınlığın velayeti alabilen ebeveyn olan anneyle iyi bir tanışıklığın olmasına neden olduğu görülmüştür. Bunun yanında velayeti alamayan ebeveyn olan babalarının özneleri tanımamalarında ve öznelerin de babalarını tanımamalarında birlikte yaşamamış olmanın etkisi barizdir. Yalnızca çocukluk zamanında birlikte yaşamış ya da vakit geçirmiş olmak, şu anda bu ebeveynle diğer ebeveyne göre daha az görüşüyor olmayı etkilemiştir:

“Ayyyyy bilemedim ki. Babamla en son çok uzun vakit geçirdiğimde küçüktüm ya. Herhalde o yüzden sorulara net cevap veremiyorum çünkü annemle, 18’imden, 14’ümden sonra hep yaşadım. Daha aklım başımdaki zamanda. O yüzden daha hakimim annemle ilişkimize ama babamla tabii ki yine görüşüyoruz, ediyoruz, yine fırsat buldukça gidiyorum. Sürekli telefondaız ama tanır mı ya? Bilmiyorum ki. Bunu sorguladım şu anda beni tanır mı diye. Ya illa ki tanır da annem kadar iyi tanır mı? Annem kadar iyi tanımayabilir evet” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Babamla dersek de babamla da... Ha uzaklıktan dolayı, mesafe var ya şimdi Balıkesir’de o yüzden biraz daha günlük konuşmalar, ‘Nasılsın, iyi misin, bi şeye ihtiyacın var mı?’ o kadar yani. Mesela benim sorunumu bilmez babam, genelde bilmedi zaten genellikle ben annemle görüştüm, konuştum. Yani babam yaşantımı bilmiyor diyebilirim yani. [...] Yani haftada bir konuşsak onunla ya da haftada iki kere konuşsak anlatacağım şey sınırlı. O gün ne yaşadıysak onu anlatabilirim ya da ne yapıyorsam onu anlatabilirim ama bundan 3-4 gün önce yaşadığım şeyi babama dönüp de anlatmam yani çünkü öyle bir iletişimimiz olmadı zaten. [...] Tanımaz yani çünkü bir paylaşım yok yani orada bir kitleniyoruz gerçekten. [...]” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Hayvanlı Yastık aralarındaki fiziksel mesafeden kaynaklanarak sınırlı paylaşımının olduğundan bahsetse de babasının ebeveynliği hakkında olumsuz bir değerlendirme yapamayacağını da söylemiştir:

“Yani paylaştığımız şeyin sayısı çok az. İyi bir baba mı? Yani iyi, şöyle iyi herhangi bir sorunda yanımızda. Yani gerçekten bu maddi-manevi bir sorunda verebileceği her şeyi verir benim için yani onda şüphem yok ama dediğim gibi işte bu ortak paylaşımlarımız az olduğu için bu da ilerleyemiyor bir yere kadar” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Bunun yanı sıra kendisinin velayeti alamayan ebeveynleri özelinde onu tanıyıp tanımadığına yönelik bir sorgulama içerisine giren özneler de bulunmaktadır. Ebeveynlerini tanınamaları durumu yine mesafeden, rahat iletişim kuramamaktan ve aslında tanışmaya fırsat bulamamaktan kaynaklanmıştır:

“Orada bir tartışma olmuştu ama bana hiç kızmamasına rağmen, benimle de küsmüştü. Ya küsmek değil de mesela babamın neden konuşmadığını anlamlandıramıyorum. Ya babamı galiba çok iyi tanımıyor muyum? Şu anda bunu sorguladım. Babam mesela konuşmamıştı ama küsmek konuşmaması da değil. Yani küstüğü için konuşmamak da değil. Yani üzünlüğüyle miydi? Konuşursa kalbimi mi kıracaktı ya da utandı da konuşamadı mı, yüzüme mi bakamadı utandığı için ya bilmiyorum. (Gülerek) Babamı galiba tanıyorum. Şu anda bunu sorguladım” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“[...] şöyle örnek vereceğim: Ben babamın en çok sevdiği renk neydi bilmiyorum. Babam benimkini biliyor mu bilmiyorum çünkü ben onun çocuğuyum. Belki şöyle tutturmuşluğum vardır, ‘İlla sarı olacak, illa mavi olacak.’ Belki oradan beni bilebilir. Ben de babamı tanımıyorum. Yani ne istediğini. (Biraz düşündükten sonra) Yani aile oluyorsun ama tanımıyorsun, ben de onu tanımıyorum, o da beni tanımıyor. Sonuçta hep ayrı değildik, 14 yıldır birlikteydik ama ben hiç merak etmemişim. Ben sonra fark ettim. Babam hangi yemeği daha çok sever, neyi ne yapar. İşte şu konudaki fikri nedir, bilmiyorum. Yeterince tanıma fırsatı olmadı [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Tanıyorum diyemem yani çok iyi tanımıyorum babamın huylarını bilirim, nasıl biri olduğunu, arkadaşlar arasında nasıl olduğunu bilirim ama bunu annemle oranla şey yapamam... Yani nerede, ne yapacağını, benim söylediğim şeye ne tepki vereceğini... Her şeyini bilirim ama mesela bu adam neyden hoşlanır, bu adama mesela hediye alacak olsam ne alırım ya da... Onlar biraz eksik, o da iletişimsizlikten diye tahmin ediyorum” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“(Biraz düşündükten sonra) Bilmiyorum. Çok silik bir karakter. Hiç konuşmuyor, paylaşmıyor. Biraz şey, nasıl desem, hiç tanımaya da çalışmadım aslında. Ne diyeceğimi bilmiyorum yani” (Cesna, Erkek, 27).

Öznelerin velayeti alamayan ebeveynlerini tanımadıklarına yönelik ifadeleri bu ebeveynlerin kişiliğiyle bağlantılı olsa da çoğunlukla ve istemeden de olsa ebeveynlik üzerinden çerçevelenmektedir. Babaların sahip oldukları ancak yeterli düzeyde üstlenemedikleri ebeveynlik rolünün; başka rollerinin yanında daha az iyi ya da kötü bir şekilde yerine getirildiğine yönelik değerlendirme, çevredeki başkaları aracılığıyla yapılabilmektedir:

“Yani babam kişilik olarak zaten normalde insanların falan, arkadaş çevresinin sevdiği bi insandır. Eş olarak ve baba olarak (biraz düşündükten sonra) iyi diyemem o rollerde” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Baba olarak... İnsan olarak çevresine çok iyi bi insan. Başkalarına karşı bana yapmadığını birçok insana yapmıştır. İnsanlar çok sever, sayar, saygı duyar ama bi baba olarak o çok farklı bi şey ya” (Cesna, Erkek, 27).

Öznelerin ebeveynlik becerilerinin değerlendirilmesi noktasında da ebeveynlerle geçirilen vakit ve dolayısıyla tanışıklık durumu etkili olmuştur. Velayeti alamayan ebeveynlerle daha az vakit geçirilmesi, daha az paylaşımın olması karşılıklı tanışıklık düzeyini azaltmaktadır. Bu az tanışıklık durumu; ebeveynin daha az tavsiyesi alınan, daha az sözü dinlenen ve geçerli olan kişi olmasına yol açarak geleneksel ebeveynlik beklentilerine hitap eden durumların gerçekleşmemesine neden olmaktadır.

Sonuçta velayeti alabilen ya da alamayan olması fark etmeksizin boşanma sonrası süreçte ebeveynlerin bir arada bulunmaması ve bir ebeveyninin bir biçimde her zaman daha fazla sorumluluğu üstlenmesi, her iki ebeveyn için de farklı açılardan yıpratıcı bir sürece neden olmuştur. Amato (2000, s. 1272) ebeveynler için; çocukların bakımı için tek başına sorumluluk üstlenme, özellikle velayeti alamamış ebeveyn için çocuklarla bağlantıyı kaybetme, eski eşle çatışmanın sürmesi, sosyal ağ içerisindeki bazı insanlarla bağlantının azalmasına bağlı olarak duygusal destek kaybı, yeni bir yaşam kurma zorunluluğu gibi durumlar söz konusu olmaktadır (Amato, 2000, s. 1272). Bu yaşam olayları ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

3.1.3.2. Ebeveynlerin Arasındaki İlişki “...ben köprü oldum annemle babam arasında. ...bana bağırtıp çağırıyorlardı...”

Ebeveynler arasında boşanma sonrası gelişen ilişkiler, arkadaşlık, bazı ailevi durumlar için iletişime girebilme ya da hiç görüşmeme olmak üzere üç durum üzerinden gerçekleşmektedir. Ebeveynleri; ailevi bir mesele, çocuklarıyla ilgili bir konu ya da hastalık gibi yaşanan olumsuz bir durum haricinde arkadaşıl bir ilişki içerisinde

görüşmeye devam edenlerin aile yapıları benzerlik göstermemektedir. Arkadaşlığın devam ettirilebilmesi farklı nedenlerle devam etmiştir:

“(Gülerek) Şu an yakın arkadaşlar. Şu anda iyiler yani. Yani şöyle oldu babam bize, işte bu nafakayla terbiye etme olayını yapıyordu babam ama böyle bizi görmeye geldiğinde böyle bir perişan halde görmüş. Dank etti sanırım. Her şeyi çok düzgün yapmaya başladı. Annemle iyi bir ilişki kurdu. 5 yıl sonra babam evlendi. Biz bazen babamın eşiyle birlikte annemle de görüşüyoruz. Çok iyi bir ilişki kuruldu yani gerçekten. Şu anda bir problem yok. [...] süreç içinde oldu, pat diye olmadı tabii. Çok düşmanlardı başlarda. Bizim ihtiyaçlarımız sayesinde diyebilirim. (Gülerek) Tabii, aklıma gelince bile şaşırıyorum hatta” (Çimçim, Kadın, 26).

“Ya evet aslında herhangi bir şiddet durumu ya da daha nasıl açıklayayım çok yoğun bir şiddetli geçimsizlik yok aralarında. Hala iletişim halindeler. Yani ara ara özel günlerde falan araştırıyorlar” (Şirin, Erkek, 24).

“Hatta annemle de araları öyle çok kötü olmadı. Tabii kendi aralarında belki olmuştur. Bize hissettirmeyip kavgalı oldular mı diye düşünüyorum. Öyle de olmamıştır, sanmıyorum [...] Hala mesela babamın çoğu şifresi annemle boşandıkları tarihtir filan. [...] Annem babam hakkında bi şey demeyi, bir iş ortamında babam hakkında bi şey demeyi, ‘Eski eşim.’ demeyi, ‘Biz onunla şunu yaptık.’ demekten filan hiç çekinmez yani” (Shen, Erkek, 24).

Ebeveynleri ailevi konular üzerinden bir biçimde görüşen öznelere genel olarak net sınırlı aile yapısı olduğu ve bu duruma katkı sağladığı görülmüştür:

“[...] Hiç yalnız bırakmaz. LYS, üniversite sınavına girerken bile kalktı Rize’den geldi. Annemle birlikte beklediler mesela beni kapıda gibi. Böyle bir araya da gelirler. Özel günlerimde de bir araya gelirler yani. Üniversite mezuniyetimde babam yine geldi annemle beraber izlediler, ettiler. Hiç öyle şeyleri yoktur” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Tabii. Bir halt yediğimde annem genelde babama şikâyet eder. Bahsettiğin buysa hani benim üzerimden görüşürler mi diye. Bunun dışında görüşüp görüşmediklerini bilmiyorum, yoktur muhtemelen” (Pikachu, Erkek, 23).

“[...] Mesela geçtiğimiz aylarda ağabeyim işte bir evlilik durumu söz konusu o yüzden bir araya geldiler. Orada bir mutlu oldum ama mutlu olmak şöyle bir araya geldiler, kavga etmediler, tartışmadılar. Arkadaş olarak belki de iyi olabilirler” (Yapboz, Erkek, 25).

Ebeveynlerin Şu anda görüşmüyor olduğu ifade edilen deneyimlerde, aile içi ilişki yapılanmaları oldukça farklıdır ve ebeveynlerin görüşmeme nedenleri de bu yönde Şekillenmiştir:

“Hiç grŐmediler. İŞte nasıl desem babam anneannemi aradığında, başkaları aracılığıyla” (rgl Bebek, Kadın, 20).

“Yok, hiç. Yani en son ablamın düğünü oldu işte 6-7 yıl önce orada bir yan yana geldiler. Yani böyle, Şeylerde düğün ölüm yan yana gelirler, konuŐmazlar bile. Yani iki yabancı gibiler” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Ebeveynlerinin görüşmesini gerektiren konular aracılığıyla köprü görevi gören ve ebeveynler arasındaki işlevsel olmayan ilişkiye doğrudan maruz kalan Cesna ebeveynlerinin birbirlerine karşı duygularının kendisine yansıtılmıŐ olduğunu ve buna alıŐtıĐını ifade etmiştir:

“[...] Bir de ben köprü oldum annemle babam arasında. Babamın yapması gereken bazı Şeyleri annem bana söylüyordu, ben babama söylüyordum. Babam bana söylüyor, ben ona söylüyorum. Yani ikisi de sanki karşısında kendilerini gryorlarmıŐ gibi. Yani annem babamı görüyor, babam da annemi görüyor gibi bana bağırıp çağırıyorlardı yani. Hala yle geri de ama alıştım artık” (Cesna, Erkek, 27).

Ayrılma ve yaşam deĐiŐikliĐinden ve ebeveynler arası etkileŐimlerdeki deĐiŐikliklerden kaynaklanarak ebeveyn-ocuk etkileŐimlerinde de değişiklikler olabilmektedir. Bunlar ocuğun ebeveynlerle ve sosyal hayatında olan çatışma tepkilerinin biçimi, Őiddetlendirilmesi ve uzunluğu noktasında rol oynamaktadır (Emery, 1982, s. 326-327). Bu örüntülerden doğan durum yabancılaşma için temel olabilecek en belirgin durumlardan biridir.

Baker ve diğerlerinin (2014, s. 11) ifade ettiği üzere bir ebeveynin çocuğunun ya da çocuklarının diğer ebeveyn tarafından kendisine karşı sergilenen olumsuz tutuma ve davranışa yönelik manipüle edildiğine inandığı bir aile dinamiğini tanımlamaktadır. Ebeveynlerin birbirlerine yönelik eleştirilerinin, olumsuz hitaplarının dışlama noktasına gelmesi halinde ebeveyne yabancılaşma sendromuna temel oluşturabileceğinden bahsedilmiştir (Gardner, 2002b, s. 94-95). Ebeveynlerin birbiriyle olan ilişkilerinin, ebeveynlikleri üzerinden birbirini eleştirmesi ya da birbirine karşı bu durumu kullanması

arada kalan çocuğu rahatsız etmektedir. Bu durum, bunu yapan ebeveyne karşı ebeveyn-çocuk rolleri ve ilişkisi çerçevesindeki yapıyı korumanın zorluğuna ve dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkilerinde kopukluğa (katı sınırlara) ya da belirsizliğe (dağınık sınırlara) neden olmaktadır. Bere bununla ilgili bir anısını anlatmaktadır:

“[...] şey bir de bana çok fazla annemden bahsediyordu. Sürekli şikayetleniyordu. Ben de bundan biraz rahatsızım açıkçası. Daha sonra hem fiziksel olarak uzaklaştık. O süreçte de biraz şey oldu yani çok otoriter bi insan değil açıkçası normalde ama o süreçte sanki orada yakalayamadığı(gülerek) otoritesini yakalamaya çalışıyor gibi bir hali vardı. [...] Bir de üstüne şimdi anlıyorum ki işte ‘Sen şey yapmıyor musun, bu kız niye bu saatte dışarıda’ falan demiş. Ben de annemle konuşmasına çok sinirlendim onun için. Şey diye düşündüm yani ‘Şu an burada annem bana bakıyor. Annem dese mesela ne işin var yine bi şey yapmam lazım, açıklama yapmam lazım ama babama şu anda açıklama yapmak zorunda değilim.’ diye düşündüm. Belki bu çok da radikal bi şeydi bilmiyorum ama o zaman öyle düşünmüştüm yani ve böyle baya bir azarlar tonda konuştum babamla o zaman böyle işte 17 yaşındayken falan. ‘Ben...’ dedim, ‘...seninle birlikte yaşamıyorum. O yüzden de eve geliş gidiş saatimi sana hesap vermiyorum. Bir daha annemi ararsan benimle iletişimin kötüleşir, böyle mi olsun istiyorsun?’ falan dedim ve ondan sonra(gülerek) babam gerçekten çok değişti. Çok ilginç dinledi yani gerçekten ondan sonra. [...]” (Bere, Kadın, 24).

Boşanmayla parçalanma sürecindeki ya da sonrasındaki asıl sorun; ebeveynlerin arasındaki çatışmanın, çocukların bakımı ve rehberliği konusunda iş birliği yapma kapasitelerini azaltmasıdır. Ebeveynlik otoritesinin bölünmesi ve ebeveynlerin birbirine saygısının azalması, bu durumu perçinlemektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki değer ve yöntem farklılıkları boşanma veya ayrılıkla beraber tamamen ayrılmış olup aralarındaki farklılıkların ve tutarsızlıkların eskisine göre daha fazla göze çarpması ihtimali doğacaktır (Johnston, 1993, akt. Johnston, 1994, s. 172).

Boşanıldığında 2 yaşında olan Mavi Ayıcık ve 3 yaşında olan Gameboy ebeveynlerinin boşandığı bir hayata doğmuş olup ebeveynlerin birbirini kötülemediğini ve ellerinden geldikçe yaşanan olumsuz süreçleri kendilerine yansıtmadıklarını söylemiştir. İki özne de velayeti alamayan ebeveynine yabancılaşmayı deneyimlemekte olup bu durum, deneyimin “yabancılaştırma” yoluyla olmadığına yönelik işareti de vermektedir: Ek

olarak ebeveynleri boşandığından 12-13 yaşında olan Hayvanlı Yastık da bu durumdan bahsetmiştir:

“Yok annem hiçbir zaman böyle şey yapmadı hani artık böyle ‘Babanla daha az görüşeceksin.’, ‘Şöyle olacak, böyle olacak.’ falan filan gibi şey yapmadı. Öyle bir bana, annem benim yaşımın kaldıramayacağı hiçbir şey yapmadı bana” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“[...] Benim annem de babam da bana bireysel olarak dedi ki ‘O senin annen, o senin baban.’. Yani onun arkasında yaşadıkları şeyler farklı olsa da beni onlar çok etkilemedi. ‘Yok senin baban şöyle, yok senin annen böyle.’ ya böyle şeyleri ben çok duymadım. [...]” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“İki taraf da hiçbir zaman birbirini kötileyerek değil, gitmedi. [...] Yok, babam çok anlatmadı, babamı da kurcaladım bu konuda ama hani annemin, anneannemin... Bir de şey konusunda güveniyorum çünkü hiçbir zaman, özellikle 19-20 yaşına gelene kadarki süreç içerisinde annem boşanma kısmıyla ilgili bana hiçbir detay vermedi. Genel bu ‘Baban böyleydi, şöyleydi, baban gibisin, baban da böyle yapardı.’ gibi kötüleme ne anneannemden ne dedemden ne dayımdan hiçbir zaman gelmedi. Yani aslında sorunlu da olsa sorunsuz ayrıldılar, boşanıldı yani. En işin sonu annem ‘Ne olursa olsun ortada bir çocuk var ve biz ona göre ne olursa olsun arkadaş görünmüyoruz, arkadaş kalmamız gerekiyor.’ şeklinde bitirdi. [...]” (Gameboy, Erkek, 25).

Tam tersi durumun, velayeti alamayan ebeveynle ilişki noktasında ya da en azından velayeti alabilen ebeveyn olan bakışın olumlanmasında etkili olduğu görülmüştür. Gameboy ve Bisiklet’in velayeti alabilen ebeveyninin alamayan ebeveynine, kendisiyle ilgilenmesi üzerine yaptığı tembihler bahsedilen durumu sağlamıştır:

“Biz küçükken çok sık vardı. Annem biraz babamı zorluyordu, (Gülerek) ‘Şu çocuklarla ilgilen, babasın sen babasın, işini yap.’ diye konuşmaları oluyordu. Hatta bir ara ben 16 yaşındayken filan babamın bize gelmişliği filan bile var yani” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] daha çok annemin baskısıyla işte ‘Çocuğun ihtiyacı var, sorumluluğunu, görevini ilgini yapmalısın.’ şeklinde oldu. Öyle çok sık, düzenli bir görüşme yoktu hiçbir zaman” (Gameboy, Erkek, 25).

Ebeveynler arasındaki ilişkinin gelişiminde etkili olan nedenler, ebeveynler arasındaki iletişim sınırlarıyla bağlantılı olarak gelişmiştir. Kuş Tüyü Yastık’ın ebeveynleri arasındaki ilişkinin seyri, velayeti alamayan ebeveyni olan babasıyla kendi ilişkisi için de önemli bir dönüm noktası olan hastalığı ile değişmiştir:

“Yani bizim hikayemiz biraz değişik. [...] babam çok zor durumlara düştü hastalandığında, ekonomik problemleri çok büyüktü. Gidecek yeri yoktu. Ben bakmak üzere babamı annemle yaşadığımız eve getirdim ama ben babamın ölümüne 2 hafta kalan çok rahatsızlanınca, çok ağır bir şekilde. [...] Annem baktı babama ölmeden önce. Babam da yani böyle yürürken annemin kucağına düşüp öldü. [...] Bana göre, Allah’ın sopası var mı yok mu kısmı burası. Allah’ın sopası yok ama eninde sonunda muhtaç ediyor. [...] Çok zor, kötü bir dönemdi. Çok karmaşık yaşadık hepimiz. En ağır annem etkilemişti babamla evliken ama olum etkilenmedi bu süreçten. Böyle şeyler oldu ama hala bazen babamdan sanki evlilermiş gibi konuşur” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Boşanmadan önceki döneme göre ilişkisini daha iyi sürdürebilen ebeveynlerin olduğu da görülmüştür. Ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki gibi işlevsiz iletişim örüntülerinin olduğu ev yaşantısından uzaklaşan ebeveynlerin, kendi aralarındaki ilişkilerin iyileşmesi de söz konusu olabilmektedir. Özellikle Shen’in çekirdek aile üyeleri arasındaki ilişkileri, kendi ifadelerinden anlaşıldığı üzere neredeyse hiç etkilenmemiş gibi devam edebilmiştir:

“(Gülerek) Şu an yakın arkadaşlar. Şu anda iyiler yani. [...]” (Çimçim, Kadın, 26).

“Sürekli kavga ediyorlardı. Şu an olduğu gibi kesinlikle değildi. Şu an olduğu gibi hiçbir dönem hatırlamıyorum ben yani birliktelerken. [...]” (Shen, Erkek, 24).

Minuchin (1974, s. 52-53) aile içerisinde; temelde eş, ebeveyn ve kardeş olmak üzere üç aile alt sisteminin olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu sistemlerin, ailenin işlevselliğini belirleyebilmek ve sürdürebilmek amacıyla ayrı ayrı ve bir araya geldiklerinde üstlendikleri görevler vardır (Minuchin, 1974, s. 53-54; Minuchin ve Fishman, 1981, s. 22). Alt sistemlerin her biri kendi içerisinde sahip olduğu görevleri yerine getirmek üzere çeşitli biçimlerde ilişki örüntüleri geliştirmektedir. Ebeveyn alt sisteminin işlevliğini devam ettirdiği süre boyunca ihtiyaçlar değiştikçe uygun yeni davranış alanlarına yönelik gelişmeleri sağlamasının gerekmekte olduğu ifade edilmektedir (Minuchin, 1974, s. 57). Sonuçta tüm bunların; ebeveynlerin, ebeveyn ve eş alt sistemi çerçevesindeki iletişim örüntülerinin işlevsel olmaması ve bu iki alt sistem arasındaki dengeyi sağlayamamaları ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Boşanma nedeni olan geçimsizlikle kastedilen de aslında bundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ebeveynin çocuklarını koruyan, gözetin

ve ona bir rehber olan ebeveyn üst sistemi rolüyle eş sistemine ait ilişkiyel örüntüler arasındaki dengeyi ayarlamaya çalışması önemli görülmektedir.

3.1.3.3. Aile İçi İlişkiler “Soğutmaya çalıştılar belki. ...Ne olacak başka çocuk aklınla baban yani sonuçta. Niye gitmeyesin ki?”

Bu kategoride, boşanma sonrasındaki geniş aile üyeleriyle çoklu ilişkilerin ve ebeveynlerin yeniden evlenme durumlarının; aile üyelerine ve kişilerin bireysel ilişkilerine nasıl yansıdığına değinilecektir. Her iki ebeveynin ailesiyle de sağlıklı ilişkileri olabildiği de görüle bile farklı ilişki kombinasyonlarının sürdürüldüğü anlaşılmıştır. Aile içi ikili-üçlü ilişki örüntülerinin etkisi şu anda ebeveynlerle ilişkide iletişim sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Öznelerin kök ailelerle, ebeveynlerin kendi aileleriyle ve birbirilerinin ailesiyle olan işlevsiz iletişim örüntüleri; çocuğun ebeveynine yabancılaşması bağlamında önem arz etmektedir. Öncelikle; öznelerin akrabalarıyla olan kişisel ilişkileri, ebeveynleriyle ilişkileriyle bağlantılıdır:

“Ya biz korkuyorduk aslında babaannemden, çekiniyorduk, o yüzden görüşmiyorduk. Biz istemiyorduk. Bir de annem falan da göndermiyordu zaten, böyle oldu. Annemin göndermeme sebebi (biraz düşündükten sonra) sanırım şuydu, (gülerek) şu an aklımın yettiği kadar cevap vereceğim, babamın bizi doldurması mı diyeyim artık buydu herhalde. Çok bilmiyorum yani” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Yani artık bana ne anlattılarsa muhtemelen bana bi şey söylediler, ben de babamdan soğudum. Soğutmaya çalıştılar belki. Öyledir diye düşünüyorum. Ne olacak başka çocuk aklınla baban yani sonuçta. Niye gitmeyesin ki? [...] Ya aslında önceden üniversiteye kadar en azından etkilendiğimi düşünüyordum. Sonra dedim ki ‘Tamam insanların söylemleri olabilir tabii ki düşünceleri olacak ama o benim babam yani. Benim görmem lazım, kendim tanımam lazım.’ ama işte o zamana kadar zaten olan olmuş, ben ısınmamışım, gelmişim 18, 19 yaşına. Hissedemedim yani o sıcaklığı. Aslında önyargılı tabii ki yaklaştım, sonra önyargımı çok kırmaya çalıştım [...]” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Ebeveynle ilişki için önemli olan bir diğer durum, yukarıda da bahsedildiği gibi; ebeveynlerin birbirilerinin kök ailesiyle ve kendi kök aileleriyle olan ilişkileridir. Velayeti alabilen ebeveynleri olan annelerinin akrabalarıyla iyi bir ilişkisi olan ancak şu anda eskisine göre daha az iletişim içerisinde olduğu ya da daha olumsuz bir ilişkiyi

sürdüğü görülen Dondurma ve Pikachu, annelerinin kurdukları ilişkilerden etkilenmiştir:

“Boşanma sonrasında (biraz düşündükten sonra) boşanma sonrasında şey oldu yani dayılarımla sıkıntı oldu ama boşanmadan kaynaklı değil yani ailevi meseleler. Aslında boşandıktan sonra yani mesela şu an daha çok uzaklaştım akrabalarından, annemin akrabalarından” (Dondurma, Kadın, 25).

“Ya olmaya çalıştıklarını düşünüyorum ama (biraz düşündükten sonra) iyilerdi. Severler de beni, ben de onları severdim, birkaçı hariç. Yani... [...] Çekirdek ailemle ilgili. Şu anda dedeme annem bakıyor. O meselelerden mesela o en büyük 2 dayımla çok görüşmüyorum, ya onlar görüşmüyor daha doğrusu. Bakım konusuyla ilgili o meseleler. Ya annem sevmediği için ben sevmiyorum gibi bir durum var” (Pikachu, Erkek, 23).

Hayvanlı Yastık’ın deneyiminde ise babanın kendi ailesiyle ilişkilerinin iyi olmaması dolayısıyla çocuklarının da bu aile üyeleriyle ilişkilerinin gelişmemiş olması söz konusudur:

“Babaminkilerle biraz daha az ama şöyle, Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşıyorlar. O bağ biraz daha kopuk amcamı ararım. O kadar yani. Amcamı ararım, sevdiğimi ararım aslında. Bir amca var, biri vefat etti, bir halam var, diğeri de zaten yok, yurt dışında. Ya çok ama anne tarafının kardeşleriyle olan ilişkileri daha iyi, o yüzden ben de daha yakınım” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Ebeveynlerin kendi aileleriyle ilişkilerinin yanı sıra velayeti alamayan ebeveynle çocuk arasındaki ilişkinin, bu ebeveynin kök ailesiyle ilişkiye de yansıdığı görülmüştür. Gardner (2001, s. 1)’in ebeveyn yabancılaştırma sendromunun belirtilerinden biri olarak tanımladığı şekilde “hedefteki ebeveynin geniş ailesine karşı yayılan kin ve nefret duyguları”nı yansıtan özneler de olmuştur. Mavi Ayıcık ve Bisiklet velayeti alamayan ebeveyni olan babasıyla olan olumsuz ilişki yapısı nedeniyle babasını ailesinden bağımsız değerlendirememiştir. Benzer şekilde babasının ailesiyle de ilişkisinin olumsuz bir yapısının olduğundan bahsetmişlerdir:

“[...] babaannem var, babaannemle açıkçası biraz kıyamadığım... Kıyamadığım için demek doğru değil, kıyamamak da değil, bunu bi insan için kullanmak benim için üzücü ama acıdığım için görüşüyorum. Beni çok

seviyor ama ben ona oğlundan dolayı çok sıcak bakamıyorum” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23)

“Türkiye-Ermenistan ya da Türkiye-Yunanistan diyebilirim. Ortada aktif bi şey yok ama nasıl diyeyim ortada bi gariplik var. Mesela şu an bile çözemiyorum yani. Küçükken de böyleydi. Yine dedemlere ara sıra gidiyorduk da onunla da sanki komşu çocuğu geliyormuş ya da ben komşuya gidiyormuşum gibi bi his vardı o dönemlerde. Özellikle babaannemle de görüşürdük ama onlar dediğim gibi baba tarafım garip. Dedem o da işte mesleki anlamda cidden başarılı bir baba tarafım varama insani taraftan çok garipler yani” (Bisiklet, Erkek, 26)

Ayıcık ve Şirin ise babalarının akrabalarıyla kişisel nedenler dolayısıyla annesinin akrabalarına göre daha az yakın ilişkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu durumda da babalarıyla ilişkilerinin bağlantısı olduğu düşünülmüştür:

“Babamın akrabaları ile görüşmüyorum ama Çorum'da yaşıyorlar, babaannemle en son yıllar önce babamla görüştüğüm dönemde görüştüm, hala görüşmüyorum. Hani hiç görmedim, nasıldır, aramadım, konuşmadım babamın akrabalarıyla konuşmuyorum öyle. Anneminkilerle konuşuyorum bir tek. Ya babam bana söylüyor ama ya benim için hani lafta değil icraattedir. Yani görüşmek istersen ararsın bir telefonla bence ona bakıyor yani. Babam söylüyor ‘Görüşmek istiyor onlar, seni özlediler.’ falan gibisinden ama ben inanmıyorum açıkçası” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Kişisel. Yani iyi, hepsi çok iyi insanlar ama bi şey, kültür farkı olduğunu düşünüyorum. Konuştuğumuz konuşmalarda ilk 30 dakikada çok güzel, birbirimize karşı bir sevgi, saygı mutlaka var hani bunu hissettiriyorlar da her defasında çok misafirperver davranıyorlar ama böyle, farklı hissediyorum onların yanında ya ben annemin akrabalarının yanındaki iletişim gibi hiç değil. Hep aynı muhabbetler, ‘Bugün ne yaptın, bugün ne yedin?’ gibi konuşmalar hep orası. Burada ama bayağı hayata dair konuşmalar...” (Şirin, Erkek, 24).

Ebeveynle ilişkinin iyi olmamasına rağmen akrabalarla ilişkinin iyi olduğu durumlar da vardır. Cesna'nın babasıyla ilişkisi katı (kopuk) olmasına rağmen babasının ailesiyle ilişkisi oldukça iyidir; öyle ki babaannesi ve dedesiyle yaşamaktadır. Bu durumun da yine iletişim sınırlarıyla bağlantılı bireysel ilişki yapıları doğrultusunda geliştiği düşünülmektedir:

“Şöyle, ben annemde de kaldım. Ondan sonra da babaannemin yanına geçtim, babaannemle kalıyorum” (Cesna, Erkek, 27).

Tıpkı bunun gibi annesiyle ilişkisi iyi olmamasına rağmen annesinin akrabalarıyla iyi bir ilişkisi olan Örgülü Bebek ise bununla ilgili şunları söylemiştir:

“Ben kendilerini (annemin akrabalarını) çok seviyorum. Annemden daha çok seviyorum çünkü daha çok yakınlar bize. Biz işte her sene yazın Gaziantep’e gidiyoruz. Onlarla aramızdaki bağ kopmadı. İyi yani kötü değil onlarla aramız” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Çoğunlukla tüm süreç boyunca yalnızca annelerin akrabalarıyla iyi bir ilişkinin bulunması durumu da yaşanmıştır. Babaların akrabalarıyla her iki dönemde de ilişkilerin çok iyi olmaması durumunda etkili olan, babaların aile üyelerinin annelere karşı olumsuz davranışları ve bu doğrultuda oluşan kişisel kanaatlerdir:

“(Biraz düşündükten sonra) Halalarım. Her zaman halalarımı suçladım çünkü aslında onlar olmasa annemle babam çok mutlu bir evlilik yaşıyormuş çünkü ikisi de birbirini seviyormuş, severek evlenmişler zaten ama işte halalarımın yaptıkları, işte onların... Ya şu yaşma geldim hala onları suçlarım. Annemle babam direktmezse ‘Onlar senin halaların, şey yapma.’ diye direktmezse yüzlerine affedersin tükürüğümü atmam. Hiçbirini sevmem bir tırnağım kadar [...] Şu benim çok kanıma dokunuyor: Şu anda hepsi evli. Hepsinin çoluğu çocuğu var. Hepsi hayatlarında çok mutlu. Yani bu durumu kabullenmek istemiyorum. Tabii ki kimseye beddua etmiyorum, herkes mutlu olsun, herkes kendi hayatını yaşasın ama keşke onlar da böyle düşünseydi. İki seveni ayırmak, bir çocuğu, üç yaşındaki bir çocuğu annesinden, babasından ayırmak ve onu hayatı boyu böyle bir hayata iteklemek çok günah. [...] Bunu düşündükçe çok sinirleniyorum, kabullenmek istemiyorum. Yani onların bu mutluluğunu da kabullenmek istemiyorum ama yapacak da bi şey yok. Olacağı varmış” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“[...] babam tarafından hiçbir akrabamla görüşmüyorum şu an, bir tanesiyle bile. Hem kişisel ilişkilerimiz onlarla olan hem de aileme karşı göstermiş oldukları tavır yüzünden. Aslında annem ve babamın tartışmalarında yaşadıkları bir sürü problemde baba tarafından akrabalarımın çok büyük rolü var. [...] Anneme zulüm ettiler diyebilirim” (Hamamböceği Erkek, 25).

Akrabalarla boşanma öncesinde de sonrasında da iyi bir ilişkinin olmamasındaki temel neden, kök ailelerin özneleri ve velayeti alabilen ebeveynlerini yalnız bırakışı ya da

boşanma sonrası yaşantıda birlikte yaşamaya başlamış olmalarından kaynaklanan ilişkiyel yıpranmalardır:

“Anneannemle pek anlaşamıyorduk zaten biz. Anneannem bizi aynı evde istemiyordu. O sürede işte annem çok tartışma yaşadı evde beni istemiyorsunuz falan diye ve annemin anneannesinin evi vardı ama kömürlük gibiydi. Biz sonra, annem sinirle bizi oraya taşıdı. Biz o evde kaldık zaten uzun süre. O süre zarfında evet zorluk yaşandı çünkü hani istemeyen, mesela yan tarafımızda dayımlar var, aşağıımızda anneanneler var. İki taraf da bizi istemediği için biz biraz zorlandık yani” (Pusulula, Kadın, 22).

“Annemin akrabalarıyla görüşüyoruz şu an ama tabii ki hiçbir zaman böyle sevgi dolu yani böyle içim ısınarak içim alarak değil tabii ki. [...] Ben baba tarafıyla çok çok uzun yıllar sonra görüşmeye başladım. O da belli bir kısmıyla görüşmeye başladım. Yine anne tarafıyla görüşüyordum ama baba tarafıyla kesinlikle görüşmüyordum. Yani dedem, babaannem, halalarım, amcalarım hiçbir şekilde sahip çıkmadıkları için hepsine ayrı bir kırgınlık vardı” (Kedi, Kadın, 33).

Akrabalarla olan ilişkilerin yanı sıra ebeveynlerle ilişkiler, ebeveynlerin yeniden evlendiği kişilerle ilişkilerle de bağlantılıdır. Kelly ve Johnston (2001), ebeveynlerin tekrar evlenme durumlarının çocuğun ebeveyniyle ilişkisine ve bağlantılı olarak yabancılaşmaya etkisi olduğunu belirtmektedir. Bazı öznelerin yeniden evlenen velayeti alamayan ebeveyni; 2. evliliğini, anneleriyle evliyken birlikte oldukları kadınla yapmıştır. Çoğu öznenin ise velayeti alamayan ebeveyni 2. kez bu durumdan bağımsız olarak evlenmiştir. Bu durumlar öznenin bazılarında şu anki hayatları için sorun oluşturmuyor ve babalarıyla görüşmelerine de engel olmuyorken; bazıları için şu anki hayatları için sorun oluşturma da ebeveynlerine karşı tutum ve davranışların belirlemesine neden olan bir etken haline gelmektedir. Velayeti alamayan ebeveynleriyle ilişkilerinin kopukluğunda, ebeveynlerinin yeni kurmuş oldukları ilişkilerin etkisi olduğunu düşünen Ayıcık, Bisiklet, Hamamböceği ve Gameboy bir yandan da buna saygı duymaktadır. Bu özneler ebeveynleriyle görüşmüyor ya da görüşemiyor olmalarını gerekçelendirebilmektedir:

“Sonrasında zaten çocuğu falan oldu, başka biriyle evlendi, çocuk sahibi oldu tekrardan (biraz düşündükten sonra) onlarla çok ilgilendi ve benimle görüşmek istemediğini düşündüm” (Ayıcık, Kadın, 20).

“O yeni evlilik yaptıktan sonra evlenmiş olduğu kadın bizi birer tehdit olarak gördü herhalde. Bu yüzden görüşme sıklıklarımız ve şeylerimiz çok düşüktü. Özellikle evlenmeden önceki zamanlarında çok daha fazla görüşüyorduk diyebilirim. [...] Muhtemelen şu an evli olmuş olduğu kadınla aynı evde olduğu, çocukla da aynı evde kalmış olduğu için bu kadar fazla ilgilenmek durumunda hissediyor diye hissediyorum kendisini” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] Şunun farkındayım. Onun içinde bi şeyler var. Mesela hep bağlama çalmak istemiş filan ama bir türlü ilgilenememiş bununla hayati şeylerden dolayı. Beraber bi şey yapmak fikri de aslında var onun içinde ama zor biraz artık. Üç çocuk ve bir eş. Onlarla ilgilenmek zorunda şu an falan” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Velayeti alamayan ebeveynlerin bir başkasıyla olan ilişkisi; ebeveynler arasındaki ilişkinin, velayeti alabilen ebeveynin ve/veya bunlar aracılığıyla öznelerin yıpranmasına kaynaklık etmiştir. Özneler velayeti alabilen ebeveynle ilişkileri çok bağlı bir yapıya sahip olunca söz konusu durumdan etkilenmişlerdir. Bu nedenle öznelerin büyük kısmının, velayeti alamayan ebeveynin yeni evlendiği kişiyle herhangi bir ilişkisi yoktur ya da yüzeysel bir ilişkisi vardır:

“Babamınki (biraz düşündükten sonra) eşini tanyordum ama böyle bir arkadaş çevresinde 1-2 kez görmüştüm. Çok bi ilişkim olmamıştı. Sadece bir tanışma olmuştu. Onun dışında babam da bir anda ‘Evlendik.’ gibi oldu. O daha böyle beklenmedik bi şey gibi oldu” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

Dolayısıyla bu durum, boşanma öncesinde de zaten çok da sağlam bir ilişki temeli olmayan velayeti alamayan ebeveynle ebeveyn-çocuk ilişkisini de olumsuz yönde etkilemiştir:

“Orada kalıyordum, orada bana bir oda veriyorlardı eyvallah ama bir arkadaşım da kalıyormuş gibi bile hissetmiyorum, dostumu geçtim, bir arkadaşım da kalıyormuş gibi bile hissetmiyorum hani böyle tanımadığın bi insanın ya da böyle işte tanıdığım ama çok haz etmediğim bi insanın evinde bir arkadaşımın hatırına kalıyormuşsun da sabah olsun da gitsek diye bekliyormuşum gibi bir hayat yaşıyordun.” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23)

Velayeti alamayan ebeveyninin evlendiği kişiyle görüşme durumu, şu anki hayatı için sorun oluşturmayan Elif Bebek (Kadın, 25) ve Kar Küresi'nin velayeti alamamış ebeveyniyle ilişkileri de iyi bir düzeydedir:

“[...] Bunu ben de garip karşıyorum. Sonra babam evlendi. Tanıştığım biri var dedi. Tanıştırdı, zaten gelip gidiyordu bize. Sonra nişanlandılar. O sırada çok iyiydi aramız. Dediğim gibi ben çok sık hastalanıyordum. Kadın, A. Abla diyeyim, babamın eşinin adı, A. Abla sürekli, o zaman nişanlılardı, geliyordu bize, bana bakıyordu. Ondan sonra işte ne bileyim yemeğimi yapıyordu, banyomu yaptırıyordu. Yani çok iyiydi aramız ve ilişkimiz de güzel gidiyordu. [...]” (Kar Küresi, Kadın, 25).

Velayeti alamayan babayla ilişki, babanın başkasıyla evlenmesinden kaynaklanarak başlarda olumsuz etkilenebilmiştir. Babasının bir başkasıyla evlenmesinden ilk başta olumsuz etkilenip sonra babasıyla ilişkisinin seyrine göre evlendiği kişiyle de ilişkisini iyi olarak tanımlayan Çimçim bu durumu yaşamıştır:

“[...] Sonra babam evlendiğinde böyle bir sarsıldım ben. Onu çok kaldıramadım açıkçası ama aslında boşanmanın net etkilerini o zaman gördüm. [...] babam evlenince onun evine gidince ‘Aa evet benim annem babam boşanmış.’ oldu. [...] Çok üzüldüm. Annemle babamın ayrı olmasından ziyade birinin annemin yerini alıyor olması... Anneme saldırı gibi hissettim bunu. Bana falan değil de anneme yapılmış bir haksızlık gibi. Biraz da babamı böyle ona çok iyi davranırken görmek, anneme yaptıklarını bilen biri olarak. Benim annemin ne eksigi vardı düşüncesi oluştu. Adaletsizlik düşüncesi oluştu. [...] Babamın eşiyile de çok iyiyim ben. Babamla da iyiyim çok şükür şu anda” (Çimçim, Kadın, 26).

Aktaş (2011, s. 40-43)’ın ifade ettiği üzere; velayeti alabilen ebeveynin evlenmesi durumunda, çocuğun hayatına giren üvey anneye veya babaya da sağlaması beklenen uyum, boşanma sonrası yaşantıya uyumunu belirlemektedir. Çünkü çocuğun yeni gelen kişiyle birlikte, kendisini sosyal çevresi içinde nasıl hissettiği ve güvende olduğunu algıladığı bir ortamın olup olmadığıyla psikolojik durumu etkilenmektedir (Aktaş, 2011, s. 40-43). Bu durum da her iki ebeveynle önceki ilişki yapılarıyla da bağlantılı olarak ilişkileri etkileyecektir. Velayeti alabilen ebeveynin bir başkasıyla evlenmesi ya da ilişki yaşaması durumunda dört farklı ilişki seyrine sahip olunması söz konusudur. Kar Küresi babasıyla oldukça iyi bir ilişkisi olmasından dolayı velayeti alabilmiş ebeveyni olan annesinin yeniden evlendiği kişiyle olan ilişkisinde, ebeveyn-çocuk ilişkisiyle ilgili bir beklentisinin olmadığı görülmüştür:

“[...] İşte annemin evliliğinde de eşiyile pek anlaşıyordum. Anlaşamama sebebim beni sevmemesi değil, beni çok sevmesiydi. Benim ona ‘baba’

dememi bekliyordu. Onu babam yerine koymamı bekliyordu. [...] Ben bunu yapamazdım. Sonuçta benim bir babam var. Benim bir babam var ve ben babamı çok seviyorum. Bir babaya ihtiyacım yok benim. Bu yüzden mesela çok geriliyorduk, çok istiyordu bunu. [...] hiç de o gerginliğe rağmen ağzımı açmazdım, annem arada kalmasın diye. Bi gün artık canıma tak ettiği bi gün, üniversiteye hazırlandığım seneydi, LYS'ye hazırlanıyordum. [...] Annemle alakalı bi şey söyledi. Ben de çok sinirlendim ama yine sinirimi yuttum, dedim ki 'Neyse bi şey demeyeyim, tatsızlık çıkmasın.'. Gayet kibar yollu bi şey söyledim ama o onu yanlış anladı, benim ona sinirlendiğimi, benim ona bağırduğumu, saygısızlık ettiğimi düşündü, köpürdü. [...] O köpürünce annem de sen misin dedi benim çocuğuma bağırın, 'Benim çocuğuma kimse bağıramaz.' dedi. Biz o gün evden çıktık. Yani çok hızlı gelişti. 'Kimse benim çocuğuma bağıramaz, benim çocuğum her şeyden kıymetli.' dedi ve gittik yani" (Kar Küresi, Kadın, 25).

Babalarla katı (kopuk) ve yabancılaşma bağlamında bir ilişki yapısı olduğunda velayeti alabilen ebeveynlerin evlendiği kişilerle iyi ilişkiler kurulabilmiştir. Bu kişiler biyolojik babalardan daha önde tutulan ve gerçek anlamda babalığın görüldüğü kişiler olmuşlardır. Buse Bebek ve Gameboy annesinin 2. kez evlendiği kişiyle olan ilişkisi bu şekildedir:

"Yani tabii ki herkesin aklında bi şeyler oluyor, bir acabası oluyor ama gördüğüm ilk andan itibaren o kadar tatlı, o kadar sıcak yaklaştı ki böyle kendi biyolojik babamın yokluğunu hissetmedim. Yani hala da hissetmiyorum. [...] Çok iyi bir baba. Ben çok seviyorum. Gerçekten kafamdaki baba figürünü doldurduğu için belki de ben biyolojik babama karşı böyle hissediyorum" (Buse Bebek, Kadın, 22).

"Kendisine karşı dediğim gibi aslında onun yokluğunu ve aslında ideal bir baba olmadığını ufak yaşta kabullendiğim için aslında belli bir aşağı yukarı. Bir de şöyle bir şansım var, size görüşme öncesinde de söyledim, ben aşağı yukarı ortaokul, daha doğrusu ne ortaokulu 3. sınıftan beri aslında manevi babamlayım. Kendisi çevremde her zaman. Son 13-14 yıldır da birlikte yaşıyoruz. Yani annemle evlendiler, ettiler. Ondan, o evlenmelerinden önce bir iki buçuk üç yıldır bir birliktelikleri vardı, yine hep hayatımdaydı. Zaten o baba arayışını, dürtüsünü, ben zaten çok rahat bir şekilde kapattım kendisiyle" (Gameboy, Erkek, 25).

Bir başka deneyim ebeveynle ilişkinin, yeni evlilikle olumsuz etkilenmesidir. Hamamböceği'nin ise velayeti alabilen ebeveyni olan annesiyle birlikte olduğu kişiden dolayı annesiyle ilişkisinde olumsuz örüntüler oluşmuştur:

“[...] Sonra adamın ismi Ü. bu arada. ‘Ü. seni istemiyor.’ demeye başladı annem bir anda. ‘Bu evde seni istemiyor.’ demeye başladı. ‘Nasıl istemiyor?’ bilmem ne, ‘Sen hiçbi şey demiyor musun bu konu hakkında.’ filan tarzında çünkü garip geliyor yani annem ‘Adam seni istemiyor.’ diyor ve bi şey demiyor sonra ‘Oğlunsun sen benim. İstemezse istemesin.’ gibi moralimi filan düzeltmiyor. Ben de evden çıktım gittim ama öncesinde adamlarla konuştum. Annemle gelip ‘Sen beni evde istemiyormuşsun, niye istemiyorsun, ne yaptım ben sana?’ filan dedim. O da bana dedi ki ‘Ben öyle bi şey demedim.’. Sonra annem de işte ‘Sen böyle böyle aramızı bozdun?’ bir anda delirdi. Ben de gittim evden” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Ebeveynlerinin diğer evliliklerinden doğmuş çocuklarıyla olan ilişkileri de doğrudan ebeveynleriyle ilişkilerine bağlıdır yani ebeveynlerin başka evliliklerinden doğan kardeşlerle olan ilişkiler ebeveynlerle olan ilişkilerle paralel bir seyirdedir. Kar Küresi ve Çimçim ebeveynleriyle olduğu gibi onların diğer evliliklerinden olan çocuklarıyla da ilişkisi iyi olan öznelerdendir:

“[...] Sonra kardeşim olacağım zaman, kardeş de istiyordum bu arada. Her şeyi kabullendim bari kardeşi kıskan. Kardeşe bi şey yap. O da yok. O da olmadı bende garip bir şekilde. İşte A. Ablayla konuşuyorduk o zaman evlenmişlerdi. Ben hep kardeş fikrine çok sıcaktım. İşte kardeşim olacak diye seviniyorum, bilmem ne. Sonra yaz tatiliydi ben annemin yanına gelmiştim Ankara’ya. A. Abla aramıştı beni. Ondan sonra işte ben de açtım telefonu falan. Sonra dedi ki ‘E...’ dedi, ‘...bir haberim var ilk sana söylüyorum.’ dedi. “Daha babana bile söylemedim.” demişti. İşte o gün kardeşim olacağını ilk bana söylemişti yani. Babama bile söylemeden daha bana söylemişti. (Gülerek) Çok sevinmiştim, ne kadar sevdiğimi anlatamam. Dönüşte kardeşime hediyeler almıştım. [...]” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Çok iyi. Öz kardeşimden daha çok seviyorum diyebilirim. (Gülerek ve sevecen bir şekilde) İnanın ağabeyim de onu daha çok seviyordur. Çok tatlı bi insan çünkü” (Çimçim, Kadın, 26).

Aile Fotoğrafları ve Mayıs Sıkıntısı ise bu durumun tersini yaşamaktadır. Mayıs Sıkıntısı’nın annesiyle yalnızca bir kere görüşmüş olduğu şu anda annesiyle hiçbir iletişimi olmadığı bilinmektedir ancak annesinin ilk evliliğinden olan çocuğuyla ilişkisi daha iyi görünmekte ve görüştükleri anlaşılmaktadır. Bu durumda da yine iletişimin nasıl kurulduğu noktası ve ek olarak kişiler arasında aile sistemine yönelik rol tanımlamasının olmayışıdır. Bunun gibi Aile Fotoğrafları’nın babasının diğer çocuğuyla olan ilişkisi babasıyla olan ilişkisinden daha iyidir:

“Gayet iyi ama tabii o doğduğundan bir yıl sonra ben yurt dışına taşındım. Onun hayatında çok fiziksel bi şeyim yok, varlığım yok ama artık 13 yaşında telefon kullanabiliyor. Şimdi ilişkimiz daha sık olmaya başladı çünkü yazabiliyor. Konuşabiliyoruz. [...] Kardeşimle sık konuşuyorum ama babamla iki haftada bir filan iletişim kuruyorum” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

Bir başka ilişki biçimi ise babaların diğer evliliklerinden olan çocuklarla görüşme konusunda esasen sorun olmamasına rağmen babalarla olan ilişkiler doğrultusunda onun yeni evliliğine bakışın, bu ilişkiye de yön vermesidir:

“O çocuk da 10 yaşında. Benlik hiçbir sorun yok. 4-5 kere görmüşlüğüm var da. Çocukla, kadının bizden korkusundan ötürü buluşamıyoruz. Sanki çünkü... Babam aldatmış olduğu kadınla evlendi ve kadının bu korkusu çok normal herhalde. (Gülerek) Gidip çocuğu yiyeceğiz zannediyor herhalde” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] mesela atıyorum bu kadının çocuğu mesela beni arıyordu, ‘Ağabey bayramın kutlu olsun, şöyle olsun, böyle olsun.’ vesaire işte. Ben diyordum, ‘Ha iyi, geleceğim edeceğim.’ falan sonra şeyi fark ediyordum yani, bi arkadaşına mesela gidiyordum... Orada kalıyordum, orada bana bi oda veriyorlardı eyvallah ama bir arkadaşım da kalıyormuş gibi bile hissetmiyorum, dostumu geçtim, bir arkadaşım da kalıyormuş gibi bile hissetmiyorum hani böyle tanımadığın bi insanın ya da böyle işte tanıdığım ama çok haz etmediğim bi insanın evinde bir arkadaşımın hatırına kalıyormuşsun da sabah olsun da gitsek diye bekliyormuşum gibi bir hayat yaşıyordu” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Ebeveynleriyle iletişim örüntüleri ve bunlar doğrultusunda ya da bunları oluşturan aile içi ilişki kalıpları, öznelerin ebeveynlerinin hayatlarında yeni birilerinin olması ve/veya evlenmeleri konusundaki görüşlerini de etkilemiştir. Mektup ve Dinozor gibi özellikle annelerin kendi yollarını çizmelerini ve bunu yaşayabilmesini istediğini dile getirenler bulunmaktadır:

“Tabii tabii ikisinin de annemin de babamın da isterim. Ya babam bir ara bir evlilik sürecine girdi, olmadı. Babamın hayatında hep böyle kadın arkadaşları oluyordu o ilişki yaşamaya devam etti. Annem, garibim, hiç babamdan sonra ne bir flört ettiği biri ile ne bir sevgili oldu, hiçbi şey olmadı yani o kapattı tamamen kendini. Üzülürüm çünkü artık yaşlanıyorlar da ikisinin de eksik duyguları var, bir süre sonra birilerine ihtiyaç duyacak yaşlara gelecekler, hareket kabiliyetleri azalıyor, ben çok isterdim ikisinin evlenmelerini yani” (Mektup, Erkek, 25).

“İsterdim açıkçası. Yani annemin de bi ilişkisi olmuştu bi ara, daha sonra kısa bir süre kavgalyken ilişkisi olduğu kişi vefat etti. Bi daha da çok öyle bi şeye yeltenmedi zaten” (Dinozor, Erkek, 22).

Yine ebeveynlerinin yeniden evlenmesi durumuna ya da evlenme ihtimaline karşı tutumu oldukça destekleyici hatta teşvik edici düzeyde olan öznelerden Ayıcık ve Bisiklet de yeniden evlilik kararının kendilerine bildirilmesiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Şöyle annem evlenmeden önce zaten teklif geldikten sonra bana geldi dedi ki kızım böyle böyle. (Biraz düşündükten sonra) ‘Ben...’ dedi ‘...böyle bir durum var, eğer evlenmemi istemezsen kesinlikle evlenmem senin düşüncen benim için çok önemli.’ demişti. Ben de şu cümleyi söyledim ‘Anne...’ dedim ‘...ben ileride bi gün üniversiteye gittiğim zaman senin tek kalmanı asla istemem. Senin tek başına olmanı asla istemem, her zaman yanında sana destek olacak senin yanında duracak, ileride yaşlandığında da yanında olacak birisi olsun isterim hep.’ demiştim. Ben ‘Her zaman yanında kalacak birisi olsun.’ demiştim [...]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] biz küçükken asla başka biriyle evlenme fikrini kendisi istemiyordu. ‘Benim iki tane erkek çocuğum var, bir de üvey baba mı getireceğim.’ fikrindeydi. İkinci defa evlendiğinde zaten ben 19-20 yaşında mı neydim. Geldi bize sordu. Biz ‘Tabii ki de evlenin tabii, bu hayat yalnız mı geçer.’ dedik. [...]” (Bisiklet, Erkek, 26).

Ebeveynlerinin, mutlu olacakları birileriyle ilişki kurmaları ya da evlenmeleri noktasında destekleyenlerin yanı sıra farklı nedenler doğrultusunda “rahatsızlık duymak, istememek, hayal edememek” gibi düşünce ve duygularla yeniden evlenmelerine olumsuz ya da olumsuzu yakın tutumu olan ve ebeveynleri henüz yeniden evlenmemiş özneler de vardır. Hepsi erkek olan Yapboz, Hayvanlı Yastık, Şirin ve Cesna özellikle annelerinin yeniden evlenmesiyle ilgili düşüncelerinin daha katı olduğu görülmüştür:

“Evlenmelerini (biraz düşündükten sonra) ya çok ist... Yani bilmiyorum ya, hani şu an hiç öyle bi şeye denk gelmediğim için şu an istemezdim ama belki de böyle iyi yani onlara da iyi gelecek bi insanla evlenseler mutlu olurdum ama ama denk gelmediği için aklımda çok şey yapamıyorum, tam oturtamıyorum, hayal edemiyorum. [...] (Gülerek) Bilmiyorum bu cinsiyetçiliğe giriyor mu ne oluyor ama annemin evlenmesini istemem. Yani erkek evlat koruyuculuğu olabilir yani o öyle, başka dışarıdan bir erkeğin gelmesi beni rahatsız edebilir sanırım” (Yapboz, Erkek, 25).

“[...] Ya düğün olayı benim canımı sıkar açıkçası. Yani ister istemez. Ya o anı görmemek daha iyi öyle söyleyebilirim ama hayatlarında birileri olursa kendileri için olur zaten, ona da karışmam. [...] Babamın da hayatında biri vardı. Ya bunlar sorun değil, insanların ihtiyacı olabiliyor, ya bu medeni bir şekilde düşünürsem her ikisinin de hayatında biri olabilir. Oldu, bitti ama o düğün olayı beni bir bu durumdan soğutur. [...] Yani ‘Ne gerek var?’ derim çünkü babamın hayatındaki kişi yaklaşık 6-7-8 belki... O zaman uzun zamandır var, yani aynı kişi. O yüzden ‘Zaten böyle yapabiliyorsunuz, niye evleniyorsunuz ki?’ derim. [...] Zaten yaşları da ilerledi. Kaç? 60 yaşında insanlar yani artık evlenmesinler” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“Şeylere çok üzülüyordum annem ya da babam farklı biri ile evlenirse... Ona çok üzülüyordum. Hatta korkuyordum ama bu şey bir korku değil büyük ihtimalle, gelecek kişi bana kötü davranır, iyi davranır gibi bir korku değil ama sanki o insanları kaybedecekmişim gibi anneyi-babayı kaybediyormuşum gibi hissediyordum hatta o dönemlerde ikisine de bayağı baskı yapıyordum. (Gülerek) Bayağı yapıyordum. [...] Evlenmelerini istemem, (gülerek) hayır. Bunu böyle söylemek garip oldu çünkü şey gibi hissettim, biraz daha sıkıcı gibi hissettim ama yani hissettiğim şey bu. (Gülerek) Tabii böyle bi şey olsa şu an asla bir fikir beyan etmezdim. İsteyen istediğini yapsın ama o dönem hissettiğim şey o tabii ki de” (Şirin, Erkek, 24).

“(Biraz düşündükten sonra) Yani şöyle, istemem bana soracak olursa ama mantık olarak düşünürsek onun da bir hayatı olacak yani, olması gerekiyor diye düşünüyorum ama gönülden ister miyim, istemem. [...] Babamın evlenmesine ilk başlarda çok sinirlenmişim. Hala da saçma bi şey olduğunu düşünüyorum” (Cesna, Erkek, 27).

Evlilik Fotoğrafları, annesinin düğümlü bir ilişkisi olmasından dolayı onun yeniden evlenmesinin kendisini ilk başlarda zorladığını ifade etmiştir. Ancak sonrasında bu durumun onun için oldukça mutlu ve memnun olduğu bir olay haline geldiğini ifade etmiştir:

“İlk üç yıl pek kabul edemediğim bir evlilikti aslında çünkü boşandıktan sonra üçümüz bir araya yaşamaya alıştığımız için evde yabancı birinin olması şey zordu kabullenmek açısından ama bu durumu biraz (biraz düşündükten sonra) nasıl şöyle söyleyeyim iyi kontrol ettiler aslında. Yani şu şekilde 3 yıl kadar aynı yatağı paylaşmadılar, eşi içeride salonda uyudu, ben annemle uyuyordum böyle bir alışkanlığım vardı, anneler ayrıldıktan sonra. Lisenin son sınıflarına doğru, üniversitede o artık yerini şeye bırakmıştı bizde, hani biz bi gün gideceğiz ablamla ve hani annemizin yanında birisi olacak gibi bir duruma bırakmıştı. O yüzden hani daha olgun bakıyorduk. Evlendiği kişiyi de hani hala seviyoruz aslında şey (biraz düşündükten sonra) baba değil de ağabey gibi daha çok bizde” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

Buse Bebek de ebeveynlerinin evleneceği kişilerle ilgili “üvey”lik olgusundan dolayı başta ebeveynlerinin yeniden evlenmeleri ile ilgili korkusunun olduğunu ancak her iki ebeveyninin de yeniden evlenmesine karşı çıkmadığını ifade etmiştir:

“Ya hiç olmadı. Sadece bende bir korku olmuştu hani çocukken olur ya üvey baba, üvey anne figürü. O oldu sadece. Yoksa asla karşı çıkmadım” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Tüm bunlar doğrultusunda ebeveynlerin yeniden evlenmesi ya da hayatlarına birilerinin giriyor olması ile ilgili düşüncelerin olumlu ya da olumsuz oluşu, temelde ebeveynlerle kurulan net sınırlı ilişkiler ve boşanmayla bağlantılı süreçlerin sağlıklı bir biçimde geçirilmiş olmasıyla ilgilidir. Ebeveynlerin evlenmesine olumsuz tepkiler çoğunlukla dağınık sınırlı düğümlenmiş ilişkilerden ya da katı (kopuk)-dağınık (düğümlenmiş) arası ilişki sınırlarından kaynaklanmaktadır.

3.1.3.4. Hayata Yönelik Düşünceler ve Duygular “Parçalanmışlığı ifade ediyor. Eksikliği ifade ediyor. ...bir yandan rahatlamayı ifade ediyor.”

Önceki kategorilerden de anlaşılacağı gibi iyi bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin; çocukları, aile içi çatışmadan olumsuz etkilenmekten koruyabileceği görülebilmektedir. Ek olarak çocukların boşanmaya adaptasyon durumu, başa çıkma becerileri gibi bazı bireysel özelliklerinin (Kline vd., 1991, s. 297-301; 1989, s. 431) içinde buldukları durumdan etkilenmedeki dayanıklılıklarını belirlediği görülmüştür. Bunlarla bağlantılı olarak çocuğun ebeveynleriyle ilişkilerinin bundan sonraki seyri ve yaşamına dair düşünceleri de belirlenmiştir. Boşanma sonrası yaşam için söylenen şeyler olumlu ve olumsuz çağrışımlarla ikiye ayrılmıştır. Olumlu şeyler ifade edenlerin söyledikleri ilk şey, bu dönemin güzel ve rahat oluşudur. Boşanmanın olumluluğu yaşanan olumsuzluklarla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle özneler boşanmayı kendi hayatları açısından oldukça iyi bir gelişme olarak değerlendirmiştir:

“Hani bu tarzda ilki tabii zordu benim için, okulum değişti, daha sonradan bir daha değiştirdim, hani çevreme alışamadım. 2.si ama güzeldi. Kendi lise arkadaşlarımla tekrardan aynı okuldaydım. Rahattım yani rahatlıktan ziyade yani şöyle ilk defa bir işe girmiştım, çalışıyordum, aileme ben de destek

oluyordum aynı zamanda. (Biraz düşündükten sonra) Kavga, gürültü yoktu, geceleri uyuyabiliyorduk. Hani her gün karakola da gitmiyorduk, hani bunlar benim için hep bir artıydı, sonra çevreden hani bir utanma da yoktu. Bu şekilde hani güzeldi” (Günlük, Kadın, 22).

“[...] benim ikili ilişkilerim kopmadı diğer tarafla da diğer ebeveynle de. O yüzden benim için sonraki süreç daha iyi oldu şu anda. [...] Boşanma sonrasında rahatım yani, çok rahatım. [...] Yani hiç demiyorum ki ‘Keşke ayrılmasalardı da babamla da görüşseydim.’ çünkü ben babamı her zaman görebiliyorum, istediğim her vakit gidip evinde kalabiliyorum, birlikte bi şeyler yapabiliyoruz. O yüzden çok kaybettiğim bi şey yok. Onun için bunu bi eksi olarak görmüyorum ben” (Et Bebek, Kadın, 25).

“O zaman mı? Yani tabii ki şeydi yaa, nasıl diyeyim, daha iyi olacağını düşünüyordum hep çünkü hani baba tarafından sevgi görülmemiş bir, ikincisi sürekli bir huzursuz bir ortam vardı, annem sürekli ağlıyordu. Onun eve gelmesini ya onunla birlikte olmayı hiç istemiyordu. Yani benim için büyük bi şey nasıl deyim rahatlık olacaktı. [...] Daha rahattık. Kafamız daha rahattı. Psikolojik olarak biraz daha iyiydik. Baskı yoktu, ne bileyim kötü söz yoktu. Huzursuzluk yoktu. Tabii ki bunlar bizim için çok büyük artıydı” (Kedi, Kadın, 33).

Ebeveynler arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı ailelerdeki çocukların boşanmayla rahatladığı, boşanmayı olumlu ve daha hızlı bir uyumla karşıladıklarının görüldüğü ifade edilmiştir (Hetherington vd., 1985, akt. Alkowitz ve Lilienfeld, 2013). Evdeki huzursuz, gergin ve şiddet içeren ortamdaki kaynaklanarak boşanmayı, ebeveynleri ve kendileri için oldukça iyi bir gelişme olarak değerlendirenlerin nedeni; öncelikli olarak ebeveynleri arasındaki işlevsel olmayan olumsuz iletişim biçimidir. Bu noktada boşanma; ebeveynler arasındaki ciddi düzeyde işlevsel olmayan iletişim örüntüsünün ebeveynlerin birbirlerine zarar vermemesini sağlayacağı için öneme sahiptir:

“Babam geldi barışmak istedi, annem istemedi ama annem çok huzursuzdu ve evin içinde şiddet olayı falan da vardı bizim. Biz dedik ki ‘Nasıl mutlu olacaksın o şekilde olsun. O eve döneceksin ama mutsuz olacaksın. Belki Allah korusun başına bi şey gelecek. En azından ikiniz de sağ olun yanımızda olun.’ mantığıyla hareket ettik, biz bu şekilde konuştuk ve annem kalmaya karar verdi. O şekilde bir boşanma gerçekleşti” (Et Bebek, Kadın, 25).

“İlk duyduğum zaman ben sevinmiştim aslında çünkü dediğim gibi evde kaos ortamı vardı. Biz çok korkuyorduk her gün kavga dövüş olduğundan. Ben sevinmiştim. Korkumuzun nedeni annemle babamın arasında bi şey olmasıydı çünkü annem çok şey acı çekiyor muydu artık öyle diyeyim. Biz de ondan korkuyorduk yani. Yani sonrasında bakıyorum iyi olmuş” (Örgülü Bebek, Kadın, 20)

“Yani şöyle, ben bu olayı da hatırlıyorum yaşadığımı. Annemin yüzünde çok kötü izler vardı. Hala da var, (yüzünde bir yeri göstererek) hatta burada kalan. Ben mahkemede babama, ‘Anneme ne yaptın?’ diye tokat atmıştım çocuk yaşlarımda. O yüzden ben iyiydim, çok kötü etkilenmedim boşanmadan açıkçası. Başımızdan bi belayı savdık” (Çimçim, Kadın, 26).

“Kesinlikle boşanmalarını istiyorduk, kesinlikle. Hani babamın bir an önce bizden uzaklaşmasını istiyorduk. [...] benim için büyük bi şey nasıl deyim rahatlık olacaktı” (Kedi, Kadın, 33).

Mutsuz bir evliliğin sürdürülmesinden boşanmayla sonuçlanmasının çocuklar üzerinde daha olumlu etkiler bıraktığının ortaya konduğu çalışmalar bulunmaktadır (bkz. Amato ve Booth, 1997, Amato, Loomis ve Booth, 1995, Hanson, 1999, Jekielek, 1998; akt. Amato, 2000, s. 1278). Kuş Tüyü Yastık ve Dinozor da benzer nedenlerle boşanma durumuna açıkça sevinebildiğini ifade etmiştir:

“Olması gereken oldu. Annem adına sevinmiştim. Yani biraz kendisini biraz daha bağımsız, belki onun hayatı için de güzel bir adım olur diye düşünmüştüm” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Yani, bilmiyorum, sanırım yok ama boşandıkları için mutlu olduğumu söyleyebilirim. Daha iyi bir hayatım olduğunu söyleyebilirim. Yani daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum” (Dinozor, Erkek, 22)

Ebeveynlerinin boşanmasını iyi ki gerçekleşmiş, gerçekleşmesi istenen ya da karşısında üzüntünün hissedilmediği bir olay olarak değerlendiren Boncuk ve Shen şunları söylemiştir:

“Yani ‘İnşallah.’ dedim, (gülerek) ‘İnşallah boşanırlar.’. Umut ettim yani umarım bir aksilik olmaz da boşanırlar diye” (Boncuk, Kadın, 24).

“[...] Ayrıldılar. Bence ayrıldıktan sonra hayatımız daha güzel olmaya başladı. O yüzden ben hiç ayrılıkla alakalı bir sıkıntı çekmedim yani. Canım sıkılmadı açıkçası hiç ayrıldılar filan diye. Daha iyi oldu hatta bence. [...] Ben zaten B.ye de dedim onu. Benim durumum öyle bir ayrılık bizde tam bir ayrılık yok. Babam şu an sadece başka bir evde yaşıyormuş gibi. Aralarında bi ayrılık filan hiç öyle bi şey hissetmedik yani biz. [...] Bir ayrılık değil. Ben bi tam olarak anne baba ayrılığı yaşadığımı düşünmüyorum. Ayrılar ama hiç öyle bi şey hissetmedim. Babam sadece bizim evimizde yaşamıyor. Onun haricinde bi şey değil. [...] Ben gayet o gün gülüyordum yani. Ben hiç üzülmemiştim ayrıldıklarına. Hala da hiç üzülüyorum. İyi ki ayrılmışlar yani” (Shen, Erkek, 24).

Boncuk, Dondurma, Bere annesiyle babasının boşanmasını kendileri ve/veya ebeveynleri açısından bir kurtuluş olarak tanımlamıştır. Ebeveynlerinin boşanma davasının açılması sürecine kadarki ayrılık çok uzun geçen Mektup, bu süreci alışma dönemi olarak geçirdiğinden boşanmayı çok sıradan bir olay olarak karşılamış ve bu olay için sürecin uzunluğundan kaynaklanarak “Sonunda!”, “Oh!” gibi ifadeler kullandığını belirtmiştir:

“Bitse de kurtulsak modundaydım yani hani, açıkçası... Boşanmaları sırasında da ben hani olur mu olmaz mı falan ama ben daha çok şey modundaydım artık hani yani boşanmalarını tabii ki istiyordum veya umut ediyordum yani umarım boşanırlar... (Üzgiün gibi) Öyle bir umut ediyordum” (Boncuk, Kadın, 24).

“Ya inanır mısın hiçbi şey değiştirmede bende çünkü ben şunu hatırlıyorum (biraz düşündükten sonra) babam Ankara’dan geliyordu boşandığı için Antalya’ya, annem dedi ki ‘Baban geliyor.’, ‘Hayırdır?’ dedim ‘Niye?’, ‘Bugün...’ dedi ‘...boşanacağız, bugün duruşma var.’, ‘Allah Allah.’ falan dedim. Ben dershanedeydim o zaman, o gün okula gitmedim hatırlıyorum. Ben dershanede baya testimi mestimi çözdüm, Adliyeye gittim sonra babam gelince duruşma oldu bitti, biz çıkışta hep beraber bir yemek yedik. Akşam babam döndü geri Ankara’ya, yani hani benim hayatımda... Ertesi gün ben hayatıma artık aynı şekilde devam ettim hatta gülererek anlattığımı hatırlıyorum ‘Boşandılar lan sonunda!’ falan diye böyle yakın arkadaşlarıma. Şey yani beni olumsuz ya da olumlu da etkilemedi yani bende bi şey değiştirmede” (Mektup, Erkek, 25).

“Şeyi hatırlıyorum, ortaokulda bir arkadaşına anlatmıştım. Çok sinirli olduğum bi gün artık. Hatta işte o zaman şey dediğimi falan hatırlıyorum, ‘Artık boşansınlar kurtulalım.’ falan. Öyle bir tavırla söylemişim yani” (Bere, Kadın, 24).

Boşanma öncesinde yer alan aile içi işlevsel olmayan örüntülerden kaynaklanarak boşanmanın; çıkış noktasına ulaşılmasına yardımcı olan bir aracı olduğuna işaret edilmiş, büyük ve önemli bir yaşamsal deneyim oluşuna yönelik ifadelerde bulunulmuştur. Bu düşüncenin kaynağı, boşanma ile hayatlarında gelişen yenilikler ve boşanmanın dönüm noktası görevi görmesidir:

“Daha odamdaydım yani daha kapalıydım. Ondan sonra mesela günlük rutinimde bütün evi rahat rahat daha rahat kullanabilir hale geldim. Yani günlük rutinim de bu değişti. Bir yere gidip gelirken de hani daha rahat hissettim. Daha özgür” (Boncuk, Kadın, 24).

“Ya benim hayatıma aslında hayatıma mükemmel derecede bir etkisi oldu. Dediğim gibi sana da dedim hani yani ben eğer o zamanda olsaydım, annemle babam ayrılmamış olsaydı ben şu an burada olmazdım ya da Ankara'da okuyor olmazdım çünkü oradaki hayatım bambaşkaydı. Çevrem, arkadaşlarım... Mesela oradaki arkadaşlarımın hiçbiri şu an doğru düzgün bir bölüm okumuyor ya da üniversite okumuyor. Çoğu evlenmiş mesela ya da başka şeyle ilgileniyor. Hani orada okulda alakam yoktu, orada olsaydım okumazdım büyük ihtimalle. [...] Şimdi burada köye geldiğimde mesela her şeyi öğrendim, inek bakmayı öğrendim, ne bileyim anneme yardım etmeyi öğrendim, insanlara nasıl davranmam gerektiğini öğrendim, liseye gittim. Oradaki hayatım bambaşkaydı ama babam olsaydı böyle olacağını düşünmüyorum ya da ne bileyim babam olsaydı şu an burada olmazdım büyük ihtimalle” (Dondurma, Kadın, 21).

“[...] Annem lise 2 mi, 3'te mi ne evlendi ama lise sona kadar beraberdik yani o süreçte de işte okula gidip geliyordu çok bana karışmıyorlardı ya hani öyle sıkboğaz etmiyorlardı biraz daha özgürleştirdiğini söyleyebilirim. Hani aile baskısı gibi bir durum yok. Her iki taraf da seni destekliyor. Böyle bir süreçti, bu yönden beni biraz daha özgürleştirdi diyebilirim. [...] Daha çok kelebek etkisi gibi olabilir benim hayatımda. Hani bir olay oldu ve tamamen hayat çizgim değişti gibi [...]” (Pikachu, Erkek, 23).

Ebeveynleri boşanmış bireylerden beklenenden çok daha rahat ve sakin olduklarını ve bu duruma kolay adapte olduklarını ifade eden Aile Fotoğrafları, Çimçim ve Bere bahsedilen aile yapılarına sahiptir. Olumlu ya da olumsuz baskın bir düşüncelerinin olmaması da yine aile yapısıyla bağlantılıdır:

“Kötü bi şey olarak düşünmüyorum. Kendi annem ve babam için iyi ki boşandıklarını düşünüyorum. Öyle bir izlenimim var. Negatif bir izlenimim yok. Tabii ki de boşanma çok mutlu ya da güzel bi şey değil ama hani yani kendi annem ve babam için o koşullar içinde iyi bir karar verdiklerini düşünüyorum. [...] tabii ki rahatladığımı hissettim. [...] Üzen bir durum olmadı çünkü boşanmadan sonraki hayatım daha iyi oldu. O zaman onun farkında değildim.” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Hem de çok adapte olduk. Hele ki bu babamın normale dönüşünden sonra daha çok çabuk adapte olduk. ... Benim babam zaten müteahhit olduğu için ailede hep böyle babamın uzakta olmasına alışılmışlık vardı. [...]” (Çimçim, Kadın, 26).

“(Gülerek) Evet yani yıllardır da hala bazen sorar yani ‘Bence sen etkilendin, sakladın.’ gibi. Yok yani dediğim gibi tabii ki kavgalı olmalarından etkilenmişimdir ama boşanmalarından çok spesifik olarak etkilendiğimi söyleyemem. Zaten bir kopukluk vardı evde çünkü yani birlikte yemiyorduk genelde yemeklerimizi mesela. Eve kim hangi saatte gelirse o yiyordu. Yani böyle bir samimi olmadıkları çok belliydi. (Gülerek) Çok isteyerek

kurmadıkları vesaire. Kavga etmeseler bile böyle bir mesafeliydi ortam. O yüzden çok etkilendim diyemem açıkçası” (Bere, Kadın, 24).

Bunların yanı sıra boşanma deneyiminin küçük yaşta gerçekleşmesi de bu yaşama kolay adapte olmayı sağlamıştır. Bu adaptasyon boşanma sonrası yaşamın içine doğulduğundan ya da genel anlamda hayatta eksiklik yaşanmamış olduğundan. Bunun yanı sıra yaşanan hayattan şikâyetçi de olunmamıştır:

“Tamam boşandıklarında çok küçüktüm, aklım ermiyordu, üzülmedim ve kendimi bildim bileli bu durumda olduğum için [...] Tabii ki üzüldüm ama ya işte kıyametleri de koparmadım. ‘Ya benim annem babam niye ayrı?’ bilmem ne demedim. Zaten ben bu hayata doğmuş gibi olduğum için bana çok normal geliyor [...]” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Yani o dönemde zaten şöyle bi şey var, ben hayatımda bir eksiklik yaşadığımı düşünmüyorum. Neden düşünmüyorum, zaten hani o esnada ‘Aa bunun normal buymuş.’ diyebileceğim çok bir örnekle karşılaşmamın benim, mümkünatı yok. Bu esnada zaten bahsettiğim gibi annemin gayreti, annemin yanımda oluşu, teyzem ve anneannemde aynı şekildedir. Hani bunların hepsini varlığı ve benim ailem oluşları bana hiçbir şekilde aile açısından bir eksiklik hissettirmedi yani çünkü zaten bunun “Normali böyleymiş ya da aslında bu normal miymiş?”. Neyin normal olup olmadığını bilebilecek bir çağda, zamanda olmadığım için içinde bulunduğum durum benim için gayet normaldi yani. Gayet de huzurlu hissediyordum. Benim ailem onlardı yani” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Boşanma sonrası hayatında olumlu ya da olumsuz bir değişiklik olmadığının ifade edilmesi ise ebeveynlerle iletişim örüntüsünün işlevselliğiyle ilgili ipucu vermektedir. Boşanma sonrasında evden ayrılan ebeveynle ilişki öyle bir haldedir ki sanki söz konusu ebeveyn evdeki varlığını hala sürdürüyormuş gibidir:

“Yani şimdi, çocuk olduğum için çok değişen bi şey olmadı. Yine çocukluk yapıyordum, bi şey değişmedi yani o konuda. Sadece evde bir kişi azaldı yani. [...]” (Dinozor, Erkek, 22).

“Açıkçası çok olmadı. Benim için hiçbir şey değişmedi sadece ve içerisinde aldığım sorumlulukları artmış oldu ama bu da herhangi bir baskı ile ya da şeyle olmadı haliyle. Ben daha erken geliyordun benim ilkokulum çok yakında evime. Ben çok daha erken geliyordum, hani evde boş boş oturacağıma işte ev işlerine yardım ediyordum. Yemeğe falan yardım ediyordum, o tarz şeyler yapıyordum. Sorumluluk almaya çalışıyordum hani daha çünkü artık iki kişi

oluyoruz de evde ve bundan sonrasında geçen zaman daha kıymetli geçiyor gibi hissediyordum” (Şirin, Erkek, 24).

Tüm bunların yanında Mektup, Ayıcık ve Hayvanlı Yastık da olduğu gibi boşanmayla bağlantılı çelişkili duygular söz konusudur. Bir yandan boşanmanın iyi olduğunun düşünüldüğü, bununla ilgili mutlu olduğu ifade edilirken; bir yandan da ebeveynleri boşandıktan sonraki ilk anlar için üzünlüğünü dile getiren bu öznelere, zamanla yaşamlarındaki iyileşmelerin etkisiyle düşüncelerini değiştirmiştir:

“O zaman gerginlik kesildi, babam evden gittikten sonra gerginlik kesildi ama o süreci nasıl şey yaparım, kendi adıma konuşursam o yalnız bir süreç aslında. Yalnızlık diye anlatırım. Şöyle çünkü baba evde değil, anne de depresyonda o kendini de ihmal eden bir süreç geçirdi uzunca bir zaman. Abla zaten iletişimin o süreçte tam kurulabildiği bir karakter değil ergenliği var, yaş farkı var. Benim açımdan biraz yalnız bir dönem o yani” (Mektup, Erkek, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Çok üzülmüştüm ya. Okul zamanıydı işte okuldan gelmişim, okuldan geldiğimde bana söylemişti annem zaten işte o da işten, pardon mahkemeden çıkmış gelmişti şey demişti ‘Biz babanla boşandık.’ demişti. (Gülümseyerek) O gece çok ağladığımı hatırlıyorum ama ondan sonra işte öyle her şeyin yolunda gittiğini görünce ‘İyi ki.’ demiştim yani zaman geçtikten sonra, biraz aklım erdiğinde ‘İyi ki.’ demiştim, hani ‘Böylesi daha iyi demiştim.’ gerçekten de. (Gülerek) Bu daha iyi ya gerçekten. (Biraz düşündükten sonra) Ama boşanma sonrası... Yalnızlık diyebilirim” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] Ya ben bu durumda üzülmedim bile. Böyle çok keskin şeyler hatırlamıyorum [...] Şöyle, yani o zamanlar ayrı aile, yani anne-baba çok fazla yoktu günümüze göre aslında ama bu zamanlarda çok fazla. Mesela ‘Annem-babam ayrı.’ kelimesi beni yoruyordu, bunu söylemek. Bir bildiri, bir form bi şey doldurursun ‘Annen-baban evli mi ayrı mı?’ derler, o beni biraz üzüyordu açıkçası. [...] Ya memnunum bu durumdan çünkü en başta kabul edemesem de şu an çok memnunum çünkü zorla ittirilen bir ilişki, ayrılmış ilişkiden daha iyi değildir” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Boşanma sonrası yaşamlarının mutlu, güzel, daha iyi veya huzurlu olduğunu ifade ederken aynı anda boşanma sonrası hayatlarıyla ilgili burukluklarına, kendilerinin ve/veya ebeveynlerinin eksikliklerine de dikkat çeken Evlilik Fotoğrafları, Kar Küresi ve Çimçim bunlarla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“[...] Aslında tam olarak annem gibi olmasını isterdim öyle söyleyeyim. Hani her şeyi paylaşabileceğim, sahiplenen, sahiplenen derken hani şunu yapma bunu yapma şeklinde değil de (düşündükten sonra) üzüldüğümde omzuna koyup ağlayabileceğim ya da işte birisi ile evleneceğinde tanıştırabileceğim falan, öyle bir durum olsun isterdim. [...] hani düzelsin ilişkileri ve annemin babamın olduğu ortamda büyümeyi isterdim herkes gibi. Belki şu anki hayatım için de daha sağlıklı olurdu çünkü ben çocukluğumdan gelen şeylerin beni çok etkilediğinin falan farkındayım. [...] huzurlu bir ortamda herkesin mutlu, anne-babanın birbirini sevdiği, birbirine saygı duyduğu bir ortamda olmak isterdim” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“[...] A. Abla bir video paylaşmıştı Facebook’tan, hiç unutmam. Hiç kıskanmadığım mutlu aile tablosunu o gün kıskanmıştım. [...] Uzun bir süre ağlamıştım hiç unutmam. Videoda babam, A. Abla işte iki tane kardeşim böyle şey, körebe oynuyorlardı. İşte şey takmışlar, bandaj ne derler onu takmışlar, işte körebe oynuyorlardı. Babam da oynuyordu. [...] Onu izlediğimde o kadar o kadar üzülmuştüm ki yani ‘Benim niye böyle bir yuvam olmadı, ben de belki öyle olabilirdim, beni niye böyle yaptılar.’ [...] Yani mesela şuna çok üzüldüm: Benim hiç öyle bir anım yok. [...] o günden sonra bu noktaları kıskanmaya başladım, mesela karne almaya gidiyorlar, babamla A. Abla ile birlikte gidiyorlar, oyun oynuyorlar. Birlikte yapıyorlar her şeyi, sinemaya gidiyorlar. Benim hiç böyle anılarım yok. Benim; annem-babam ve ben olarak üçümüzün bir araya geldiği bir elin 5 parmağını geçmez anılarım. [...] O yılların acısını o videoda çıkardım” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Parçalanmışlığı ifade ediyor. Eksikliği ifade ediyor. Açık konuşmak gerekirse bir yandan rahatlamayı ifade ediyor” (Çimçim, Kadın, 26).

Boşanma sonrası yaşantılarıyla ilgili olumsuz bir ifade kullanılmaması ancak başlarda yaşanan sıkıntılardan bahsedilmesi de söz konusudur. Bu durumda yaşanan ortam ve maddi imkanlarla ilgili olarak boşanma sonrası yaşantısının bir süreliğine iyi olmadığı görülmüştür. Velayeti alamayan ebeveyni olan babaların da maddi konularda yeterli destekte bulunmaması dolayısıyla da bu zorluklar yaşanabilmektedir:

“[...] çok korkutucuydu. Şöyle bir mahalleydi. Yani çok böyle, çevredeki yaşlılarımız sıkıntılıydı biraz. Yani şey yan komşumuz bali çekiyordu mesela bizim. Öyle bir ortamda büyüdük” (Pusula, Kadın, 22).

“Annem sefalet içinde falan babam son model arabasıyla geliyordu bizi görmeye. [...]” (Çimçim, Kadın, 26).

“Boşanmadan sonra şöyle, annem beni yanında götürdü. Vermedi yani bizi. Zor durumlar yaşadık çünkü annem o ara çalışmıyordu. Babaannem, dedem bize bakıyordu. Hiç istemediğim bir semte taşındık. Oradaki arkadaşlarımla uyum sağlayamadım. Yani derslerimde çok başarılıydım ama o dönem çok

kötüydü benim için yani. Hafıza kaybı gibi bi şey. Onu size nasıl anlatabilirim bilmiyorum. Çocukların yaşadığı şeyler hafızasından silinmiyor ölene kadar, onu biliyorum yani” (Cesna, Erkek, 27).

Maddi sıkıntılarla bağlantılı sorunlarından bahseden öznelere, ebeveynleri arasındaki ilişkiden kaynaklanmış geçmiş meselelerden kalan veya boşanma sonrası velayeti alamayan ebeveynin nafaka ödememesinden, ödeyememesinden, alınan nafakanın yetmemesinden veya çeşitli nedenlerle ödenen borçlardan kaynaklanan maddi zorluklardan bahsetmiştir:

“İlk boşanmalarından sonra biraz zaman geçtikten sonra maddi yönden... (Biraz düşündükten sonra) Ağabeyimle benim okuldan çıkmam gerektiği söylendi. (Biraz düşündükten sonra) Daha sonra ağabeyim işe girdi aynı zamanda ben okula devam ettim. (Düşünerek) O da devam etti bir süre ama bir yandan da çalıştı, bir o geldi aklıma. Çok psikolojik baskı vardı, aşırı derecede (düşündükten sonra) ailesi tarafından. O da babama olan öfkesinden ötürü insanların. Başka aklıma gelen, (mahcup bir tebessümden sonra) düşünüyorum (düşündükten sonra sesini alçaltarak) ya şey biz annemle kapıcılık yapıyorduk. Okul çıkışı (biraz düşündükten sonra) işe falan gidiyorduk yani kapıcılığa. İşte binayı falan süpürdüğümüz, ovuruları kendi elimizle kopartıyorduk. Bi şey yoktu, herhangi bir kazma, kürek vesaire. Onlar geldi bir anda, (mahcup bir tebessümle) öyle” (Günlük, Kadın, 22).

“Hatta şöyle söyleyeyim, babam boşanma zamanından beri nafakayı eksik verir, hala daha o şekilde” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Mavi Ayıcık ise olumlu ya da olumsuz net bir şey söylemeden diğer pek çok öznenin de deneyimlediği geçim sıkıntısıyla bağlantılı yaşamsal zorluklara, velayeti alabilen ebeveyni tarafından göğüs gerilmesine referans veren bir tespit yapmıştır:

“[...] gayretti. Gayret yani gayret kullanırım çünkü gerçekten o zaman hayatta kalmak bizim için bir gayretti. Baktığın zaman benim annemin gayet eğitim durumu, çalıştığı iş yeri falan gayet iyiydi fakat şöyle bi şey var ister istemez şeye çabalıyor... Geçinmeyi de geçtim, sadece tek derdi geçinmek değil. O kendine şeyi çok dert etti, diğer herkes mesela atıyorum okula başladığı zaman herkesin anne babası yan yana olacak, işte biz böyle gideceğiz, o onun yokluğunu hiç kimse hissetmesin ya da o hissetmesin, kimseye de hissettirmeyeceğim ben falan öyle bir çaba içine girdiği için... Ben şeyi bilirim yani, benim annem Bilkent Üniversitesinde çalışıyordu, ondan sonra bir yandan da Beşiktaş’ın Jimnastik Koordinatörlüğünü yapıyordu. İki işte birden çalışıyordu, ediyordu, falan filan. [...] O yüzden gayret derim” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Tıpkı bunun gibi Hayvanlı Yastık da yaşadığı maddi zorluklarla ilgili velayeti alamayan ebeveyninin desteklerinden bahsetmiş ve bunun ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye etki eden şeylerden biri olduğu bir kere daha görülmüştür:

“[...] Sadece bu ayrılma döneminden sonra annemin maddi olarak durumunun kötü etkileri oldu hayatımda. Zor zamanlar geçirdim. Mesela, babam nafakamı öderdi benim, harçlığımı da babamdan alırdım babam bunu da yaptı çünkü annemin durumu hiç iyi değildi, yani maddi durumda zorluk çektiğim için babam elinden gelen desteği yaptı mı? Yaptı. Yani benim nafakamı hem anneme yatırırda hem harçlığımı da babamdan alırdım ‘Sana şu kadar gönderdim bitti.’ diye bi şey yok. O konuda her ikisi de şeydi, eksik hissettirmediler” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Hayvanlı Yastık maddi sorunlar haricinde duygusal anlamda ve günlük yaşantısına yönelik değişimlerle ilgili adaptasyon sürecine de örnek vermiştir. Boşanma sonrası yaşantının bu yönüne de değinilmiş olmuştur:

“Ya şöyle bir kaygı oluyor, “Ne yapacağım?” yani çünkü hayat komple değişiyor, bir evde anne ve baba beraber yaşarken ikisi de farklı yerlerde sen ikisini bir daha bir göremeyeceksin. Mesela gerçekten bu kırıcı bir durum. [...] mesela ben babamda kaldığım zaman babamla beraber uyuyordum, annemle kaldığımda annemle beraber uyuyordum. Yani biz böyle ailevi şeylerimiz biraz yakındı. Yani bunun eksikliğini muhtemelen hissetmişimdir. Ya bu çok olası bir durum. [...] Rutin olarak da ne değişti? Sadece bu hafta sonu telaşesi yani bir yandan bir yere gitmek zorundaydım yani annemde ya da babamda kalmak zorundaydım, onun planı yapılıyordu aslında” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Boşanma sonrası en önemli değişiklik, ebeveynlerden birinin fiziksel olarak uzaklaşmasıyla aslında evin içerisindeyken de ebeveynlik rollerinden uzakta olması durum fiziksellekle somutlaşmasıdır. Boşanma, tek kalan ebeveynin bilerek ya da bilmeyerek özellikle evdeki diğer çocuklar için ebeveynlik rolünü evin en büyük çocuğuyla paylaşmasına neden olmuştur. Bu durumda özellikle boşanma sonrası ilk sürecin olumsuzluklarla anılmasına neden olmuştur:

“Yani o ilk taşındığımız dönemler filan, o zamanlar annemle aram çok kötüydü yani. Uzun bir süre şey yoktu aramızda, sevgi belirtisi çok az yani. Annemle çok kötüydü çünkü. Bir anım yok pek açıkçası. Ben biraz evde

yalnızmışım gibiydi daha çok. Bir kardeşim vardı işte. Bayağı, acayip iyi bir ilişkimiz var. Kardeşim ve yanı sıra evladım gibi benim, öyle bakıyorum olaya” (Hamamböceği, Erkek, 25).

“Öyle oldum zaten hep. Bir ağabey gibi değil bana daha çok bir ebeveyn gibi davranıyorlar” (Cesna, Erkek, 27).

Bunun yanında, velayeti alamayan ebeveyni olan babasının gitmesiyle “evin erkeği” olarak üzerine düşecek sorumluluklardan dolayı yaşadığı kaygının, kendisini olumsuz etkilediği görülen Cesna; hayatının bundan sonrası için belirsizlik ve kaygı duygularını hissetmiştir. “Evin erkeği” olmakla görevlendirilerek ağır bir yük üstlenmek zorunda kaldığından boşanma sonrası yaşantısının ilk zamanları zorluklarla geçmiştir:

“O ilk gün böyle, yani şey düşünmeye başlamıştım: Şimdi ne olacak? Eve gittik, evdeyiz ve kimse konuşmuyor. Ondan sonra kardeşlerimin hiçbi şeyden haberi yok ve ben şey diye düşünmeye başladım ben ‘Artık ben miyim baba? Sorumluluk bende mi?’ ve artık şey oluyor yani ‘Evin erkeği bundan sonra sensin, sorumluluk sende.’. O şey beni çok korkutmuştu o zaman, onu hatırlıyorum o ilk gün. [...] annem o zamanlar bana şey rolü biçti işte, ‘Evin erkeği sensin, bundan sonra bütün sorumluluk sana ait.’ ve bir çocuk olarak yapmam gerekmeyen şeyleri bana yapmam için zorlamaya başladı. Çok ağır geldi. Çünkü şöyle, kardeşlerim, yani çocuk sonuçta, sokakta kavga ediyor, bi şey oluyor. Ben de çocuğum o zamanlar yani, gidip orada ebeveynlik yapıyorum. Hatta şiddet eğilimi başlamıştı o zaman bende. [...]” (Cesna, Erkek, 27).

Bu süreçte yaşanan sorunlardan biri de velayeti alabilen ebeveynlerinin aileleriyle birlikte yaşamaktan kaynaklanan sorunlar olduğu görülmüştür. Ebeveynlerinin aileleriyle birlikte yaşamak üzerinden sorunlarını tanımlayan Dondurma, Et Bebek, Günlük ve Pusula şunları söylemiştir:

“[...] dedemle yaşamak çok zordu. Dedem her şeye karışan bi insandı böyle. O yüzden hani böyle bir anda hayatım tersine dönmüş gibiydi, yani böyle biraz çünkü çok rahat bir düzenim vardı ve dedemin kısıtlaması beni böyle şeydi yani alt üst etmişti yani enteresandı. Yani şu an mesela şu an çok güzel. Ayrıldıktan sonra çok güzel bir hayatım oldu ama dedemle yaşadığım süre zarfı da benim için ayrı bir zordu çünkü köy hayatı, dedem çok sorunlu bi insan, giydiğimden tuttuğuma kadar laf edebilen bi insan. O yüzden biraz sıkıntılıydı o dönemde” (Dondurma, Kadın, 21).

“(Gülerek) Çok da hayırlarını görmedik diyorum. ... Yani çok iyi ilişkilerimiz olduğunu düşünmüyorum. Bir kere bizim ilişkilerimiz çok koptu. Yani aşırı yüz göz olundu, aşırı kopuldu ilişkilerde. O yüzden eskisi gibi olunmuyor bir daha. Yani ben eskisi gibi olamıyorum, soğutmuyor içimdeki soğumuyor yani. O yüzden hani yapmacık da davranamıyorum” (Et Bebek, Kadın, 25).

“İlk boşanmalarında (biraz düşündükten sonra) tabii zordu annemlerle sil yaşamak, baskın bir aileye sahipti. Yani en azından aşırı baskın demeyeyim de (biraz düşündükten sonra) sahiplenici duyguları çoktu, oturduğu çevreye yönelik bir eylemdi, bir savunma biçimiydi onlar için” (Günlük, Kadın, 22).

“Şöyle, annem nafaka alıyordu ama nafaka yetmediği için annem fal bakıyordu. Fal baktı işte bir süre. Oradan para kazandı” (Pusulula, Kadın, 22).

Ebeveynlerinin aileleriyle birlikte yaşamış Et Bebek, önceki kategori altında bahsedildiği gibi yaşanan ilişkiyel yıpranmaların yanı sıra kök ailelerin yanında yaşarkenki başka bir sorundan daha bahsetmiştir. Bu da ebeveynlerinin ailelerinin, öznel aracılığıyla barıştırılmayı istemeleri ve bu niyetle kendilerini sıkboğaz etmeleridir. Et Bebek gibi Bere de buna benzer bir durumu yaşadığını ifade etmiştir:

“Bir de şundan sıkıntı yaşadım:(gülerek) ‘Barıştırsana.’. Hala da diyorlar ‘Barıştırsana annenle babanı, sen barıştırsın.’ falan diyorlar. Tabii bu da sıkıyor yani insanı bir yerden sonra artık. Sakız tadı veriyor insana yani o şekilde ‘Barıştırsana, barıştırsana.’. Bu onların kararı hep aynı şeyi söyledim. Şimdi de söylüyorum, onların kararı. Kaç yaşında insanlar. Beni bağlayan bir durum değil. [...] Sürekli aynı konuların açılması, sürekli aynı şeyleri konuşmak. Dön dolaş aynı şeylerle muhatap olmak, sürekli açıklama yapmak beni yoruyordu. Bir de şöyle bi şey, ben büyük çocuk olduğum için daha çok olaylar benim üzerimden dönüyordu. ‘En büyük benim, küçük anlamaz zaten.’ deyip kardeşimi değil de beni aracı koyuyorlardı. Zor oluyor benim için bu süreç” (Et Bebek, Kadın, 25).

“[...] yani şeyi biliyorum, annemin ailesi çok üzüldü gerçekten ve dayım engel olmaya çalıştı mesela. Hatta beni araya sokmaya çalıştı. Yani ‘Sen nasıl müdahil olmazsın, nasıl bi şey demezsin, izin mi vereceksin.’ falan dedi” (Bere, Kadın, 24).

Dondurma ise doğrudan velayeti alamayan ebeveyninin böyle bir isteğinin olduğunu ve kendisiyle bunun üzerinden kurduğu iletişimle bir sorumluluk yüklediğini ifade etmiştir:

“Yani şöyle (gülerek) şu dönemler çok karışık çünkü babam tekrar annem ile barışmak istiyor. Annem istemiyor kesinlikle, babam o yüzden çok ılımlı ama annem kesinlikle istemiyor, o yüzden hani çok çatışmalılar. Yani şöyle, ben

gidiyorum diyelim babama, görüşmeye. Sürekli bu konuları konuşuyor, böyle anlatıyor ben de ona olmayacağını anlatıyorum sürekli, 'Bak böyle...' diyorum ama o kafasında bi şeyleri kurmuş, onları söylüyor bana, ben de olmayacağını diretince hani her şeyi bak bana çok ağırlık düşüyor, çok sorumluluk yüklüyor bana aslında. Sürekli bana, 'Sen istersen olur, siz isterseniz olur, siz yaparsınız, siz barıştırırsınız.' diyor bana. Ben de bunun böyle olmadığını anlatmaya çalışıyorum ama anlıyor mu anlamıyor mu bilmiyorum" (Dondurma, Kadın, 21).

Tüm bunlar, ebeveynler arasındaki sorunların ve devamında gelişen ayrılık, boşanma gibi olayların; ebeveyn-çocuk ilişkilerini etkilemek noktasından bir tık öteye geçebildiğini de göstermektedir. Çocuğun yaşamsal kalitesini doğrudan etkileyen ve bazen aile içindeki çocukluk rolünün değişmesine neden olan bir sonuç doğabilmektedir. Özneler için boşanma sonrası yaşamlarına ilişkin duygular, bu dönemdeki yaşamlarına yönelik düşüncelerini de şekillendirmiştir. Bu durum boşanma sonrası yaşantının olumsuz geçmesine neden ve/veya kaynaklık eden kişinin velayeti alamayan babası olduğunu düşünen öznelerin onlara yönelik düşüncelerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Kelly ve Johnston (2001), her iki ebeveynin evlilik içindeki ve ayrılmaya neden olan davranışlarının ve kişilik özelliklerinin çocuğun ebeveyniyle ilişkisine, bağlantılı olarak da yabancılaşmaya etkisi olduğunu belirtmektedir.

3.1.4. Destek Mekanizmaları

Kriz zamanlarında gereken psikolojik, ekonomik vb. anlamda alınan desteklerin yanı sıra sosyal desteğin bir diğer ayağı yaşananları çevredeki yakınlarla paylaşabilmektir. Bu süreçte yaşanan sıkıntıların paylaşılması ebeveynler ve çocuklar için baş etme anlamında oldukça önemli görülmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 166). Öznelerin, boşanma öncesindeki aile ilişkileriyle bağlantılı tüm süreçlerle ilgili olarak başta çekirdek ailesi olmak üzere çeşitli destek mekanizmalarına sahip olduğu görülmüştür. Destek mekanizmaları geniş ve çekirdek aile üyelerinin desteği, sosyal destek mekanizmaları ve profesyonel destek mekanizmaları olarak üçe ayrılmıştır. Tüm süreçle dolaylı ya da doğrudan bağlantılı ilgili destekler ele alınmış olup bireylerin kendilerine ve bazı durumlarda ebeveynlerine verilmiş desteklerden de bahsedilmiştir.

3.1.4.1. Geniş ve Çekirdek Aile Üyelerinin Desteği “Anneme demişler ki ‘Gelme, buraya gelirse kefenin gelir.’ gibi bi şey konuşmuşlar.”

Geniş ve çekirdek aile üyelerinin desteği, öznelere ve ebeveynlerine verdiği destekler çerçevesinde ele alınacaktır. Pusula ve Kedi tüm süreci hiçbir geniş aile üyesinin desteği olmadan ya da oldukça az bir destekle geçirdiğini ifade etmiştir:

“Anneme demişler ki ‘Gelme, buraya gelirse kefenin gelir.’ gibi bi şey konuşmuşlar. Hatta annem en son ya beni alırsın ya da ben kadın sığınma evine gideceğim deyip öyle gelmiş Zonguldak’a” (Pusula, Kadın, 22).

“Çok kötü. Yani gerçekten çok kötüydü. Hatta ‘Kesinlikle çocukları bırakıp geleceksin.’ diye dedemin çok ısrarı olmuştu ama tabii ki annem bizi tercih etmiş, hiçbir şekilde bırakmamıştı. Yani ben bunu zaman zaman çok sık dilime getiriyorum. [...] Ona destek çıkacak, arkasında duracak hiç kimse yoktu. Vardı ama yoktu. [...] yani kimse gerçekten oturup sorun çözme meyilli değildi. Destek olma amaçlı değildi. Herkes kendi problemi, sıkıntısıyla uğraşıyordu” (Kedi, Kadın, 33).

Ebeveynlerden birinin evden ayrılmasıyla bütünlüğü bozulmamış aileyken oluşturulan yapı şekil değiştirerek güncellenmiştir. Bununla birlikte boşanmayla değişen, gelişen şeylere uyum sağlanmaya çalışıldığı ve desteklenme sürecinin değişen yapısına rağmen yine en başta çekirdek aileyle geçirildiği anlatılmıştır. Başkalarının desteğine de gereksinim duyulmasına rağmen yalnızca çekirdek aile üyeleriyle dayanışarak bu sürecin yaşandığı ifade edilmiştir:

“Ağabeyimle çok. O da aynı şeyleri yaşadığı için benimle birlikte. Onunla dertleşir, paylaşırdık. O zaten bu boşanmanın en büyük kurbanı. Madde bağımlısı şu anda tedavi görüyor. Onunla çok dertleşirdim yani. [...]” (Çimçim, Kadın, 26)

“Yok ya ailemle oldu sadece. Anneannemle, teyzemle, merak ettiğim noktaları sordum bazen ama kimseye anlatmak gereksinimim olmadı” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“Yani bu konuda daha çok ablamla paylaştım muhtemelen her şeyi. Onun olmadığı durumlarda annemle de paylaştım. Arkadaşlarımla... İşte bu içime kapanık olduğum süre çok fazla arkadaşım yoktu zaten yani olsa da iletişimim daha çok böyle eğlenmek üzerineydi. [...]” (Dinozor, Erkek, 22).

Mavi Ayıcık, boşanma sonrası süreçte deneyimlemiş olduğu yaşamsal zorlukların; şu anda ebeveynleriyle ilişkilerinde ve hayatının her noktasında onda bıraktığı olumsuz etkileri artırmaması için çekirdek ailesinin kendisine verdikleri destekten bahsetmiştir. Mavi Ayıcık için ilişkisinin iyi olduğu aile üyeleriyle şu anda bu durumu yaşaması, aslında söz konusu destekçi tutum ve davranışlarla ilgilidir. Bu katılımcının yaşadığı zorluklar, doğrudan boşanmayla ilgili olmadığı gibi ebeveynleriyle ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz seyredişi de bununla ilgili değil; bireysel olarak deneyimlediği bağımlılık süreciyle bağlantılıdır. Bu da ilişki sınırlarının önemini ortaya koymaktadır:

“[...] Çok zor, destek almadan kurtulamayacağım şeylerin içine de girip çıktım. [...] (Biraz düşündükten sonra) Yani bunları da gerçekten hiçbir zaman ‘Git o zaman, profesyonel destek al, biz senin yanındayız, sana güveniyoruz. Sen gerekiyorsa aynı şeyleri yapmaya devam et ama sen bırakman gerektiği günü ya da bu işlerden uzaklaşman gerektiği günü zaten bilirsin.’ deyip beni buna teşvik ederek yanımda oldular ve bu süreci bilmeyen aileler yerine bu sürecin farkında olup yanımda olmaya çalışan bir aile olmaya çalıştıkları için neyin beni ne kadar yıprattığını çok iyi görmüş durumdalar. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Hamamböceği ise tüm sürecin üzerindeki etkileriyle baş edebilmek için kendi kurduğu ailesi olan evlendiği eşinden destek aldığını ifade etmiştir:

“[...] Zaten benim en büyük terapistim eşim. Onun sayesinde her şeyi yenebiliyorum ben” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Sürecin bazı dönemlerinde geçirilen önemli tıbbi rahatsızlıklar; öznelerin ebeveynlerinin kendisiyle biraz daha ilgili olmasına, onların tabiriyle “üstüne düşmesine” olanak sağlamıştır. Bu durum, öznelerin sürecin buldukları aşamasında ebeveynlerinin ilgisini üzerine çekerek desteklenme düzeyini artırmıştır. Pikachu, Çimçim ve Bisiklet şunları söylemişlerdir:

“[...] hani o dönemde benim üstüme düşüyorlardı benmerkezli gidecek olsak hani (düşündükten sonra) öyleydi. Ameliyat sürecinden sonra daha çok üstüme düşmeye başladılar. Öyle hatırlıyorum. [...]” (Pikachu, Erkek, 23).

“Şöyle diyeyim (biraz düşündükten sonra) annem (biraz düşündükten sonra) benim üstüme daha çok düşmeye başladı boşanma olayından sonra.

Tamamen bana odaklı çizdi hayatını. Beni geliştirmek, okutmak açısından o yüzden bence sonrası benim için daha iyiydi. [...]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Bende bi otoimmün hastalığı var. O da 14-15 yaşında çıktı. O durumla alakalı bir hikâye değil, genetik bir olay. Alüpesiyüniversiyel diye bi şey. Bu kıl bağışıklık sisteminin kendisine saldırmasıyla alakalı bir durum. Genel tanımlayacak olursak da benim vücudumda kıl yok. [...] Annem çok duygusal olarak çok etkilendi bu durumdan. Çünkü ben bu durumu yaşadığım zaman 14 yaşındaydım [...] Babam o süreçte biraz ilgili oldu. Konya’ya filan gittiğim zaman benimle geliyordu iki ayda bir” (Bisiklet, Erkek, 26).

Bununla birlikte çocukların süreçten olumsuz etkilenmemesi için onların üzerine düşme ya da özellikle ihtimam gösterme davranışı, yalnızca tıbbi ya da başka bir rahatsızlıkla bağlantılı da değildir:

“İlk boşanma sonrası annem işte dediğim gibi benim üstüme çok düştü. Hatta şöyle söyleyeyim arabayı sattı bana özel ders aldırtdı, beni dershaneye gönderdi. Benim için her şeyi yaptı, elinden gelen çünkü hep şöyle söyledi ‘Bir çocuğa verilebilecek en değerli şey eğitimidir.’ [...] O yüzden ona tekrardan çok minnettarım bundan dolayı. Yani beni hep gitar kursu, dans kursu oralara da yazdırırdı. Hep tek başına ama babamın yokluğunu da hissettirmemeye çalışarak büyümeye çalıştı (biraz düşündükten sonra) hiçbir sıkıntı çekmedim. O yüzden bir tek babamın hani dediğim gibi erkek olarak eksikliğini hissettim bazen maddi bazen manevi olarak ama annem onu hissettirmiyordu, elinden geleni yapıyordu, onu hiç hissettirmedi. [...]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Belki bana karşı biraz daha özgür davranıyorlardı, biraz daha kırılğan bir dönemde olduğum için ne istesem yapmak zorundalar ya hani ister istemez. ‘Ya bu çocuk üzülüyor zaten, daha fazla üzülmesin.’ diye şey yapmış olabilirler. Kısıtlamalar azalmış olabilir yani genelde zaten ailem bana çok karışmadığı için herhangi bir sorun da olmadı hayatımda” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“[...] bu boşanma sürecinin hemen ardından şeyler başladı işte, benim psikolojim kötü etkilenmesin diye sürekli bana bir ilgi alaka, istediğim şeyler alınması gibi hani o tarz durumlar vardı. Ben bunu biraz hor kullanıyordum bunu hatırlıyorum. (Gülerek) Asla kaçırmıyordum yani ne istiyorsam söylüyordum. O tarz davranıyordum [...]” (Şirin, Erkek, 24).

Öznelerin akrabalarıyla olan ilişkileri, boşanma sonrası yaşamlarında gerçekleşen değişimlerin neden olduğu zorluklarla baş etmelerinde ve yeni yaşamlarına uyum sağlamalarında desteklenmeleri ile yakınlaşmış ve sonrasında böyle devam edebilmiştir. Sürecin olumsuz etkileri ve yeni bir yaşama adaptasyonu gerektirecek olması dolayısıyla;

özellikle annelerin ailesinin boşanmayı genel anlamda desteklediği ve babaya karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilenebildikleri görülmüştür:

“Tabii anneannem en çok isteyenlerden biriymiş doğal olarak. Olamadı çünkü babam dediğim gibi böyle çevresi çok geniş çok güçlü falan. Anneanneme de birkaç kez şiddet uygulamış. Denemişler tabii ama” (Çimçim, Kadın, 26).

“Ya baba tarafından müdahale var mı bilmiyorum ama tabii ki anneanneler anneme sahip çıkmak adına alıp kendi evlerine getirmişler annemi. Annemin şiddet gördüğünü öğrenmişler çünkü. Öyle bir hani göstermeme durumu olmuş, sadece bunu biliyorum. Fazla bir müdahale yok galiba” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“[...] Şundan olmuş olabilir, babamın, biraz sanırım anne tarafı biraz, birkaç kere onlar da babamın böyle şeylerine denk gelmişlerdi, bu tartışmayla ilgili konulara denk gelmişlerdi. O yüzden hani biraz daha sanırım daha iyi anlayabildiler ne olduğunu. O yüzden biraz daha destek oldular anneme” (Yapboz, Erkek, 25).

Babaların olumsuz davranışlar gösterdiği evlilik ilişkileri sonrası yaşanan boşanmalarda; babanın ailesinden, babaya karşı anneye destek verildiği görülebilmektedir. Bu durumun velayeti alamayan ebeveynlere karşı düşünceleri pekiştirmiş olabildiği de düşünülmüştür:

“(Biraz düşündükten sonra) İnsan gerçekten zor zamanında görüyor kimin ne olduğunu, gerçek yüzünü anlıyor. Sağ olsun mesela babaannem çok düşünür bizi, annemi de çok düşünür, ‘Var mı bi ihtiyacınız, eksisiniz?’. Köy yeri olduğu için onlar ekip biçiyorlar, bi şeyler yetiştiriyorlar ve mutlaka ne yaparlarsa yapsınlar hep anneme de gönderirler, ‘Siz yersiniz kızım, hep birlikte duruyorsunuz.’ şeklinde. O yönden onlar daha düşünceli, daha duyarlı davranıyorlar” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Herkes dışladı babamı. Onaylamadılar. Onaylayan akrabaları da zaten annemi(gülerek) düşman ilan ettiği için ‘Şunun evine gitmiş, evinde misafir etmişler.’ diye. Burdur küçük bir yer. Çoğunluk dışladı. İlişkileri bozuldu, dost ilişkilerinin çoğu” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Engelleme çabası yok. Şöyle, akrabalar genelde şeye bakar yani, huzursuzluktan beslenir, kaostan beslenirler. İşte dedikodudur, şudur budur. Kimse de öyle ‘Hadi çözüm yolu bulalım, şöyle yapalım, böyle yapalım.’ Saçma bir söz var ya ‘Karı koca arasına girilmez.’ diye. O anlayışa sahip insanlardı. Çok uğraştılar. Yani babaannem ve dedem peşinden gitti babamın, ‘Yapma, etme, şöyle olur böyle olur, pişman olursun.’ ama dinlemedi ki şöyle annemi kızları gibi görürler. Annem sürekli gelir buraya.

Görüşüyorlar. Babaannem, dedem, annem hala şeyler annem babaanneme 'Anne.' der” (Cesna, Erkek, 27).

Özellikle babaların akrabalarının anneleri sevdiği ve halen görüştükları durumlarda; geniş aile üyelerinin boşanmaya üzüldüğü görülmüştür. Bu nedenle destekleme süreci öncesinde, akrabalarca ebeveynlerin barışması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum da akrabalarla çekirdek aile sistemi arasındaki ilişki yapısının bağlantısının önemini göstermektedir:

“Bence onlar da üzülmüştür. Bir de annemi hep çok seviyorlardı. Hala annemle konuşuyorlar” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Tabii ki de oldu ama işte çok bir faydası olmuyor. Anlaşamıyorlardı çünkü. Bu kavgalar yaşandığında babam hani evden uzaklaşmak için gidiyordu bu kavga olmasın diye ama döndüğünde yine yaşıyordu aynı şeyler. En büyük destekçimiz anneannemle dedemdi” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Ayrılmayın diye (biraz düşündükten sonra) yani şöyle anneannem çok şey yaptı, (gülerek) hala şeyi düşünüyor, ‘Ayıptır, evlenmeyin.’ diye. Kendisinin yaşı baya yüksek, ‘Ayıptır.’ diyor ‘Ayrılmayın, barışın.’ falan diyor. O hiç istemezdi ayrılmalarını, babamı da sever zaten. [...] babamın akrabaları mesela hala annemi ararlar, sorarlar, hala yenge diyorlar, (Gülümseyerek) hala arayıp sorarlar bi şeye ihtiyaçları olduğunda da annemi ararlar. Böyle bir özel günlerde falan ararlar, anneme çok değer verir baba tarafı. Seviyorlar. Annem de zamanında yardımcı olmuş böyle hani çeşitli konularda falan. Hep böyle şey, zaten biraz da şey var bizimkilerde, hani şey, o tarafta, böyle ataerkil toplum mu diyeyim, annem evlendikten sonra hani biraz daha o ailenin kızı gibi. [...]” (Yapboz, Erkek, 25).

Tam tersi şekilde annesinin ailesinden babasıyla boşanıyor olduğu için tavır görme ihtimalinin olduğunu söyleyen Şirin için bu durum, annesinin akrabalarıyla ilişkisini olumsuz etkilememiştir. Bu da Şirin’in akrabalarıyla olan bireysel ilişkisiyle ilgilidir. Örgülü Bebek’in velayeti alabilen ebeveyni olan annesinin ailesi, boşanma kararıyla ilgili ilk başta annesini destekliyorken; boşanmanın gerçekleşme nedeniyle ilgili bazı gerçekleri öğrendikten sonra tutum değiştirmiştir. Örgülü Bebek’in annesiyle ilişki sınırları da aynı durumdan dolayı olumsuz etkilenmiştir:

“(Biraz düşündükten sonra) Şöyle aslında annemin kötü bi şey yaptığını söylemişim. Bundan önce desteklemiyorlardı boşanmayı ama bundan sonra, annemin yaptığı olaydan sonra herkes destekledi yani istedi boşanmayı.

Annemin akrabaları annemin yaptığı şeyi bilmiyorlardı. Sadece dümdüz boşandıklarını biliyorlardı. İlerleyen zamanlarda da bunu öğrendiler ve annemi suçlu buldular doğal olarak. Bu da böyle ilerledi” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Büyük ihtimal bir tavır olmuştur, anneannemle dedem tarafından. Bence olmuştur çünkü onlar babamı iyi anlaşıyordu yani öyle bir problemleri yoktu aslında. Öyle bir tavır olmuştur ama müdahale etmek gibi öyle bi şey asla olmadı, onu biliyorum, öyle karşı çıkmak gibi falan” (Şirin, Erkek, 24).

Boşanmadan önceki bütünlüğü bozulmamış aile yaşantısına, geniş aile üyeleri tarafından olumsuz müdahalelerin gerçekleştiğine tanıklık edilmesi ya da müdahaleye maruz kalan ebeveynlerden bunların öğrenilmesi, öznelerin akrabalarıyla olan ilişkisini etkileyebilmiştir:

“Babam annemi çok seviyormuş ama babamın ailesi annemi hiç sevmiyormuş, hiç istemiyormuş. İşte çok kötülük etmişler. 6 tane halam var benim. Yani annemin 6 tane görümcesi varmış. 6’sı da annemi illallah ettirmişler. Artık kadın dayanamamış yani ne yapsın? Boşanmış. [...] (Biraz düşündükten sonra) Halalarım. Her zaman halalarımı suçladım çünkü aslında onlar olmasa annemle babam çok mutlu bir evlilik yaşıyormuş çünkü ikisi de birbirini seviyormuş, severek evlenmişler zaten ama işte halalarımın yaptıkları, işte onların...” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Zaten bu evlenme durumlarında filan babaannem çok sıcak bakmamış. Babaannem birazcık garip bir kadın. [...] çünkü bir yandan da annem ile babamın boşanmalarına babaannem de vesile olmuş yani. O yeni kadın kabul etmesi... Biraz da Şamanlık ile uğraşan bir babaanneydi. (Gülerek) Böyle okuyup üfleme seven bir ablaydı kendisi. Denemiş herhalde, domuz yağları, ıvırlar zıvırlar” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Her kavgalarında babaannemle dedem eve geliyormuş zamanında. O ilk süreçlerde falan özellikle. Annemi suçlamak için daha çok. [...] Sonuçta hani ikili ilişkilere neden, evlendiğin kadınla neden aileni araya sokuyorsun ki yani ne gerek var?” (Dinozor, Erkek, 22).

“Hem kişisel ilişkilerimiz onlarla olan hem de aileme karşı göstermiş oldukları tavır. Aslında annem ve babamın tartışmalarında yaşadıkları bir sürü problemde baba tarafından akrabalarımın çok büyük rolü var. [...] Anneme zulüm ettiler diyebilirim” (Hamamböceği Erkek, 25).

Böyle bir durumun yaşanmayabildiği de görülmüştür. Boşanma sırasında babasının ailesi tarafından dava sürecine olumsuz müdahalelerin olduğunu sonradan öğrenen Hayvanlı Yastık’ın ilişkileri, süreç esnasında bilgisi olmadığından etkilenmediği gibi sonrasında da bu durumdan etkilenmemiştir:

“[...] Benim için çok iyiydi, bana yapabilecekleri her şeyi yaptılar ama bu davanın benim görmediğim yüzü biraz kötü geçmiş, sonradan öğreniyorum, duyuyorum ben bunları. Şöyle ya mesela ya iftiralar atıldı, kötü şeyler söylendi, birbirlerini kötülemek adına şeyler yaşanmış. Yani ben bunları birebir yaşamadım ama söylenmiş bunlar. Bunlar hoş durumlar değil, keşke olmasa ama yaşanmış tabii ki. Ben bunlardan kötü etkilendim mi? Hayır. [...] Benim kuzenim, anne tarafından kuzenim annem hakkında olmayan bi şeyler söylediği de oldu yani. Bu davanın çirkinleşen kısmı diyebilirim. Aslında öyle bi şey yok, o kuzenim de yani onu söylediğine de pişman aslında zamandan ötürü. Biraz da farkındalık diyelim. Mesela bu olaydan bir sene önce diyelim, dava olmadı oturuyoruz, bu olaydan bir sene önce birlikte gülen, eğlenen insanlar bu dava sürecinde, hâkimin önünde farklı şeyler söylemiş yani. Yaşanmamış şeyleri söylüyorlar” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Velayeti alabilen ebeveynlerin ailelerinin, öncesinde de bahsedildiği gibi boşanma sonrasında birlikte yaşamaktan da kaynaklanabileceği düşünülen olumsuz davranışlar sergileyebildiği görülmüştür:

“[...] Biz anneannelerle oturuyorduk ama asıl oturulan ev babamın eviydi, tapulu eviydi. Anneannelerle bir ev olayımız oldu. Onların çıkması gerekiyordu evden. Biz anneannelerle sürtüşüyorduk. Anneannelerle falan problem yaşadık. [...] Anneanneler evimizi sattıracaklardı o yüzden bizi evden çıkartacaklardı yani biz evsiz kalacaktık bu sefer” (Et Bebek, Kadın, 25).

“İşte şöyle dedem olmaya çalışıyordu. Mesela anneanneme para veriyormuş M.ye ver diye. Bana vermiyordu anneannem, diğer kuzenlerime veriyordu. Yani dedem olmaya çalıştı. Diğer büyük teyzem de az da olsa yardım etmeye çalıştı ama çok öyle bir yardım yapmadılar” (Pusula, Kadın, 22).

Anlaşıldığı üzere farklı biçimlerde yaşandığı görülen akrabalık ilişkilerinin oluşumunda ilişki sınırları ve aile yapıları önemlidir. Bunlara göre yapılan destekleme süreçleri öznelerin; boşanma ve sonrası ilk süreci atlatabilmesi, yeni bir hayat kurabilmesi, işlevsel olmayan ilişkilere geri dönmeyerek sağlıklı bir yaşantı sürebilmesi noktasında oldukça önemlidir. Aile üyelerinin desteği; özellikle velayeti alabilen ebeveyn anne ve ekonomik olarak geçinmekte zorlanabileceği bir durumdaysa bu bağlamda ve psikolojik sıkıntılarla baş edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aile üyelerinin desteği; sosyal çevrenin, akrabalar içerisinde birilerinin ebeveynleri dışlamasına ya da olumsuz tutumuna karşı dayanak oluşturabilmektedir. Velayeti alabilen annelerin bu süreci rahat atlattıklarında kendilerine olan güvenlerinin daha fazla ve yaşam hakkındaki

düşüncelerinin daha olumlu olmasında boşanma sonrası ailesinin tam desteğinin önemli olduğu görülmüştür (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 168).

3.1.4.2. Sosyal Destek Mekanizmaları “*Tabii insan buna ihtiyaç duyuyor yani. ...dost kategorisinde gördüğüm kişilerle paylaşma ihtiyacı duyuyordum zaten.*”

Boşanmaya ve boşanma sonrası yaşantıya olumlu bakışın; boşanma ile ilgili endişelerin arkadaşlarla paylaşılması ile bağlantılı olduğu da görülmüştür (Kurdek ve Siesky, 1981, s. 85). Bu doğrultuda sürecin sağlıklı atlatılmasında etkisi olanlardan birinin; bireylerin kendilerini ifade edebildikleri yaşlarından itibaren yakın arkadaşlarıyla yaşadıklarını paylaşmaları yani akran desteği olarak görülmektedir. Bununla ilgili bir rahatsızlık duymadan yaşadıklarını paylaşma gereksinimi duyduğu için deneyimlerin arkadaşlara anlatılabildiği görülmüştür:

“Evet çok sık. Arkadaş çevrem, eşim, annem, ablam hani çok sık konuşulan konular. Yani sosyal çevremi oluşturan kişiler, sık görüştüğüm kişiler daha çok her şeyi paylaşabildiğim insanlar. O yüzden de hani çok nadir görüştüğüm insanlar bilmez, aile meselelerini ya da belki hiç ama yakın çevrem hani hepsi biliyor” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Evet, yakın arkadaşlarımla, lise arkadaşlarımla ben hala görüşürüm. Hala bilirler. Biz zaten arkadaştan ziyade kardeş gibiydik, öz. Hocalar bile çok şey yapardı, aşırı anlaştığımızı söylerlerdi. Özellikle birbirimizin sorunu olduğunda çok çabalarlardık, kendi sorunumuz gibi o çocuk aklımızla bile. Mesela zor şeyler atlatmışsın, arkadaşın olunca çözüm üretiyor. Çok yardımları dokundu (gülerek) öyle” (Günlük, Kadın, 22).

Günlük’ün, aile kavramının temsil ve işaret ettiği “birliktelik, birlik, dayanışma, destek, yalnız bırakmamak” gibi durum ve davranışları; biyolojik ailesiyle yaşadığı sorunlar hakkında konuşmak veya sorunlarına çözüm üretmek noktasında destek aldığı arkadaşlarından görmüş olduğu anlaşılmıştır. Aile boşluğunu, aile bilinen güçlü sosyal destek mekanizmalarının kapattığı görülmektedir. Buna yönelik yoksunluk Ayıcık’ın şu ifadesiyle görülebilmektedir:

“Evet. Ya şöyle annem çalışıyordu evet ben bazen erken çıkıyordum ilkokuldan, döndüğüm okuldan o zamanlar bir de bakıcı vardı, bakıcı

tutmuştu annem bi şey olduğundan dolayı falan. O yüzden zor oluyordu. Düşündüğümde şimdi, sonradan tekrar düşündüğümde bi de şöyle bi şey bizim İskenderun'da hiçbir tanıdığımız yoktu, işte akrabalar falan. Biz ikimizdik. Annemin arkadaşları, benim arkadaşım vardı ama böyle hani o kadar şey olmuyor ya senin tanıdığın kadar olmuyor” (Ayıcık, Kadın, 20).

Sosyal destek mekanizmaları gelişmiş bir başka özne olan Hamamböceği ise yaşanan olumsuzlukların paylaşılması ihtiyacından ve kendisinin de bunu sağlıyor olduğundan bahsetmiştir. Başka öznelerde de olduğu gibi kendi deneyimlerine benzer deneyimleri yaşamış kişilerden oluşan bir çevresinin olduğundan bahsetmesi de dikkat çekicidir.

“Tabii insan buna ihtiyaç duyuyor yani. Arkadaşım olan, çok yakın olan arkadaşlarım, dost kategorisinde gördüğüm kişilerle paylaşma ihtiyacı duyuyordum zaten. Şunu fark ettim bir süre sonra: Çevremdeki birçok insanın bu benimkilere benzer o kadar çok sorunu, problemi olmuş ki hayatında yani herkesin annesi boşanmış, herkesin ailesi dağılmış, hepsinin olumsuz etkileri olmuş. O yüzden çok kolaydı bunları paylaşmak birileriyle ve istiyordum da ihtiyaç da duyuyordum” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Yaşananların zamanla birileriyle paylaşılması konusuna alışabildiği ve bunun zaman içerisinde yapılabildiği de görülmektedir:

“Evet. İlk zamanlarda ilk geldiğimde ortaokuldaydım işte, 7. sınıftaydım. Benim için tuhaftı bunu söylemek, dile getirmek. Farklı bir durum olarak algılıyordum ama sonra sıkıntı hani alıştım ben bu duruma. Benimsedikten sonra da sorun olmadı. Zaten üniversitede falan açıkladığımda da şaşırılmışlardı. ‘Bizimkiler ayrı.’ falan dediğimde ‘Aa ayrı mıydı gerçekten?’ falan moduna girmişlerdi arkadaşlarım ama sonrasında açıklamaktan çekinmedim hiç öyle. Eğer söylemem gereken bir yer olduysa da bu şekilde ifade ettim” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Herkes biliyor. Onda bir sorun yok, annem, babam ayrı. Çok uzun zamandır ayrı. İlk başta işte dediğim gibi küçükken biraz daha hissiyatı daha fazlaydı. Zaten günümüzde çok normal bi şeymiş gibi oldu da artık. Şimdi insanlar şaşırıyor bile. Benim zamanımda gerçekten ‘Aa öyle mi?’ falan gibi şeyler vardı. Şimdi ‘Aa olabilir.’. Biraz daha sıradanlaştığı için herhangi bir zorluğunu yaşamadım” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“Ya ilk zamanlarda çoktu. Sürekli birilerine anlatmak istiyordum konuşmak istiyordum ama bunu düşünürken de “Nasıl anlatacağım ben bunu?” diye hani utanıyordum aslında ama şimdi öyle değil. Tek benim başımda olmadığını anladım aslında öyle diyeyim. (Gülerek) Yani ben o zaman tek ben yaşıyormuşum gibi hissediyordum. [...] Mesela liseye başladığımda kimse

söyleyememiştim annemle babamın ayrı olduğunu. Bunun hani çok ayıp bi şey olduğunu düşünüyordum o zaman ama sonra yaşım ilerledikçe sadece benim başımda olmadığını anladım. İnsanlarla tanışınca falan. O yüzden çok çekinmeden devam ettim yoluma. Sorun olmuyor artık” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Çeşitli nedenlerle paylaşmaya çok açık olunmaması da mümkün olmuştur. Bu durumun paylaşılmasıyla ilgili bir ihtiyacın olmadığı anlaşılmıştır:

“Ya şöyle annemle babamın boşanma durumlarını evet biliyorlar ama bu zamana kadar açıp konuşmadım yani kimseyle” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Şeyi hatırlıyorum, ortaokulda bir arkadaşına anlatmıştım. Çok sinirli olduğum bi gün artık. Hatta işte o zaman şey dediğimi falan hatırlıyorum, ‘Artık boşansınlar kurtulalım.’ falan. Öyle bir tavırla söylemişim yani. Benim ailemin çok iyi anlaşmadığını herkes bilirdi yani ama çok anlatmazdım da” (Bere, Kadın, 24).

“(Biraz düşündükten sonra) Dediğim gibi ben paylaşmayı sevmiyorum. Böyle şeyleri bilhassa çünkü şey düşünüyorum yani ‘İnsanlar ne der, ne düşünür, ne yapar?’. Şu an tamamen farklı, şu an olay çok farklı çünkü belli bir yaşa geldim, çok düşündüm üzerine. İşte ikili ilişkilerin üzerine çok düşündüm, okudum, baktım. Şu an sıkıntı yok benim için, paylaşmada bir sıkıntı yok yani” (Cesna, Erkek, 27).

Bir başka durumda ise boşanma ve ilgili olaylar neredeyse hiç yaşanmamış gibi paylaşmaya gerek duyulmadığı ya da kendi için normalin yaşanması nedeniyle anlatılacak bir şey olmadığının düşünüldüğü ifade edilmiştir:

“Ya ben hiç... Bu konuları da çok az insan bilir zaten. Ben öyle bu konuları seven bi insan değilim. Yani evet her insanın annesi babası ayrı olabilir, bu çok normal bir durum benim için ama şey değilim yani ‘Benim babam yok başımda.’, hani böyle çok hani derler ya ‘Baba sevgisi olmadan büyüdüm.’, o durum yok bende mesela. Normal annesi babası olan çiftler gibi yani normal bir ailemlle hayat yaşıyorum yani. Mesela işte normal bir hayatım var benim de. Baba sevgisinin eksikliğini çekmedim. Yani hiçbir arkadaşımınla genelde bu konuyu konuşmam yani. Çok az bilen insan vardır hani böyle çok anlatayım, edeyim, dertleşeyim yoktur bende bu konuda” (Dondurma, Kadın, 21)

“[...] (Gülerek) Neyi anlatacağım yani anormal bir durum yok, anlatacak bi şey yok hani. Benim şu anda hoşuma gidiyor mesela. Akdeniz kıyısında git-gel bir rota, iki tane ailenin bir çocuğu” (Pikachu, Erkek, 23).

“Yok hiç. Yani biz çok olgun hareket etmeye başlamıştık ya. Her şeyi bir anda kabullenmiştik. Konusunu bile açma hani kapatmaya çalışıyorduk belki de bilmiyorum ama oturup da böyle ne arkadaşlarımla ne başkasıyla oturup ne ağlamışım ne böyle üzülmişümdür. Kendi içimde de yalnız kaldığım zaman da hiç böyle ağladığımı, üzüldüğümü, kafama taktığımı hiç hatırlamam mesela” (Kedi, Kadın, 33).

“(Biraz düşündükten sonra) Paylaşma gereği çok duymadım. Çok zaten, sanırım böyle sorunlarımı da dışarıya vuran bi insan değilim. Onları da o zaman sorun olduğunda çok fazla dışarıya anlatmadım. Ayrıldıklarında öğrendiler genelde çevremdeki insanlar” (Yapboz, Erkek, 25).

Kurum bakımı altında yaşamış Mayıs Sıkıntısı da aynı şekilde yaşantısına dair olumsuzlukları sosyal ağıyla paylaşma konusunda rahat olmadığını ve insanlarla gerçeğinden farklı bir yaşantısal deneyimi paylaşabildiğini ifade etmiştir. Bu durumda, ebeveynlerinin boşanması sonrası kurum bakımı altında yaşamış olmasının etkisinin önemli olduğu düşünülmüştür:

“Bu şekilde seninle olduğu gibi profesyonel bir ortamda mesela paylaşmaya özen gösteriyorum. Şeyi sevmiyorum çünkü insanların acıyarak yaklaşmasını. Bi şey olurken ne bileyim, ‘Neyse ya M.nin de böyle bi şeysi var.’ gibi ekstra bir davranış ya o rahatsız ediyor beni ya. O yüzden özellikle paylaşmam yani en yakınımındaki insan bile bilmez çok böyle bir hayat yaşadığımı. Yalan söylüyorum genelde. [...]” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Akranlardan gelen ya da sosyal çevreyi oluşturan bireylerin desteği, kişilerin kendilerini kolaylıkla ifade edebilmelerini sağlamaktadır. Bu, yaş ya da profesyonellik bağlamında hiyerarşik bir ilişki içerisinde olunmayan bir ortamdan kaynaklanmaktadır. Özellikle sürecin başlarında ya da olumsuzlukların yoğun olarak yaşandığı dönemlerde bir şeylerin unutulabilmesine destek olmaktadır. Bu konudaki paylaşımın yapılması konusunda zorluk çekildiğinin görülmesi de yaygın bir durumdur (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 166-168). Paylaşım yapmamanın, toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı bir tarafı da bulunmaktadır:

“[...] bahsedilmeyen erkek sorumlulukları da var ve bizim erkeklerin sorunlardan asla bahsetmeyi tercih etmeyiz. Bu yüzden ne yaşadığımızı kimse bilmez. [...] bir erkek olarak konuşuyorum, beklenti beni aşıyor. Ben ev miyim yani, evcilikteki ev miyim? [...]” (Bisiklet, Erkek, 26).

Özellikle erkek çocuklarında sıklıkla görüldüğü tespit edilen bu durum (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 166) araştırma bulgularıyla paraleldir. Bununla ilgili olarak da erkeklerin, Bisiklet'in söylediği nedenlerle konuyla ilgili paylaşımlarının az olduğu düşünülmüştür çünkü araştırmanın başında erkek özne bulma konusunda oldukça zorluk çekilmiştir.

3.1.4.3. Profesyonel Destek Mekanizmaları “Aslında benim onları götürmem lazım, niye onlar beni götürüyor?” diye düşünüyordum...”

Tüm yaşantısal sürecin herhangi bir döneminde profesyonel bir destek mekanizmasına (psikolog-psikiyatrist) başvuran öznelerin büyük kısmı tek seferlik desteklere başvurmuş, ebeveynleri tarafından götürülmüş ve ilaç tedavisi almıştır. Gelişimsel olarak erken çocukluk döneminde, ergenlik döneminde ve genç yetişkinlik döneminde destek aldığını beyan eden özneler olmuştur. Hiçbir profesyonel destek almayan özneler de bulunmaktadır. Bir ya da birkaç seanslık görüşmeler yapan öznelerin özellikle çocukken ebeveynleri tarafından dikkat eksikliği, hiperaktivite, davranış bozuklukları gibi durumlardan dolayı psikiyatriste götürüldüğü görülmüştür. Uzun süreli profesyonel destek alınmasında boşanmayla bağlantılı bir neden değil, başka olumsuz deneyimler etkili olmuştur:

“Dedem vefat ettikten sonra ben işte ben kâbus falan görmeye başladım. İşte küçüklük kötü anılarımı falan görmeye başladım. Sonra işte bunun için işte arkadaşım bana önerdi, üniversitede işte birisi var, şuraya gitti falan, öyle gittim. Sonra iyi geldi. Sonra bir daha işte en son başka sebeplerden dolayı çok kötü hissettim kendimi, bir daha işte başladım” (Pusula, Kadın, 22).

“[...] Kimseyle paylaşmak istediğimi hatırlamıyorum ta ki 1-2 yıl önce ben CBT Terapisi, hani bilişsel-davranışçı terapi, onu denemiştım. Orada konuştum. [...] sebebi şu an okuduğum okul çok rekabetçi bir okul. Oradaki stresle ilgili ve kendimi hep strese sokmamdan dolayı ve (biraz düşündükten sonra) hep bir erteleme durumunda olmamdan dolayı bunu çözmek için yardım almak istemiştım” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Daha yeni yeni ilk kez böyle bir terapistle kendimi ifade etmeye mi diyeyim bi şey paylaşmayı ya da bileyim kendi alanımı, sınırimi diyebiliyorum. [...] Bu şekilde seninle olduğu gibi profesyonel bir ortamda mesela paylaşmaya özen gösteriyorum [...]” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Tüm özneler içinde Çimçim ve Kuş Tüyü Yastık doğrudan boşanmayla bağlantısı olan nedenlerle psikoloğa gitme gereksinimi duymuştur. Boşanma öncesi, sırası ya da sonrası ilişkiler ya da bazı bozukluklar dolayısıyla psikiyatriste gittikleri anlaşılmıştır. Çimçim boşanma sırasında yaşadığı obsesif kompulsif bozuluk ve somatik hastalıklar dolayısıyla profesyonel destek alması için ebeveynleri tarafından yönlendirilmiştir. Kuş Tüyü Yastık, sağlıklı bir ilişkiyi sürdürememiş olduğu babasının ölümü sonrasında onunla ilişkisinde yarım kalanlarla bağlantılı destek dışında; ebeveynlerinin boşanması sonrasında da profesyonel destek almıştır:

“Boşanma sürecinden sonra velayet olayları yüzündendi. 3-4 yaşında. Tabii çok küçük olduğum için vardır ama benim hatırladığım bi şey yok ama boşanma sürecinden sonra çok fazla psikolojik sorun yaşadım. Öncesinde yaşamadım diyebiliriz. Ya şöyle bende obsesif kompulsif bozukluk vardı ve çok ileri düzeydeydi. Bunu yaşadım bir, bunun için gittik ilk. 4 yaşındaydım bu olduğunda. Sonrasında çok feci şekilde tırnaklarımı yemeye başladım. Kanıyordu artık parmaklarım falan. Onun için de gittim. Zaten devam ediyordu süreç. Prozac kullandım o sürede, şurubunu çocukken. Sonra 12 parmak bağırsağı ülseri oldum. Doktor üzüntüyle ilişkili olduğunu söyledi. Depresyon teşhisi konuldu. [...] Babamın bize maddi destek olmaya başlamasıyla birlikte annem bu konudaki tüm imkanları kullandı. Psikologla da görüştüm, psikiyatristle de görüştüm” (Çimçim, Kadın, 26).

“İlk psikolojik desteğim (biraz düşündükten sonra) tabii ilk evliliğimde, babam öldükten sonra aldım. [...] Boşanma sonrasında da (gülerek) uzun süre terapiler gördüm ben. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Hamamböceği, profesyonel destek almadığını açıklarken profesyonel desteğe bakışına yönelik ifadesine de yer vermiştir. Bu açıklamasıyla profesyonel destek almayan öznelerin neden böyle bir desteği almadıklarına yönelik nedenlerle ilgili düşündürmüştür:

“Almadım çünkü hep şeyle karşılaştım, benimle ilgili probleme bu desteği veren kişiler çözemeyecek diye düşünmeye başladım. Bir kere, iki kere bir psikoloğa gittik. Babam geldi Balıkesir’den. Annem, ben, babam gittik. Ben giderken şunu düşünüyordum sadece, ‘Aslında benim onları götürmem lazım, niye onlar beni götürüyor?’ diye düşünüyordum ve adamla konuşuyoruz filan ama hiçbir faydası yok. Ben dışarıda herhangi bir arkadaşımın konuşunca daha fazla yardım aldığımı hissediyordum açıkçası. O yüzden vazgeçtim, gitmek istemedim. Annem ilaç kullanırdım istedi, onun psikolog bir arkadaşı vardı. Bir iki kere ilaç kullandım ve kendimi kötü hissettim. Sonra

onu da kullanmak istemedim. Uzun bi süre hiç mental bir tedavi veya bi şey görmedim. [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Rehberlik öğretmeniyle görüşmüş olan Ayıcık bunun olumlu etkisini görmediğini ifade ederek; sosyal hizmetin, çocuklarla iletişim için önemli bir alan olan okulların içerisine erişme gerekliliğini yeniden gözler önüne sermiştir:

“Ya rehber öğretmen olmuştur ama (biraz düşündükten sonra) hiç öyle geçip de bana ‘Şunu şunu yap.’ gibisinden demediler yani psikolog gibi yaklaşmadı bana. Rehber öğretmenler felsefe öğretmeni oluyor genelde o yüzden de psikolog gibi yaklaşan olmadı bana” (Ayıcık, Kadın, 20).

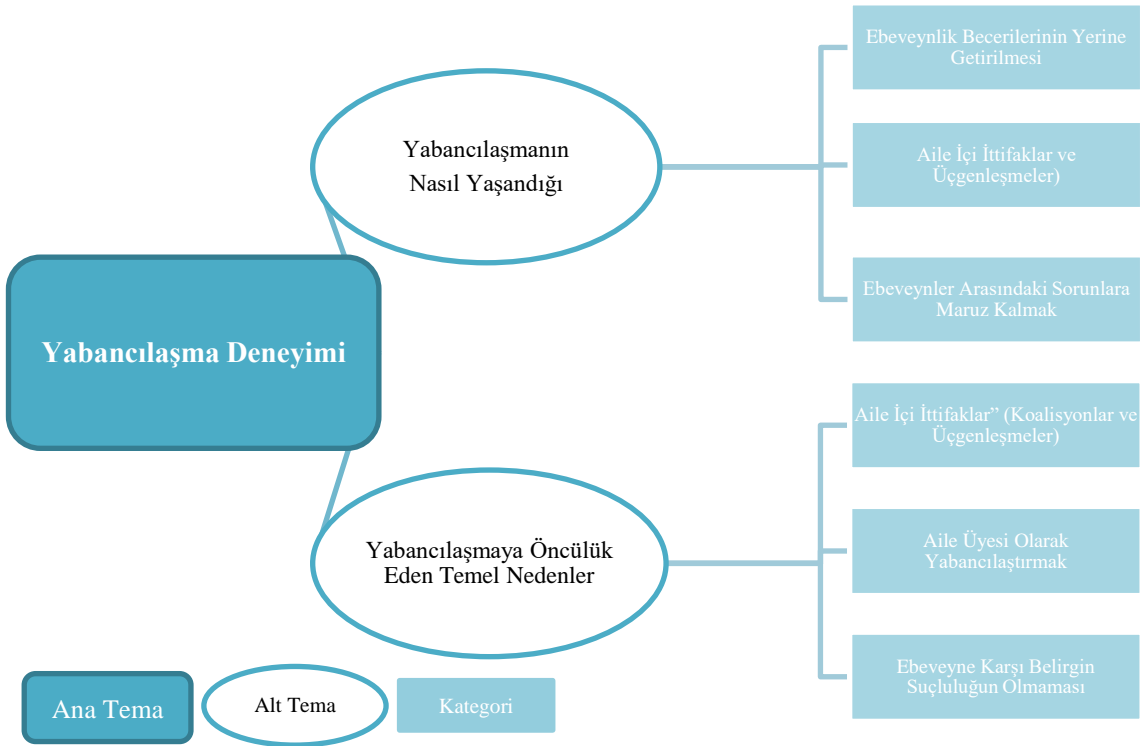
Daha önce de bahsedildiği gibi tüm bu destek mekanizmalarının süreçteki rolü güçlendirici bir bağlam üzerinden inşa olmuştur. Özellikle süreci idare ederken destek mekanizmaları az olan öznelerin ifade ettikleri zorluklar, buna yönelik düşünceleri pekiştirmiştir. Destek mekanizmaları boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşam olaylarına göre farklı açılardan şekillenmekte ve farklı alanlardan doğmaktadır. Söz konusu desteklerin kendilerini açmak, ifade etmek ve nispeten rahatlatmak açısından iyi olduğunu düşündükleri görülmüştür.

Boşanma olayının odağa alınmasına göre sıralanmış yaşam dönemlerinde gerçekleşen ilişkiisel deneyimlerin, öznelerin yabancılaşma deneyimini nasıl ve neden yaşadıklarına ışık tuttuğu düşünülmektedir. İlk tema olarak söz konusu aile içi iletişim örüntüleriyle oluşan ilişki yapılarından bahsedilerek yabancılaşma deneyiminin kaynak noktasının ne olduğu ve yabancılaşmanın nasıl yaşandığının anlaşılır hale gelmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla ilk temanın ardından 2. tema olarak yabancılaşma deneyimine ilişkin bulguların anlatımına geçilmiştir.

3.2. YABANCILAŞMA DENEYİMİ

Öznelerin yabancılaşmayı deneyimledikleri kişi, yapı ve/veya olgu üzerinden aşağıda kategori olarak ifade edilmiş söz konusu durumlar ele alınacaktır. Literatür bilgileriyle desteklenerek ve özellikle ilk tema çerçevesindeki “ebeveynlerle ilişkiler” kategorileri altında ele alınan ilişki örüntülerinin nedenlerini ve sonuçlarını tamamlayacak şekilde yabancılaşmaya öncülük eden temel nedenlere değinilecektir. Yabancılaşma deneyiminin çoğunlukla velayeti alamayan ebeveyne karşı yöneltildiği ya da katı (kopuk) sınırların neden olduğu biçimde çoğunlukla bu ebeveyne yabancılaşma durumunun açık hale geldiği görülmüştür.

Şekil 4: Yabancılaşma Deneyimi Tema Haritası

3.2.1. Yabancılaşmaya Öncülük Eden Temel Nedenler

Öznelerin aynı anda birçok nedeni işaret eden yabancılaşma deneyimlerinin olabildiği anlaşılmıştır. Bir önceki temada değinilen kategorilerin bünyesinde ele alınan ilişki yapıları içerisinde, yabancılaşmaya öncülük eden temel nedenlerin bulunduğu

görülmüştür. İlk ve en çok deneyimlenen durum, ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini yeterli düzeyde yerine getirememiş olmasıdır.

3.2.1.1. Ebeveynlik Becerilerinin Yerine Getirilememesi “...bir tek evliliği bitirmemişti o. Çocuklarını da bitirmişti.” “...babam komple bizden boşanmıştı.”

Ebeveynlere yabancılaşmadaki temel neden ebeveynlik becerilerinin yerine getirilememesi ve ebeveynlik becerileri konusundaki yeterliliğin düşük düzeyde olmasıdır. Ebeveynlik görevleri arasında sorumluluk sahibi olmak, ilgilenmek, iletişim, paylaşım, değer göstermek gibi kavramlar sıklıkla dile getirilmektedir. Bu becerilerin yerine getirilemeyişyle ilgili en olumsuz değerlendirmeleri yapan öznelerin ebeveynleri, temel düzeydeki sorumluluklarını bile yerine getirememiştir. Bu ebeveynler velayeti alamayan ebeveynler olarak karşımıza çıkmaktadır:

“(Biraz düşündükten sonra) Şöyle yani babam hani iyi bi baba değil, vasat bir baba yani kötü bir baba, vasat bir baba. İki verirdim herhalde on üzerinden. (Kahkahayla) Beni dünyaya getirdiği için. En azından hani ne bileyim birkaç bi şey için yani, en azından ne bileyim bana zarar vermedi, hayatımdan çıktı, beni öldürebilirdi hani öyle insanlar da var, çocuğunu öldüren. Ne bileyim işte taciz eden, öyle hani o tarz şeylerle muhatap etmediği için bana musallat olmadığı, başıma bela olmadığı için (tekrar kahkahayla) on üzerinden iki veriyorum kendisine” (Boncuk, Kadın, 24).

“(Gülerek) Sorumluluklar, ihmaller. Sorumluluklar yerine getirilmiyordu, ihmaller vardı. O da bizi hayatta çok korumasız bırakıyordu belirli yaşlarda. Ben tabii biraz ondan daha fazla destek beklentisi içerisindeymişim. Çok yalnız kaldık. Hep işte kendi başımıza yaptık, ne kadar yaptık, yapamadık, bazı şeyler olmadı. Öyle yani. O şekilde. (Biraz düşündükten sonra) Nasıl diyeyim. Kendisi yetiştirme yurdunda büyüdüğü için ebeveynlik becerisinin olmamasını daha doğal karşılıyorum. Öğrenemediği için veremedi” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“(Düşündükten sonra) Ya tabii ki seviyordur, iyi olmaya çalışıyordur kendince eminim ama sadece sevmek yetmiyor. Bazı babalık görevi dediğimiz şeyler var ya onları yerine getirebildiğini düşünmüyorum. ‘Canım kızım, nasılsın? özledim.’ demekle olacak şeyler değil bunlar.” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“[...] Mesela ben antrenmana gidiyorum saat 10:00’da antrenmanın var ve babam her zaman 9:55’te kalkardı ve ben hep o baskıyı yaşadım yetişebilecek miyim, yetişemeyecek miyim diye. O sorumluluklarla alakalı bence çok büyük problem vardı” (Şirin, Erkek, 24).

Ebeveynlerin ilgisi, sevgisi, verdikleri değeri gösterme şekli ve yol gösterme, örnek olma gibi sorumluluklarını yerine getirememeleri de ebeveynlik becerilerinin yetersiz olduğuna yönelik değerlendirmeye neden olmuştur:

“(Biraz düşündükten sonra) Neşeli, keyifli diye tarif ederim. Sevgi dolu ama çocuk gözüyle de ergen gözüyle de şey diye görüyorum, fazla destek bulamadım. Daha doğrusu rol model bulamamak. Yani her ikisinin de ebeveyn olarak eksikleri oydu. Döneme uygun bir yol gösterme destekleyici yol gösterme yoktu ama sevgi vardı, şefkat vardı, ilgi vardı az da olsa. [...] Ya boşanma öncesi süreçte yani tabii insan yetişkin oldukça görüyor ebeveynlerdeki eksikliği ya da kendisinin eksik kalan tarafının neden eksik kaldığını” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“[...] O (boşanma öncesi) dönemde de çok bi şey yani zaten kendisiyle pek bir iletişim kurabilme becerimiz pek yok. Bi de kendisine kızgın olma nedenlerimden biri de, sonradan gelişen bi şey bu, aslında kendisi kötü bir insan olarak demeyeyim de iyi bi baba değil çünkü annemle ayrıldıktan sonra da bir evlilik gerçekleştiriyor, tekrar bir çocuk sahibi oluyor ve tekrar boşanıyor. [...] Ben kendisini yok hükmünde sayıyorum. O beni yok sayıyor herhalde. Şöyle söyleyebilirim: Tabii ki bi iletişim kurmaya çalışıyorduk ama tabi o genel olarak babamın çocukkenki bana karşı tavrı ‘İstediklerini yapayım, istediği olsun, bitsin, istediği oyuncuğu alayım, istediği yerde yemek yesin, şunu yapayım, bitsin.’ şeklinde ilerliyordu. [...]” (Gameboy, Erkek, 25).

Ebeveynlerinin iletişim kurma biçimleriyle ya da bir diğer deyişle iletişim kuramamalarıyla bağlantılı, ebeveyn olarak sorumluluklarını yerine getirememe durumu, ebeveynliklerine ve ilişki yapılarına yönelik olumsuz değerlendirmelere neden olmuştur. Velayeti alamayan ebeveynleri olan babalarla iletişimler yani iletişimsizlikler, bağlı olan ilişki yapıları ve öznelerdeki etkileri olumsuz yöndedir. Ebeveynlerin “yanında olduğunu hissettirme”si önemli görülmüştür:

“Babamla iletişimimiz yoktu, ben çok konuşmak istemiyordum. Gerekmedikçe konuşmuyordum. Yani sonrasında annem hep böyle bir babamla benim için aramızda şey olmasın, iyi olsun falan filan diye çaba sarf etti. Ondan sonra ben onun her yanına gittiğimde ağlayarak dönüyordum çünkü yani her seferinde böyle beni hayal kırıklığına uğrattıyordu. Mesela böyle bir düğüne gidiyordum, yani arabayla böyle bizim evin önünden geçerken bile arabayla bizim evin önünden geçecek ama beni eve bırakmıyordu yani ben kendim otobüsle dönüyordum. Hani onu düşünmüyordu mesela, her seferinde üzülerek geliyordum hani öyle hani. Böyle bir sürü olay oldu birkaç kere falan böyle, görüştükçe işte” (Boncuk, Kadın, 24).

“Yani boşanma olarak demeyeyim de babamın hem anneden boşanmış hem çocuklarından boşanmış olması beni çok etkilemişti. Yani bir tek evliliği bitirmemişti o. Çocuklarını da bitirmişti. Tabii ki onun bende çok büyük etkileri var. Şu gün olmuş var hala babanın boşluğunu doldurabilecek sevilmeye ihtiyaç duyuyorum” (Kedi, Kadın, 33).

“[...] Yani bu şey, böyle hani ‘Biz görüşelim, ben senin zaten yanında olurum.’ tarzında değil de ya babam sadece aslında vicdana geldiği ya da hata yaptığını fark ettiği kısım hariç olmak üzere, babam komple bizden boşanmıştı. Öyle. Ben de zaten böyle bi şeyin ardına o yüzden kabullenmiyorum yoksa ‘Annenle boşandım ama ben senin yanındayım.’ı sezmiş olsaydım zaten ben bu insana, sezdirebilecek kadar şeyi zaten yapmış olurdu ve ben de bu insana her türlü kapımı açardım” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Drozd ve Olesen (2004, s. 70)’ın, çocuğun ebeveynini reddetmesini üç varsayım çerçevesinde açıkladığı görülmekte olup bu varsayımlardan biri; kötü-zayıf ebeveynlik üzerinden görülen ilişkisel, ebeveynlik bilgi ve becerisine yönelik sorunlardan kaynaklanan nedenlerdir. Bu varsayım da araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra yine Drozd ve Olesen (2004, s. 70)’ın ebeveynin reddedilmesine yönelik varsayımlardan bir diğeri olan kötüye kullanma (ihmal, istismar, ailede madde kullanımı gibi bir davranışa tepki) temeli yine araştırma bulgularıyla eşleşmektedir. İhmal ve aileden birine psikolojik ya da fiziksel şiddetiyle istismarda bulunduğu şahit olunmuş velayeti alamayan ebeveynlere karşı yabancılaşmaların en başta bu noktadan temellendiği görülmüştür. Bu davranışların yöneldiği kişilerin kendileri, kardeşleri veya velayeti alabilmiş ebeveynleri olması fark etmeksizin süreç aynı şekilde ilerlemiştir:

“Şöyle ayrılma sürecinde şiddet olduğu için şey de çok etkilendim. Çok şey gördüm. Ondan sonra ben işte annem beni psikoloğa götürdü. İlaç filan kullanma oldu, ilaç bana yaramadı ters etki yaptı hatta. Ondan sonra işte öğretmenler, köydeki insanlar daha iyi oldum. Ara ara kötü olduğum oluyor böyle. Lisede bu dönem. Lisede mesela lise 1’de 2’de böyle çok dengesiz bi insandım, sürekli kavga ediyordum insanlarla, kimseyle anlaşamıyordum. O süre zarfında genelde böyle babamla görüştüğüm süre zarfında oluyordu” (Dondurma, Kadın, 21).

“Ben küçüğüm diye bana pek bağırılmıyormuş ama içki içirme mevzusu var. Bana alkol içiriyormuş, küçükken ben. [...] Ağabeyime, bana psikolojik şiddet uyguluyormuş. [...] bakıldığında babam iyi bir baba değilmiş. Mesela büyüdüğçe bana içki içirmesi, ağabeyime döverek, döverek tam olarak hatırlamıyorum da psikolojik şiddet yaparak ders çalıştırmaya çalışması falan. Hani annem ‘Orada kalsaydınız çok kötü olabilirdi haliniz.’ falan

diyor. Hani o yüzden biraz pek babamla... Babalık yapmasını istemezdim bana, hani babam olsun istemezdim” (Pusula, Kadın, 22).

Ebeveynliklerle ilgili görüşlerde, ebeveynlerin kök ailelerinin ya da geçmişteki deneyimlerinin etkili olduğunun doğrudan ya da dolaylı olarak düşünüldüğü görülmüştür. Önceki kategorilerde ifade edildiği üzere çocukların kendi ebeveynlerinden öğrendikleri işlevsiz örüntülerin ebeveynlerce de kök ailelerinden öğrenildiği görülmüştür:

“(Biraz düşündükten sonra) Nasıl diyeyim. Kendisi (babam) yetiştirme yurdunda büyüdüğü için ebeveynlik becerisinin olmamasını daha doğal karşılıyorum. Öğrenemediği için veremedi. [...] Babaannemi çok sevmezdim, açık söyleyeyim. Onları yurda vermiş ya hani benim gözümde kötü kadın ama onu da hani bir sürü şey anlatırım da yine de sevgi dolu bulmazdım babaannemi [...] Mesela ben ona hep derim ‘Senin babandan daha iyi benim babam.’ çünkü onun babası alkolik. Annemin babası alkolik. Annem de şey bir aileden. 16 yaşında evlenmiş. Babam üniversite öğrencisiymiş. (Gülerek) Böyle saçma işte yani hikayeleri. Herkesin hayatını etkiliyor, çocukluğunu etkiliyor. [...] (Biraz düşündükten sonra) Nasıl diyeyim? Yani anneannem çok tontiş bir kadındı ama anne olarak mesela ona 2-3 veririm anne olarak yani. O yüzden annemi de şey yapmıyorum. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“(Biraz düşündükten sonra) Sanırım, acıyorum denebilir. Yani, onun bize nasıl, o bize ne kadar baskı kurduysa babaannemle dedemler de ona, onun bize kurduğunun 2 katı ona kuruyordu çünkü. Aileden gelen bi şey bu. Sürekli bunun baskısıyla yaşamak kolay bi şey değil diye düşünüyorum” (Dinozor, Erkek, 22).

Kelly ve Johnston (2001); her iki ebeveynin evlilik içindeki ve ayrılmaya neden olan davranışlarının ve kişilik özelliklerinin yabancılaşmaya etkisi olduğunu belirtmektedir. Bu duruma referans verircesine velayeti alamayan ebeveynlerinin, ebeveynlik becerilerini yerine getirmesine engel olduğu düşünülen karakteristik özellikleriyle ilgili sitemler de bulunmaktadır. Velayeti alamayan ebeveynlerin varlığıyla kaynağı olduğu düşünülen sorunların veya yokluklarıyla beraberinde getirdikleri gereksinimlerin, ebeveynlerin karakteristik özellikleriyle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu durum ise yaşanan olumsuz deneyimlerin, velayeti alamayan ebeveynlere yabancılaşma yaşanması noktasındaki temel nedenlerden biri gibi görünmektedir:

“Yani sonuçta bi insanı doğuruyorsun ve onun hayattaki sorumluluğunu almadan gidiyorsun, sahip çıkmıyorsun, bi insan doğuruyorsun ve onu bırakıp gidebiliyorsun. Yani sonuçta onun başına her şey gelebilir. Hiçbi şekilde ne maddi ne manevi hiçbi destekte ve hiçbi şeyde bulunmuyorsun ve hatta zaman zaman ondan alıyorsun. Onun başına her şey gelebilir. Bir çocuk doğurup da ondan sonra terk etmek... [...] ona yönelik bi suçlama. Daha çok onun insanlığına yönelik, bunu yapabiliyor olmasına” (Boncuk, Kadın, 24).

“(Gülerek) Benim gördüğüm kadarıyla babam fazla duygusal ilişkiler kurmuyor. O kendi karakteriyle alakalı. Daha politik bir insandır kendisi. [...] Babam şeydi mesela. İyi etkisi fazla yoktu ama kötü etkisi hiç yoktu benim psikolojim üzerinde. Dediğim gibi diplomatik bir adamdı. [...]” (Bisiklet, Erkek, 36).

“Sebebi geçimi biraz zor bi insan olduğunu düşünüyorum. Çok sabit kararlı ondan sonra farklı düşüncelere, değişebilir durumlara falan hiç alışık değil bence o yüzden de çok zorlayıcı olduğunu düşünüyorum yani o tarz bi insanla hiçbi şey olmamıştır mesela babam bana daha bi kere bile bağırمامıştır örneğin yani hani söyle o kadar sert bi şeyden bahsetmiyorum. Sadece iletişim kurması zor bi insan ve bu da beni yıpratıyordu yani küçükken de çok yıpratıyordu” (Şirin, Erkek, 24).

Ebeveynlik becerilerinin yerine getirilmesinde ebeveynin karakteristik özelliklerin rolü, bunlara bağlı olarak ebeveynlik rollerinin yerine getiriliş düzeyiyle görülebilmektedir. Bu nedenle ilişkinin daha çok yıprandığı velayeti alabilen ebeveyninin ebeveynliği, görüşme sıklığının daha az olduğu velayeti alamayan ebeveyne göre daha olumsuz bir bakışla değerlendirilebilmiştir. Karakteristik özellikler çerçevesinde iyileşmenin görülmesi, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin seyrini belirleyebilecek bir etkidir:

“Yargılamadan anlamak, dinlemek, kendi doğrusunu dayatmayan bir baba olmak. Korkutuculuğu kullanarak istediğini yaptırmayan bir baba olmak. Çünkü o durumda istediğini yapmıyorsun, sadece yapmış gibi davranıyorsun ve aranızdaki iletişim açılıyor gitgide böyle yalanlar yüzünden. Destekleyicilik diyebilirim yani buna tek kelimeyle” (Çimçim, Kadın, 26).

“Açıkçası bu konuda o annemden biraz daha iyi. O yönünü de biliyorum çünkü onun, gördüm. Annemden daha çok şey katabiliyor. Şu anlamda mesela, kardeşim A. annemin yanında yaşarken annem onu sürekli kısıtlıyordu. Kendine güvenemeyecek bir halde yetiştiriyordu onu. Kardeşim kendinden emin şekilde bi şeyler yapamıyordu annem sayesinde. Ne benimle dışarı çıkmasına izin veriyordu ne tek başına dışarı çıkmasına izin veriyordu. Çocuk hiçbi şey yapamıyordu ama babamın yanına gittikten sonra inanılmaz bir değişim geçirdi, her yere tek başına gidip her şeyi tek başına halleden biri olmaya başladı. Tabii babam bana bunu katmadı asla bunu yapmadı bana ona yaptığı gibi” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Buna ek olarak velayeti alamayan ebeveynin geçmişte sağlayamadığı ebeveynliğin oluşturduğu boşlukların, şu anda sağlanan ya da sağlanabilme ihtimali olan iyi ilişkiyle dolmayacağı da belirtilmiştir:

“Yani dediğim gibi o benim için bir boşluk yani doldurulamayacak tekrardan, eski haline döndürülemez çünkü o zamanlar geçti, yanımda olması gereken zamanlar geçti ve oraya tekrar dönemiyorsun. O yüzden hiçbir zaman da dolmayacak bir boşluk benim için” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Hayır. O çok mümkün değil ama... Geçmiş zamanların boşluğu dolmaz” (Çimçim, Kadın, 26).

Bu boşluğu doldurabilmek amacıyla olmasa da ilişkini düzeltme amacıyla velayeti alamayan ebeveynleriyle iletişimlerini sürdürmeye çalışan öznelere, yine katı (kopuk) olan sınırlara takılmıştır. Buse Bebek’in velayeti alamayan ebeveyni hakkında duyduğu olumsuz şeylere rağmen onunla tanışarak kendi kararını verme isteği ve çabası, yine o ana kadar geliştirilememiş ebeveyn-çocuk ilişkisinin yokluğuyla engellenmiştir. Bu noktada, ebeveyninin zaten o ana kadarki beklentilerini karşılayabilecek bir konumunun olmadığı dikkat çekmiştir. Bununla birlikte kendisinden temel düzeyde ilgi ve sevgiyi görebilme amacına yönelik karşılığı alamaması, var olan ön yargıların ve yitirilmiş zamanın üzerine eklenmiştir:

“Ya aslında önceden üniversiteye kadar en azından etkilendiğimi düşünüyordum. Sonra dedim ki ‘Tamam insanların söylemleri olabilir tabii ki düşünceleri olacak ama o benim babam yani. Benim görmem lazım, kendim tanımam lazım.’ ama işte o zamana kadar zaten olan olmuş, ben ısınmamışım, gelmişim 18, 19 yaşına. Hissedemedim yani o sıcaklığı. Aslında önyargılı tabii ki yaklaştım, sonra önyargımı çok kırmaya çalıştım ama ben onu kırmaya çalışınca, çalıştıktan sonra daha doğrusu babam beni hayal kırıklığına uğrattı. [...] Verdiği sözleri hiçbir zaman tutmadı. Ben ondan hiçbir zaman maddi bir destek beklemedim ama en azından bir teklifte bulunmasını istedim yani çocuğu olarak. [...] Babamdır sonuçta ama ondan sonra çok şey oldum böyle yani bu sefer üvey babama haksızlık ediyordum gibi hissetmeye başladım çünkü bir tarafta böyle bir adam var bir tarafta başka bir adam var. [...]” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Özellikle ebeveynlikle ilgili beklentilerin; ailedeki başkalarıyla ya da velayeti alabilen ebeveynin yeniden evlenmesiyle gelen kişi tarafından karşılanıyor olması,

sorumluluklarını yerine getiremeyen ebeveyne karşı yabancılaşmayı mümkün kılmakta ya da güçlendirmektedir.

Bunların yanı sıra her iki ebeveynin ebeveynlik becerileriyle ilgili olumsuz değerlendirmeler de yapılmıştır. Bu değerlendirmeler doğrudan, boşanma deneyimiyle açığa çıkan eksikliklerin ve yoksunlukların öznelere nasıl etkilendiğiyle ilgilidir:

“Şöyle, babam çok iyi bir insandır, annem de çok iyi bir insandır ama ikisi de anne ve baba değildir benim için yani baba-anne olmak çok farklı yükümlülükler. İkisi de ona sahip insanlar değiller. Kendi çaplarında çok iyiler evet ama babam dediğim gibi yani bir babalık profiline benim gözümde hiç uyumuyor. Baba çok otoriter olmak zorunda değil ama hiçbir sorumluluğu da yok ailenin üstünde” (Mektup, Erkek, 25).

“Ben çok yani sorumluluklarını anne-baba sorumluluklarını aldıklarını düşünmüyorum kendilerinin çünkü annem kendi halindeydi, çok başına buyruktu. Hani çocukları varmış gibi davranmıyorlardı. Ebeveyn gibi değillerdi daha doğrusu” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Literatürde bulgularıyla eşleşen araştırma bulgularıyla yabancılaşmaya neden olanlardan birinin, ebeveynlik becerilerindeki yoksunluk olduğu söylenebilmektedir. Ebeveynlerin ebeveynlik becerileri çok kapsamlı bir değerlendirmeyle birçok konuyu kapsamaktadır. Her bir konuyla ilgili ihmal, ebeveyn-çocuk ilişkisini yabancılaşma bağlamında etkileyebilmektedir. Arasında çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasından başlayarak yaşanan sorunların çocuğa yansıtılmamasına varan oldukça geniş bir yelpaze ebeveynlik becerilerinin değerlendirilmesinde ele alınmaktadır.

3.2.1.2. Ebeveynler Arasındaki Sorunlara Maruz Kalmak “Hani bu aldatma yaşanmasaydı eğer ben babamı bu kadar suçlamazdım.”

Kelly (2000, s. 963)’nin ifade ettiği üzere, özellikle ebeveynler arasındaki çatışmanın ortasında kalan çocukların ruhsal sorunlar yaşabildiği ve bu çocukların bir ebeveyne doğru olumsuz duygularını yönelttiklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle ebeveynler arası çatışmanın artması halinde ebeveynlik davranışlarında değişmelerin gözlemlenebildiğinden ve bu durumun da çocuğun diğer ebeveynine

yabancılaştırılmasıyla görülebildiğinden (Baran ve Bütün, 2004, akt. Geniş vd., 2019, s. 195) bahsedilmektedir. Bununla bağlantılı olarak ilişki sınırlarının esnekliğini belirleyecek olanlardan biri velayeti alabilen ebeveynin farkında olarak ya da olmayarak velayeti alamayan ebeveyne karşı olumsuz duygu ve düşüncelerini yansıtıdır. Buna ek olarak velayeti alabilen ebeveynin ailesinin de alamayan ebeveyn için olumsuz düşünceleri ve duyguları dile getirişi de etkilidir. Yaşananlar ve diğer ebeveyn hakkında olumsuz duyguların ve düşüncelerin yansıtılışı, bunlar hakkında konuşulması öznelerin velayetlerini alamayan ebeveynlerine karşı olumsuz etkilenmelerinde önemlidir. Diğer ebeveyn hakkında olumsuz sözlerin veya üzüntü gibi olumsuz duyguların yansıtılışıyla olumsuz etkilenmek, öznelerin gelişimsel dönemleriyle de bağlantılıdır. Velayeti alabilen ebeveynin belirgin ve bilerek bir etkisi olmaksızın babalara karşı yabancılaşmanın deneyimlemesine bu biçimde neden olunabilmektedir. Bu yabancılaşmaların düzeyi aynı olmamakla birlikte farklı biçimlerde görüldüğü düşünülmüştür. Bu olumsuz ilişki yapısı, özneler için; diğer ebeveynin desteğinden mahrum kalınmasına ve bunun neden olduğu zorluklara yol açabilmektedir. Öncelikle ebeveynler arasındaki şiddetli anlaşmazlıklar, geçimsizlikler, büyük kavgalar, şiddet davranışı, kötü muamele vb. gibi davranışlara maruz kalınması; bu davranışların sorumlusu olduğu düşünülen ebeveyne karşı olumsuz duygu ve düşüncelere neden olmuştur. Bu da yaşamlarında ebeveynlerini konumlandıkları yerin inşasına temel olmuş gibidir:

“Hani bu aldatma yaşanmasaydı eğer ben babamı bu kadar suçlamazdım ve bu, biraz şey mantığı var, bu aldatma yaşanmasaydı eğer bu insanla birbirine ihtiyacı olduğu zamanlarda biraz daha sahip çıkabilir konumda bulunuyor olabilirlerdi. Bundan kaynaklı da şey, atıyorum, sizin ilişkiniz beni zerre ilgilendirmez ama hani bundan ben de etkilendim ve bundan ben etkilenmeyebilirdim. Bunu yapan kişinin, bunu yapmayı göze alan kişinin karakterini ne kadar esneyebileceğini ya da hayattaki değerlerini ne kadar vazgeçebildiğin görüyor olmak benim için çok rahatsız edici bir durum. Ondan kaynaklı hani öyle geniş düşündüğüm zaman, biraz benim fikrimdeki etkisinin de bu olduğunu düşünüyorum” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Yok istemem açıkçası, yani. [...] Yani bunun da sebebi, bana garip geliyor. Ben düşündüm, hala çok garipsiyorum. Şöyle, mesela bu özel bi gün benim için çok anlamlı olmasa da özel bi gün olduğunu düşünüyorum yine bu evlilik sürecinin. Mesela evlilik süreci oluyor, benim kaç senelik görüşmediğim annem ve babam orada yan yana geliyorlar, onların aileleri geliyor şimdi ben orada konu aslında benim ve evleneceğim kişiyle ilgiliyken bir anda benim onları kontrol etmeye çalışmam veya onlar nasıl şu an diye... Yine böyle bir baskı çökecek üstüme” (Şirin, Erkek, 24).

Yaşanan olumsuzlukların kaygısını çocuklara yansıtmak karşılıklı yapıldığı görülebilen bir durum da olabilmıştır. Bu durum, öznelerin ebeveynleriyle ilişkileri temelinde bundan sonrasına etkide bulunabilmiştir. İlişki temelleri iyi olan özneler, bu durumdan etkilenmemiş ve ifadeleriyle de bunu göstermişken; temeli zayıf olan ilişkilere sahip özneler için ilişki daha kötü hale gelmiştir. İyi ilişkileri olan Aile Fotoğrafları ve Pikachu ile zayıf ilişkileri olan Çimçim şunları söylemiştir:

“Evet. Bence onu hissettim böyle. Hani işte annem mesela ‘Baban da şunu şunu yapmadı.’, derdi. Babam da onu yapardı annem üzerinden. Birbirlerini kötülerlerdi” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Bir de her ikisi de birbirini kötülerdi. Benim herhangi bir olumsuz düşüncem oluşmadı ama bende paranoya oluştuğunu düşünüyorum” (Pikachu, Erkek, 23).

“(Gülerek) Böyle sudan çıkmış balıklık aslında. Arada kalmışlık... Babama gidiyorum annemi kötülüyor, anneme geliyorum babamı kötülüyor. Derler ya klasik boşanma repliğidir bu. Böyle bir durum yaşadım yani. Şaşkınlık” (Çimçim, Kadın, 26).

Evlilik içerisinde yaşanmış olaylarla, boşanma ve beraberinde gelen konularla ilgili olumsuz tepkilere maruz bırakma rolünü; velayeti alabilen ebeveynlerin yanı sıra bahsedildiği gibi aileleri, diğer akrabaları da dolaylı yoldan üstlenmiş gibi görünmektedir:

“Çok zor oluyor her şey. Şimdi annemden bana bir duyum almadım ‘Baban şöyle, baban böyle. O şöyledir, böyledir.’. Babam da kötülemedi ama mesela biz anneannemgilin yanında yaşıyorduk ve anneannemgil kötülüyorlardı. İşte ‘Babanlar şöyle yapıyor, baban böyle yapıyor öyledir böyledir.’ falan. Şimdi seviyorsun ve sahipleniyorsun ister istemez ve birisinin babana laf söylemesi insanın zoruna gidiyor yani. O yüzden sıkıntılıydı o açıdan. Sürekli ‘Baban bunu almadı, baban bunu yapmadı, baban şu masrafını karşılarsın, baban şöyle paran versin. Bakmıyordu, etmiyordu.’ hep bu tarz söylemler oluyordu büyükler tarafından ama büyükler tarafından yani annemle çok o kadar ben görmedim ya da babana neden gidiyorsun, o size bi şey yapmıyor, almıyor, etmiyor modunda değildi ki babam da öyle bize destek olmayan bi insan değildi. Öyle söyleyeyim sana ama daha çok çevreden hani böyle” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Şunu hatırlıyorum, uzun zamandan sonra ilk defa babama gidecektim. O zaman 4-5 yaşında falanımdır. Beni almaya gelmişti anneannemin evinden. Ben arabayı tekmelemiştim ‘Gelmeyeceğim.’ diye sadece bunu hatırlıyorum. Başka hiçbi şey yok. Yani artık bana ne anlattılarsa muhtemelen bana bi şey

söylediler, ben de babamdan soğudum. Soğutmaya çalıştılar belki. Öyledir diye düşünüyorum. Ne olacak başka çocuk aklınla baban yani sonuçta. Niye gitmeyessin ki?” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Çimçim’in ebeveynleriyle icraa ile görüşme planının uygulanması durumundan anlaşılacağı üzere ebeveynleri arasında ciddi düzeyde işlevsiz iletişim örüntüsü bulunmaktadır. Bu durumun, velayeti alamayan ebeveynle olan ilişkiye doğrudan etkisinin bulunduğu anlaşılmıştır. Çimçim’in yaşadığı bu durumun kendisini ebeveynlerin herhangi birinin tarafını tutmaya itmediği ancak birbirlerine karşı koz olarak kullandıkları velayet ve nafaka olgularının farkında olduğu görülmüştür:

“Hafta sonlarıydı görüşme planımız. Babam gelip alıyordu bizi hafta sonları ama avukat mı, polis mi, sosyal hizmet görevlisi mi ama biriyle birlikte gelip alıyordu. Mesela o kişi gelmediği zaman vermiyordu annem bizi ya da geç kalırsa eğer, tabii biraz daha bir inatlaşma vardı aralarında. Yani bizi kullanmak demeyeyim de kurallara uymazsan sonu böyle olur gibi bir yaklaşım vardı. [...] Babam aynı şeyi nafakayla yapıyordu, annem aynı şeyi velayetle yapıyordu. Öyle bir durum vardı” (Çimçim, Kadın, 26).

Bu tabloyu yaşamayan ve her iki ebeveyniyle de net veya öncesinde katı (kopuk) olup net sınırlılığa seyreden ilişkileri olan öznelere, ilişkileri ile bağlantılı bir sorunu olmasa da bu kez ebeveynler arasında gidip gelmekten veya çeşitli nedenlerle arada kalmaktan yana sorunları olduğu ve bundan olumsuz etkilendikleri görülmüştür:

“Beni de yıpratmıştı düşünüyorum çünkü (düşündükten sonra) babamın yani bizim evimiz (düşündükten sonra) ilçenin bir tarafında, annem boşandıktan sonra dedemin yanına gitmişti. Ben orada da büyüdüm diyeyim, ikisinin evi de yakındı. [...] Ben hep gidip geliyordum böyle. Çok tek başına kaldığımı hatırlıyorum süreçte” (Pikachu, Erkek, 23).

“Şey hatırlıyorum, hani hafta sonları bazen babama gitmek istemiyordum. Hani evde annemle eğleniyordum ya da işte babamla eğlenirken eve gitmek istemiyordum falan hani öyle bi şey oluyordu. Üzüldüğümü hatırlıyorum. Genelde zorunlu olarak gidiyordum çünkü ikisi de hani yani şey yapıyorlardı... [...] (Biraz düşündükten sonra) Ya bilmiyorum ben aslında kendimi biraz böyle çekingen ve utangaç buluyorum. Hani acaba böyle bir... İki farklı kutup arasında kalmak ya da kişilik arasında kalmak ve birbiriyle kavga etmesinler diye, mesela biri bana bi şey dediğinde diğerine söylememek gibi huylarım vardı mesela küçükken. Acaba hani bu böyle bir oluşan bir davranış kalıbı mı bilmiyorum, hani olabilir. Bunu düşünmüştüm bir ara. Hafta sonları mesela ona gitmiyorum böyle kızdığını hatırlıyorum

gitmek istemiyorsam. Hani o hep beni böyle bir strese sokardı” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Babamın yanına ayrıca gitmem gerekiyor, annemle ayrıca zaman geçirmem gerekiyor. Önceden onlar ebeveyni ve ebeveyn olarak kalıyordu benim için. Ayrıldıktan sonra ikisiyle de ilgilenmek zorunda gibi hissettim. Hani zorunlu olarak ilgilenmedim ama onlarla zaten görüşmek isterim ama sanki içimde onlar yalnız kalsın, yalnız hissetmesin, annemle kalıyorum zaten babam kendini tek başına hissetmesin diye. Öyle biraz onlarla zaman geçirdim ayrılık sürecinde” (Yapboz, Erkek, 25).

Söz konusu öznelere, bu durumu yaşamamış olmasından kaynaklanarak daha rahat bir boşanma sonrası süreç geçirdiklerini de ifade etmiştir. Çevrelerinde bunu yaşayan kişileri tanıdıklarından, durumun zorluğunu anlayabildiğini ifade eden Pikachu ve Bere bu durumun yaşanmamasının iyiliğine kanıt gibidir:

“[...] Bizim aile sınırlarımız için net ve açık diyebilirim. Ebeveynler kendi rollerini çok iyi biliyor ve benimsemiş ve bu yüzden de ben aralarındaki sorunları bilmiyorum” (Pikachu, Erkek, 23).

“[...] ama onu yani orada bir sorun olacağını düşünmüyorum zaten açıkçası. Mesela bir arkadaşımın ailesi biraz daha erken boşandılar benimkilerden ama biraz daha kötü bir ayrılık oldu çünkü ondan önce o daha mutlu bir tabloyla karşı karşıyaymış. Öyle biliyormuş yani. Ben zaten farkındaydım yani gergin bir ortam olduğunun. [...] Sonra işte bir aldatma olayı oluyor ve sonrasında annesi uzun bir süre babasıyla görüşmesini istemiyor, adı geçtiğinde çok fazla hakaret ediyor daha küçükken falan. İşte hala mesela aradan 10 seneden fazla geçti, evlendi babası biriyle. Düğüne gidecekti. İşte şey falan dedi annesi ‘Babanın düğününe mi gideceksin?’ falan dedi ve ben mesela gerçekten onun adına çok üzülüm yani çünkü çok arada kalıyor ve hala benden bir yaş büyük hala da mesela annesinin yanında babasından bahsetmiyor. [...] Ben biraz bir çocuğun bununla başa çıkmasının biraz zor olduğunu düşünüyorum. Onu yaşamadım diyebilirim yani. Beni dolduruşa getirme ya da bir ‘Görüşme o adamla, o kadınla.’ vesaire gibi bi şey olmadı en azından” (Bere, Kadın, 24).

Gardner (2002b, s. 94-95) ebeveynlerin birbirlerine yönelik eleştirilerinin ve olumsuz hitaplarının dışlama noktasına gelmesi halinde ebeveyne yabancılaşma sendromuna temel oluşturabileceğinden bahsetmiştir. Bu, Gardner (2003b, s. 6)’ın ebeveyne yabancılaşma sendromu olarak ele aldığı duruma neden olan en önemli etkenlerden birisi olan yabancılaştırmaya örnektir. Bunun sistematik bir şekilde, olmayan gerçeklikler üzerinden manipülatif doldurma ve kışkırtmalarla gerçekleştirilmesi, tam anlamıyla bir

yabancılaştırmadır. Öznelerin hiçbirisi velayeti alabilen ebeveynlerinin kendilerine karşı böyle bir davranışından bahsetmemiştir. Bu nedenle yaşanan durum, yabancılaştırma olarak değil, ebeveynlerin istemsiz ve bilinçsiz bir biçimde aralarındaki sorunlara çocukları maruz bırakması olarak ele alınabilir. Ailelerin ve/veya ebeveynlerden birinin diğer ebeveyni kötülemesinin yabancılaşmaya neden olabilecek bir etken olması, zaten temeli atılmış işlevsel olmayan bir ilişki örüntüsü sayesinde gerçekleşmiş görünmektedir. Çevrelerindeki diğer insanların söyledikleri olumsuz ifadelerden etkilenen ya da bunlara tanıklık eden öznelerin hakkında konuşulan ebeveyniyle ilişkisi zaten katı (kopuk) sınırlı ya da işlevsel olmayan bir iletişim örüntüsüne sahiptir. Bir yandan da her duygunun, ev ve rahat olunan yer olduğu için özellikle de çocukların yanında cömertçe ortaya dökülmesinin çocuğun iyilik hali için uygun olmadığı görülmektedir.

3.2.1.3. Aile İçi İttifaklar (Koalisyonlar ve Üçgenleşmeler) “...%70 haklı olduğunu düşünmemden, %30 daha çok sevmemden.”

Velayeti alabilen ebeveynlerin maruz kaldığı olumsuzluklara öznelerin de sürekli maruz kalışı ve çocukluktan beri genellikle velayeti alabilen ebeveynle birlikte olmak, aile içi işlevsiz ittifaklara neden olmuştur. Aile içi ittifaklar; koalisyon ve üçgenleşme olarak ikiye ayrılmaktadır (Minuchin, 1974, s. 148-149; Aponte ve Van Deusen, 1981, Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y.). Aslında her ailede belli ölçü ve şekillerde görülen bu ittifakların (Minuchin, 1974, s. 130; Aponte ve Van Deusen, 1981, Robin ve Foster, 1989, akt. Akün, t.y) işlevsel olmayan örüntüler sonucu oluşması yabancılaşma gibi olumsuz sonuçları doğurabilmektedir.

Araştırma bulgularıyla görülen en yaygın üçgenleşme biçimi; ebeveynlerin evlilik çatışmalarının ortasına, çocuklarını çekme çabası ile oluşan durumdur. Bu, çocukların kimin sorumlu olduğunu düşündüğüne ve tarafgirliğine yönelik ifadesiyle de görülmektedir:

“[...] ben küçükken de annemle kurduğum iletişim çok başkaydı babamla kurduğum iletişime göre. O yüzden hani hep o daha iyi hissetsin gibi bir tavırdıydım hep. [...] Annemin haklı olduğunu düşünürüm çünkü (biraz

düşündükten sonra) %70 haklı olduğunu düşünmemden, %30 daha çok sevmemden. Onun payı vardır, etkisi vardır” (Şirin, Erkek, 24).

Velayeti alamayan ebeveynin yaşadığı olumsuzluklara tanıklık etmiş olmak, henüz o dönemden oluşan koalisyonların başlangıcında en belirgin rolü oynayanlardır:

“(İç çektikten sonra) Yani anne kesinlikle her zaman haklıydı çünkü baba bize de aynı şekilde davrandığı için herkesin suçlu olmasına ihtimal yoktu yani. [...] Yani babama daha fazla kinim, nefretim çocukken daha fazla oluyordu tabii ki gördükçe” (Kedi, Kadın, 33).

Velayeti alamayan ebeveynle kurulan ilişkideki koalisyonun boşanma öncesindeki ilişkisel yakınlıktan geldiğiyle ilgili örnekler bulunmaktadır:

“Yine annemi tutardım çünkü ben annemi çok seviyordum. Yani annem tuvalete gittiğinde bile kapının önünde annemi bekliyordum” (Pusulula, Kadın, 22).

Tüm bu ittifaklar yabancılaşmaya temel oluşturmuş ya da oluşturabilecek ilişki sınırlarını meydana getirmekte ya da bu sınırların göstergesidir. Herhangi bir olguya, kişiye ya da yapıya doğrudan yabancılaşmayı deneyimlememiş özneler de bulunmaktadır. Bu özneler, velayeti alabilen ebeveyninin evlilik birliği içerisinde ya da velayeti alamayan ebeveynle tartışmalarında biraz daha haklı olduğunu ve herhangi bir tartışma anında onun tarafını tutabileceğini ifade etmiştir. Bu durum da ilişkisel yakınlıkla ilgili görülmüştür:

“Annemin tarafını yani genelde tutardım, tutmadığım zamanlar da oldu, tabii ki hiçbir zaman direkt taraflı olmadı ama genelde onu tutardım. (Biraz düşündükten sonra) Haklı olması olabilir ya yani bilmiyorum o yaşımda buna karar, ne kadar doğru karar verebildim ama genelde daha haklı oluyordu o tartışma konularında. [...] Babamın tabii oluyor bazı konularda oluyor. Bazı konularda babamı haklı gördüğüm” (Yapboz, Erkek, 25).

Aile yapıları üzerine yapılan araştırmaların çoğu, kuşaklararası ittifaklar ve üçgenleşme olarak adlandırılan ve her ikisi de bağlantıyı vurgulayan iki aile etkileşimi modeline odaklanmıştır: Bunlar evlilik ilişkisi ile ebeveyn-çocuk ilişkisidir. Kuşaklararası ittifaklar, özellikle ebeveynlerin genellikle eş ilişkisinden türetilen duygusal destek ve

samimiyet için karşı cinsten çocuklarına yönelmeleriyle oluşmaktadır. Bu ilişkinin nedenlerinden birinin, evlilik ilişkilerinin kalitesi olarak da görülebilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişkide ittifak kurulan ebeveynin; çocuklarından onların sorunlarını dinlemelerini, duygularıyla empati kurmalarını ve onlara şefkat göstermelerini beklediği görülmektedir. Son zamanlarda yapılan diğer araştırmalar, üçgen aile düzeninin bir veya daha fazla aile üyesinin gelişimini tehlikeye attığını öne sürmektedir (Jacobvitz ve Bush, 1996, s. 732-743). Araştırma bulgularıyla üçgenleşmenin yabancılaşıma neden olabildiği görülmüştür ve bu işlevsiz ilişkinin aile üyelerine zarar verdiği açıktır. Bu bulgu da literatürle eşleşmektedir.

3.2.2. Yabancılaştırmanın Nasıl Yaşandığı

Öznelere aynı anda farklı biçimlerle temellenmiş farklı yabancılaştırma deneyimlerini yaşayabildiği görülmüştür. Yabancılaştırmanın yaşandığı en belirgin yol, ebeveynin ebeveyn ve aileden biri olma rolünden uzaklaştırılması olarak görülmüştür. Bu durumun en sık ifade edilmiş şekli ise “ebeveynin yokluğunun hissedilmeyişi”dir. Buna neden olanlardan birinin aile içi ittifaklar da olabildiği görülebilmektedir. Ebeveyne karşı belirgin suçluluğun olmaması, ebeveynle ilişkinin düzelmesini istememek ve bu düşüncelerin yanı sıra ebeveyne karşı çelişkili duyguların beslenmesi yabancılaştırmanın nasıl yaşandığıyla ilgili ipuçlarını vermektedir.

3.2.2.1. Aile İçi İttifakların Oluşması (Koalisyonlar) “*Sen şöyle yapmasaydın böyle olmazdı, sen şöyle demeseydin annem böyle söylemezdi.’...*”

Özellikle ebeveynler arası çatışmanın artması halinde ebeveynlik davranışlarında değişimlerin gözlemlenebildiğinden ve bu durumun da çocuğun diğer ebeveynine yabancılaştırılmasıyla görülebildiğinden (Baran ve Bütün, 2004, akt. Geniş vd., 2019, s. 195) bahsedilmektedir. Bu durum, bazı araştırmacılarca sürecin ve bu sürece götüren durumların sebep olduğu kızgınlıkla bir ebeveyn ile kırılmalı bir çocuğun diğer ebeveyni cezalandırmak için iş birliği yapmaları (Gardner, 1985, s. 5-9; Wallerstein ve Kelly, 1976a) olarak tanımlanmaktadır. Başka yazarlar tarafından da çatışmalı boşanmalarda hassas ve kırılmalı çocukların uyumsuz reaksiyonları (Johnston ve Campbell, 1988, akt.

Torun, 2011, s. 475) olarak tanımlanmıştır. Bununla da bağlantılı olarak boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreç boyunca daha haklı bulunan ve kendisini olması gerektiği gibi savunamamış olduğundan daha sessiz ve ezilmiş kalan kişi olarak görülen annelere karşı daha destekçi oldukları anlaşılmıştır. Sürecin bir getirisi olarak her iki ebeveyni de sorumlu görmesine rağmen şiddet ve aldatma ile bağlantılı olarak ayrılmış olanlar, bunun gibi davranışları gerçekleştiren ebeveynini daha haksız ve yaşananlardan sorumlu olarak gördüğünü ifade etmiştir. Dolayısıyla bunlar; özellikle, velayeti alabilen ebeveyninin velayeti alamayan ebeveyni tarafından haksızlığa ve kötü muameleye maruz bırakıldığını, ezildiğini düşünen özneler tarafından öne sürülmüştür. Bu durumda ebeveynlerin arasındaki bu işlevsel olmayan ilişki yapısı ve velayeti alamayan ebeveynle bireysel ilişki dolayısıyla velayeti alamayan ebeveyne karşı ittifak kurduğu görülmüştür:

“[...] babamı daha çok sorumlu tutuyorum şeyden dolayı, çok şiddet yanlısı davranışlar gerçekleştirdiği için daha farklı çözülebilirdi. Yani hayati bazı meselelerle ilgili tabii ki onun da haklı olduğu yönler çok fazla var ama hakkımızı ararken bir şiddete, kırıp dökmeye başvurduğumuz zaman bazen hakkımız olmaktan çıkabiliyor o şey. O da öyle bir duruma soktu kendini. [...] Ne olursa olsun kesinlikle şu an yani ülkemizde de büyük bir sorun bu. Sürekli erkekler eşlerini öldürüyorlar. Sürekli eşini, sevgilisini, yani o aşk ilişkisi olan kişileri arasında öldürüyorlar. Ne kadar haklı olursan ol, ne olursa olsun kimsenin böyle bi şey yapmaya hakkı yok. O yüzden o şiddeti gördüğü için annem, onun daha çok haklı olduğuna kanaat getiriyorum” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Velayeti alabilen ebeveynle ilişkiye yönelik önceki kategorilerde de görüldüğü üzere velayeti alabilen ebeveynle öncesinden gelen ittifaklaşmış bir ilişki ya da sonrasındaki süreklilik arz eden birliktelikle gelişen bir ittifak söz konusu olmuştur. Bu şekilde, özellikle ilişki sınırlarının dağınıklaşması ile düğümlenme yaşanmasıyla diğer ebeveyne karşı ittifak oluşturabilmiş ya da diğer ebeveynle ilişkinin katı ya da dağınık sınırlı bir yapıya bürünmesi söz konusu olabilmektedir. Aynı anda velayeti alabilen ebeveyne karşı tarafgirlik ve bu ebeveyni diğer ebeveyne karşı koruma davranışında bulunmak da söz konusudur:

“Boşandıktan sonra benim annemin tarafında olduğumu o bilirdi yani çünkü her zaman şey yapardım hani ‘Sen şöyle yapmasaydın böyle olmazdı, sen şöyle demeseydin annem böyle söylemezdi.’ gibi. Boşandıktan sonra yani

babaannemin evinin içinde geçen muhabbetler bunlar, o zaten farkındaydı bizim annemin tarafında olduğumuzun, öyle söyleyeyim” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“[...] şöyle söyleyeyim boşanmalar günümüzde çok şiddetle falan hatta bunlar artık üzümlere söylesem de kadın cinayetleriyle falan sonuçlanmasına rağmen... Yani şeye baktığımda babamla annemin boşanmasına baktığımda evet, elbette şiddet ufak düzeyde ya da orta düzeyde olmuş. Bana karşı olduğu da olmuş bu durumun. Ben çok ufak olmama rağmen ama sonrasında hiçbir zaman hayatımda bu konumda olacak yakınlığı elde etmediği için bana karşı ya da anneme karşı bir daha hiçbir zaman böyle bi şey olmadı ama şöyle bi şey söyleyeyim günün birinde babam böyle bir kıvama gelecek olsun yani hiç böyle ağzını, burnunu kırarım falan değil yani açık açık söylüyorum belinden ortadan ikiye kırarım çöp gibi kenara bırakırım yani orada ne yaparsa yapar. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Yaşanan olumsuzluklar ve bunun kaynağı olarak düşünülen kişinin velayeti alamayan ebeveyn olması nedeniyle velayeti alabilen ebeveynin yanında durma ve onun söylediklerine bağlılık göze çarpmaktadır. Bu durum da koalisyon biçimindeki ilişkileri çarşıtırmıştır:

“Onu, ‘Biliyorsun işte çok fazla...’, hatırladığım kadarıyla söylüyorum tabii bunu ‘...çok fazla iletişim kuramıyorduk, aramız çok iyi değildi.’ Ben daha öncesinde, ben çok fazla hatırlamıyorum bunu, daha öncesinde anneme böyle bi şey söylemişim, ‘Boşansanız.’ falan gibi bi şey demişim evet ama ben bunu hatırlamıyorum ama (gülerek) annem bunu çok iyi hatırlıyor” (Şirin, Erkek, 24).

“Annem şey diyordu ‘Babana sakın yanaşma çünkü seni kaçırabilir.’ diyordu onu hatırlıyorum. Babamı görünce ben, babamdan kaçmışım. O beni tutup çekmeye çalışmıştı. Ben de babamdan kaçmışım. Onu hatırlıyorum” (Pusulula, Kadın, 22).

Aile içinde birtakım nedenlerle gelişmiş üçgenleşme ve koalisyonlara yönelik farkındalıklar da göze çarpmıştır. Bunların aile içi ilişkiler için olumsuz etkilerine değinilmiştir. Bu durum velayeti alabilen ebeveyn karşı ve bazı durumlarda velayeti alamayan ebeveyn karşı da kızgınlığa neden olmuştur:

“Yani şu an olsa şu anki aklım olsa kesinlikle taraf tutmazdım ama o zamanki çocuk aklıyla anneyi tutuyorsun, anneci oluyorsun. Direkt anneyi tutuyorsun, baba yalnız kalıyor, oğlan da anneyi tutuyor, karşı taraf tek kalıyor, herkes ona yükleniyor ister istemez. Psikolojik baskıya giriyor zaten. İnsanın

psikolojisini bozuyor vesaire yalnız kalıyor hani bir yandan yaşın ilerledikçe pişmanlık duyuyorsun. Hep annemi tutardım ama diyorum ya büyüdükten sonra olaylara çok farklı bir açıdan baktıktan sonra kendi hatalarım da dahil kardeşin, annenin, babanın hataları da dahil görebiliyorsun hani tek bir taraf diyemiyorsun, o yüzden diyorum ya o bu şu bu diyemem, dört kişi de suçlu. [...] (Günlük, Kadın, 22).

“[...] Mesela orada şunu hissetmedim, annemin ‘Bu çocuklar, bu süreçte nasıl etkileniyor? Benim kocam hakkında olumsuz konuşmalarım onların baba kimliğiyle ilgili nasıl etkiliyor, nasıl etkilenirler?’ gibi bir düşünce yapısı yoktu. Annem gelen herkes mesela bizim babamızla ilgili gayet olumsuz şeyler anlatabiliyordu. Bizim yaşımızı düşünmeden özel konularda konuşmalar yapıyordu. [...] Orada biraz kızgınım çünkü annem hiçbir zaman ‘Bu süreç benim çocuklarımı nasıl etkiler.’ demedi. Bizi de açıkçası kullandı. Babamın kendini daha suçlu hissetmesi için hep biz ön plandaydık. [...] ‘Tamam, senin kötü bir kocan vardı ama benim iyi bir babam vardı. Bunu sen de ayır. Kocanı şikâyet edebilirsin ama benim adıma konuşma. Kötü bir baba diye konuşma.’ dedim. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Çoğunlukla velayeti alabilen ebeveynle olan ittifaklar, velayeti alamayan ebeveyni tarafsız değerlendirmeye engel olduğundan diğer ebeveynle ilişki için tehlikeli görülmektedir. Gardner (2002, s. 94-95)’ın da ifadesiyle boşanma sonrasında çocukların özellikle boşanmayı başlatan, ayrılığın sorumlusu olduğunu düşündükleri ebeveynlerine karşı öfke duyması söz konusu olabilmektedir. Yine çocukların boşanma sonrası özellikle birlikte yaşamadıkları ebeveynle karşı öfke duymaları, bu ebeveynle uzaklaşmaları, onunla görüşmeyi reddetmeleri, birlikte yaşadığı ebeveynle ittifak göstererek diğerine karşı kötüleme, aşağılama ve düşmanlık göstermelerinin sıklıkla rastlanan durumlar (Gardner, 1985, s. 5-6) olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularıyla da görüldüğü üzere bu ilişkinin nasıl oluştuğu noktası dikkatle üzerinde durulması gerektirir.

Buna bir örnek olarak velayeti alamayan ebeveyniyle katı (kopuk) ilişki yapısına rağmen ebeveynler arasında çıkan tartışmalarda ılımlı bir tutumla ara yapıcı olan Cesna ve Gameboy velayeti alabilen ebeveynlerine yönelik tarafgirliklerinin olmadığını da ifade etmiş olmuştur:

“[...] Tarafsız kalmanın yanında, müdahale etmem gerektiğini, fikrimi beyan etmem gerektiğini düşündüğümde, fikrimi beyan eder, söylerim [...] Yerine göre ‘Baba ben haksız olduğumu düşünüyorum, anne ben haksız olduğumu

düşünüyorum. Bak böyle böyle, bundan haksız olduğunu ya da haklı olduğunu düşünüyorum.’ derim ama asla bir taraf tutmam [...]” (Gameboy, Erkek, 25).

“Olmazdı çünkü ben her iki tarafı da yatıştırmaya çalışıyordum. ‘Sen sus, sen haksızsın, o haklı.’ demiyordum yani. İki tarafı da yatıştırmaya çalışıyordum çünkü empati duygunuz geliyor. Yani ne olduğunu anlamaya çalışıyorsunuz. [...] ‘O neden böyle davranıyor? Babam neden böyle davranıyor? Acaba evde bazı şeyler mi var? Benim bilmediğim şeyler mi oluyor, şu mu oluyor bu mu oluyor?’ sürekli düşünüyorsunuz ve ben hayatta da yani kimseyi boş yere savunmam yani. Karşı taraf haksız olsa bile empati kurarım. ‘Bunu yapmış ama niye yapmış?’ düşünmeye çalışırım” (Cesna, Erkek, 27).

Kuş Tüyü Yastık’ın aile içi ilişkilerle ilgili ifade ettiği ilişkiyel örüntüler, aile yapısının ve aile içi yaşantının normalini ifade etmekte olup bu biçimde aile içerisindeki ittifaklardan bahsetmiş olduğu görülmüştür:

“[...] Ben bizim evde şöyle bir paylaşım vardı, annem ablamın, babam da benim ebeveynim. Bu çok netti. Alanlarımız, sınırlarımız çok şeydi. Diğer çocuk ötekinin alanına girip müdahale edip orayı asla kendine çekmeye çalışmazdı. Bunu nasıl yaptık, becerdik bilmiyorum ama öyle yaptık, öyle kurulmuştu denge, düzen. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Bir başka sınıflandırmaya göre de aile üyeleri arasında sabit ya da kalıcı ve geçici olarak ikiye ayrılan (Becvar ve Becvar, 2013, akt. Pak ve Özgür, 2019, s. 1204) iki tür ittifak kurulabilir (Pak ve Özgür, 2019, s. 1207). Geçici ittifaklar kriz veya stres durumlarında, durumdan bir üyenin sorumlu tutulması olarak tanımlanabilir. Sabit ya da kalıcı ittifaklarsa aile üyeleri arasındaki ilişkilerin önemli bir belirleyicisidir denilebilir (Pak ve Özgür, 2019, s. 1207). Sabit/kalıcı ittifaklar anlatıldığı üzere üçgenleşme veya koalisyon biçiminde görülmektedir. Araştırma bulguları, ittifakların yabancılaşma bağlamında ilişkilerdeki rolünü ortaya koymuştur.

3.2.2.2. Aile Üyesi Olarak Yabancılaştırmak “Babalık yapmasını istemezdim bana, hani babam olsun istemezdim.” “...yokluğunu hissetmiyorum.”

Sağlıksız, amorf (biçimsiz, sınırları belli olmayan, dağınık), işlevsel olmayan hatta riskli bazı alt sistemlerin oluşabildiği durumlardan bahsedilmiştir. Örneğin; anne-çocuk alt sisteminde stresli bir durumda veya bir kriz durumunda annenin tüm yükü sırtlanıp

çocukları da eteğinin altına topladığı ve çocuklarla koalisyon oluşturduğu, babanın dışarıda kaldığı ve dışlandığı problemlili bir aile örüntüsü meydana gelebilmektedir. Bu ebeveyn üst sisteminin tutarsızlığına yol açan bir sistem olduğu kadar annenin içeride babanın dışarıda ve üstelik annenin çocuklarla çocuk alt sisteminde yer aldığı ve babanın üstte ancak dışarıda kaldığı bir ilişki ağının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum özneler arasında farklı biçimlerde görülmüştür. Bunlardan biri ebeveyni olduğu gibi kabullenerek diğer ebeveynle olanki gibi yakın bir ilişki kurmadan iletişimi sürdürmek şeklindedir. Bu özneler şu anda çok yoğun bir kızgınlık, öfke ya da kin barındırmıyor ya da birbirinin tersi şekildeki çelişkili duyguları barındırıyor olduğu için velayeti alamayan ebeveynine karşı hoşlanmadığı ancak alışmış olduğu davranışlarını kabul etmiştir. Bunun karşılığı, ilişki olarak daha mesafeli ve aile üyesi olarak yabancılaştırılmış olmak gibidir. Bu noktada dikkat çeken şey, bu ebeveynlerle kurulan ilişkinin bozulmasındansa gelebildiği son iyi haliyle sürdürülebilmesinin sağlanmaya çalışılması ve bu durumun, yabancılaşmanın varlığına temel oluşturabilme ihtimalidir. Söz konusu özneler şunları söylemiştir:

“Hala daha kızıyorum babama ara ara kızıyorum yaptığı davranışlardan ötürü. Beni hem sinirlendiriyor hem üzüyor ama babam yani sonuç olarak. (Gülerek) Alıştım artık bu şekilde kabullenmem gerektiğini biliyorum onu” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Bunu (öfkeyi, suçlamayı) çok uzun yıllar hissettim. Hatta hissettim ama sonra bi gün annemle derin bir konuşma yapıyorduk biz “Bu benim onunla olan bir ilişkim, senin onunla olan ilişkin başka. Bu bir karı-koca ilişkisi seninki bir baba-kız ilişkisi.” diye. Bunu mecburen birazcık kabullendim çünkü hayatımdan çıkarabileceğim biri değil yani, her zaman ihtiyaç duyacağım biri. Babam sonuçta. Bu yüzden şu anda suçlamıyorum yani” (Çimçim, Kadın, 26).

“Bi şeyleri kabul etmek lazım. Yani baban seninle görüşmek istemiyorsa bitmiştir. Kimseye zorla bi şey yaptıramazsın. Herkes kendinden mesul. Kabul edeceksin yani. O insan da öyleymiş” (Kedi, Kadın, 33).

Bir diğer yabancılaşma biçimi ise ebeveynin baba olarak bilinemeyecek ölçüde tanınmıyor olmasıyla ilgilidir. Bu durum yabancılaşılın ebeveynin aile üyesi olarak bilinmemesine; aileden, öznenin kendisinden uzakta görüldüğü bir durumu oluşturmuştur. Yalnızca biyolojik bağ açısından tanımlanabildiği ve varlığının yüzeysel bir bakışla açıklanabildiği bir kişi gibi ifade edilmesine neden olmuştur. Bu kişiye karşı

herhangi bir duygu ya da yokluğuna yönelik üzüntü hissedilmediği, bir şeylerle ilgili suçlamaya dahi tabi tutulmadığı, yalnızca aileden ve kendisinden uzak durmasının istendiği ya da ilişkide herhangi bir düzelmeye istenmediği görülmüştür:

“Yani hiçbir duygu hissetmiyorum ciddi anlamda. Uzak dursun yeter yani o kafadayım. [...] yokluğunu hissetmiyorum. Babam yok diye hiç böyle üzüldüğüm, şey olduğum olmadı yani çünkü bilmediğim için o figürü. [...] Şöyle, 3 yaşında bir durum olduğu için küçükken farkında değildim yani hiç babalık kavramını bilmediğim için. Sadece babamla görüşmüyordum. [...] Babalık yapmasını istemezdim bana, hani babam olsun istemezdim” (Pusula, Kadın, 22).

“Biraz aslında boşluk çünkü yılların verdiği görüşmemeden dolayı benim için çok büyük boşluk oldu hatta ben o aramadan önce ‘baba’ kelimesini bile tam olarak ağzıma böyle şey, yani olmuyordu benim düşünceme göre yani çok zor geliyordu bana ‘Baba.’ demek birine tekrardan çünkü yıllar geçmiş ve ben ‘Baba.’ dememişim. Çok değişti tekrar sanki yeniden bir baba oluşmuş benim için. O yüzden çok büyük bir boşluk benim için. [...] Ben annemin evlendiği kişiye ‘Baba.’ bile diyemedim hep ‘amca’ dedim ki o ‘Baba.’ lakabını kimseye veremedim hayatım boyunca. (Biraz düşündükten sonra) Öyle bi şeydi, yani eksikliğini hissettim. [...] Şöyle söyleyeyim götürdüğü şey benden ya babam. Herkesin işte ailesi işte görüyorsun dışarıda falan (biraz düşündükten sonra) o konuda eksik hissettim hep [...] O beni çok üzdü babamın olmayışı [...]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[...] biyolojik babamın yokluğunu hissetmedim. Yani hala da hissetmiyorum. [...] Ne hissettiğimi bilmiyorum aslında. Evet benim babam ama bir nasihat vermeye başladığı zaman falan diyorum ki ‘Ne oluyor? Beni tanıyorsun ki.’ Böyle yine de bir sıcak hissedemiyorum, belki de onun eksikliğini hissetmediğim için. Çok böyle ‘Aaa canım babam.’ diye gitmedim yani” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“Tanımıyorum kendisini. Yani yabancı biri gibi çünkü ailedeki insanları tanırırsınız çünkü sürekli aynı evin içerisindeyiz ama ben babamla toplasan çocukken beraberdiz. Ondan sonra hep yabancı biri gibi geliyor bana. [...] Çok, çok hissettim. Hele ki lise yıllarında çok kötüydü yani. İşte dışarı çıkıyoruz arkadaşlarla, bir yere gidiyoruz. Ondan sonra herkesin babası arıyor ‘Neredesin, nerede kaldın?’ falan. Seni arayan yok, nerede olursan ol. Annem arıyor ama baba faktörü daha bi şey tabii ki” (Cesna, Erkek, 27).

Velayeti alamayan ebeveyn olan babalardan, ailedeki işlevsiz iletişim örüntüleri aracılığıyla oluşmuş ilişki yapıları doğrultusunda tamamen uzaklaşmıştır. Geçmişte hissedilen olumsuz duyguların bile şu anda beslenmediği bir noktadan ona

yabancılaşmıştır. Ek olarak görüşmedikleri bu durumun değişmesinin de istenmediği ifade edilmiştir:

“Ya böyle bi şey hissetmiyorum yani hani böyle özellikle hissettiğim, hissizlik var gerçekten. Direkt bi şey hissetmiyorum ama hani yine tabii ki benden uzak olsun, bir aksilik olmasın da uzak kalsın. Ondan sonra işte, yani zaman zaman yani suçluluk, bazen geliyor ama yani genel olarak ben daha çok yani kendi hayatına odaklanmak gibi bir moddayım. Genel olarak herkesi affedeyim, benden uzak olsunlar düşüncesindeyim. Çok da hani gidip de yani şey yapmayayım, tekrar iletişime girmeyeyim” (Boncuk, Kadın, 24).

“[...] Hani kabullenmiştik artık. O adam bizi istemiyordu. Baba profilinde olmak istemiyordu. Hayatını yaşamak istiyordu. Yani yapabilecek bi şey yoktu. Biraz çabuk olgunlaştık biz galiba. [...] zaten bizi istemeyen bir baba vardı. Kendi hayatına, kendi yoluna bakmak isteyen bir baba vardı. Yani biz de bunu kabullenmiştik zaten. Sonrasında da yokmuş gibi davranıldı. [...] O bu davranışlarını Allah’a, zamanı geldiği zaman. Hesabını ona verecek. Ben evlatlığımı ne kadar yapabilmişim, nereye kadar yapabilmişim. O kısma bakıyorum, geldi geçti diye düşünüyorum. Kimseye kin, nefret şu gün olmuş hala nötrüm yani. Ona karşı çok büyük kinim yok, nefretim yok, sen bana babalık yapmadın, şöyle yapmadın hiçbir zaman sorgulamıyorum, sorgulamayacağım da” (Kedi, Kadın, 33).

Diğer bir yabancılaşma deneyiminde ise ebeveynin gerçekte var olan davranışlarına, iletişim kurma biçimine, deneyimlenen ilişki yapısına ters; hayali bir ilişkinin ve baba profilinin canlandırılmış ve yaşatılıyor olması söz konusudur. Bu noktada ebeveyni olumlama da görülmektedir:

“Sonrası ile ilgili daha huzurlu bir ortam olduğunu biliyorum ama bu biraz daha şey mantıksal çerçeveden baktığımda muhtemelen daha huzurludur yani duygusal anlamda değildir diye düşünüyorum çünkü (biraz düşündükten sonra) mesela bu yaşında şu anda şey bir aile falan gördüğüm zaman ya da ilgili bir baba gördüğüm zaman hala daha şey vardır içinde niye sorusu mesela (biraz düşündükten sonra) ya da çok (biraz düşündükten sonra) nasıl söyleyeyim babamı kafamda başkalaştırdığımı yani olumlamalar yaptığım zamanlar olduğunu biliyorum hani sanki iyi bir profilmiş gibi kafamda canlandığı zamanlar, hani gerçekten uzaklaştığım, olmasını istediğim...” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28)

“Ona kurduğum bir dünyam vardı, sahte. Kendi yaşadığım bir dünya vardı falan. Gerçekte olmasa bilen babam olduğu için kafamda kurduğum bir ilişki vardı” (Çimçim, Kadın, 26).

Ebeveynlik rollerinin yerine getirilemeyişi nedeniyle velayeti alamayan ebeveyn ile diğer ebeveynin davranışları ya da yerini doldurabilecek başka biriyle arasında karşılaştırma yapılabilmektedir. Göz önünde böyle bir örneğin olmasının ebeveynle ilişkiyi oldukça olumsuz etkilediği ve bu ebeveyni aile üyesi olarak yabancılaştırmada bir etken olduğu göz önüne serilmiştir. Buse Bebek bu bağlamda bir deneyim yaşıyor olup velayeti alamayan ebeveynlere karşı geliştirilen “babaya ihtiyaç duymama” düşüncesinden bahseden Mavi Ayıcık, Hamamböceği ve Gameboy da benzer şeylerden bahsetmiştir. Babanın yeri; Mavi Ayıcık’ın deneyiminde velayeti alabilen annenin varlığıyla, Hamamböceği’nde kişinin zaten böyle bir figüre hiç sahip olmamasından kaynaklanan alışmışlığına ve Gameboy da velayeti alabilen annenin yanı sıra annenin 2. evliliğiyle edinilen manevi bir babaya bağlıdır:

“Beni bazı noktalarda hayal kırıklığına uğrattı. Küçükken gidiyordum. O da tekrar evlenmişti. Gidiyordum ama onlara gittiğim zaman hep eşiyile vakit geçiriyordum. O da çok tatlı bir kadındı. Hiç o yüzden onu fazla tanıma fırsatım olmadı. Öyle olunca ben de biraz daha bu taraftaki babamın sevgisini, sadakatini gördükten sonra iyice uzaklaşmaya başladım” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“Birisinden babalık görme mevzusu beni çok şey yaptı. Benim gözümde hep olumsuz yanlarını ben gözümde çok büyüttüm, bu yüzden olumlu yanları hiç umurumda olmadı ve biraz da bunda şeyin de etkisi var: Mesela o çocuğu futbola mı gönderiyordu, bana ne ben kendim de gidebiliyordum [...] Onun veli toplantısına mı gittin, bana ne burada üzüleceğim tek şey annem olur, kendi toplantısını bırakıp veli görüşmesine gelirdi ama hani ben hiçbir zaman senin yokluğunu çekmedim tarzı bir mantığım olduğu için şeyi yani öyle bi şeye hiç ihtiyacım yoktu” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Pek oluşturmadı. Biraz değişik bir çocuktum. Pek böyle baba figürü veya baba algısı oluşturacak birilerinin olmasından hiç hoşlanmıyordum, hiç istemiyordum. Mutlu olmuyordum baba figürü olacak birinin olmasından. Daha çok ağabey gibi olacak insanlarla vakit geçirmek hoşuma gidiyordu” (Hamamböceği, Erkek, 25).

“Kendisine karşı dediğim gibi aslında onun yokluğunu ve aslında ideal bir baba olmadığını ufak yaşta kabullendiğim için aslında belli bir aşağı yukarı. Bir de şöyle bir şansım var, size görüşme öncesinde de söyledim, ben aşağı yukarı ortaokul, daha doğrusu ne ortaokulu 3. sınıftan beri aslında manevi babamla. Kendisi çevremde her zaman. Son 13-14 yıldır da birlikte yaşıyoruz. Yani annemle evlendiler, ettiler. Ondan, o evlenmelerinden önce bir iki buçuk üç yıldır bir birliktelikleri vardı, yine hep hayatımdaydı. Zaten o baba arayışını, dürtüsünü, ben zaten çok rahat bir şekilde kapattım kendisiyle” (Gameboy, Erkek, 25).

Gameboy'un velayeti alamayan ebeveyninin yerini doldurabilen manevi babasının hayatındaki olumlu etkisi, biyolojik babasına ne düzeyde yabancılık hissettiğini de göstermektedir:

“Çok nadir. Yani çok yakın arkadaşlarım biliyor. Hatta ben size söyleyeyim, şu an buradaki soy ismim manevi babamın soy ismi. Daha yeni böyle bir dava işlemi oldu. O vesileyle insanlar birazcık daha tahmin edip sorar oldu ama bu vakte kadar genelde, şöyle söyleyeyim, ben çok insanların işine de karışmayı seven biri olmadığım için, insanlar sordu hani sosyal medyada, ‘Evlendim.’ deyip geçiştirdim çoğu insanı. Hani tabii ki yakın arkadaşlarım, birkaç tane yakın arkadaşım genel olarak hikâyenin bu şekilde olduğunu biliyor” (Gameboy, Erkek, 25).

Özneler, ebeveynlerini; öncelikle kendilerinden sorumlu büyükler ve “anne ve baba” rolüyle “ebeveyn” olarak tanımlayarak anlamlandırmaya çalışmaktadır. Zaman içerisinde insani özellikleriyle ebeveynlik rolünü eşleştirerek karşılarındaki kişileri tanımışlardır. Ebeveynlik becerilerini yerine getirememiş, bu rolü tam olarak üstlenemeyen ve diğer tarafta da bu rolü üstlenmeye çalışan ya da üstlenebildiğini gösteren bir ebeveyn olması söz konusudur. Çocuğun kafasında bu iki büyük arasında bir karşılaştırma yapılabileceği gibi yaşanan eksikliğin, yokluğun ve bunun getirisi olan her şeyin yabancılaşma için temel bir unsur haline gelmesi söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda yabancılaşan ebeveyn, rol tanımlaması biyolojik olarak yapılmış ancak gerçek bir ebeveyn gibi benimsenmemiş bir kişi halini almaktadır.

Genel anlamda; ebeveynler arasındaki en başından beri var olan iletişim biçimi ve aile yapısı gereği üyeler arasındaki iletişim örüntüleri sonucu “ebeveyn olarak” anne-babaya yönelik bir yabancılaşma bulunmaktadır. Anne ve babanın ebeveyn rolüyle iyi tanımlanamayıp; insan olarak tanımlanması tercih edilmekte ve anne ve babalıklarında olması istenen başka davranış kalıplarından ve görmediklerinden kaynaklanan eksiklikler olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da yabancılaşan asıl şeyin, ebeveynlik olgusunun kendisi olduğu anlaşılmıştır. Her iki ebeveynine karşı benzer duygulardan bahseden Mektup ve Hamamböceği'nin de genel anlamda ebeveynlik olgusuna yabancılaştığı düşünülmektedir:

“Şöyle, babam çok iyi bir insandır, annem de çok iyi bir insandır ama ikisi de anne ve baba değildir benim için yani baba-anne olmak çok farklı yükümlülükler. İkisi de ona sahip insanlar değiller. Kendi çaplarında çok iyiler evet ama babam dediğim gibi yani bir babalık profiline benim gözümde hiç uyumuyor. Baba çok otoriter olmak zorunda değil ama hiçbir sorumluluğu da yok ailenin üstünde” (Mektup, Erkek, 25).

“Yok ya. İkisinin de hissetmiyorum şu an. Uzakta olmaları ‘Ya niye uzaktalar?’ dedirtmiyor bana. Hatta birlikte olmamız daha iyi” (Hamamböceği, Erkek, 25).

İlişkilerinde yabancılaşma düzeyinde bir durum olmasa da daha önce de ifade edildiği üzere, velayetini alabilen annesiyle ilişkisinin; yıprandığı ve aralarında dağınık sınırların olduğu, rollerinin karıştığı ya da çatıştığı ve yabancılaşmaya açık hale gelmesine neden olduğu anlaşılmıştır. Elif Bebek (Kadın, 25) annesinin sahip olduğu şizofreni hastalığıyla ilgili olarak yaşadığı pek çok zorluk olduğundan, annesinin sorumluluğunu üstlenmek durumunda kaldığından bahsetmiş ve bu durum aralarındaki ilişkinin yıpranmasına neden olmuştur. Elif Bebek, annesinin hastalığından dolayı ona karşı davranışlarında çeşitli sorgulamalara girdiğini ve kendi içerisinde bir çatışmaya da sürüklendiğini anlatmıştır. Mektup ve Kuş Tüyü Yastık da şu yorumlarda bulunmuştur:

“Ya anneme karşı vicdan ve şefkat beslerim ben çünkü bir kadının yaşamaması gerektiğini düşündüğüm ilk şeylerden birini yaşamış yani ve çok sürecinde yaşamış iki çocuğu varken yaşamış. Dolayısıyla elinden geleni yapmaya çalışmış ama yetemediğinin o da farkında birçok noktada yapabileceği şeyin onunla sınırlı kaldığını fark ettiğim noktada ben kızgınlık çok hissetmedim anneme. Yani ilk başta kızıyordum niye böyle oluyor diye fakat sonra algılamaya başlayınca dedim ki yine de yaptı. [...] İlk kızgınlığım vardı sonra bu olayı anlamaya başladıktan sonra dedim ki belki ben daha kötü olurum böyle bir şey sana o yüzden birazcık şefkat şeyim var yani annemin o süreçte yanında olan tek kişi olduğum için birazcık bana sorumluluk kaldı yani o süreçte” (Mektup, Erkek, 25).

“[...] biraz roller karıştı ama sonuçta tabii annem çok benim o dönemim biraz kayıp bir dönem. Annem çok kendi derdine düştü. [...] Annemi seviyorum, annem de beni seviyor ama bol çatışmalı bir ilişkimiz var. Şimdi ben onu kendim biraz daha büyüyüp anlatınca onu ne zaman affettim diyebilirim? Annemin de bir kadın olduğunu, annemin rollerini ve kimliklerini ayırabildiğimde onu affettim çünkü annemi sadece anne rolü olarak görüyordum. Anne rolüne her türlü şeyi yükleyip ona o şekilde kızıyordum ama bu kadının farklı kimlikleri vardı” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Velayeti alamayan babasının becerilerinin yetersiz olmasından dolayı Bere ile arasında; ona yönelik davranışlarının farkında olmadan ebeveynlik çerçevesinde geliştiği görülmüştür. Babasının ebeveyn olabilecek yeterliliğe sahip olmadığını ifade edebilecek düzeyde dağınık sınırlı bir ilişkilerinin olduğu anlaşılmıştır:

“Şöyle oldu, o daha o arkadaş gibi ilişki oluştukça ben çok kez kendimi onu bi şeyler için teselli ederken buldum mesela. İşte geçen yarım sene öncesine kadar falan bir psikologla görüşüyordum böyle iki üç ay. Ona bir olay anlattım mesela şey dedi ‘Sen babana (gülerek) ebeveynlik etmişsin.’” (Bere, Kadın, 24).

Pikachu ise ebeveynlerinin her ikisiyle de iletişiminin açık sınırlara sahip olduğunu ve ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik beklentilerin saygı ve sevgi çerçevesinde karşılıklı gerçekleştirilebildiğini; boşanma ya da başka süreçlerden olumsuz etkilenmemiş olduğunu ve yabancılaşmanın yaşanmadığını açıkça ifade etmiştir. Bu noktada önemli görülen bir etkenin, ebeveynlerin arasındaki sorunların çocuğa yansıtılmaması olduğu anlaşılmaktadır:

“[...] Bu tezin başlığında da ‘yabancılaşma’ yazdığı için Ş.ye de demiştim ben çok yabancılaşmadım anneme de babama da. İkisine de aynı mesafede olduğum söylenemez ama (düşündükten sonra) normal bir çekirdek ailede anne-çocuk veya baba-çocuk ilişkisinden daha öte olduğunu düşünüyorum her ikisiyle de bu süreç nedeniyle. [...] Hani her ikisi için de böyle, hani yakın arkadaş dediğim mesele de o. Hani yakın arkadaş değiliz ama en yakının ben olduğumu düşünüyorum her ikisi için de. Birisi için fedakârlık yapılacaksa, benim için de geçerli, birinci kişi olduğumu düşünüyorum. [...] Açık bir iletişimimiz var. [...] Bizim aile sınırlarımız için net ve açık diyebilirim. Ebeveynler kendi rollerini çok iyi biliyor ve benimsemiş ve bu yüzden de ben aralarındaki sorunları bilmiyorum” (Pikachu, Erkek, 23).

Aile için sağlıklı bir etkileşim adına gerekli olan net sınırlar ebeveynlerin hem bir çift olarak hem de anne ve baba olarak rollerini bildikleri, çocukların özerkliğini destekledikleri ilişki dinamiğini oluşturan bir açık (net) bir yapı çizer (Nichols, 2013, s. 209-219). Pikachu’nun deneyimine de bakılarak görüldüğü üzere ebeveynler ve ebeveyn-çocuk arasında sağlıklı iletişim örüntülerinin kurulabilmesi, ebeveyne aile üyesi olarak yabancılaşmaması noktasında temel bir etkidir.

3.2.2.3. Ebeveyne Karşı Belirgin Suçluluğun Olmaması “...toksik bir eski sevgili gibi geliyor artık. Hani, ‘Tekrardan bu işin içine girmek istediğine emin miyim?’ diyorum.”

Öznelerin bazıları velayeti alamayan ebeveyni olan babasıyla hiç görüşmemekte olduğunu, bazıları sıklıkla görüştüğünü, kimisi arada görüştüğünü, kimisi ise görüşmeyi düşünmekte olduğunu ifade etmiştir. Babalar hakkında saygısız olmayan, olumsuzluk içermeyen ancak oldukça tepkisiz ve tamamen hayatından çıkarılmış birinden bahseder biçimde konuşulabildiği görülmüştür:

“Babama karşı baskın duygum... Ya bu duyguyu hani şey olarak adlandıramıyorum direkt terim olarak adlandıramıyorum ama hani böyle şey, tam olarak tiksilmek vesaire de değil de bir ezik geliyor benim gözüme ya. [...] hani şey böyle ‘Bunu kim getirdi?’ Böyle bir hissiyatım var, bunu kim buraya getirdi yani. (Gülerek) Öyle saçma bi şey. [...] şey diyorum hani otomatik olarak bu bana bi şey gibi geliyor, toksik bir eski sevgili gibi geliyor artık. Hani, ‘Tekrardan bu işin içine girmek istediğine emin miyim?’ diyorum. Yani tekrardanı geçtim, çok güzel atlatmış olduğum ve gayet beni rahatsız edebileceğini inandığım bir durumun içine girmek istiyor muyum bunu sorguluyorum” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

İşlevsiz örüntüler görüşme sıklığına etki etmekte olup babayla az bir sıklıkla görüşülüyor olduğunda da onun geçmişte yaptıkları yüzüne vurulduğundan çok sınırlı bir paylaşımın gerçekleştiği görülmüştür. Yine tüm bunlar dolayısıyla da görüşme sıklığının az olduğu ve babayla çok sağlıklı bir ilişki yürütülemediği düşünülmüştür. Yaşanan çelişkili duygulara rağmen geçmiş ilişkilerle doğrudan bağlantılı olarak ebeveyne karşı belirgin bir suçluluk gözlemlenmemektedir:

“[...] (biraz düşündükten sonra) nasıl anlatayım ona karşı sırf kan bağından kaynaklı bir duygusallığım var o yüzden zaman zaman iyi olmaya çalışsam da içimde öfkeliyim ve bunu bir şekilde alakasız bir konudan bile bir yere çekip ona hesap sorarken bulabiliyorum kendimi. [...]” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Ya işte hissettiğim zaman konuşmamaya başladım zaten direkt (biraz düşündükten sonra) sonrasında hepsini tek tek yüzüne vurdum beni aradığında. 2 yıl önce beni aradığında hepsini tek tek yüzüne vurdum ‘Sen...’ işte ‘...benimle görüşmedin.’ vesaire. İşte ‘Haklısın.’ dedi. Her şeyime sadece ‘Haklısın.’ dedi uzatmadı işte fazla, öyle oldu” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Şöyle tavırlarımla da direkt söylediğim zamanlar da oluyordu. Bulduğumuz zamanın tamamını bu şekilde geçirmiyorduk yani. Bulduğum ortamdaki iletişim kurmaya keyif almaya çalışıyordum ama bunun ekstrasında da sohbet ettiğimiz zamanlarda da bunu söylüyordum. Hala bu yaşında da konuştuğunda bazen konusu açıldığında söylüyorum yani” (Şirin, Erkek, 24).

Bu durumlar, Gardner (2001, s. 1)’in ebeveyne yabancılaşma sendromuyla ilgili ifade ettiği belirtilerinden olan ebeveyne karşı suçluluk hissetmeme durumuna işaret etmektedir. Bunun gibi annesine karşı yabancılaşan, şu anda kendisiyle görüşmediği ve görüşmek istemediği görülen Örgülü Bebek ve Mayıs Sıkıntısı’nın da bu doğrultuda suçluluk hissetmedikleri anlaşılmaktadır:

“Annemle şu an zaten görüşmüyorum ben kendisiyle (biraz düşündükten sonra) çünkü bir yuva yıkıldı sonuçta iki çocuklu. Olan zaten hep çocukları oluyor yani. Şu an bilmiyorum yani kendisi ile görüşesim yok çok. Öyle yani, babamla kalıyorum zaten” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Ya yok, görüşmeyince bir sıkıntı yok. Bir defa görüştük zaten onda da rahatsız hissettim, nötrüm yani böyle aramazsa, sormazsa sıkıntı yok, mutluyum. İletişim içerisinde olmayınca rahatsız hissetmiyorum yani. [...]” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Ebeveyne karşı bir suçluluk hissetmeme durumunun, görüşme sıklığını azaltma ve aynı anda da ebeveynle ilişkinin düzelmesini istememe durumlarıyla birlikte yaşanabildiği ve bunlara neden olabildiği görülmektedir.

3.2.2.4. Ebeveynle İlişkinin Düzelmesini İstememek “...benden uzak olsun bir aksilik olmasın da uzak kalsın.”

Velayeti alamayan ebeveynle olan ilişkide değiştirmek istenen bir şeyin olmadığı ve bu durumda daha iyi ve rahat hissedildiği beyan edilmiştir. Bahsedilen ilişki ise iletişimin katı (kopuk) olduğu bir yapılanmaya sahiptir. Bu konuyla ilgili Boncuk şunları anlatmıştır:

“Ya böyle bi şey hissetmiyorum yani hani böyle özellikle hissettiğim, hissizlik var gerçekten. Direkt bi şey hissetmiyorum ama hani yine tabii ki benden uzak olsun, bir aksilik olmasın da uzak kalsın” (Boncuk, Kadın, 24).

Velayeti alamayan ebeveynle oldukça geniş aralıklarla görüşüyor olduğu dağınık-katı (kopuk) sınır arasında bir ilişki yapısına sahip olan ve şu anki ilişki seyrinden memnun olduğunu ifade eden özneler de vardır:

“Aslında bu şeyden memnunum yani olmamasını daha iyi buluyorum, (gülerek) bir ebeveyn daha olmamasını daha iyi buluyorum. [...] Bu sıklık iyi, bu görüşme sıklığı bence iyi çünkü başka bir iletişim sorumluluğu gibi hissediyorum, her konuştuğumuzda. Çok yakınlaşmaya başlayınca sanki artık böyle her gün görüşecekmiş gibi hissediyorum bazen telefonda. O yüzden mesafeli konuştuğum zamanlar oluyor. Bu şeyi çok fazla istemiyorum açıkçası, bu iletişimi. Bu olurdu onun dışında bi şey olmazdı” (Şirin, Erkek, 24).

“[...] Hatta aslında onunla vakit geçirip tekrar evime döndüğümde bir rutin bozulması yaşıyordum. [...] Şu anki bulunduğu şarttan, konumdan dolayı bir ilişkim olmasını istemeyebilirdim. Şu an keyfim yerinde. Ona bir ihtiyaç, ona bi şey hissetmiyorum” (Gameboy, Erkek, 25).

Velayeti alamayan ebeveynine karşı, aralarındaki ilişkinin düzelmesine yönelik olumlu duygu ve düşüncelerinin olmadığını beyan eden Cesna ve Mavi Ayıcık ise içindeki düzelme ya da iyiye gitme isteğinin bile yok olduğuna dair ifadelerde bulunmuş ve yabancılaşmaya dair ipuçları vermektedir:

“[...] böyle bana erişimi olan kuzenlerimden falan şey diyormuş ‘Ç. ağabeyin, sen, ben falan oturalım, şöyle yapalım, böyle yapalım.’ bilmem ne. Bana dedi, doğum günü kutlamak için aradığımda ‘Bak işte gel oturalım bir ara, şey yapalım vakit geçirelim, bize gel yemek ye.’ falan filan ama böyle hiç yanaşasım gelmiyor bu duruma [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Daha mesafeliyim. Yani eskiden şaka bile yapmıyorum, eskinde şaka yapardım, bi şey yapardım filan. Şu an düzeltmeye çalışıyor. ‘Hadi bir yere gidelim, şunu yapalım bunu yapalım.’ diyor ama içimden gelmiyor, yapmak istemiyorum” (Cesna, Erkek, 27).

Velayeti alamayan ebeveynle yaşananlara rağmen ona karşı farklı biçimlerde çelişkili duyguların olduğu da gözlemlenmiştir. Özellikle Evlilik Fotoğrafları’nın babasına çok kızgın olsa da onu merak ettiği, ona acıdığı, şu anda görüşmese de görüşmeyi düşündüğü

görülmüştür. Ayıcık babasının yeniden hayatına girerek onunla iyi bir ilişki kurmalarına dair temennide bulunurken bir yandan da sözleriyle onun kırılmasını isteyebileceğinden bahsetmiş ve iki farklı duygu durumunun birlikte vücut bulduğu görülmüştür. Ayıcık için velayeti alamayan ebeveynine karşı içini döküp onu suçladığı şeyleri yüzüne vurmak; kendisini ifade edebilmek ve ebeveyniyle yüzleşerek bazı şeyleri arkada bırakabilmek için kullandığı bir araç olmuştur. Buse Bebek ise ebeveyniyle görüşüp görüşmemek konusunda kararsızlığını ve görüşme isteği içinden gelmediği için onu reddettiğinde yaşadığı pişmanlığı dile getirerek çelişkili ve karışık duygularından bahsetmiştir. Mavi Ayıcık, ebeveynine karşı hissettiği bir sevginin olduğunu tahmin ettiğini ancak bunu, hak etmediğini düşündüğünden onun yüzüne içinden gelerek söylemediğini ifade etmiştir:

“Kızgınlığım her zaman yani o geçecek bi şey değil. [...] onun da annesi-babası vefat etti. Şu anda yalnız kalıyor bir yerde bildiğim kadarıyla ve hani belki yalnız ya da yalnız ölecek gibi şeyler düşündüğüm zaman, o zaman hani şefkat hissedebiliyorum. Yani şefkat mi tam olarak bilmiyorum ama (biraz düşündükten sonra) merak etmek... Yani olmamasından kaynaklanan eksiklik, olunca da bir yandan iyi vakit geçirme arzusu ama bir yandan kin. O kinle birlikte de hesap sormaya eğilmek yani böyle durum” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Şöyle, söylediğim şeyler genelde onun yaptığı şeyler olduğu için kırılrsa da... Yani birazcık olsun kırılmasını isterim çünkü bu yani bana karşı bi şeyinin olduğunun göstergesidir. Birkaç kez kırmış olabilirim, ilk baş zamanlarda yüzüne vurdum çünkü ‘Sen şöyle yaptın, böyle yaptın.’ diye. Kırılrsa da açıkçası biraz hoşuma gitmiştir çünkü zamanında ben çok üzülüm yani evet ona karşı. O yüzden hani ilk başlarda yaptım bunu bilerek ama sonra yapmadım” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Ya hissetmiyorum ama o durum biraz karışık. Yine böyle mesaj attığı zaman falan bir ‘Acaba...’ oluyorum, ‘...acaba görüşsem mi? Sonradan pişman olur muyum?’ Oluyorum ama bir tarafımda hiç istemiyor, bu konuda çok kararsızım o yüzden” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“[...] bana böyle giderken dedi ki ‘Seni seviyorum, kendine iyi bak.’ falan. Hani buna bir cevap veresim hiçbir şekilde gelmedi. Sırf baktım karşımdaki artık yaşlanmış bi adam olduğundan kaynaklı dedim ki ‘Ben de seni.’ dedim, arkamı döndüm gittim de yani bu benim kesinlikle içimden gelmedi. Sevmiyorum muymuyum seviyorumdur ama... Elbet seviyorumdur yani içimde çünkü bunu konuşurken içimde bi şeyler beni rahatsız ediyorsa ona karşı hissettiğim bi şeyler vardır ama kesinlikle ve kesinlikle bunu duymayı hak ettiğini veya ya da bunu söylemek istediğimi düşünmüyordum. Düşünmüyorum da hala” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Öncesine dair kopukluklara, işlevsel olmayan iletişim örüntülerine dair yaşantıların üzerine boşanma sırası ve sonrası sürece dair olanlar eklenilebilmektedir. Tüm bunlarla çıkmaza girilerek ebeveyn-çocuk ilişkisinde halının altına süpürülenlerin bir biçimde açığa çıkarılma gereksinimi doğmaktadır. Çocukların belirsizliklerden arta kalan duygusal tortuyla baş etmekte zorlandıkları söylenebilir. Bu durum da en başta çocuğu rahatlatmak için bir gelişmedir. Çimçim, velayeti alamayan ebeveynine geçmişte güçlü bir şekilde hissettiği öfkenin ve suçlayıcı duyguların yerini tam tersi şekildeki olumlu duygular alan tek özne olup kendi ifadesiyle yaşadığı yabancılaşmanın tam anlamıyla olumlu yönde dönüşüm geçirdiği de tek öznedir:

“Babam daha çok eğilimlidir. Birazcık şeydir böyle, ben onunla çünkü açıkçası dedim ‘Bak sen böyleydin, biz ilişki kuramadık.’ falan diye bir döktüm içimi o gün. [...] Bunu (öfke, suçlama) çok uzun yıllar hissettim. Hatta hissettim ama sonra bi gün annemle derin bir konuşma yapıyorduk biz ‘Bu benim onunla olan bir ilişkim, senin onunla olan ilişkin başka. Bu bir karı-koca ilişkisi seninki bir baba-kız ilişkisi.’ diye. Bunu mecburen birazcık kabullendim çünkü hayatımdan çıkarabileceğim biri değil yani, her zaman ihtiyaç duyacağım biri. Babam sonuçta. Bu yüzden şu anda suçlamıyorum yani.” (Çimçim, Kadın, 26)

Bu durum Gardner (2001, s. 1)’in ebeveyn yabancılaşma sendromuna dair ifade ettiği belirtilerde kendisine yer bulmuştur. Bu duygulara sahip özneler ebeveynleriyle ilişkilerinin düzelmesini istemese de kopuk devam eden ilişkilerine rağmen ebeveynlerinin yaşamlarından tamamen kopmuş ya da uzakta yer almasını da istemiyor gibidir. Bu durum Gardner’ın ebeveyn yabancılaşma sendromu belirtileri olarak ifade ettiği “ebeveynlere karşı çelişkili duyguların hissedilmemesi” durumuna atıfta bulunmaktadır. Bunu yaşıyorken başka durumları da deneyimleyen öznelerin; bazen açıkça da dile getirdiği çelişkili duygularından ve düşüncelerinden aslında yabancılaşmayı bir klinik tabloya göre değil, kendi içlerinde ve biricik olarak nasıl deneyimledikleri anlaşılmaktadır.

Farklı bir deneyim de velayeti alamayan ebeveyni vefat etmiş olan öznelerde görülmektedir. Bu noktada ölümün etkisiyle çelişkili duygular geliştirilmiş gibidir. Bu öznelerden Kuş Tüyü Yastık velayeti alamayan ebeveyniyle ona olumlu duygular besleyebileceği bir ilişki geçmişine sahiptir. Kuş Tüyü Yastık’ın velayeti alamayan

ebeveyni olan babasına karşı, babasının yaşadığı rahatsızlık nedeniyle çelişkili duygularının oluştuğu ve bu süreçte duyguların beslendiği anlaşılmıştır:

“Daha çok özlerim babamı. Yine de hayatta olsaydı da belirli yerlerde şefkatli bir adamdı. Yani sevgi dolu bir adamdı. Benim babam yetiştirme yurdunda büyümüş. O yüzden biz çocukken de çocuklara yaklaşımı, benim büyüdüğüm çevrede, çocuklara yaklaşımı diğer yetişkinlerden farklıydı. Öyle çok kolay kızmaz, bağırır. Böyle yoğun bir otorite figürü koymaz. [...] tabii kızgınlıklarım var ama çok ölümünün üzerinden de çok uzun zaman geçti. Şu anda sadece özlem duyuyorum arada. Özlediğimi hissediyorum. Yine de olsaydı diyorum. Belirli şeylerde sevgisini hissetsem yine aynı şekilde diye özlüyorum. [...] Yani (biraz düşündükten sonra) ben babamın yanına gittiğimde, yani o kopuk ilişkinin içinde gittiğimde bile hiç şöyle bir his yaşamadım: Babam beni sevmiyor. Bu bile aklıma gelmedi. Hiç hissetmedim. Babamın beni çok sevdiğini hissettim [...] O yüzden şey diyemiyorum yani, kopuktu ama ben her zaman sevildiğimi bildim o kadar. [...]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Velayeti alabilen ebeveynine karşı çelişkili duygularını ifade eden Hamamböceği ise ilişkilerinin iyileşme sürecinde olduğunu ifade etmiştir. Ebeveynine karşı yabancılaşma denilebilecek bir düzeyde olmasa da ebeveyniyle ilişkisinde katı (kopuk) sınırlar dikkat çekmektedir:

“Ya ben sevgi hissediyorum açıkçası anneme karşı ama engel olamadığım benim kontrol edemediğim bir öfkem de var kesinlikle” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Örgülü Bebek her iki ebeveynine karşı da çelişkili duygular beslemekte olduğunu ifade etmiştir. Annesinin kendisini terk etmesi nedeniyle yanında kalan ebeveyni olan babasına karşı olumlu duyguları olsa bile temelde olumsuz duyguları baskın gelmektedir. Annesine karşı da aynı şeyleri hissetmektedir:

“(Düşündükten sonra) Ya yok istemem çünkü annem ilklerde yanımda değildi. Bundan sonraki ne olabilir ki ne kaldı ki? Nikah, düğün gibi bi şeyde... (Düşündükten sonra) Yanımda olmasını isterim ama işte bilmiyorum. [...] Babama karşı (biraz düşündükten sonra) ona da çok iyimser değilim. Ona karşı da kötü hislerim var ama şu an yanımda olan kendisi olduğu için biraz daha olumluyum kendisine karşı” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Ebeveynle ilişkisinin düzelmesini istemiyorken ebeveyne karşı suçluluk hissedilmemesi söz konusu ebeveyne yabancılaşma sendromu belirtileri içerisinde yer almaktadır (Gardner, 2001. s. 1). Bu düşünceye sahip olurken bir yandan da bireyin ebeveynine karşı birbiriyle tutarsız ve zıt duyguları hissediyor olması, yabancılaşma düzeyini yumuşatan bir etken olarak değerlendirilmektedir. Mesafeli ya da kopuk bir ilişkinin yürütüldüğü ebeveyne karşı olumlu ve olumsuz iki uçtan dalgalanan duygular yöneltilmektedir. Bunlar iyiliğini merak etme ancak bir yandan da ne halde olduğunu umursamama, yalnızlığına ve yine iyilik haline bağlı olarak acıma ya da merhamet etme ancak bir yandan da acımasız davranma gibi duygulardır.

Mayıs Sıkıntısı ise küçük yaşta kurum bakımına alındığı için velayeti alabilen olarak adlandırılmayacak her iki ebeveynine karşı da yabancıdır. Küçük yaşta giden annesine karşı yabancılığı hiçbir ilişkilerinin olmamasından kaynaklanmakta olup yanında kalan babasına karşı yabancılığı ebeveynlik görevlerini yerine getirmemiş olmasındandır:

“[...] Dediğim gibi yani annelik-babalık, çocukken özellikle yapılması gereken bi şeyken 18 yaşında 19 yaşında birisini tanıyıp ona anne-baba demek çok zor yani. Bilmediğim bir dünya yani çok o yüzden çok da şey yapmayayım da. Bilmediğim bir alan yani gidip şimdi... Tanımadığım, yoldan geçen birine ‘Anne.’ diyormuşum gibi yani. O yüzden rahatsız oluyorum yani. Annem olduğu için değil, tanımadığım birine anne dediğim için rahatsız hissediyorum yani. [...] Babamla... Ya vardı, çocukluktan sonra dediğim gibi ergenliğe geçişte ya da 17-18’den sonra batmaya başladı ya, bir rahatsız etmeye başladı hali, tavrı ya da ne bileyim böyle aramızdaki ilişki. (Biraz düşündükten sonra) Bilmiyorum yani varlığı beni rahatsız etmeye başlamıştı. Çok böyle onunla iletişim kurmak istemiyordum, konuşmak istemiyordum. [...] yani böyle bir şekilde bir yerde açılınca biraz daha böyle gözlemlemeye, düşünmeye başlayınca böyle rahatsız etmeye başladı beni hali, tavrı genel olarak” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

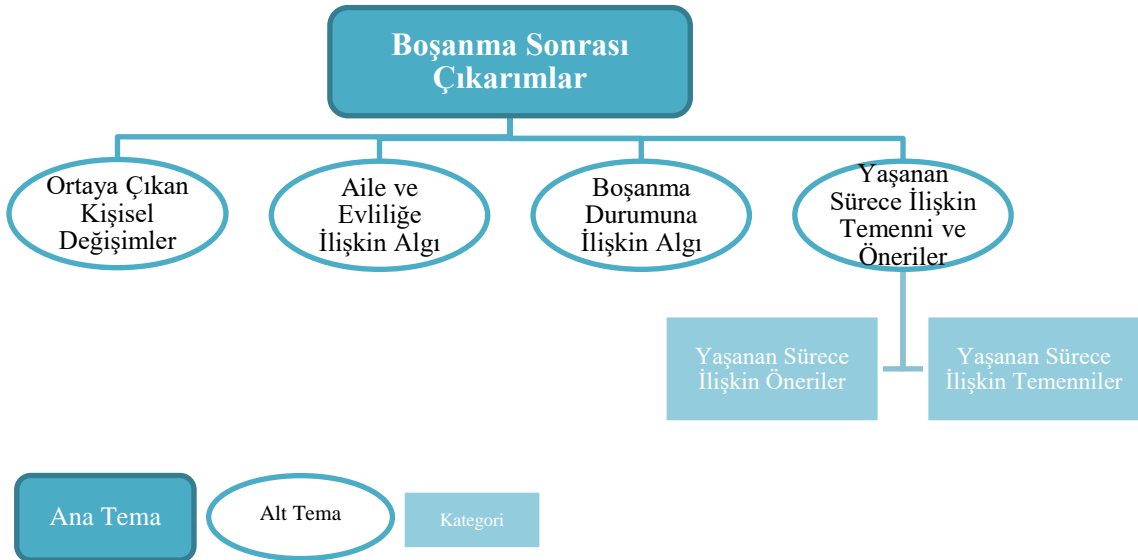
Tüm bunlara ek olarak yabancılaştığı olgunun farklılaştığı görülen öznelere de tespit edilmiştir. Farklı deneyimleri doğrultusunda; Mayıs Sıkıntısı’nın tümüyle aile denilen kavrama, Günlük’ün görece “sağlıklı” denilebilecek bir aile yapısına, Mektup, Örgülü Bebek ve Hamamböceği’nin ebeveynlik olgusuna yabancılaştığı görülmüştür.

3.3. BOŞANMA SONRASI ÇIKARIMLAR

Tüm süreç bazı değişimlerin yaşanmasına neden olmuş ve bağlantılı bazı konularla ilgili algılara da etki etmiştir. Bu bağlamda; ortaya çıkan kişisel değişimler, aile ve evliliğe ilişkin algı, boşanma durumuna ilişkin algı ve yaşanan sürece ilişkin temenni ve öneriler olmak üzere dört alt tema bulunmaktadır.

Şekil 5: Boşanma Sonrası Çıkarımlar Tema Haritası

3.3.1. Ortaya Çıkan Kişisel Değişimler “...iyi ki bunların olduğunu söylüyorum açıkçası çünkü bunlar olmazsa ben şu an olduğum kişi olamayacaktım.”

Boşanmaya ve boşanma sonrası yaşantıya olumlu bakışın; boşanma deneyimi sonucunda güçlü yönlerin ortaya çıkarılması ile de bağlantılı olduğu görülmüştür (Kurdek ve Siesky, 1981, s. 85). Boşanmanın genel anlamda olumlu gelişmeleri sağladığı görülmekte olup olumsuz getirilerinden de bahsedilmiştir. Olumlu gelişmeler kişisel özelliklere yöneliktir. Değişimler, olumlu karşılanan noktalarda gerçekleşmiştir. Yaşanan değişimlerin kişisel

keşif, tamamlanma veya kendini gerçekleştirme süreçleriyle bağlantılı olduğu görülmüştür:

“Şöyle bi şey vardı (düşündükten sonra) hani sürekli başına bi şey gelir ve bir (düşündükten sonra) yakın çevren seni telkin etmeye çalışır, bi şeyler söyler. İşte bu teselliden öteye gider, akıl verme. [...] Hani bu telkinler, sürekli bi şeyler söyleyen insanlardan uzaklaşmamı sağladı. Ne bileyim daha çok spora düştüm, spor yapmaya başladım, yeni hobiler falan edindim. Biraz içe döndüm diyebilirim, bu süreç beni böyle etkiledi. [...] sonradan düşündüğümde farklı katkıları geldi. Kişisel gelişimime katkı sağladığını düşünüyorum yani daha çok kendini geliştirmek olarak algılıyorum [...] Yani nasıl etkilediğini de çok bilemiyorsun. Etkilemiştir mutlaka ama nasıl etkilediğini çok spesifik olarak ortaya koyamıyorsun. [...]” (Pikachu, Erkek, 23).

“[...] hani beraber planlama yapıyorduk beraber hesap yapıyorduk. O da yani haliyle ben çok küçük yaşta sorumluluk almayı öğrenmiş olduğumu düşünüyorum ve bu da beni ilerleyen yaşamımda birazcık daha girişimci biri yaptı ve daha özgüvenli biri yaptığını düşünüyorum açıkçası. [...] Bu her ilişki için aynı şey olmayabilir ama benim hayatım özelinde söyleyecek olursam kesinlikle iyi oldu” (Şirin, Erkek, 24).

“Şu an düşününce, şu an artık hayatımda iyi ki bunların olduğunu söylüyorum açıkçası çünkü bunlar olmazsa ben şu an olduğum kişi olamayacaktım. Şu an olduğum kişi olmaktan keyif alıyorum açıkçası. Bir sürü şey kattım hayatıma, düşünceme, bünyeme. O yüzden nelerin değişmesi gerektiği hakkında bi şeyim yok [...]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Özellikle hepsi kadın olan Boncuk, Dondurma ve Et Bebek boşanmanın kendi yaşamlarına öncekine göre oldukça pozitif bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Boşanmanın olumlu bir yaşam olayı olarak ifade edilmesinin nedeni; boşanma ile gelişen aile içi ilişkisel ve yaşamsal değişimlerin kendilerine olumlu etkisinden kaynaklanmaktadır. Boşanma onlar için; öncesi aşamada bulunamayacakları bir noktaya, büyümeleri sürecindeki rahatlığa, kendilerini geliştirmeyi ve kurtarmayı sağlayabilecekleri olanaklara erişmelerine engel olan bir şeydir:

“Eskisine göre daha özgüvenli bir insanım, daha kendiyle barışık bir insanım. Daha az çekingenim. Daha çok soru sorabiliyorum. Daha özgür bir insanım eskisine göre. Daha rahat gülüyorum, daha rahat konuşuyorum. Yani ne bileyim daha kendim gibiyim” (Boncuk, Kadın, 24).

“Yani şöyle ya ben boşandıktan sonraki hayatım çok güzeldi. Ben şöyle diyeyim sana, ben ki annem ve babam boşanmasaydı hala o mahallede oturuyor olsaydık, ben şu an burada olamazdım yani üniversite okuyor olamazdım belki de. Okulla alakam olmayan biriydim, tembel böyle yaramaz bir öğrenciydim yani. O yaşam, köyde yaşadığım süre zarfında arkadaş ortamım değişti, arkadaşlarım değişti, böyle okula daha çok sarıldım ve hani böyle kariyerim biraz da oturdu. Daha çok çalıştım. Yoksa ben üniversite okuyor bile olamazdım lise terk olurdum büyük ihtimalle” (Dondurma, Kadın, 21).

“(Biraz düşündükten sonra) Boşanma... Ya öncelikli olarak kesinlikle kişiliğime çok büyük bir etkisinin olduğunu düşünüyorum ama bunun olumlu olduğunu düşünüyorum [...] benim açılmamda, girişken olmamda, daha sosyalleşmemde bunun (annemin yanında olmamın) etkisi olduğunu düşünüyorum. [...] Boşanma sonrasında rahatım yani, çok rahatım. Hatta sonrasında evli olmalarından öncekine göre daha rahatım. (Gülerek) Evli olsalardı belki bu kadar rahat büyüyemezdim” (Et Bebek, Kadın, 25).

Evlilik Fotoğrafları, Mektup ve Kuş Tüyü Yastık tüm sürecin akademik ve kariyer hayatını etkilemiş olduğundan bahsetmiştir. Bu da olumlu bir değişikliğin göstergesidir:

“[...] hani yine hala daha devam eden erkeklere karşı aşırı ön yargım. [...] Öğrencilerimden şikâyet geldi. (Biraz düşündükten sonra) Agresif davrandığım. Üniversitedeyken biraz tahammülsüz... ‘Tamam hocam sinirlenmeyin.’ gibi mesela. Bir kadın öğrencimden hiç böyle bir tavır almadım, böyle bi şey duymadım ama erkek öğrencilerimden duydum” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“[...] Ben şununla çok karşılaşıyorum, bazen de o çocukla empati kurabildiğim için kendi durumumdan dolayı, bana şu noktada yanlış geliyor, bazı pedagoglar ya çocuğa karşı çok umursamaz davranıyor, hatta böyle yani o soru kalıplarını, belli soracağı soruları o kadar böyle yanlış bir tonlamayla yanlış bir mimikle, yapıları gereği belki ama öyle diyor ki o çocuk suçlu hissetmeyecekse de suçlu hisseder kendini ve şeye çok itildiğini görüyorum, pedagog yanlış gibi davranıyor belli noktalarda, dosya konusunda birazcık hakim oluyor. [...]” (Mektup, Erkek, 25).

“[...] Bir de benim müvekkillerime karşı bu konuda son derece empatik yaklaşım sergileyebilmem var. Özellikle çocuklarıyla ilişkilerinde fazlaca destek olur, gerekirse psikolojik destek almalarını salıkveririm ve bazı müvekkillerim de bunu sağlar, yani bunu yaparlar. Özellikle çocukla iletişimlerinde ciddi tavır ve şey sergilerim. [...] kesinlikle çocuğun üstün yararına yönelik konuşmalar yaparak müvekkillerimi ikna ederim. [...] Mesleğimde insanlara yol ve yöntem gösterebilmekte işime yaradı yaşam deneyimlerim. [...] Ben de üniversiteye geldim. İşte aile hukuku öğrendim. Oturup bizimkilerin dirençlerini kırmak, bu konuda şey yapmak için

arabuluculuk yaptım. Bunu barışçıl yöntemlerle çözmeleri için. [...]" (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Ebeveynlerin arasında özellikle aldatma nedeniyle gerçekleşen olumsuz ilişkisel deneyimlerin görülmesi ve ebeveynlerin buna neden olan karakteristik özellikleri; romantik ilişkilere olan bakış açılarını ve önyargıları etkileyen hassas noktaları geliştirmiştir:

"Şöyle Sümeyra, benim kız arkadaşarımla ilişkilerimde, bunun bana kattığı en büyük şey şu, dediğim gibi bir kadının aldatıldığı noktada ne yaşayabildiğini kendi hayatımda çok net gördüğüm için dolaylı yoldan, bir kadına bunun yapılmaması gerektiğini ben çok iyi öğrendim. [...] Aldatma benim için hassas bir nokta. [...] bi insana yapacağım en son şeydir yani hani hatta yapmam dedim her zaman. [...] Etrafımda bunu duyduğum zaman da dış çıkartırım yani arkadaşarımla arasında yaşansa da" (Mektup, Erkek, 25).

"Şöyle oluyor. Mesela babam benim motor kullanıyordu. Ben motor kullanan erkeklerden nefret ediyorum. Böyle istemsiz yani aldatır düşüncesi aklıma geliyor" (Pusula, Kadın, 22).

"... Ben dürüstlük tarafındayım, her zaman dürüstlüğün. Mesela böyle bi şey olduyrsa da adam akıllı gidip söylenir. Böyle bir vaziyet var. Aldatmak kabul edilemez ama dürüstlük kabul edilebilir bi şey çünkü yapacak bi şey yok" (Bisiklet, Erkek, 26).

Boşanma sonrasında hayatları ve kendileri için ortaya çıkan kişisel değişimlerle ilgili olumlu ya da olumsuz bir yorumda bulunmayarak bu durumun oluşturduğu değişikliklere, yeniliklere ya da gelişmelere yönelik tespitlerde bulunan Günlük ve Yapboz şunları söylemiştir:

"Hayata daha erken atılmama neden oldu. Çalışmak zorunda kaldım ben aileme destek olmak için ayrıldıklarında. Bazı şeyleri erken gördüm" (Günlük, Kadın, 22).

"İnsan ilişkilerinde şöyle (biraz düşündükten sonra) biraz daha ayrılığa alışık bir halde, ne bileyim kız arkadaşım olsa falan bir ayrılık konusu olduğunda aklıma şey geliyor 'Annemle babam bile ayrıldı gayet normal bi şey. Olabilir.'. Bunlar etkiledi. [...] 'Çok rahat gidiyorsun.' gibi bi şey diyen olmuştu ama bilmiyorum o ilişkiye mi dairdi yoksa bende mi bi şey vardı bilmiyorum" (Yapboz, Erkek, 25).

Boşanma sonrası psikolojik, ekonomik ya da sosyal anlamda yaşanan zorluklar bazı deneyimlerde diğerlerinin yaşantısına göre daha çok ön plana çıkmış gibidir. Bu deneyimlerde hafif ya da ciddi düzeyde farklı alanlarda zorluklar yaşanmış olsa da boşanma sonrası değişimlerle ilgili soru sorulduğunda; öncelik, bahsedilen alanlarda yaşanan değişimleri ve bağlı olarak gelişmiş zorlukları anlatmaya verilmişlerdir:

“Neler değişti? (Biraz düşündükten sonra) İlişkilerimde çok etkiledi. Bu süreç benim güven duygumu çok zedeleyen bi şey oldu. [...] Bu sürecin benim bağlanma şeylerimi derinden etkilediğini düşünüyorum. Güvenli bağlanma ya da güvende hissetme gibi olgular benim için zor. Hala zor. İki evlilik yaptım, ikisi de boşanmayla sonuçlandı ve eş seçimlerimi de etkileyen kişi babam olduğu için (gülerek) rol model olarak. Kendimi hep ondan farklı ya da daha aileye, şeye düşkün birileri olacağını düşünürken, tıpkı babam gibi bireysel, kendi hayatına dönük, kendini çok fazla önceleyen insanları seçmişim. [...] benim için yoğun bir güven yani tüm insanlığa karşı çünkü babam şöyle bilinen bi insandı, herkesin arkasından ‘Ne kadar dürüst ne kadar harika.’ öyle konuştuğu bi insandı. Ben şey demiştim (gülerek) babam bile bu kadar yalan söylüyorsa dünyanın geri kalanı... Öyle bir önyargıyı, öyle bir şablona oturttum bazı şeyleri tabii erkeklere karşı gaddar bir bakış açısı, belirli olaylara karşı ilişkileri kesip atma gibi davranışlar geliştirdim. Sadece gönül ilişkileri değil, arkadaşlık ilişkilerimde de” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Şöyle (düşündükten sonra) bunun hem dezavantajı var hem de avantajları var. Avantajları arasında nasıl desem (biraz düşündükten sonra) çok ders aldım aslında yaşananlardan, iyi ders çıkardım diyeyim. Dezavantajı da işte dediğim gibi her çocuk ailesinin başında olmasını ister, birlikte olmak ister, yuvası olsun ister. Buydu yani. Öyle yani” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Yani boşanma olarak demeyeyim de babamın hem anneden boşanmış hem çocuklarından boşanmış olması beni çok etkilemişti. Yani bir tek evliliği bitirmemişti o. Çocuklarını da bitirmişti. Tabii ki onun bende çok büyük etkileri var. Şu gün olmuş var hala babanın boşluğunu doldurabilecek sevilmeye ihtiyaç duyuyorum. [...] Yani o hep diyorlar ya o çocuklukta bir boşluk bi şey ben bunun çok iyi farkındayım, neden nasıl. Yaptığım yanlışların bile bununla çok bağlantısı olduğunu düşünüyorum. O sevgi arayışı, babanın, babadan alamadığım sevgiyi başkasında benzeterek yaşama... Bunlar hepsi onlara bağlı şeyler ya” (Kedi, Kadın, 33).

Olumsuzluklarından bahsedilen şeylerin, boşanma ve bağlantılı süreçlerle ilgili olup olmaması hakkında düşünülmektedir ve olumsuzluklara rağmen boşanmanın gerçekleşmiş olmasından memnun olma durumu hakimdir:

“Ya bilmiyorum ben aslında kendimi biraz böyle çekingen ve utangaç buluyorum. Hani acaba böyle bir... İki farklı kutup arasında kalmak ya da kişilik arasında kalmak ve birbiriyle kavga etmesinler diye, mesela biri bana bi şey dediğinde diğerine söylememek gibi huylarım vardı mesela küçükken. Acaba hani bu böyle bir oluşan bir davranış kalıbı mı bilmiyorum, hani olabilir. Bunu düşünmüştüm bir ara” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

Tıpkı boşanmanın boşanma sonrası olumsuzluklardaki etkisinin düşünülmesi gibi ebeveynlerin oldukça küçük yaşta boşanmış olması ve içine doğulan yaşamın, bilinçli olunan döneme ait yaşam biçimi olması dolayısıyla boşanmanın etkilerinin farkında olunmadığı ifade edilmiştir. Ebeveynler, çocukların çok küçük olduğu yaşlarda boşanmış olsalar bile boşanmayla hayatlarında oluşan değişimler, gelişim sürecinde etkili olmuş gibidir. Yaşananların kişilik oluşumunda pozitif ve güçlendirici etkisinden bahsedilmiştir:

“Yani ben şöyle düşünüyorum, yaşadığım her şeyin bana bir artı getirdiğini düşünüyorum. Hiç olumsuz bi şey değil de hep beni daha güçlü kıldığını düşünüyorum. [...] Boşandıklarında çok küçük olduğum için kendimi bildim bileli zaten bu hayatı yaşıyorum. [...] Sadece dediğim gibi şöyle bir etkisi olduğunu düşünüyorum: Evlilik benim için şey değil ya 'Evlendirsem boşanamam, muhtaç kalırım adama. Boşanırsam laf söz olur.'. Ya böyle bi şeyim yok. Kimseye muhtaç değilim yani. Erkek dediğin nedir ki? Erkek çok da mühim bi şey değil, çok da şart bi şey değil. Elimin tersiyle iterim gider yani. Hep sadece bunu mu kattı, o mu kattı onu da bilmiyorum. Böyle bir düşüncem var. İlişkilerimde bir etkisi varsa da haberim yok” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Ha şu an açıkçası bu yaşadığım hayatı seviyorum ya. Geçmişimi de seviyorum yani. Büyüdüğüm ortamı da şu an baktığım yerden gerekli buluyorum. Bir ailede büyüseymdim nasıl olurdum fikrim yok yani. Şu an geldiğim nokta bir şekilde benim şeyimi gideriyor, yani hoşuma gidiyor” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Yaşanan deneyimler sürecinde kendisini destekleyen ebeveynleri ve/veya ebeveyn bildiği kişilerin olmasından dolayı şanslı olduğunu söyleyen öznelere olmuştur. Bu kişiler olmasaydı farklı noktalarda olabilme ihtimallerinden bahsedilmiştir:

“Evet olumsuz etkisi olmamasından başkalarıyla paylaşmamış olabilirim. Başımda bir baba figürü belki olmasaydı anlatma ihtiyacı duyardım. Yaşam tarzım, düşüncelerim çok farklı noktalara kayabilirdi. Bunu düşünüyorum yani” (Buse Bebek, Kadın, 22).

“Evet, annem (biraz düşündükten sonra) güçsüz bir kadın olsa belki uyuşturucu satıcısı filan olabilirdim. Veyahut da sevgisiz bir kadın olsa ilgi arayışlarımı çok daha farklı yerlerden karşılayabilirdim. Veyahut da baba eksikliğini çok hissetseydim daha kötü sonuçlara gidebilirdim ama güçlü bir kadın olduğu için ve cidden durumu idare edebildiği için ne baba eksikliği ne sevgi eksikliği ne bi şey... Bu yüzden hep iyiydi ilişkimiz” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] Durumu çok güzel idare etti, durumu çok güzel yönetti. Bu yüzden gerçekten herkes iyi bir anneyse, benimki çok iyi bir anne. Böyle söyleyebilirim yani çünkü kendi doğru bildiğini değiştirdi yani. Bambaşka bir hayat yarattı kendine. [...] eğer benim annemin de ilişkisi benimle düzgün olmasaydı, eğer ben iki tane babama sahip olsaydım, ben şu anda açık söyleyeyim, ben şehirlerarası yolculuk yaparken çok fazla eski arkadaşşıma rastlıyorum, neden biliyor musun? AŞTİ’de okuyormuş taklidi yapıp kolunun altına kitabı alıp eroin parası topluyorlar, bir lira, iki lira test kitabı diye. Onlardan biri olmamam için hiçbir sebep yoktu çünkü onların hepsinin ailesi bu şekildeydi” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Bu durumla sayıca azalan hane halkından kalan çeşitli boyutlardaki boşluğun, biyolojik olarak oluşmuş ailenin ya da aileye yeni katılan kişilerin oluşturduğu desteklerle doldurulabiliyor olduğu da görülmektedir. Önemli olanın kan bağı yani biyolojik olmadığı ve iletişim örüntülerinin değerli olduğu ilişki yapılarından bahsedilmiştir.

3.3.2. Aile ve Evliliğe İlişkin Algı “...hiçbir hissiyatı, hiçbir maneviyatı tamamlayan bir unsur değil benim için kan bağı.”

Değişen, gelişim gösteren ya da boşanmayla bağlantılı olarak şekillendirildiği görülebilen alanlardan biri “aile ve evliliğe ilişkin algı”dır. İyi bir ebeveyn olmaya dair algılar; biyolojik ihtiyaçları karşılamak bağlamından uzakta, manevi değerleri öne çıkan ve “ilgilenmek” olarak özetlenebilecek davranış biçimine sahip bir figürle şekillenmiştir. “Anne olmak” özelinde akılda şekillenen anne profili/figürünün daha az koruyucu ya da buna ve birbirine bağlı olarak çocuğu için daha az endişeli, daha az takıntılı, daha az kontrolcü, belki çocuğuna daha az düşkün ve yine bunlarla ilişkilendirilebilecek bir şekilde daha eğlenceli denilebilecek kişi özelliklerini göstermesi daha iyidir. “Baba olmak” özelinde akılda şekillenen baba profili/figürünün daha sorumluluk sahibi, daha ilgili, daha yol gösterici, daha güven verici, daha saygı duyan, daha destekleyici, özellikle duyguları bağlamında kendisini daha çok ifade edebilen, kendisi, hayatı ve çocuğunun

hayatı ile ilgili bilgiler, düşünceler ve duygular konusunda daha paylaşımcı ve kendisiyle iletişim kurma konusunda daha rahat olunabilen kişi özelliklerini göstermesi daha iyi görülmektedir. Bunların aynı zamanda; ebeveyn olunması durumunda dikkat edilecekler, temenni edilecekler ya da bir ebeveynde olması beklenen özellikler olarak öne çıktığı görülmektedir. Özellikle babaların yaptıklarından yola çıkılarak “Nasıl bir ebeveyn ve insan olmamalıyım?” sorusuna cevap bulunduğu; anneler gibi ebeveynler olmak istendiği görülmüştür. Ek olarak iyi ve kötü bulunan yönlerine göre ebeveynlerin örnek alınabileceği belirtilmiştir:

“Yok öyle yapmam çünkü o bulunduğu konumdan dolayı böyle olmak zorunda olmuş yani. Ben böyle bir anne olmak istemem tabii ki” (Pusulula, Kadın, 22).

“Ben de annem olsam belki onun gibi olmaya çalışırım ama daha az kontrolcü olmaya çalışırım ama mesela aklıma gelen Türk annesi profiline hiç uymuyor” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Yani, baba olmayı bayağı isterim bu arada, o yüzden bu üzerinde sürekli düşündüğüm bi şey. Ne olursa olsun arkamda duran, arkasında duran, tabii ki doğru yanlış ayrı şekilde ama yönlendiren değil de yol gösteren. Hani ‘Bu böyle, böyle olacak.’ değil de ‘Bu tarafı da var, bu tarafı da var.’. Yani hayatı öğreten işte yani. Baba dediğin, anne dediğin de aynı şekilde hani anne ile baba arasındaki şey, görev olarak bir fark bilmiyorum, aklıma gelmiyor ama genel olarak bu şekilde olmalı diye düşünüyorum” (Dinozor, Erkek, 22).

“Ben babamı annemden de daha iyi tanıdığımı düşünüyorum çünkü beni ileride olmaman gereken, ben ileride olmak istemediğim bi insanı bilmezsem eğer ben bunu bilmezsem ben bugünkü ben olamazdım. [...] Ben artık cidden sadece kendi geleceğimin antisini tanıyıp ona göre şekillendiriyorum hayatımı. Benim hayatımdaki yegâne amacı bu, artık” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Babalık, baba olmak”la ilgili aile içerisinde daha arka planda kalan, fotoğrafın içinde yer alan ancak bundan öteye geçememiş, maddi konularla ya da belki resmi işlerle ilgili danışılan ve buna yönelik görevleri olduğu için bu gibi durumlarda ortaya çıkan bir figür akla gelmiştir. “Baba”ya yönelik anlamlandırma sürecini yaşayan deneyimler, duyulan, görülen örnekler oluşturmuş ve bu anlam genel anlamıyla maddi çıkar ilişkisine dayanan bir temel üzerine inşa edilmiştir. Pek çok ihtiyacın belli düzeyde kendileri, anneleri ya da çevrelerindeki başkaları tarafından bir biçimde sağlanması; babanın varlığına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmış ve bir noktada aile içerisinde babanın yerini de sorgulatmıştır.

Ek olarak babanın eril düşünceye göre otoriteyi temsil eden kişi olduğuyula ilgili ifadeler de kullanılmıştır. Bu düşünceler; belli düzeylerde babalara karşı daha uzak, daha mesafeli, daha yabancı hissedilmesine etken olan nedenlerin yansımasıdır. Babanın yerini dolduran ya da doldurabilecek şeyler bir şekilde bulunmuştur ya da bulunabilir görülmektedir. Bu keşif; anneye düşen görevlerin artışıyla anlaşılmaktadır ve öznelerin hayatında, farkında olarak ya da olmayarak gerçek anlamda “ebeveyn” ifadesinin kullanılabileceği bir kişinin var olduğu, bu kişinin de anne olduğu görülmektedir.

Aile ve evliliğe ilişkin algıların; ebeveynleri boşanmış birçok kişinin tanınmasıyla çevredeki bu insanların yaşadıklarından ve bireysel deneyimlerden yola çıkılarak geliştirilmiş olduğu ve kendi ilişkileriyle ilgili korkularının olabildiği görülmüştür:

“Yani şöyle bir ikili ilişkilerimde hani... Erkek arkadaş olaylarında gerçekten bir fobim olduğunu söyleyebilirim. Yani şöyle korkum vardı, yoktu diyemem çünkü mutsuz bir evlilik geçirmiş anne babam var, boşanmışlar ki boşanmaya karar vermek, boşanma süreci... Çok zor süreçler bunlar. Bunları yaşadığım için biliyorum. Hiç kimse bunun için evlenmez hani insan korkuyor, tedirgin oluyor ister istemez ve çevremde sadece bizim değil bu şekilde, (gülerek) inanılmaz bir tesadüf ki çekiyorlar. [...] Aynı durumda boşanmış olan kadınlar yine birbirlerini buluyorlar, mutsuz evlilikler birbirlerini buluyorlar ve bir şekilde ortak paydada buluşup konuşuyorlar ve çevremizde böyle annemin çevresinde fazla var. Yani hani evliliği kötü giden, boşanmış olan, kocasıyla sıkıntısı olan insanlar falan. Hep görünce diyorum ki insanlar hep mutsuz. Evleniyorlar ama hep mutsuz.” (Et Bebek, Kadın, 25).

“[...] Bir o konuda şeyim oldu, onun haricinde annemle babam gibi bir evlilik yaşamaktan yani böyle bir evliliğim olmasından korkuyorum bir de” (Pusula, Kadın, 22).

Kendi yaşadıklarının yanına çevresinde gördükleri benzer olaylar, öznelerin aile kurma, ebeveynlik ve evlilik gerçekleştirme ile ilgili düşüncelerinde çeşitli biçimlerde esnemeye neden olmuştur:

“Şöyle düşünüyorum hani (gülerek) normal bir aile içindeki yaşama çok hâkim olmadığımı düşünüyorum. Yani o anne-baba-çocuk ilişkisi çok resmi geliyor bana, bizimkiler öyle değil. Benim işlerim öyle değil. Pat diye söyleyebileceğim, konuşabileceğim her şeyi paylaşabileceğim bir ilişki ağı diye düşünüyorum ama anne ve baba yan yana olunca hani mesela o kadar rahat olamayacağını düşünüyorum. Şu an daha rahatım aileye bakışımı

değiştirdi mi yani (düşündükten sonra) aile tanımımı biraz genişletti, esnetti diyebilirim” (Pikachu, Erkek, 23).

“[...] Onun dışında bu boşanma süreçleri benim üzerimde nasıl etkili oldu? Mesela evliliğe ben çok soğuk bakıyorum. Çünkü bayağı bir boşanma gördüğümünden ötürü. Mesele şu 40 yaşına kadar evlenmeyi düşünmüyorum. [...] Zaten evlilik yaparsam da çocuk yapacağım zaman evlenirim diye düşünüyorum. [...] Yani benim için evlilik kadını ve çocuğu koruyan bir kavramdır. Onun dışında çocuk olmadan evliliği ben, çocuk yapmayacaksam evlenmeyi de bir gereklilik olarak görmüyorum açıkçası” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] Bir de ben çok anne ilişkisinde bilmek yerine anne kelimesi bana biraz şey gibi geliyordu, vefalı dost şeyini çağrıştırıyor [...] Anneme karşı öyle bi şey var ama işte demeye çalıştığım anne kavramı bana biraz daha vefalı dost gibi geliyor dememin sebebi de şu, bunu gerçekten dost olarak gördüğüm kişiler için de yaparım. [...]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23)

“Bazı şeylere daha farklı bakabilmeme sağladı bu olay açıkçası. Yani aile kavramıyla ilgili hep ne olursa olsun aile her şeydir gibi şeyler deniyordu bana. Mesela bu düşünceden vazgeçmeye başladım. Ne olursa olsun değil, aile, aile gibi davrandığı zaman bence her şeydir. Yani sadece birinin karnını doyurmuş olması veya sıcak bir yatakta yatırmış olması değil. [...] Evli olmaya gerek yok. Bu insanların kendi kişiliğiyle ilgili bi şey. Sonuçta bu dünyanın en büyük sorumluluklarından biri. Boşansan da boşanmasan da yakında da uzakta da olsan çocuğunla ilgilenmelisin” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Kendi deneyimlerine çevrelerinde gördükleri olumsuz deneyimler eklenince öznelerin; genel anlamda evlilik, aile ve akrabalık yaşantısı ve bağı ile ilgili olumsuz düşünceleri açığa çıkmıştır:

“Ya sadece anneler değil ama benim açıkçası büyüdüğüm çevrede, geniş aileyi de katıyorum, pek fazla mutlu evlilik görmedim. (Gülerek) Yani diğerleri boşanmadı mesela teyzem olsun ya da diğerleri ama ben çok fazla böyle, o tabloyu belli bir yaşa kadar hiç görmedim diyebilirim. Yani gerçekten birlikte olmak istediği için birlikte olan. Genellikle insanlar (gülerek) idare ediyor birbirini” (Bere, Kadın, 24).

“[...] yani kan bağı biyoloji bakımından bi şeyi ifade ediyor benim için. Onun için hiçbi hissiyatı, hiçbi maneviyatı tamamlayan bi unsur değil benim için kan bağı. [...] Herkes ebeveyn olmamalı ve olmadığının da farkında olsun yani. Şu an bazı arkadaşlarım çocukları çok seven arkadaşlarım var, onlarla iyi vakit geçiren ama ‘Ben kendi çocuğum olmasını istemiyorum. Kendi çocuğuma ben bu şeyi veremem.’ diyor. Bunun farkında olan kişileri görmek de güzel bu arada”. (Hamamböceği, Erkek, 25)

Evlenmeden önceki tanışıklığın boşanmayı engelleyebilecek bir şey olmadığı veya tanışıklığın kişinin kendisiyle ve/veya karşısındakiyle farklı boyut ve şekillerle gerçekleşmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu düşünce de aile içi etkileşimsel örüntülerin ve ev içi ortamda aile olmanın etkisi de gözlemlenmektedir. Bu noktada çok boyutlu değerlendirmelerin yapıldığı görülmüştür:

“(Gülerek) Şablonlarından kurtulmaları gerekir ama bu mümkün mü bilmiyorum. Gerçekten kendine uygun olup olmadığını, daha doğrusu önce bi insanın iyi bir ilişki sürdürebilmesi için önce kendini tanıması gerekiyor. Kendisini tanıyan biri uyum gösterebileceği birini seçebilir diye düşünüyorum. Tanışmanın nasıl olduğunun bence hiçbir önemi yok. Görücü usulü olsun anlaşarak olsun. Bence ikisi de bitebiliyor, her ikisi de devam edebiliyor. Bence insanın kendisini tanıması gerekiyor. Kendisini iyi tanıması gerekiyor. ‘Ne istiyorum ben? İlişkiden ne bekliyorum?’ ama bizde çok standart şablonlarla evlilikler yürütülüyor” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Aile ve evlilik ile ilgili düşüncelerin bu yönde gelişmesi; aile ilişkileri, bunlarla bağlantılı boşanma olayı ve birbirine bağlı gelişim gösteren ya da birbirini tetikleyen bu yaşam deneyimleriyle bağlantılıdır.

3.3.3. Boşanma Durumuna İlişkin Algı “...ben boşanmayı hayatım boyunca, evet zor bir durum ama bir çözüm olarak görüyorum.”

Yaşanan olumsuz iletişim örüntülerinin doğrudan etkisinin anlaşılacağı üzere, boşanma durumuna yönelik algı; boşanmanın normal, olası, doğal ve gerekli hallerde olması gereken bir durum gibi görüldüğüne yöneliktir:

“Yani çok normal bakıyorum. Çok normal bi şey. İnsanlar anlaşılmaz ve boşanır. Birbirlerine çile çektirmelerindense neden boşanmasınlar ki diye düşünüyorum. [...] Eğer süreç güzel bir şekilde düzgün bir şekilde idare edilebilirse bir sorun yoktur bence” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“(Biraz düşündükten sonra) Şöyle eğer aile içerisinde huzursuzluk vesaire sürekli bir üzüntü durumu varsa boşanılması bence çok daha iyi bir durum. Hem aile hem ailenin çevresindeki çocuklar açısından hem de yani bireylerin sağlığı, akıl sağlığı açısından çok daha iyi bir durum” (Ayıcık, Kadın, 20).

“Boşanma durumu ile ilgili görüşüm (biraz düşündükten sonra) iki kişinin anlaşamayıp aralarındaki ilişkiyi sonlandırması. Yani bu iyi de oluyor kötü

de oluyor. Yani çok şey gelmiyor bana büyük bi şey gibi gelmiyor, normal bi şey” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Boşanmaya yönelik düşüncelerin, boşanma sonrası yaşantı ilerledikçe görülen iyi yönler sonrasında olumluabildiği görünmektedir:

“[...] Yani korkutucu şeyler çünkü zaten adliye korkunç ve soğuk bir yer ve küçücük bi çocuk olarak ebeveynlerin arasında seçim yapıyorsunuz yani. Kaotikti diyebilirim o zamanlarda. Şu anda ama daha olumlu bakıyorum boşanma kavramına. Öyle” (Çimçim, Kadın, 26).

“(Biraz düşündükten sonra) Boşanma durumunu şu anda normal görüyorum ya. Artık olası bi şey gibi geliyor çünkü çok fazla arttı. Zaten boşanmalar arttı ve insanların da zaman geçtikçe birbirine tahammülü biraz azalıyor gibi geliyor. Kendimde de görüyorum başka insanlarda da görüyorum. Boşanmayı normal görüyorum artık” (Yapboz, Erkek, 25).

Aile içi ilişkilerinin oldukça sağlıklı bir biçimde ilerleyebilmesi nedeniyle boşanmayı, spesifik olarak kendi romantik ilişkileri özeline de uyarlayabildiği görülen; bunu düşünmekle, boşanmayı tercih etmekle ya da yaşamakla ilgili bir sorununun olmadığını rahatlıkla ifade eden Kar Küresi ve Yapboz şunları söylemiştir:

“Hatta bu bana şöyle bi şey de kattı. Bu mesela ileride hepimiz de bi gün evleneceğiz, gideceğiz yani. Boşanma benim için o kadar basit bi şey ki artık ağzıma sakız etmişim bunu. Mesela bi şey oluyor, (gülerek) ‘Kocam böyle yaparsa boşarım gider.’ ne olacak gibi. Sürekli bunu söylüyorum çünkü bu bana çok normal bi şey gibi geliyor” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“İnsan ilişkilerinde şöyle... (Biraz düşündükten sonra) Biraz daha ayrılığa alışık bi halde, ne bileyim kız arkadaşım olsa falan bir ayrılık konusu olduğunda aklıma şey geliyor ‘Annemle babam bile ayrıldı gayet normal bi şey. Olabilir.’. Bunlar etkiledi” (Yapboz, Erkek, 25).

Buna ek olarak ebeveynlerinin yaşadıkları süreçten olumsuz etkilendiği için evlenirlerse boşanmayı istemeyeceklerini söyleyenler de vardır. Deneyimlerinden yola çıkarak, özellikle çocuk olması durumunda bunun daha da sakıncalı bir hal alacağı düşünülmektedir:

“[...] Kendi tecrübelerimden ve kendi babamın davranışlarından şeyi biliyorum. Bir çocuk yapacaksam eğer o çocuğa zaman ayırmalıyım. Bunun için çok yoğun çalıştığım bir süreçte ben o çocuğa o ilgiyi ayıramam. Özellikle de mesela yaşamış olduğum gençlik ve yaşamış olduğum zamandan bi şeyleri de kaçırmak istemiyorum. O yüzden daha geç bir evlilik düşünüyorum. Zaten evlilik yaparsam da çocuk yapacağım zaman evlenirim diye düşünüyorum” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] Mesela ben, bak şunu söyleyebilirim en kısa: Ben evlendikten sonra ayrılmak istemem. Çocuğuma bunları yaşatmak istemem. Ya bu kesin olarak söyleyebileceğim bi şey böyle... Nasıl diyeyim, çocuk olduktan sonra hatta ayrılık görmesini istemem. Mesela evlenmeye hazırlık insanın evlenmeye de hazır olması lazım, çocuğa da hazır olması lazım. Her ikisi de yani. Bunun için dikkat ederim. Çocuğuma aynı şeyleri yaşatmamak için. [...] Bunun ayrılık kısmında da yani en az bu kadar dikkatli olunması lazım [...]” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“(Biraz düşündükten sonra) Yani mantıklı olduğu durumlar da var. Bir kaosa bir kötülüğe sürükleniyorsa her şey insanlar boşanıp hayatlarına bakmalılar her şeyin daha kötü olmasındansa çünkü insanlar birbirlerini öldürmeye kadar gidebiliyorlar. O yüzden tamamen çıksınlar hayatlarından. Sadece çocukları varsa çocukları için uğraşabilirler” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Öznelere arasında, öncesinde boşanmayı deneyimlemiş bireyler de vardır. Boşanma nedenlerinin temelde işlevsel olmayan aile içi ilişkiler ve bağlantılı olarak aile yapısı ile ilintili olduğu görülmüştür. Boşanmayı deneyimlemiş öznelere olan Kedi ve Kuş Tüyü Yastık kendi deneyimlerine, ebeveynlerinin boşanma deneyimine ve genel anlamda boşanma durumuna yönelik şunları söylemiştir:

“Yani daha iyi olduğunu düşünüyorum. Yani bunu negatif bi şey olarak görmüyorum açıkçası” (Kedi, Kadın, 33).

“Şöyle, benim ergenlik dönemimde annem ve babamın ilişkisinde sorunlar başladı. Ben başından itibaren boşanmaları gerektiğini düşünüyordum çünkü babam başka bir kadınla birliktelik yaşıyordu. Ben boşanmanın tek çözüm olduğuna inanıyordum ama annem daha farklı şeylere inanıyordu. Bahsettiğim yıllar tabii çok eski yıllar. O tarihlerde de boşanmaya çok büyük bir daha ağır bir travma ve anlam yüklendiği için yeterli seviyede sabır ve sebat gösterilirse her şey yine düzeler ya da evlilik kurtarılır diye bir anlayış vardı. Bana göre bu boşanılması gereken bir durumdu. Kesinlikle boşanmalıydı. Sonraki süreçte de ben boşanmayı hayatım boyunca, evet zor bir durum ama bir çözüm olarak görüyorum” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Baker (2005, s. 273 ve 301)'in ifade ettiği yabancılaşma deneyimini yaşamış ve/veya ebeveynleri boşanmış bireylerin, bu durumu normalleştirilme ve ilerideki ilişkilerinde bunu yaşama ihtimallerindeki artış bulgusu, araştırmanın söz konusu bulgularıyla eşleşmektedir. Bunun gibi Hetherington ve Kelly (2002, akt. Alkowitz ve Lilienfeld, 2013) de ebeveynleri genęken boşanan kişilerin, boşanmayanlara göre; evliliklerinde daha fazla memnuniyetsizlik yařadıklarınđ ve boşanma oranlarının daha yüksek olduğunu tespit eden araştırmalardan bahsetmiştir.

Bere, Mayıs Sıkıntısı ve Mavi Ayıcık yabancılaşmanın aile içi işlevsel olmayan örüntülerle ilişkilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu özneler, çocukların psikolojik iyilik halini etkileyenin de boşanmadan ziyade; öğrenilen, görülen, deneyimlenen olumsuz iletişim kalıpları olduğunun ve aile içi ilişkilerin nasıl bir yapıya sahip olduğunun önemsenmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu öznelerin her biri farklı bir aile yapısına sahip olup her birinin yabancılaştığı Şeyler, ebeveynleriyle görüşme durumları farklılık arz etmektedir. Bere'nin temelde yabancılaştığı bir Şey görünmemektedir. Mayıs Sıkıntısı ise aile kavramının kendisine yabancıdır. Mavi Ayıcık'a bakıldığında ise velayeti alamayan ebeveyn olan babasına karşı yabancılaşmayı deneyimlediği görülmektedir. Üç znede de "aile"nin anlamlandırmasına yönelik bir esneklik de söz konusudur:

"Yani Şöyle, yıllardır bana Şey diye sorulur 'Boşanmadan etkilendin mi?' diye sorulur. Ben aslında bunun çok doğru bir soru olduğunu düşünmüyorum çünkü bence boşanmadan ziyade, boşanmaya giden süreç daha çok etkiliyor çocukları. En azından benim çevremden gördüğüm de böyle oldu, sadece kendimden dolayı değil. Yani geçimsiz ebeveyn etkiliyor bence (gülerek) ocukları. Beni de etkilediğini söyleyebilirim yani" (Bere, Kadın, 24).

"[...] Bu olayın içinde olarak, bu olayı yaşamış bi insan olarak ve aslında bu olay bana gerçekten çok ekstrem hayat tecrübesi yaşatmış da birisi olarak açık açık söyleyebilirim ki yani çok haklısın, kesinlikle ve kesinlikle bu konuda benim de ailemin ilişkisi daha önemliydi. Boşanma dediğin Şey bir an, bir an ama ben zannetmiyorum ki bu çocukları özellikle de annesinin babasının boşanmasını çok net hatırlayabilecek yaşta boşanan insanları etkileyen Şey boşanma olsun. [...] Herkes çocuğumuza yansıtmiyorum dese bile onların üzerindeki gerginlik, onların birbirine uzaklaşması bunlar çok rahatsız edebilen Şeyler. Bunlar her noktada sezilebilir ve bana kalırsa yine bu, çocukla anne-babanın ilişkisine dayanıyor. Yani kesinlikle boşanma bundan sadece hukuki bir adım [...] gerçekten senin araştırmanı çok mantıklı

buldum. Senin yöneldiğin tarafı çok mantıklı buldum. Bu konuda verebileceğim mesaj da sanırım bu kadar” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“(Düşündükten sonra) Yani (biraz düşündükten sonra) hem kendi aile durumumu düşündüğümde hem de genel olarak Türkiye ve dünyaya baktığımda çok sağlıklı evlilikler olduğunu düşünmediğim için boşanmayla biten ilişkileri bir yerde sağlıklı buluyorum. (Düşündükten sonra) Öyle çok benim için şey değil yani böyle hem kişisel olarak genel olarak da böyle duygusal yaklaştığım ve şu an 24 yaşında birisi olarak bunu söylüyorum tabii yani eminim (biraz düşündükten sonra) daha genç yaştaki insanlarda, çocuklarda etkisi oluyordur. Bende öyle bi şey yok, çocukluk dışında yani bitik böyle 18-19 yaşından sonra iyi ki öyle olmuş diyorum. (Düşündükten sonra) O yüzden çok böyle benim için (düşündükten sonra) okey yani, olabilir, böyle bir problem gibi bi şey gelmiyor bana boşanmak” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Boşanmaya ilişkin algıların, araştırmanın ele aldığı konu olan, yabancılaşmanın temelde tüm süreç boyunca aile içi ilişkilerle bağlantılı olduğuna yönelik düşünceleri desteklediği görülmüştür.

3.3.4. Yaşanan Sürece İlişkin Temenni ve Öneriler

Öznelere, yaşadıkları sürecin daha farklı ve daha iyi olabilmesi adına; nelerde, ne tür farklılıklar olabileceği ve bunun gerçekleşmesi için neler yapılabileceği sorulmuştur. Verilen cevaplara göre sürece ilişkin temenniler ve öneriler ele alınmıştır. Yaşanan sürece ilişkin temenniler kategorisi altında yer alanlar, tüm süreçte farklı olması istenen şeylerken; yaşanan sürece ilişkin öneriler kategorisi altında ise farklı olması istenen şeylerin nasıl sağlanabileceği ve tüm süreçte neler yapabileceği ile ilgili öneriler yer almaktadır.

3.3.4.1. Yaşanan Sürece İlişkin Temenniler “Bir tamamlanmamışlık var. Ne kadar yaşamamışız, ne kadar birbirimizi bilmemiştir.”

Sürece ilişkin öneriler ve temenniler genellikle velayeti alamayan ebeveynlerin değişmesini sağlayabilmek için yapılabilecekler ya da olabilecekler üzerinden açıklanmıştır. Ebeveynlerin, öznelere davranışlarında, iletişim biçimlerinde ya da dışarıdan hayatlarına etki edenlerde değişmesi istenenler temenni olarak öne sürülmüştür.

Ebeveynlerle ilişkilerinde imkanları olması halinde değiştirilmek istenenlere yönelik düşünceler çoğunlukla ebeveynlerin davranış biçimlerine, karakteristik özelliklerine, ebeveyn-çocuk ilişkilerine ve iletişimlerine atıfta bulunmaktadır. Temenniler; boşanma öncesi ve sırası ilişkiler, boşanma sırası ve sonrası yaşam biçimi üzerine olup ayrı ayrı velayeti alabilen, alamayan ebeveynle ve her ikisiyle ilgili olarak sınıflandırılabilir. Ebeveynlerle ilgili genel beklenti, eksik bırakmış ya da fazla yapmış olduklarının düşünüldüğü şeylerle alakalıdır.

Boşanma öncesiyle ilgili temennilerden biri evliliğin sona ermesindeki dış etkenlerin giderilmesine yöneliktir. Bu dış etkenler akrabalarla ilişkiler, ekonomik nedenler, sağlık durumları ve hatta tek çocuk olmakla ilgilidir:

“Babamın ailesi olmayabilirdi. Evet, onlar olmayabilirdi. Daha düzgün insanlar olabilirdi [...] Herhalde isteyeceğim şey, gerçek anlamda isteyeceğim şey babamın olgunlaşmış olduğu zaman tanışınlar isteyebilirdim. Daha geç tanışsalar, belki daha geç... Annem babamın ikinci eşi olsaydı” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Yani, ilişkimizi kötü etkileyen şeyler genelde hastalıkları olduğu için bunları değiştirmek tam böyle aklıma oturtabildiğim bi şey değil, o yüzden hayır diyeceğim sanırım. Yani, bu sayılırsa evet. [...] Babaannemler bu kadar, hayatımızda bu kadar etkisi olmayabilirdi. Dolayısıyla babama da daha az etkisi olsaydı babam da böyle bi insan olmayabilirdi” (Dinozor, Erkek, 22).

“(Biraz düşündükten sonra) Tek çocuk olmayı isterdim. Bu olayların bu kadar büyümesine engel olurdu bu durum çünkü bir çocuk bir sorumluluk, iki çocuk iki kat, üç çocuk üç kat sorumluluk yani, o yüzden” (Cesna, Erkek, 27).

Boşanma öncesi yaşantıya dönebilmeyi sağlayabilecek bir temenni olan ebeveynlerin yeniden bir araya gelmesi isteğinin, en son küçükken hissedildiği görülmüştür. Küçükken temenni edilen ebeveynlerin yeniden evlenmesi isteğinin geçmişte kaldığı görülmüştür:

“Küçükken isterdim ama yani çok böyle istekli değildim. Yok şu anda öyle bir isteğim” (Pusula, Kadın, 22).

“[...] Bana soruldu mu, hayır. Ben tabii ‘Boşanmayın.’ diyordum da şu an düşünsem demezdim mesela. [...] Anne baba ayrılıyor sonuçta bir ailen, düzenin bozuluyor diyebilirim. Tabii şey yapmazdım, küçükken bir araya gelsinler, o düzenim devam etsin isterdim, o konfor alanını terk etmek kimse

istememez ama sonradan düşündüğümde farklı katkıları geldi” (Pikachu, Erkek, 23).

Ayıcık’ın ifade ettiği üzere kalabalık bir aileye duyulan özlemin de buna evrilebilecek bir başka görüş olduğu düşünülmüştür.

“Tabii ailecek bir yere gidip böyle bi şeyler yapmayı eksik hissettim. Kalabalık olmayı isterdim, tek-iki kişi yaşayınca zor oluyor çünkü sessiz ve çok monoton geçiyor ama kalabalık aileyi sevmişimdir yani. Hep onu isterdim kalabalık olmayı isterdim. [...] Evet bazen özliyorum o zamanları, (gülümseyerek) sessizlik olduğunda.” (Ayıcık, Kadın, 20)

Buna benzer bir şekilde ebeveynlerin boşanmaması durumuyla ilgili bazı temenniler, boşanma sonrası yaşantıda özlemi duyulan ve eksikliği görülen durumlarla bağlantılıdır:

“Ben olmasam da olurdu. Mutlu olsalardı. Ne bileyim belki babam hani çünkü şu anda olsaydı, şu anki kafasıyla bunu yaptırılmaz, izin vermezdi diye düşünüyorum” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Babam aslında annemle boşanmasaydı ya da aynı şehirde yaşasaydık gerçekten hani sevgisini hissettirebilen bi insan çünkü ben geçen yıl Adana’ya gitmiştim yani onun yanına (gülerek) eşi falan, kardeşlerim ile tanıştım. Yani hissettiren bir insan gerçekten sevdiğini ama işte sevdiği zaman şöyle söyleyeyim yıllar geçtikten sonra bir adamın sevgisini görünce yabancı gibi geliyor sana karşıdaki insan. Yani çok uzun zaman geçmişti ve karşımda babam değil de bi yabancı varmış gibi oluyor. Görmediğin, etmediğin bir insan olunca ama eğer yani eğer şey olsaydı, çok güzel bi şekilde alırdım baba sevgisini eminim” (Ayıcık, Kadın, 20).

Velayeti alamayan ebeveyn olan babayla ilişkinin değişmesine yönelik bir gelişmenin iyi veya gerekli olabileceği ya da bunun istenebileceği sıklıkla dile getirilmiştir. Bu ebeveyn için özellikle iletişim kurmakla ve ilgi bakımından eksik bırakmış oldukları şeylerle bağlantılı beklentiler ele alınmıştır:

“Babamın beni tanınmasını çok isterdim çünkü her şey yani nasıl diyeyim nafakayla çözülmüyor olaylar. İşte gelip hani babamla dertleşmeyi isterdim ya da doğruyu-yanlışı konuşmayı. [...] Eğer istediğim bi şey olsaydı babamın burada olmasını ve onun yanında kalmayı, onun beni tanınmasını ve benim onu yeterince, çok iyi bir şekilde tanımayı isterdim. Ben de babamı iyi

tanıdığımı düşünmüyorum şu anda çünkü. Mesela beni arkadaşlarım daha çok tanyordur babamdan, çok tuhaf şeyler ya” (Ayıcık, Kadın, 20).

“İlgiliden kastım daha çok başarmış olduğum şeyleri bilmesini isterdim ya da ciddiye almasını isterdim herhalde. [...] Şöyle, çocuğuma şu fikri empoze etmek: Arkasında hep hayatı boyunca gelebileceği, hiçbir önyargıyla yaklaşmayacağı bi insan olarak, yani çocuğumun gözünde öyle bir profil olmak isterim” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Bence birazcık daha ilginin önemli olduğunu düşünüyorum, baba aslında birazcık daha şey ya evdeki otoriter figür ya klasik eril bir bakışta. O yüzden birazcık daha... Benim üzerinde hiçbir zaman otoritesi olmadı bu arada babamın. Hani annemin az bi şey olmuştur mesela, o dönemlerde çok ilgisizdi, bu çok hayal kırıklığı yaratıyordu. Okuldan ödev getiriyorum, ‘Sen kaçınıcı sınıftaydın şimdi?’ sorusunu duyuyordum falan mesela. O da (gülerek) şok geçiriyordu biraz” (Şirin, Erkek, 24).

Velayeti alamayan ebeveynlerle yapılamayanların boşluğu, velayeti alabilen ebeveynlerle doldurulmakta ve bu da diğer ebeveynle daha az iyi bir ilişki örüntüsüne neden olmaktadır:

“Babamla mesela her şeyimi rahatça paylaşamam. Bunu isterdim evet. [...] Babamla rahatça konuşabilmeyi isterdim. Yani mesela babamı, annemle alakalı zamanlarını boşanma zamanlarını sorabilmeyi, rahat konuşabilmeyi isterdim ama babamda o yok. Onu genelde annemle yapabiliyorum” (Kar Küresi, Kadın, 25).

“Mesela annem ile babamı karşılaştırırsam babamın yokluğunu daha çok hissediyorum çünkü mesela mesaj atıyorum hemen cevap gelmiyor babamdan. Hani o onun özelliği ama onunla bi şey paylaştığımda ondan geri bildirim almıyorum ama annemden hemen geri bildirim geliyor” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

Gameboy’un velayeti alamayan ebeveyninin yerini doldurabilmiş bir başkasının olduğunu ve bu kişiyle ilişkisi üzerinden velayeti alamayan ebeveynine yönelik beklentilerini ya da temennilerini dile getirmiştir:

“Nasıl olmalı? Yönlendiren değil yol gösteren olması gerekiyor. Kesinlikle saygıyla o samimi çizgi çok kaliteli geçmesi gerekiyor ki baba figüründeki o sertliği de istediğinde bana kabullendirebilmeli, gence kabullendirebilmeli, çocuğa kabullendirmeli ama aynı zamanda o samimiyeti de karmalı. Şu an benim babamla aramdaki ilişki de böyle. Hani çok alakasız şeylerle, çok komik gereksiz şeylere gülüp muhabbetini edip iki erkek arkadaş gibi

muhabbet de edebiliriz ama sırf onun bakışından 'Tamam şu an bi şeyi yanlış yapıyorum veya yanlış gidiyorum.'u diyebiliyorum ya da bana bi şeylere kızdığının farkına varabiliyorum. Bu konudaki seviyeyi koruyabilmesi gerekiyor bir babanın bence” (Gameboy, Erkek, 25).

Velayeti alamayan ebeveyniyle ilgili ona karşı onun ve onun etkilediği başkalarının hayatına yönelik temennisi olan Gameboy, bu temenni aracılığıyla ebeveyninin ebeveynliğine yönelik eleştiride de bulunmuş ve yabancılaşma nedeninin temelini bir kere daha ortaya koymuştur:

“[...] Öz babamın evliliğiyle ilgili yapabileceğim yorum, bir hakkım olsa, 'çocuk sahibi olma tekrardan' derdim ona. Yine çocuk sahibi oldu, yine bir erkek çocuk babasız büyüyor. [...] Şunu değiştirmek isteyebilirdim: Öz babamın, biyolojik babamın bir sonraki hayatında, benimle ilişkisinin bittiği, annemle evlilik bazında ilişkisinin bittikten sonraki hayatında daha buna daha duyarlı biri olarak devam etmesini yani. Örneğin daha açık bir şekilde ikinci evliliğinde bir hata yapmaması gerektiğiyle ilgili bir değiştirme yapmak isterdim çünkü artık oradan sonrası beni değil başka insanları etkiliyor. Ben yaşadığım şeyden mutluym” (Gameboy, Erkek, 25)

İki öznenin velayeti alamamış ebeveyni olan babası vefat etmiş olup farklı olmasını istedikleri şeylere yönelik temennilerinden bahsederken; babalarına yönelik özlem duygusunun yoğunlukta olduğu yorumlarda bulunmuşlardır:

“Şu an keşke hani bir çocukluk fotoğrafımız kalsaymış hani babamla [...] şu an tabii ki de onun pişmanlığı var yani hem annemde hem bende. Hani 'Keşke yırtmasaydık, keşke bir hatıra kalsaydı.' diyebiliyoruz” (Günlük, Kadın, 22).

“Ölüm bunun için çok güzel bir ders. Yaşamadıkların ve yapmadıkların da ölümlerle birlikte, ebeveynlerini kaybedince, ne kadar eksik yaşadığını orada görüyorsun. Bir tamamlanmamışlık var. Biz dağılmış, parçalanmış aile bireylerinde bu daha zaten fazla da hani ölmese bile böyle yaşanıyor ama ölüm artık son nokta olduğu için her şeyi görüyorsun tüm çıplaklığıyla. Ne kadar yaşamamışsınız, ne kadar birbirimizi bilmemişiz. Bunu görüyorum ama bu bence biraz sosyolojik bir sorun. Böyle yaşanması isteniyor insanlardan. Yani ben annemi daha çok tanırım babamı tanıdığımdan diye düşünüyorum” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Bunun yanında, velayeti alabilen ebeveynin sürekli yanında olmaktan ve hayatın büyük kısmının onunla geçirilmiş olmasından kaynaklanarak bu ebeveynle ilişkide değişmesi

istenen şeylerin daha çok ön plana çıktığı ve önemsendiği görülmüştür. En başta; velayeti alabilen annelerin boşanma öncesi ve sırası süreçte yaşanan travmatik deneyimleriyle bağlantılı görülen davranışlarıyla, karakteristik özellikleriyle ya da çocuklarını yetiştirme biçimleriyle ilgili temenniler vardır:

“İlk başlangıç süreleri benim ilkokul, ortaokul dönemime denk gelen süreçlerde ciddi bir ihmal var. Kendi derdine düşme var anne tarafından [...] Yani kopuk değil olması gereken kadar yeterli değil sadece bir evin içinde diyalogumuz sürekli var. Ne yaptın ne ettin günlük konuşmalarımız, yemeğimiz var ama ekstra bir çocuğa şefkat beklemesi ya da o sevgiye dair bir doyum noktası ya da aktivite noktasında ihmaller var tabii ki çünkü annem uyuyarak bi şeyleri çözen bir kadın, hala öyle yani. Dolayısıyla o süreçte ben birazcık kendi kendimi büyüttüm gibi oldu [...] bence bir çocuk olarak annenin ya da baba ile yaşıyorsa babanın o süreçte kimle daha çok vakit geçiriyorsa ben annemle geçirdim, annenin kendi dertleriyle uğraşırken o çocuğu çok ihmal etmemesi gerekiyor [...]” (Mektup, Erkek, 25).

“Annem, sadece yaşadıklarından dolayı biraz şey, agresif. Onu değiştirmek isterdim” (Kedi, Kadın, 33).

Mavi Ayıcık, Gameboy ve Shen velayeti alabilen ebeveynleri olan anneleri için beklenti içerisine girmişken; velayeti alamayan ebeveynleri olan babalarıyla ilişkileri için bir beklenti içerisine girmedikleri görülmüştür. Annelere yönelik bu beklentiler boşanma sırası sürece dair deneyimlerle de bağlantılıdır. Bu durumun nedeni bu öznelere için velayeti alamayan ebeveynle ilişkinin kopukluğu dolayısıyla geri planda kalıdır. Shen özelinde ise velayeti alamayan ebeveynin arkadaş tutumlu, daha ılımlı bir ebeveyn rolü üstlenişi, velayeti alabilen ebeveynin ise daha otoriter ve kuralcı bir ebeveyn rolünü doldurduğu gibi görünmektedir. Bu durumda da daha rahat olunan ilişki olan babayla ilişkide değişmesi istenen bir şey yoktur:

“Baktığım zaman başkalarının anne-oğul ilişkilerine baktığımda kafamda şekillenen şeyler oldu ama hani, sadece kendi ilişkiyi örnek verecek olursam benim için... Aradığım şey kesinlikle kontrolçülük ve kollayıcılık değil [...] bi şeylerin ucundan belli başlı şeylere karşı kurtulduğum oldu yani hani benim üstümde hep bir kollayıcılık vardı ama hiçbir zaman kollanma beklentim olmadı. Bu yüzden de dediğim gibi aradığım şey bu değil. [...] Babam açısından çok değiştirmek istediğim bi şey olduğunu düşünmüyorum” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Annem biraz şey... Her şeyi çok iyi, tek kötü sayabileceğim huyu bazen karşısındakini çok dinlemiyor. Ya iletişimimizde tek problem o. ‘Anne bir dur, dinle, ben bir anlatayım.’ cümlesi geldiği zaman şey oluyor. Kendisi de bunun farkında. Ama sürekli dikkat ettiği için. Aslında bu da değil problem. Bu ya, bu. Bir de kendisi biraz dinleme, bir de negatife programlı biri. Bir de şey olarak, negatife programlıdan kastım bi şeyler şey olur, tersini düşünür bi şey ile ilgili. Kötü ihtimali düşünür aslında bir korumacı bir refleks ama. Sürekli bi şeyin kötü tarafından bahsediyor olduğunda da ben de derim ‘Niye kötü bir enerji yayıyorsun, niye kötü düşünüyorsun?’ derim. Bu ikisi büyük ihtimal, onun dışında hiçbi şey yok. Zaten bu iki özelliğini de yıllardır üzerinde çalışıp bayağı törpülemiş durumda” (Gameboy, Erkek, 25).

“Yani şeyleri var, mesela benim çok takıldığım bi şey: Kapının önünde araba olsun. Annem evde olsun. Ben dışarı çıkacak olayım. Arabayı istediğimde ‘Herkes nasıl otobüse biniyor, metroya biniyor.’ diye bir cevap alıyorum. Ben ağabeyimden de dedemden de alıyorum bunu ama bence herkes neden metroya biniyor? Diyorum ki ben ‘Annesinin arabası yoktur. O yüzden metroya biniyordur. Benim var yani, neden binmeyeyim.’ gibi bu tarz şeyler oluyor” (Shen, Erkek, 24).

Yine velayeti alabilen ebeveynine yönelik temennileri ön planda olan Hamamböceği ve Örgülü Bebek ise farklı konularla ilgili temennilerini öne sürmüştür. Bu durumun nedeni de farklı ilişki yapılarıdır:

“Az geçirdik ama geçirdiğimiz vakitler çok güzeldi. Hep yaşanmasını isterdim ama olmadı. Arkadaş gibi olsun isterdim. Hani her şeyimi anlatabileceğim, sürekli yanımda olmasını ve beni anlamasını isterdim” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

“Bir anne herhalde çocuğuna sorar yani ‘İyi misin, bi şeye ihtiyacın var mı?’ diye. Merak eder, o pek etmiyor o şekilde. Böyle hakikaten böyle anne gibi değil de yani bir arkadaşım öyle tanıdığım, sadece yaşı benden fazla büyük bir arkadaşım gibi ama o koruyup kollama durumu olmalı bence bir annede. Tabii düzeyli bir şekilde olmalı. İş manyakça olduğu zaman çok kötü oluyor, her şey kısıtlanıyor o zaman. [...] O filtrenin kalkması ve bu kan bağı olayından, işte çocuğum o da benim annem şeyini biraz kaldırmak. Kesinlikle öyle olduğunu inkâr etmekten bahsetmiyorum ama bu bence gerekli. İkimiz de tamamen ayrı bireyleriz hayatlarımızda ve öyle davranmalıyız” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Mavi Ayıcık ise velayeti alabilen annesinin, geçmişteki olumsuzluklara karşı kendi potansiyelini kullanmamış olmasından dolayı velayeti alamayan ebeveyn olan babası tarafından haksızlığa maruz bırakıldığını ve bununla ilgili bir şeylerin değişmesini

temenni ettiğini anlatmıştır. Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişkiyle ilgili bu temenni aracılığıyla diğer ebeveyne karşı olumsuz duyguların kaynağı da anlaşılmaktadır:

“Öncesine dair... Ben önceki olayları bildiğim için yani hani iki taraftan da dinledim ben bunları bu arada. Ondan dolayı biraz hâkim olduğum konular var, şeyi isterdim ben anneme bunu çok söyledim, (sigara yakıyor) ‘Ya anne, gerekirse ben olmasaydım ama senin hakkını yiyen bir ilişkiye saygı duymak zorunda değildin. Seni bu kadar güçlü görmüş bi insanken, sana böylesine bir güçsüzlüğü hayatım boyunca hiç yakıştıramam.’ Yani bence, çok daha güçlü hareket edebilirdi. Çok daha yani benim annem kendini gerçekten yedirmeyecek bi insan. Yani benim kendimi savunmayacağım yaşlarımda da beni de kimseye yedirmemiş bi insan. [...] kendisini böyle güçsüz bir konuma düşürmüş olması onu hayatında çok eksilere sürükledi” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Boşanma sırası sürecin getirileri daha çok velayeti alabilen ebeveynler üzerinden öne sürülen temennilerde görülmüştür. Elif Bebek (Kadın, 25), kendisine hissettiği minnettarlık ve kendisine karşı davranışlarından pişman olma durumu nedeniyle ebeveyniyle ilişkisinde değiştirmek istediği şeyin kendi davranışlarıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Buse Bebek de ebeveynleriyle ilişkisinde kendisiyle ilgili bir şeyleri değiştirmek istediğine yönelik ifadeler kullanmıştır:

“Ben biraz daha açık olabilirdim belki çünkü annem bazı noktalarda benim yapmamam gereken şeyleri bana söylediği için belki ben biraz daha ürkek davranıyorum. Aslında olması gerekeni yapıyor beni korumaya çalıştığı için ama o öyle yaptıkça ben biraz daha ‘Acaba beni yargılayacak mı? Acaba kızacak mı?’ noktasına geliyorum. O yüzden pek açık olamıyorum anneme karşı, biraz daha açık olmam lazım galiba ama annemde değiştirmek istediğim bi şey yok. Benim değişmem lazım” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Değişimin ayrı ayrı veya aynı anda her iki ebeveynde gerçekleşmesi gerektiğini öne sürenler de olmuştur. Bu noktada aile yapılanması ve aslında açık bir ittifaklaşmanın olmadığı da anlaşılmaktadır:

“İki taraf da daha toleranslı olabilirdi birbirlerine karşı. Dinleyebilirlerdi birbirlerini. Biri ne istiyor, diğeri ne istiyor. Muhtemelen öyle bir tavsiye verirdim ya da değiştirirdim” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Nelerin daha farklı olmasını isterdim? (Biraz düşündükten sonra) İlk başta zaten annemin onu yapmamasını isterdim, babamın şehir dışına çok fazla gitmemesini isterdim, kavga yerine oturup konuşmalarını isterdim ve bir çözüme varmalarını isterdim. Bir de daha küçüğümüz biz, çocukların önünde bunu yapmamalarını isterdim. Bunlar bence (biraz düşündükten sonra) ikisinin de bir destek alması gerekirdi. Evlilik terapistleri oluyor ya onlardan destek almaları gerekirdi bence ya da ikisinden birisi psikoloğa gidip destek alabilirdi. Böyle yani” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Hamamböceği, her iki ebeveyni için de öne sürdüğü ebeveynlik becerilerine yönelik ifadelerinde; ebeveynlerin temel düzeydeki görevlerinden ziyade kimliklenme sürecine dair daha derin rollere değinmiştir:

“[...] normal olarak düşünürsek tabii ki benim hayatımda ailem tarafından açıkçası daha fazla ilgi görmek isterdim. Bu şey değil yani, ‘Canım oğlum. Güzel oğlum.’ beni sevip pof poflayıp her şeyimi yapsınlar gibi bir şey değil. Gerçekten nasıl yaşayacağım ben, nasıl hayatta kalacağım, bana bununla ilgili daha fazla imkân tanımlarını isterdim. Yani yere düşeceksem düşeyim, izin vermelerini isterdim, böyle şeyler. [...] daha destekçi olmalarını isterdim. Onların fikirleri onlara kalsın. Kendi mesela atıyorum bir parti tutuyor ya da bir futbol takımı tutuyor. Ben bunu tutmak ya da desteklemek zorunda değilim. Ne olduğumu bile bilmiyorum. Mesela atıyorum MHP diyor bana vatanını milletini seven insanlar topluluğu diyor. Ben şimdi iyi bir şey olarak algılıyorum çocukken ama benim için iyi bir şey değilmiş aslında o. Aslında benim onlarla uğraşmamam gerekiyor. Ne bileyim bana evde tornavida kullanmayı filan öğretseydi bunlar yerine daha iyiydi” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Boşanma sonrasında çeşitli nedenler doğrultusunda olumsuz yaşam deneyimleri olan özneler, bu sürecin daha iyi geçebilmesi adına maddi açıdan temennilerde bulunmuştur:

“Ya şöyle bir şey... Şöyle düşünüyorum, maddi durumum daha iyi olsaydı daha iyi bir eğitim alırdım ve daha iyi bir eğitim alsaydım daha iyi bir bölümde okurdum düşüncesi oluyor. Onun haricinde hani eskiye baktığımda tabii üzülüyorum. Eskiden kitap almak bile bana bir külfet geliyordu. Para biriktirip kitap alıyordum kendime ama o zamanlar tabii düşünemiyordum böyle bakıyemi, şöyle durumum kötü falan diye düşünmüyordum. [...] Böyle hani ne bileyim babamdan para istediğimde direkt ulaşabilmek isterdim. [...] Yani şöyle, yine annemle babam iletişim halinde olsun, işte nafakası için uğraşmayalım. Babamı aradığımda para alabilir miyim falan...” (Pusula, Kadın, 22).

“[...] Keşke boşanma davası açıp nafaka ve diğer haklarını alsaydı. Haklarımızı almadığı için anneme kızgınım. Arada hatırlatırım, ‘Ben nasıl müvekkillerim için uğraşıyorum, keşke sen de o zaman bizim için uğraşsaydın.’ çünkü babamın ölümü sonrası yoğun borçlar ve bilmediğimiz değişik şeylerle karşı karşıya kaldık” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Yani şöyle anlatabilirim mesela ikisi bir olsalardı bunların hiçbiri yaşanmayacak. İkinin de mesleği var maaşı var, ev bir tane. Bunların zorluğunu ikiye bölünme ile anlatabiliriz ikiye bölünme artı annem tarafından da borç, üstümüze üstümüzdeki borçtan dolayı maddi zorluklar [...] Çünkü nasıl diyeyim isteyip alamadığım şeyler oldu o dönemde annemin ‘Paramız yok.’ demesi mesela ‘Gerçekten paramız yok.’ demesi yaşadım ben bunları. Bunlar olumsuz etkileri ister istemez” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

Son olarak bulunduğu durumdan memnun olup herhangi bir temennisinin, “keşke”sinin bulunmadığını ifade eden özneler de olmuştur. Böyle düşünülmesinde ebeveynlerle ilişki seyirleri değişiklik göstermektedir. Temennisi olmayan Et Bebek’in ebeveynleriyle ilişkisi daha iyiye gitmiş, Şirin her iki ebeveyniyle de sahip olduğu ilişkiden memnun kalmıştır. Günlük ve Gameboy ise olması gerekenin olduğuna inandığını anlatmıştır:

“[...] Yani hiç demiyorum ki ‘Keşke ayrılmasalardı da babamla da görüşseydim.’ çünkü ben babamı her zaman görebiliyorum, istediğim her vakit gidip evinde kalabiliyorum, birlikte bi şeyler yapabiliyoruz. O yüzden çok kaybettiğim bi şey yok. Onun için bunu bir eksi olarak görmüyorum ben” (Et Bebek, Kadın, 25).

“O anın yaşanması gerekiyormuş ama şöyle bi şey, ne derler ona (düşündükten sonra) her ne olursa olsun kurtarıcı pek bi şey yoktu ama sabır çok olmalıydı (biraz düşündükten sonra) ama şöyle bakınca da çok aşırı sabır da vardı. Zamanla yitirilen bi şeylerdi” (Günlük, Kadın, 22).

“Açıkçası benim görüş açım, bi şeyi değiştirmek istemezdim. Çünkü şu an olmuş olduğum insandan çok memnunum, çok destekleyici bi insanım dostlarıma karşı, partnerime karşı. Kendi kişiliğimi çok seviyorum ve beni yapan şey, bu yaşadığım şeylerden çıkarmış olduğum sonuçlar. Daha iyi olur muydu bilmiyorum, belki daha da kötü olabilirdi ama. O yüzden bi şeye el atmak istemezdim. [...]” (Bisiklet, Erkek, 26).

“[...] Geçmişte yaşadığım her şey beni bugüne getiren, şu anki fikrimi oluşturan şeyler ve hiçbiri hakkında ‘Keşke yaşanmasaydı, keşke olmasaydı.’ ya da ‘Keşke şöyle olsaydı.’ diye bi yorum yapmak gibi bi alışkanlığım yok. Neyse doğrusu o olmuş diye bakarım. Bu konuda da öyle bakıyorum. Özellikle ekstra olarak şu andaki bu yaşadığım hayattan da kaynaklı olarak ekstra öyle buluyorum. Bi şey değiştirmek istemezdim. Benim için en ideali ve en doğrusu

bunlarmış. En doğru şekilde bu şekilde ilerlemiş olduğunu düşünüyorum. [...]” (Gameboy, Erkek, 25).

Tıpkı bunun gibi Mavi Ayıcık, işlevsiz örüntülere rağmen hem boşanmanın hem de boşanma sonrası ebeveynleriyle olan ilişkilerinin olması gerektiği gibi olduğunu ve olması gereken şeylerin deneyimlendiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bireysel yaşantının boşanmanın gerçekleşmemesi halinde daha iyi olmayacağı düşüncesi de bunda etkili gibidir:

“Annem... Ben şunu söyleyeyim, annemi kırmamış olmayı isterdim dahi diyemiyorum çünkü annemi kıracak o hareketleri yapmamış olsaydım bugünkü ben olmazdım ve bugünkü beni sadece biraz aylaklık açısından sevmiyorum, onun haricinde kalan her şey çok... Mutlu değilim ama memnunum ya da. Mutlu olmadığım noktada bile içim rahat ediyor” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Görünen o ki aile içi ilişkilerin yapılanma biçimi, tüm bir iletişim ve ilişki ağını doğrudan etkilemekte; temenniler aile yapılarına göre istenen ve bazen de gerçekleşebileceği düşünülen farklılıklar üzerinden şekillenmektedir.

3.3.4.2. Yaşanan Sürece İlişkin Öneriler “...çocuk yaparken bence bir heyete girip onay alınıp da çocuk yapılması gerekiyor.”

Yaşananların daha farklı deneyimlenmesi ya da hiç yaşanmamış olması noktasından geliştirilebilecek önerilere ilişkin farklı bakış açıları mevcuttur. Bir şeylerin düzelebilmesi için içeriden ya dışarıdan herhangi bir desteklemeye gerek olmadığını ve herhangi bir önerinin durumu değiştirmeyeceğini söyleyenler bulunmaktadır. Profesyonel bir destekle durumun değişebileceğine inandığını, ebeveynlerinin hiç evlenmemesi gerektiğini, özel öneriler düşündüğünü ve herhangi bir öneri üzerine düşünmediğini ifade eden öznelere vardır.

Öncelikle; aile içi ilişkilerin, boşanma öncesinde iyileştirilmesi ile ilgili profesyonel desteğe yönelik etkililik noktasında kararsız olunabildiği görülmüştür. Boşanma öncesi, sırası ve sonrası aşamada herhangi bir konudaki gelişmenin, değişimin veya profesyonel

desteğin istenilen farklılığı getiremeyeceğine, hiçbir değişiklik olabileceğine inanılmadığı beyan edilmiştir. Bu nedenle ve belki de istenen değişikliklerin farklı noktalarda olması dolayısıyla, bazı şeylerin değiştirilmesi ya da değişebilmesi ile ilgili öneriler için profesyonel destek çoğunlukla akıllara ilk gelen olmamıştır. Bu seçenek düşündürüldüğünde ise ebeveynlerden birinin kabul etmeyeceğinin ya da bu ebeveynin destek alması gerektiğinin düşünülebildiği gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, velayeti alamayan ebeveynlerde değişmesi istenenlerin daha baskın oluşudur. Bunların da sağlanamayacağı öne sürülerek profesyonel desteğin işe yaramayacağı düşünülmüştür:

“(İç çekerek) Tabii ki yapılabilirdi ama etkinlik noktasında bir düşündüm, etkili olur muydu çünkü babamla annem normal bir... Babam mesela toplumsal normlara falan pek uyabilen bi insan değil mesela. Çok fazla toplumsal kurallara uyan bi insan değil. Yani mesela iş yerinde içki içer, ondan sonra hani yani onun bence ayrıca şahsi bir yardım alması gerekiyor” (Boncuk, Kadın, 24).

“Annem de babam da sanırım hiçbi destek almadılar evlilikleri sürecinde. Belki destek alsalardı düzelir miydi, sanmıyorum ama denenebilirdi. Neden sanmıyorum, bence şöyle bi şey yok, kişilerin çok değişebileceğini düşünmüyorum. Belki %20 bir değişim olabilir, farklı bir perspektif kazandırılabilir ama %100 değişmez. [...]” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Bilgilerim dahilinde dediğim gibi babamın sorumsuzlukları daha çok hatta annem sanırım işte danışmana da gitmeyi teklif etmiş. Babam da bunu da kabul etmeyince ondan sonra boşanmışlar zaten. [...] Yani açıkçası zaten bu kabul edilmediği için çok da o kısmı düşünmüyorum. Direkt başta başlamadığı için. Başlarsa da bir yere varmazdı baştan kabul edilmediği için” (Dinozor, Erkek, 22).

Kuş Tüyü Yastık ise avukat olması dolayısıyla karşı karşıya geldiği boşanma sürecindeki insanlara aralarındaki ilişki üzerinden aile danışmanlığı yönlendirmesi yaptığını ifade etmiştir. Bunun sisteme dahil olan meslek elemanlarından avukatlar adına da bir öneri olabileceği düşünülmüştür. Ek olarak Kuş Tüyü Yastık’ın ifadeleri aracılığıyla imkân sağlayabilecek avukatların ofisinde ya da baroya bağlı olarak çalışabilecek aile danışmanlarının istihdamı ile avukatlarla aile danışmanları arasında gerekli durumlar için bir iş birliğinin gelişmesi gibi bir öneriyi akla gelmiştir:

“Sevgi, saygı bitmemiş ben diyorum ki ‘Sizin anlattığınız hikâyede sevgi, saygı bitmemiş bir çift terapistine gidin belki düzelir.’. Ben avukat olarak

böyle bir yol izliyorum. 'Ver bana vekaleti hemen boşayayım sizi. Ver üç lira beş lira.' muhabbetine girmiyorum hemen. Bazıları aramıyor artık bir daha. Onlar ne yaptı öğrenemiyorum. Bazen ona üzülüyorum. 'Sonuç ne oldu? Gittiler düzeldi mi? Devam ettiler mi, boşandılar mı?' kısmını bilemiyorum ama ben böyle yapıyorum, böyle rahat hissediyorum" (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

Bere ise evlilik sırasında ilişki danışmanlığı vb. yöntemlerle eşler arasındaki ilişkinin kurtarılması ya da ilişkilerin onarılması ile ilgili neden bir gerekliliğin olduğunu sorgulama üzerinden bunu olmayabileceğine de yönelik bir alternatiften bahsedilmiştir:

"Tabi olabilir ama işte biz de dediğim gibi illaki mesela bir ilişkinin devamı için mi uğraşılmalı sorusu da önemli. Ben çok daha nispeten şiddetsiz daha olaysız bir boşanma gördüğüm halde mesela ben o ilişkinin bir ilişki danışmanıya da kurtarılamayacağını düşünüyorum. Bu ilişki danışmanının başarısızlığından değil. Aslında artık bir arada yaşamaktan mutlu olmayan iki insan var ve neden birlikte hangi güzel şeyleri yaptıklarına odaklansınlar ki. O kadar onun üzerinden artık bi şey çekilmiş ki çok arada bi şey kalmamış. (Gülerek) Bilmiyorum illa o ilişkiyi tutmak mı lazım? [...] kadınla ayrı çok iyi bir görüşme yapılması gerekiyor çünkü gerçekten çok fazla şiddet mağduru var ve o kadın bunu konuşamıyor olabilir [...]" (Bere, Kadın, 24).

Gameboy velayetin kime verileceği ilgili kararın verilmesi noktasında etkili olması gereken meslek elemanlarının psikolog, pediatri psikoloğu olması gerektiğini düşündüğünü ifade etmiş ve sürece dair önerilerde bulunmuştur:

"[...] Kesinlikle uzman bir çocuk, genç uzmanı, pediatri psikoloğu tarafından bu inceleme yapılmalı. Hatta bu inceleme çocuğa yapılmaktan öte öncelikle anne-babada belli bir terapi ve bu tarz ekonomik genelde şey önemli kabul ediliyor bu davalarda: Anne ve babanın ekonomik gelir düzeyi. [...] Bundan önce de çocukla birlikte ayrı bir şekilde anne-babada bir terapiye, bir test sürecine tabi tutulmalı. Çocuk anneye vakit geçirmeye meyilli ya da babayla kalmaya meyilli olabilir. Ama bu o kişi için doğru ebeveyn ya da çocuk için doğru ebeveyn olduğunun işaretçisi değil bence ya da o kişinin doğru ebeveyn olacağına. Kesinlikle burada anne, baba ve çocuk ayrı ayrı ve hatta grup halinde incelenmesi gerektiğini düşünüyorum. En sağlıklı olduğunu düşünüyorum" (Gameboy, Erkek, 25).

Yaşanan süreçte çocukların ebeveynler arası tercih yapıyor olduğuna yönelik oluşan algı nedeniyle yıpranmaları doğrultusunda ortak velayet kavramına değinilmiştir:

“[...] Hani işte çekirdek olan kopuyor gibi hissediyor insan ve bi taraf seçtiğim anda sanki diğeri sanki yok olacakmış gibi hissediyor o yaştaki bi çocuk ve o dönemlerde insan, ayrılan kişiler için de çok duygusal süreçler olduğu için aslında çocuğun tavırlarını da çok olgun karşılayamayabiliyor olabilirler diye düşünüyorum. O yüzden bu süreçlerde birazcık daha çocuğu, daha uzun sürelerde, bu kararın verilmesi gerekiyor, ikisini de denesin görsün gibi. Tamamıyla belki ütopyik bi şey bilmiyorum ama” (Şirin, Erkek, 24).

“[...] Hayatımda bir farklılık olmadı çünkü şöyle olsa bir farklılık olabilirdi belki: Daha duruma hâkim olduğum bir yaşta bunun olması veya öyle olmasa bile bu görüşmeler, zaman geçirmeler daha sık olsaydı, atıyorum kendisiyle haftada bir görüşebilseydim, bazı günler onun evinde kalabilseydim... Şey yaşayamadım, çoğu çocuk birkaç gün annesinin evinde, birkaç gün babasının evinde şeklinde bir ayrılık dönemi yaşıyordu. Bende o da yoktu, ben hep annemin tarafıyla birlikteydim. O yüzden tam şey yapamıyorum” (Gameboy, Erkek, 25).

Yaşanan olumsuz deneyimlere karşı özel olarak geliştirilmiş önerilerden biri; evlenme ve ebeveyn olma üzerinden bireysel ve/veya çiftler arası bir değerlendirmeye bunlara yönelik ehliyete sahip olunabilecek bir sistemin oluşturulabilmesidir:

“(Düşündükten sonra) Son olarak eklemek istediğim bi şey var mı, bence (biraz düşündükten sonra) iki insanın kararına kalmamalı diye düşünüyorum evlilik. Böyle yaklaşık 20-25 aşamadan geçirip insanları, testlere tabii tutulup böyle insanlar birbirinin aşkından ölse bile aynı evde yaşama arzusunda olsa bile böyle yasal olarak ‘Hayır, siz evlenemezsiniz.’ diye (gülerek) devletin buna el koyması gerektiğini düşünüyorum. Bunu daha çok şey için yani çocuğun sağlığı açısından, bahsettiğim şey. [...] Çocuk sahibi olmakla ilgili mesela durumlar tartılabilir o aşamada, kişinin anne-baba olma yeterliliği, bilgisi hem de o iki kişinin birbirine olan uyumluluğu çünkü bakılan tek şey kan alıyor ve çocuğunuz doğarsa şöyle olabilir. (Gülerek) Peki akıl sağlığı o çocuğun?” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

“Bu boşanma dediğimiz şey çocukların çok etkisi şöyle, genelde anneler işte ‘Ben çocuğum için, çocuklarım için katlanıyorum.’ durumu vardır. Ama erkeklerde bu yoktur yani. O genelde ‘Ben bakarım, ben ederim.’, bakamayacağını bile bile ‘Ben bakarım ben ederim.’ böyle bir durum var. İkili ilişkilerde eğer iki taraf anlaşamıyorsa boşanma kaçınılmazdır. Dediğim gibi araba sürmek için bile ehliyet alıyorsunuz, bi kontrolden geçiyorsunuz. Evlenip, bilmiyorum insan haklarına aykırı bir durum ama çocuk yaparken bence bir gerçekten psikolojik destek alıp ne bileyim bir heyete girip onay alınıp da çocuk yapılması gerekiyor. İşte ‘Ben bu çocuğu dünyaya getireceğim, onun bütün sorumluluklarını üzerime alacam, eğer yapmazsam şunları şunları kabul ediyorum.’. Bence öyle bi şey olması lazım. Ben sosyal hizmet merkezinde çalıştım. Gidiyoruz adam 6 tane çocuk yapmış. Giyecek

ayakkabısı yok. Bu çocuk ne olacak ki yarın, eğitim yok hiçbir şey yok. Biraz sinirlendim kusura bakmayın” (Cesna Erkek, 27).

“[...] Herkesin baba olmaması gerektiğini düşünüyorum, herkesin ebeveyn olmamasını düşünüyorum hatta. Evlilik ve çocuk sahibi olmadan önce belli şartları yerine getirebileceğine dair insanlara test uygulanmalı. Ne kadar uç, faşizme yakın düşüncelerim var yani” (Gameboy, Erkek, 25).

Yaşadıklarının toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkillik üzerinden geliştiğiyle ilgili ya da bununla bağlantılı düşünceleri bulunan öznelere Çimçim ve Kedi'nin konu üzerinden ileri sürdüğü öneriler şu şekildedir:

“Bu benim ailem özelinde yapılabilecek bi şey değil aslında. Bu toplumsal cinsiyetle ilgili bi şey. Yüzyıllar gerekebilir belki de bunun için. Boşanan kadın, dul kadın... Biz mahalle baskısı çok gördük mesela annem boşandığı için. Çocuklarını bizimle oynatmazdı insanlar dışarıda. Ne yapılabilir? Bence kadınlardan ve çocuklardan ziyade erkeklere eğitim verilmeli burada. Boşanmanın normalliği, kadının birey olması... Yani toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili erkeklere daha çok bence bilgi verilmeli çünkü zaten şöyle bir anlayış var: Kadınlara destek verelim, çocuklara destek verelim. Tamam, evet, tabii ki en gelişmiş toplumlarda bile destek gerekiyor kadına da çocuğa da ama çocuk ya da o desteğin verilme sebebi olan şeyi engellesek aslında her şey daha normal ilerleyebilir. Demek istediğim erkeklere de bir bakış açısı gerekli bence” (Çimçim, Kadın, 26)

“[...] hani en basitinden şunu söyleyebilirim. En azından erkek çocuğunu yetiştirirken en baştan daha farklı yetiştirmek lazım diye düşünüyorum. Ben daha başlangıçtan bahsetmek istiyorum yani. Erkek çocuk yetiştirmek çok önemli. Bence temelden bu işin farklı olması lazım” (Kedi, Kadın, 33).

Ebeveynlerin evlenmesinin hata olduğu da düşünülmüştür. Bu yüzden evlenmemelerinin tüm bunların yaşanmaması noktasında çözüm olabileceği ifade edilmiştir:

“Ya bu işin en temelinde şu var, tabii ki bir aldatma olmamalıydı, en temeline bakarsak ama onun da temeline bakarsak annemle babam evlenmemeliydi zaten yani çok başka karakterler” (Mektup, Erkek, 25).

“Evlenmeden önce uzun vakit geçirseler... Evlenirler miydi? (Gülerek) Sanmıyorum” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Son olarak Dondurma ebeveynlerinden birinin şizofreni hastalığına sahip olması nedeniyle özellikle bu konu üzerinden bir öneri geliştirmiştir. Bu durumu, kendisinin tüm

süreçten olumsuz yönde etkilenmesine neden olan en temel ve birincil konu olarak görmekte olan Dondurma'nın önerisi öncelikli şizofreni hastalarının evlilik yaşamlarına ilişkindir:

“Ya zaten bu benim bildiğim gibi bu akıl sağlığı olmayan insanların yani genelde benim bildiğim kadarıyla bu akıl sağlığı olmayan insanların öncesinde hani bu tarama yapıyorlar ya kan taraması falan bakıyorlar kan uyumsuzluğu falan öncesinde böyle ruhsal sağlığı ile ilgili tarama da yapılması gerekiyor. Yani sonuçta insan bilemiyor ben ne ile evleniyorum, nasıl bi şeyle evleniyorum çünkü genellikle bunu aileler gizliyor. Ya bence ruhsal taramayla ilgili de bir tarama yapılması lazım çünkü bu durum çok ciddi bir durum yani şizofreni kolay bir hastalık değil ya da böyle herkesin sindirebileceği bir hastalık değil. Hani ben şey demiyorum mesela şizofren bireyle evlenilmez, bir yaşam yaşanılmaz, eşim şizofrense ondan ayrılalım gibi bir durum yok. Evet bu hastalık kontrol altına alınabiliyor ama yani karşı taraf yani iki tarafın da bilmesini gerektiren bir durum yani ben seni bilerek evleneyim ki ona göre karar vereyim gibi bir durum aslında. Sonradan gizlenilerek ortaya çıkan bir... Yani çok ciddi bir problem” (Dondurma, Kadın, 21).

Bunların yanı sıra deneyimlenen olumsuzlukları her bir gün ve yarın için geçmişte bırakmayı tercih ederek bunu uygulamayı ve odaklarını güzel şeylere vermeyi tercih ettiklerini, yaşadıklarından güzellikler çıkarmaya çalıştıklarını ifade edenler de olmuştur. Anlattıkları bu savunma mekanizması ise yaşanan olumsuzlukların ardından baş etmeye yönelik öneri niteliğindedir:

“(İç çektikten sonra) Eklemek istediğim bi şey yok. İnsan kaderini yaşıyor sadece. Çok fazla böyle ben hep şeyim mesela çok fazla derinlere inmemeyi tercih ediyorum ve hep geriye dönük her şeyi kafamda siliyorum. Dönüp baktığımda hiçbi şey hatırlamıyorum. Senin sorduğun soruları bile çocuğunu böyle zorlayarak hatırlamışım. En güzel şey o günlerde kalıp da yaşamamak yani o günlerle. [...] Kabul edeceksin yani. O insan da öyleymiş. Tabii ki bu bende belki çok büyük yaralar açabilirdi ama ben kendimi farklı şeylerle değiştirmeye çalıştım. Çok şükür kurtuldum. Ama herkes böyle olmayabilir tabii ki olmayan da çok insan var ama bu biraz bakış açısını insanın değiştirmesi lazım. Yani o günlere odaklı yaşarsan, daha derinlere daha kötü günlere gidebilirsin yani” (Kedi, Kadın, 33).

“Ya böyle bakmaya çalışıyorum (gülerek) çünkü diğer türlü ona üzülsem ne olacak ki? Şu an yani, şu an kendimi odaya kapatsam bana nasıl dönüşü olacak mesela gidip odaya ‘Vah, vah!’ desem, odaya kapatsam çeksem kapıyı

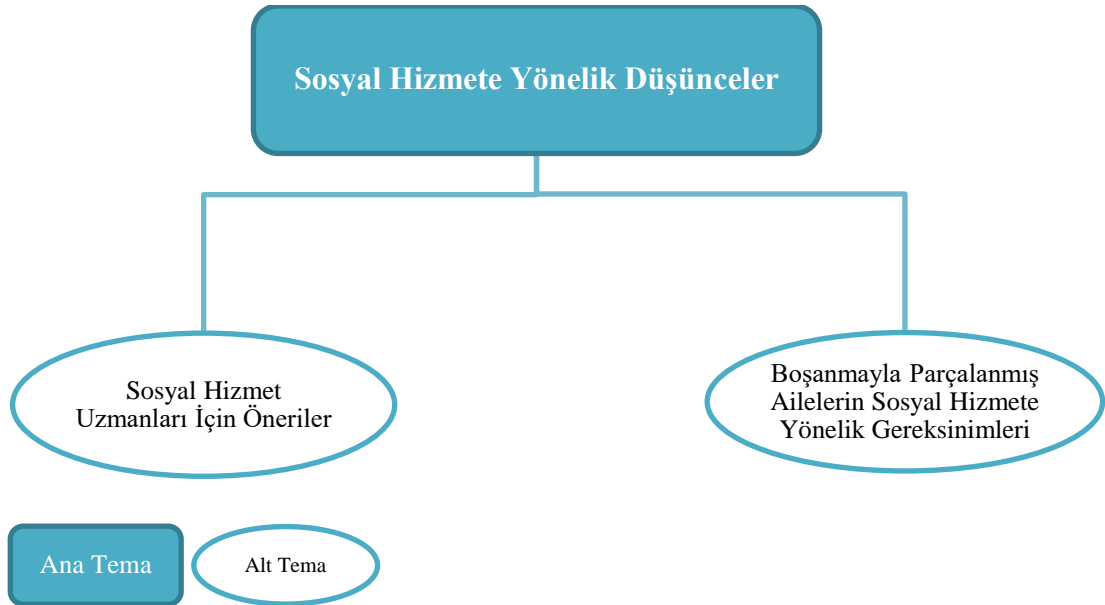
üstüme, günlerce çıkmam ne olacak yani. Çok biraz düz mantık. O yüzden böyle bir etkisi var” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Geliştirilen önerilerin tıpkı temenniler gibi istenen ve bazen de gerçekleşebileceği düşünülen farklılıklar üzerinden olduğu anlaşılmıştır. Çoğunlukla boşanma sonrası yaşantıya ilişkin öneriler geliştirildiği ya da ideal olduğu düşünülen veya en zararlı aile yapısına ulaşabilmek için genel öneriler öne sürüldüğü görülmüştür. Bu durumun; olanın olduğu gibi kabul edilmesi, özellikle boşanma öncesi için yapılabilecek bir şeylerin olmadığını ve öncesini akla getirmenin anlamsız ya da zaman kaybı olduğunun düşünülmesi ile ilgili olduğu tahmin edilmektedir.

3.4. SOSYAL HİZMETE YÖNELİK DÜŞÜNCELER

Öznelerin sosyal hizmete yönelik bilgisi, tüm sürecin daha sağlıklı yürütülebilmesi adına sosyal hizmet çerçevesinde düşündükleri öneriler ve sosyal hizmet bünyesinde giderilebilecek gereksinimler hakkında doğrudan ve/veya dolaylı ifadeleri ele alınmıştır. Onların ifadeleri üzerinden tespit edilen gereksinim ve önerilerden bu tema altındaki kategoriler aracılığıyla bahsedilecektir.

Şekil 6: Sosyal hizmete Yönelik Düşünceler Tema Haritası

3.4.1. Boşanmayla Parçalanmış Ailelerin Sosyal hizmete Yönelik Gereksinimleri *“Belki birisi bana aslında birisini seçiyor olmadığını söyleyebilirdi.”*

Araştırma bulguları sonucunda alana yönelik bazı gereksinimler tespit edilmiştir. Gereksinimler; boşanmanın yaşandığı ve velayetin verildiği zamandan sonra gerekli olan takip mekanizmasında, velayetin kime verileceği ile ilgili baştaki karar verme aşamasında, velayeti alamayan ebeveyn olan babanın evden gidişiyile ve giden ebeveynin verdiği az miktardaki nafakayla ilişkili olarak geçim sıkıntısının yaşanmasında, bağlı

olarak çocuğun ve evin ihtiyaçlarının tam anlamıyla sağlanamıyor oluşunda ve daha önceki kategoriler altında da bahsedilen ebeveynlerden birinin tek ebeveyn olarak iki kişinin rolünü üstlenmeye çalışmasında ortaya çıkmaktadır.

Çocukların boşanma ve başka ilgili davalar yaşanmadan önce kendileriyle sürece dair kapsamlı ve onların anlayabileceği dilden bir bilgilendirme alması, özellikle bunun eksikliğini yaşayan öznelere önemli görülmüştür. Ek olarak söz konusu öznelere çocukların herhangi bir durum için mahkeme salonuna çıkmasını da uygun bulmamışlardır:

“[...] Bir uzmanın, seni anlayabilecek birisinin seninle konuşması ya da bi şeyleri ifade edebilmesi, çekinmeden gereken bir durum olduğunu ifade etmesi daha rahatlatıcı bir durumdu. (Gülerek) Yani bizim dönemimizde olmasını isterdim şahsen ama yoktu. Belki birisi bana aslında birisini seçiyor olmadığını söyleyebilirdi. Orada hani birisini seçmem gerekiyor sonuçta, birisi bana soracak ‘Kimle kalmak istiyorsun?’ diye. Bu seçimimin ebeveynlerimden birisini daha az, birisini daha çok seviyor olduğum durumunu oluşturmadığını, ikisini de eşit şekilde sevdiğimi, hayatımda bi şey değişmeyeceğini ifade etseydi gereksiz bi korkuya kapılmazdım belki de” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Ya aslında bence reşit olmadan bunu çok uygun bulmuyorum, doğru bulmuyorum çünkü o ortam biraz korkutucu oluyor aslında. Hele de çocuklar için öyle yani. Yani öncesinde birilerinin görüşmesi daha iyi olur” (Örgülü Bebek, Kadın, 20).

Boşanma gibi bir olayın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesini sağlayabilmek adına okul önemli bir aracı görevi görmektedir. Aile içi ilişkilerdeki işlevsel olmayan iletişim örüntülerinin fark edilmesi ve bunlara müdahale edilmesi noktasında okulun ve rehberlik öğretmenlerinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesinin, okul sosyal hizmeti aracılığıyla; rehberlik öğretmenleri ve sosyal hizmet sisteminin iş birliğine sokulması ile mümkün olabilecektir:

“Ya rehber öğretmen olmuştur ama (biraz düşündükten sonra) hiç öyle geçip de bana ‘Şunu şunu yap.’ gibisinden demediler yani psikolog gibi yaklaşılmadı bana. Rehber öğretmenler felsefe öğretmeni oluyor genelde o yüzden de psikolog gibi yaklaşan olmadı bana” (Ayıcık, Kadın, 20).

Boşanma ve velayet davası sürecinde, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin; çocuğun, ebeveynlerin ilişkisine müdahale için kullanılması ve manipüle edilmesi doğrultusunda gelişebileceği düşünülmektedir. Bu ebeveyne yabancılaşma kavramına ait literatürün çıkış noktalarından biri ve aynı zamanda sosyal hizmet çerçevesinde dikkat edilmesi gerekenlerden de biridir:

“[...] Evdeki huzursuzluğu gördüğüm için babamı da tanıyorum, annemi de tanıyorum sonradan mesela o işte şey olunca, babam biraz daha yakın davranmaya başladı bazı durumlarda. Küçükken mesela olsaydı, (biraz düşündükten sonra) şu hani siz de belki denk geliyorsunuzdur benzer bir senaryoya, işte ayrıldılar ama şey çocuk mesela annede kaldı ama baba çok ilgili davranıyor çocuğa, sonra da çocuk anneye düşman oluyor ya da tam tersi de olabilir tabii, başıma geldiğinden dolayı, böyle baba çok ilgili davranıp ilgi gösterdi çocuk işte ‘Babam...’ işte ‘...çok iyi, çok iyi bi insan, anne ondan ayrılma.’ gibi diyebilir. Bu biraz riskli bir konu, yani hani velayetin kimde kalacağı tabii ki yani o şeye sosyal durumla da alakalı, maddi durumla yaşam şartlarıyla kesinlikle yani öncelik o olmalı ama daha sonrasında çocuğun psikolojisi direkt bence ebeveynlerin etkisi altında” (Yapboz, Erkek, 25).

Özellikle Bere ve Mavi Ayıcık, deneyimlerinden yola çıkarak; aile yapısının ve üyeler arasındaki işlevsel olmayan iletişim örüntülerinin boşanmadan bağımsız biçimde dikkate alınması gerektiğini öne sürmüştür. Aile üyelerinin psikolojik sağlığı için asıl önemli olanın, ilişkilerdeki olumlu yönler olduğunu vurgulamışlardır. Bu görüşler, sosyal hizmete yönelik gereksinimler noktasında araştırmanın cevaplamak istediği soruları aydınlatmıştır:

“Kaç yaş aralığında olacağını açıkçası psikologlar falan bilir. Ben hiçbi şey söylemek istemiyorum bu konuda. Kaç yaşında çocuk neyi algılıyor vesaire onlar hiç bildiğim şeyler değil. Ne söylersem biraz çokbilmişlik olur gibime geliyor açıkçası ama bence bu işlerin biraz boşanma odağından çıkması lazım. [...] Bence bu işlerin biraz boşanma nasıl etkiledi ya da boşanmanın etkileri ekseninden çok... Ya mesela bu işlerin ‘Aile içerisindeki sorunlar ne?’ ekseninde değerlendirilmesi lazım bence. Mesela velayet olayında aile içi şiddet var mı, çok önemli bir konu. Bunun da ben uzmanlar tarafından zaten çocuklarla birkaç görüşme yapılarak anlaşılabilir bir şey olduğunu da düşünüyorum açıkçası [...]” (Bere, Kadın, 24).

“[...] Bu olayın içinde olarak, bu olayı yaşamış bi insan olarak ve aslında bu olay bana gerçekten çok ekstrem hayat tecrübesi yaşatmış da birisi olarak açık açık söyleyebilirim ki yani çok haklısın, kesinlikle ve kesinlikle bu konuda

benim de ailemin ilişkisi daha önemliydi. Boşanma dediğin şey bir an, bir an ama ben zannetmiyorum ki bu çocukları özellikle de annesinin babasının boşanmasını çok net hatırlayabilecek yaşta boşanan insanları etkileyen şey boşanma olsun. [...] Herkes çocuğumuza yansıtmiyorum dese bile onların üzerindeki gerginlik, onların birbirine uzaklaşması bunlar çok rahatsız edebilen şeyler. Bunlar her noktada sezilebilir ve bana kalırsa yine bu, çocukla anne-babanın ilişkisine dayanıyor. Yani kesinlikle boşanma bundan sadece hukuki bir adım [...] gerçekten senin araştırmanı çok mantıklı buldum. Senin yöneldiğin tarafı çok mantıklı buldum. Bu konuda verebileceğim mesaj da sanırım bu kadar” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gerekli görülen bilinçlendirici ve farkındalık oluşturucu danışmanlıklar, bilgilendirmeler ve bağlantılı olarak yapılabilecek grup çalışmaları, ailelerin bu konu üzerinden sosyal hizmet bağlamındaki gereksinimleri olarak değerlendirilebilir:

“[...] Ne yapılabilir? Bence kadınlardan ve çocuklardan ziyade erkeklere eğitim verilmeli burada. Boşanmanın normallığı, kadının birey olması... Yani toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili erkeklere daha çok bence bilgi verilmeli çünkü zaten şöyle bir anlayış var: Kadınlara destek verelim, çocuklara destek verelim. Tamam, evet, tabii ki en gelişmiş toplumlarda bile destek gerekiyor kadına da çocuğa da ama çocuk ya da o desteğin verilme sebebi olan şeyi engellesek aslında her şey daha normal ilerleyebilir. Demek istediğim erkeklere de bir bakış açısı gerekli bence” (Çimçim, Kadın, 26).

“Neler olsaydı bunlar olmazdı. Ben hiç öyle düşünmedim. Yani şöyle (biraz düşündükten sonra) bunları yaşamamız lazım. İnançtan da kaynaklı Allah bunu uygun gördü, yaşadık diye düşündüm hep ama hani en basitinden şunu söyleyebilirim. En azından erkek çocuğunu yetiştirirken en baştan daha farklı yetiştirmek lazım diye düşünüyorum. Ben daha başlangıçtan bahsetmek istiyorum yani. Erkek çocuk yetiştirmek çok önemli. Bence temelden bu işin farklı olması lazım” (Kedi, Kadın, 33).

Bunların yanı sıra somut gereksinimlerden geçim zorluğuyla ilgili konulara da değinilmiştir. Bunlar, başta; nafaka miktarının az olması, babalar tarafından düzenli veya miktarı kadar ödenmemesiyle ilgilidir. Buna ek olarak ebeveynlerden birinin evden gidişiyile oluşan geçim zorluğu öznelerin yaşam kalitesini her anlamda etkileyebilmektedir. Bu da sosyal hizmet çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli bir gereksinimdir:

“Bir tek işte nafakanın az olmasından dolayı maddi açıdan zorluk çekmişim ama küçüğüm annem çekti tabii o sorunu” (Pusulâ, Kadın, 22).

“Bence çocuk eğer 10 yaşın altındaysa zaten sorgusuz sualsiz anneye verilmeli velayet. Bunun hâkim karşısına çıkılmasına gereği bile yok. Anne eğer istismarcı değilse tabii madde bağımlısı değilse ya da sokakta yaşamıyorsa mesela ki sokakta yaşıyorsa bile bir çözüm bulunmalı bunun için. Sembolik nafakalar değil de doğru düzgün nafakalar verilerek mesela. [...]” (Çimçim, Kadın, 26).

Sonuçta, en başta; boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte ailenin, durumuna göre önem arz edecek önleyici veya müdahale edici aile danışmanlığı gibi hizmetlerin yokluğu ya da yaygın olmayışı öne çıkmaktadır. Spesifik olarak boşanma öncesi için gereksinimlerden ilki; ebeveynlik becerileri, aile ve evlilik kavramları, toplumsal cinsiyet gibi konularda eğitici, farkındalık oluşturucu ve etkileşimsel atölye, grup çalışması, seminer vb. etkinliklerin uygulanması ve bunların herkese her an açık olmasıyla başlamaktadır. Özellikle evlenmeye karar vermiş ve resmi süreci başlatmış çiftlere bireysel ya da çift olarak aile danışmanlığı ve bahsedilen konuları içeren standart bir eğitimin verilmesi gereksinimi de görülmüştür. Özellikle boşanma sırasındaki dönemde davalar üzerinden geliştirilebilecek ve adli sistemin düzenlenmesine dair gereksinimler de tespit edilmiştir. Spesifik olarak boşanma sırası için gereksinimlerden ilki; gerekli durumlarda sosyal incelemelerin yapılabilmesi, davaların mahkemeye taşınmasından, geriye döndürmesi zor çatışmaların ve ilişkisel yıpranmaların oluşmasından önce arabuluculuk sistemiyle karşı karşıya getirilme uygulamasının standartlaştırılmasıdır. Özellikle nafaka davasının, çocuğun birebir ve doğrudan ilgilendiği bir konu olmamasının sağlanması, vakaya göre ortak velayet uygulamasının gerçekleştirilmesi gereksinimi de göze çarpmıştır. Boşanma sırası ve sonrası için de geçerli olabileceği görülmüş gereksinimler; vaka tabinin yapılabilmesi, bununla bağlantılı olarak sosyal çalışmacıyla aile arasında planlı müdahale için derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilebilmesidir. Spesifik olarak boşanma sonrası için gereksinimlerden ilki; velayeti alabilen ebeveynin sosyoekonomik düzeyine bağlı olarak uygulanabilecek ekonomik destek programlarının oluşturulmasıdır. Velayeti alabilen ebeveynler ve çocuklar için çeşitli kendine yardım ya da etkileşim grup çalışmalarının planlanması ve yaygın bir şekilde uygulanması gereksinimi de görülmüştür.

3.4.2. Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Öneriler “... bu işlerin ‘Aile içerisindeki sorunlar ne?’ ekseninde değerlendirilmesi lazım bence.”

Araştırma bulguları sonucunda alana ve sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bazı öneriler tespit edilmiş ve geliştirilmiştir. Bunun öncesinde oldukça az sayıda öznenin sosyal hizmet mesleğine ve sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bilgi sahibi olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Çoğunlukla doğrudan sosyal hizmet uzmanlarının görüşmeleri üzerinden öneriler verilmiştir. Sosyal hizmet görüşmelerinde çocukla; daha odaklı, gözlem yaparak ve sözsözsel olmakta öte, uygulamalı tekniklerle görüşme yapmanın daha yararlı olacağı düşüncesi öne sürülmüştür. Önerilerin ve tespitlerin bazıları şu şekildedir:

“Şöyle olabilir, bir ayrılma sürecinde bu olaylar iyice tuhaflaşmadan önce çocuktan bilgi alınmalı. Uzun uzadıya giden 2 yıl, 3 yıl süren ayrılıklar var. 3 yıl sonra sordukları zaman belli bir taraf zaten anne veya baba kendine çekmiş olabilir. Yani o dava açıldıktan kısa süre içinde çocuğun bilgisini almak daha doğru olur çünkü o zaman daha saf-temiz duygularla bilgi verir ama çirkinleşmeler oldukça dediğim gibi bir tarafa çekilmek istenecek çocuk çünkü velayet bizimki kolaydı aslında ben ne istediysen o yapıldı ama çok kötü örnekleri de biliyorsunuzdur illaki. O yüzden çocuğun tam fikrinin alınması için erken sorulması lazım yani saf olması lazım bence” (Hayvanlı Yastık, Erkek, 26).

“Ben şununla çok karşılaşıyorum, bazen de o çocukla empati kurabildiğim için kendi durumumdan dolayı, bana şu noktada yanlış geliyor, bazı pedagoglar ya çocuğa karşı çok umursamaz davranıyor, hatta böyle yani o soru kalıplarını, belli soracağı soruları o kadar böyle yanlış bir tonlamayla yanlış bir mimikle, yapıları gereği belki ama öyle diyor ki o çocuk suçlu hissetmeyecekse de suçlu hisseder kendini ve şeye çok itildiğini görüyorum, pedagog yanlış gibi davranıyor belli noktalarda, dosya konusunda birazcık hakim oluyor. [...] ‘Bak senin baban bunu yapmış, annen şunu söylemiş ne düşünüyorsun?’ falan o çocuğun konusu o değil, o çocuğun o olayın içine çekilmemesi gerekiyor bence. [...] çocuğun sorumlu olmaması gereken her şeyden sorumlu kırarçasına bir konuşma tarzları var bazılarının. Buna dikkat edilmesi lazım yani” (Mektup, Erkek, 25).

Mektup’un ifadeleriyle benzer biçimde Wallerstein ve Blakeslee (1989, akt. Bernet vd., 2010, s. 86-87), aldatma üzerinden açılmış bir boşanma davası üzerinden gelişen sürecin ebeveyn-çocuk ilişkisine etkisi hakkında şöyle bir örnek vermiştir: Mahkemece kendisi için ev ziyareti kararının verildiği baba, anne tarafından direkt engellenebilir. Ancak bunun yerine anne; bilinçli ya da bilinçsiz olarak çocuklara babalarına, güvenmemeleri

gerektiğine ilişkin şüphe duymalarına yol açacak sorular da sorabilmektedir. Yani annenin çocukların zihninde babalarına güvenilmemesi gerektiği düşüncesini oluşturabildiği, tam tersi bir durumda babanın çocuklarına annelerinin ahlaksız ve tehlikeli olduğunu söyleyebildiği ifade edilmiştir (Wallerstein ve Blakeslee (1989, akt. Bernet vd., 2010, s. 86-87).

Velayetinin kime verilmesinin istendiği sorusunun sorulması gibi konuları da içeren sosyal hizmet görüşmesinde, sürecin konuşulması durumu ile ilgili görüşler olumlu yöndedir. Ancak konuşma yerinin adliye olmaması gerektiği konusunda fikir birliği vardır:

“Bence hiç hoş değil, hiç doğru değil. Yani o çocuk için öyle bir ortam çok büyük bir yıkım olur ya. Bilmiyorum ben çocuklarımı o şeye düşürmek istemedim, düşürmedim de. Biz de aynı şeyi yaşamadık ama yaşayan çocuklar için üzücü bir durum. [...] (İç çektikten sonra) Hangi yaştan sonra, ya 10-12, 10 yaşından sonra sorulabilir. Aslında daha küçük yaşta bile sorulabilir. Aslında bütün çocuklar her şeyin farkında oluyorlar. Kimin nasıl ne amaçla isteyeceklerini de çok iyi biliyorlar. Yani belki 3 yaşındaki çocuğa sorsanız ‘Aa bu bilmez.’ dersiniz ama kesinlikle biliyordur. Ben böyle düşünüyorum” (Kedi, Kadın, 33)

Hamamböceği'nin velayetin kime verileceğiyle ilgili görüşün oluşturulması aşamasında yapılabileceğini düşündüğü bir önerisi bulunmaktadır:

“Bu iş çok ince ve inanılmaz detay gerektiren bir iş. Her şeyler kontrol edilmeli iki taraf hakkında da. Zaten yapıyorlardır ama bizim sistemimizde organlar düzgün çalışmıyor. O yüzden pek sanmıyorum ama. Her şey değerlendirilmeli. Sadece yaşayacağı alanın şartları değil yani duygusal anlamda da her şey değerlendirilmeli bence. Çocuğa sorulmalı bir kere. Anne, baba hatta bu insanların peşine bir süreliğine onların farkında olamayacakları insanlar takılmalı, onları gözlemlemeliler ne yapıyorlar ne ediyorlar. Hangisinde kalırsa en az zararlı veya hiç zararsız bir şekilde hayatını devam ettirir. Kısacası çok dikkatli ve detaylı yapılmalı bu iş. Her şeye dikkat edilmeli” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Yine velayetin kime verilmesi gerektiğiyle ilgili görüşün temellerinden birini oluşturacak ebeveynlik becerilerinin değerlendirilmesi noktasında, sosyal hizmet uzmanlarının rolü üzerinden öneri verilmiştir:

“Görüşmeler nasıl gidiyor? Bakın kıyamet koparıyor babalar, ‘Çocukları vermiyor!’ falan diye ama inanın çocuklar oraya gidiyor, yaşadıkları rezilliği öğreniyorsun çocuğun. Bakamıyor çünkü idare edemiyor. O yeterliliğe sahip değil. Neden? Çünkü evliyken hep kadın bakmış, kadını da aşağılıyor, ne yaparsın? Çocuklarıyla baş başa kalmamış insanlara gerçekten çocuklar veriliyor başlangıçta iki gün ve baş edemiyor ve ne oluyor biliyor musunuz? O sorumluluğu taşıyamadığı için bi süre sonra çocuklarını almamaya başlıyor. Eğer o uzman görüşecekse bunun ebeveynliğini öğrenmesi gerekiyor değil mi? [...] çünkü becerisi yok adamın. Ben üzülüyorum bazen çocuklar sefil oluyor ama bunu çok iyi yapan da var. Mesela erkekler diye de ayırmıyorum. [...] Bazı annelerde de sorun var. Oralar hep bizde çok şablon. Bakıma muhtaçlık varsa öyle diyorsun ama sonraki aşamalarda bence daha ciddi değerlendirilmeli. Çocuklara çok travma yaşatılıyor. Onun için en başından şahsi ilişkide böyle bi şey olursa bunlar duyurulursa toplum içinde yayılırsa, ‘Uzmanlar geliyor şahsi ilişki için bile değerlendiriyor benim ebeveynlik becerimi.’ diye. Ya gerçekten evde bir aradayken çocuklarıyla ilgilenmeyi ya da işte onun çorbasını yapmayı öğrenir. Yani çocuğa sürekli hazır, 1.5 yaşındaki çocuğa dışarıdan ne yedirirsin?” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45).

“Şöyle bir öneri verebilirim: Benim bildiğim kadarıyla çocuk bir ebeveyne verilirken şunlar esas alınıyor: Psikolojik sağlık ve maddi durum. Genelde annelerin işte maddi durumu çocuğa bakmaya yeterse ve psikolojisi yerindeyse anneye veriliyor. Şimdi benim şöyle bir çözüm önerim olabilir bu insanlara: Biraz böyle tek celsede çözmektense olayı direkt, o ilişkiyi gözlemlenmeleri, daha çok gözlemleyip daha fazla bilgi almalarını söyleyebilirim. Belki maddi anlamda yetersiz dahi olsa çocuk kimde kalacaksa diğer tarafın ona yardım etme sorumluluğu var zaten. Ama kimin iyi ebeveyn olacağına ne karar veriyor? Bence bir yıla kadar bu olay gözlemlenmeli diye düşünüyorum. Sürekli mesela çağrılıp testler yapılmalı. [...]” (Bisiklet, Erkek, 26).

Avukat olan Kuş Tüyü Yastık, ek olarak Yapboz ve dolaylı olarak da Et Bebek boşanma sonrasına dair bahsettiği öneriler ile sosyal hizmet uzmanlarının işletmesi gereken vaka yönetimi sürecine değinmiştir. Kuş Tüyü Yastık doğrudan alanda çalışan biri olarak böyle bir araştırmanın yapıyor olmasından dolayı memnun olduğunu da ifade etmiştir:

“[...] Seçim yapmaktan çok bence anlaşmalı olarak yapılmalı bunu çocuklara yüklemekten çünkü gerçekten bir yük olarak kalıyor bu omuzlarında. Onlar çok anlaşırse eğer yani ebeveynler ya da sosyal hizmet uzmanları eve gelip gelip bu görüşmeyi yaparlarsa çocuklardan onlar öğrenirse çocuk için daha rahat bir ortam olur çünkü mahkeme ortamı yeterince gergin bir ortam. Üstüne konu çok gergin. Bunlar sıkıntılı bir süreç” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Bu arařtırmayı yapıyorsunuz. Çok güzel bir arařtırma olduđunu dūřünüyorum. İnřallah sonuçlarından da çalıřmalarınızdan da sonuç ve deđerlendirme kısmını okumayı çok isterim. Gerçekten sahada iři sadece hukuki, yasal boyutta deđer artık psikolojik ve sosyolojik boyutta görölmesi gerekiyor bořanma konusunun. Sizin daha çok sahada olmanız, hakimlerin kim kusurluyu arařtırırken diđer konularda da bence sosyal hizmet uzmanları sūrekli dosyalarla bađlantılı olmalı. En azından 3 kere 4 kere o ailelerle grūřūp o travmatik sūrecin de geçirilmesini sađlamalılar. Bazılarının hayatı, hikayeleri çok acı verici ama acı verici olmayan bir sūrū de hikāye var yani. [...] inřallah öyle bir sistem gelir ki siz de gerçekten yūrümeyen evliliklerde insanları bořanma ve sonuçlarına hazırlamak için devrede olursunuz ama řu anda problemlili dosyalarda gidip aileyi incelemekten...” (Kuř Tūyū Yastık, Kadın, 45).

“Olabilir tabii bořanma sonrası bir takip sistemi olabilir evet (biraz dūřündükten sonra) ama yani řeye de bađlı (biraz dūřündükten sonra) ne bileyim bazısı gerçekten bir sorun yařamaz ama tabii onu anlamak da sizin elinizde biraz. Sorun olmadıđı grūnce çok üzerine dūřmek gerekemeyebilir ama yine bir takip böyle önemli olabilir” (Yapboz, Erkek, 25).

Kuř Tūyū Yastık řu anda var olan adli sistemde sosyal hizmet mūdahalesinin oturmamıř olduđunu dūřündūđünü ifade ederek; olması gerektiđini dūřündūđü řeylerden bahsetmiřtir. Bu çerçevede de sosyal hizmet uzmanlarına öneride bulunmuřtur:

“Sosyal hizmet uzmanları çalıřmıyordu ve grūřmūyorlardı bile. Sonradan geldi. Çok oturmadı. Ben açıkça söyleyeyim mi yani? Her dosyada rapor alınmıyor, aileleri incelenmiyor ve aslında bazı ailelerin ciddi bu anlamda desteđe ihtiyacı var. Yani hani ocuk kime verilsinden ziyade bu çocuđa nasıl davranılsın? [...] İki taraf da velayet konusunda çok iddialıysa uzmanlar devreye giriyor. Benim bir sūrū dosyamda da girmiyor, uzmanlara dahi gitmiyor dosya. [...] (Biraz dūřündükten sonra) Yani bořanma davaları açılır açılmaz çocukları olan çiftlerle en bařtan grūřme yapılması gerekiyor hemen. Bizler çok katı kurallar içinde řahsi iliřki ya da diđer řeyler talep ediyoruz ama hākim de bunu çok kuru ve çok kořullara uygun olmadan yapıyor. Bence her tūrlū kararın çocuklarla ilgili olarak kısımdan, gerçekten önce inceleme yapılması gerekiyor. Açıkça söyleyeyim yani bir sosyopatlık boyutundaki bir babayla çocukların yatılı olarak grūřmesi benim vicdanımı mesela çok yaralıyor. Bunların hiçbir tespiti yapılmıyor. Yani ailelere bořanma davası açıldıktan sonra řahsi iliřki ve velayet konularında bence birden fazla grūřme yapılması, sūrecin o uzmanlar tarafından deđerlendirilmesi gerekiyor” (Kuř Tūyū Yastık, Kadın, 45).

Yine Kuř Tūyū Yastık aile danıřmanlıđı hizmetinin zorunlu tutulması ve adli sistemle bütūnleřtirilebilmesi dođrultusunda da bir öneri geliřtirmiřtir:

“Adliyelerde artık aile mahkemelerinde insanların bu boşanma travmasını atlatma çünkü sonraki süreç de kötü, çirkin geçiyor. Bu travmanın atlatılması için ekstra bi şey yapılması gerekiyor. Öyle bir zaman yaratılabilir mi? Aile danışma merkezleri var deniliyor ama insanlar gitmiyor. Bizde zorunlu tutmak gerekiyor. Şöyle olabilir. Arabuluculuk sistemi var, boşanmanın sonuçlarına, parasal mevzularına ilişkin. Boşanma davası açmadan önce ‘2 ay boyunca aile danışmanına gideceksin, işte şu merkeze gideceksin, orada görüşeceksin, ondan sonra kararını vereceksin.’ gibi zorunlu arabuluculuk yapacağına bence zorunlu aile danışmanlığı şeyi alması. Bunları da ayırabilirsiniz, şiddet ya bazı ortadaki olaya göre ayırabilirsiniz ama belirli kişileri bence o şeyden geçmeleri lazım ki en azından boşanma kararı mı verdin git aile işte bu birimlerde destek olan insanlara boşanma nedir, nasıldır, travma nedir, çocuklara nasıl davranılır ya da diğer şeylerde nasıl davranılır öğretmek lazım, bunları zorunlu hale getirmeleri gerekiyor. En güzel arabuluculuk faaliyeti bu olurdu” (Kuş Tüyü Yastık, 45).

Bere deneyimlerinden yola çıkarak, aile yapısının ve üyeler arasındaki işlevsel olmayan iletişim örüntülerinin boşanmadan bağımsız biçimde dikkate alınması gerektiğini öne sürmüştür. Aile üyelerinin psikolojik sağlığı için asıl önemli olanın, ilişkilerdeki olumlu yönler olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş, daha önce de ifade edilen sosyal hizmete yönelik gereksinimler üzerinden sosyal hizmet uzmanlarına öneri niteliğindedir:

“[...] bence bu işlerin biraz boşanma odağından çıkması lazım. [...] Bence bu işlerin, biraz boşanma nasıl etkiledi ya da boşanmanın etkileri ekseninden çok... Ya mesela bu işlerin ‘Aile içerisindeki sorunlar ne?’ ekseninde değerlendirilmesi lazım bence. Mesela velayet olayında aile içi şiddet var mı, çok önemli bir konu. Bunun da ben uzmanlar tarafından zaten çocuklarla birkaç görüşme yapılarak anlaşılabilir bi şey olduğunu da düşünüyorum açıkçası ama çok büyük bir aksi durum yoksa ben açıkçası biraz çocuğun annesi yanında kalması gerektiğini düşünüyorum. Küçük çocukların yani. Benim yaşım için söylemiyorum. Belki kendisi bile karar verebilir ya da anlaşmalı karar verilebilir ama küçük bir çocuğun çok ekstrem durumlar hariç annesi yanında kalması daha sağlıklı gibi geliyor bana” (Bere, Kadın, 24).

Aile üyelerinin birbiri arasındaki ilişkilerini yakınlık ve uzaklık derecesine göre düzenlemekte olan iletişim sınırlarının işlevi, aile üyelerinin; dışarıdan biri ya da bir şey tarafından herhangi bir etkene ihtiyaç duymadan birbirleriyle işlevsel ilişkiler içerisine girebilmesini ve bunu sürdürebilmesini sağlamaktır (Akün, t.y.). Ailelerin sağlıklı bir etkileşim yapısıyla işlevini yerine getirebilmesi için net sınırlara sahip olması gerekmektedir (Minuchin, 1974, s. 54; Üstündağ, 2015, s. 116). Boşanma bu noktada

yalnızca bir yaşantısal süreçtir. Asıl dikkat edilmesi gereken öznelere Bere'nin de ifade ettiği ve tezin yazımında yola çıkış düşüncelerinden biri olan, aile yapısını oluşturan sınırların nasıl oluştuğu ve bu olayla birlikte nasıl bir değişim geçirdiğidir.

Bunlar en başta; boşanma öncesi, sırası ve sonrası aile danışmanlığı gibi duruma göre önleyici veya müdahale edici bir hizmetle ilgilidir. Boşanma sonrasında ise adli sosyal hizmet bünyesinde dosyaya bakan sosyal çalışmacılar tarafından durumun bir süre daha takip edilebilmesiyle bağlantılıdır. Yine araştırma bulguları sonucunda, adli sistemin düzenlenmesine dair gereksinimlere bağlı öneriler geliştirilebilmiştir. Adli sistemde, adli sosyal hizmet çerçevesindeki ilgili meslek elemanlarının, boşanma sonrasında da halen süreçle diyalog halinde olması gerekliliği ve buna bağlı bir düzenlemenin geliştirilmesi de düşünülen önerilerden biri olmuştur. Araştırmanın 4. bölümünde yani "Sonuç ve Öneriler" başlığı altında söz konusu önerilerden ayrıntılı bir biçimde bahsedilmiştir.

4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇLAR

Bu araştırmada boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının; boşanma öncesi, sırası ve sonrası aile içi ilişkilerinden yola çıkarak ebeveynlerine yabancılaşma deneyimlerini ortaya koymak ve bunun üzerinden çözüm önerileri geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırma bağlamında cevabı aranan temel soru ise boşanmayla parçalanmış ailelerin boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş şimdiki ergin (18 ve üzeri yaşındaki) çocuklarının; ebeveyne yabancılaşma konusunda boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşadıkları sosyal ve profesyonel bağlamdaki ilişki deneyimlerinin ve bunlara ilişkin anlamlandırmalarının ebeveynlerine yabancılaşmaları ile bağlantılarının ne olduğuna dair literatürdeki bilginin yetersiz olmasıdır.

Bu temel sorunun beraberinde yanıt aranan diğer sorular ise şu şekildedir: Boşanmayla parçalanmış ve boşanma davasına kadarki süreci veya dava da dahil tüm süreci çocuğun 18 yaşından küçük olduğu dönemde geçirmiş ailelerde; 1. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların yaşı, cinsiyeti, kök ailesinin kaç kişiden oluştuğu, eğitimi, çalışma durumu, nerede yaşadığı ve nerede doğduğu ile ilgili sosyodemografik özellikleri nelerdir? 2. Ebeveynlerin yaşadığı boşanma sürecinin hangi sebeple kimin boşanma davasını açtığı, boşanma kararının çocuğa nasıl söylendiği, davanın ne kadar sürdüğü, ilgili başka davaların olup olmadığı, çocuğun tedbiren ve kalıcı velayetinin kime verildiği, velayetin verilmediği ebeveynle görüşme düzeninin nasıl olduğu, çocuğun kimin yanında kalmak istediği, sorunların çözümüne yönelik profesyonel yardım alma durumu, çocuğun tüm sürece ne kadar dahil edildiği ile ilgili özellikleri ve şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların bu özelliklere ilişkin deneyimleri nelerdir? 3. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların boşanma öncesi, sırası ve sonrası ailedeki ilişki sınırları, aile yapısı, üyeler arası ittifaklar çerçevesinde ebeveynleriyle ilişkileri nasıldır ve bu ilişkilerin çocuğun ebeveynine yabancılaşması durumuyla bağlantısı nedir? 4. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocuklar yabancılaşma sürecini nasıl deneyimlemektedirler? 5. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda

olan çocukların tüm süreçle birlikte değişen duygu, düşünce ve davranışları ve tüm süreçle bağlantılı çıkarımları kendi ifadelerine göre nelerdir? 6. Şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların; yabancılaştırmanın yaşanmasına engel olabilmek ve boşanma sürecini kolaylaştırabilmek doğrultusunda sosyal hizmetin aile sistemine nasıl bir destek sağlayabileceğine dair görüşleri nelerdir?

Bu kapsamda 18 yaşın üstündeki 29 kişiyle görüşme yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler herhangi bir nitel analiz programı kullanmadan analiz edilmiştir. Araştırmanın analizine göre elde edilen 4 tema şu şekildedir: 1. Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkiler, 2. Yabancılaştırma Deneyimi, 3. Boşanma Sonrası Çıkarımlar, 4. Sosyal Hizmete Yönelik Düşünceler. Söz konusu temalar araştırma sorularına ilişkin cevapları içermektedir. İlk tema 1., 2. ve 3.soruya, 2. tema 4. soruya, 3. tema 5. soruya, 4. tema ise 6. soruya ilişkin cevapları içermektedir.

4.1.1. Öznelerin Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkilerine Yönelik Sonuçlar

Öznelerin ebeveynleriyle olan ilişkilerinde onları yabancılaştırma düzeyine getiren tutum ve davranışların; ebeveynlerin kendi içlerinde yaşadıkları bir anlaşmazlık sürecinden doğmuş boşanma ve yine boşanmayla bağlantılı anlaşmazlıklardan ötede olduğu görülmektedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklarıyla ve birbirleriyle, çocukların kendi içlerinde, akrabaların çekirdek aileyle olan ilişkilerinde görülmekte olup farklı düzeylerde yabancılaştırma deneyimini oluşturan, geliştiren ve pekiştiren çeşitli etkenler bulunmaktadır.

Araştırmanın ilk sorusu, öznelerin sosyodemografik özelliklerinin neler olduğudur. Öznelerin sosyodemografik bilgileri özelinde yaşı, cinsiyeti, kök ailesinin kaç kişiden oluştuğu, eğitimi, çalışma durumu, nerede yaşadığı ve nerede doğduğu ile ilgili özellikleri literatürde görüldüğü üzere yabancılaştırma durumu ve şiddetiyle bağlantılı olarak bu deneyimi etkilemektedir. Öznelerin cinsiyetinin, ebeveynlerinin cinsiyetlerine göre onlarla olan ilişkilerini düzenlediği görülmüştür. Velayet davası sonucunda velayetin hangi ebeveyne verildiğine göre de cinsiyet ilişkisine paralel ya da tam tersi şekilde

ebeveyn-çocuk ilişkisinin biçimlendiği anlaşılmıştır. Öznelerin küçük yaşlarda ebeveynlerinin ayrıldığı bir süreci deneyimlemesi evden ayrılan ebeveynlerine daha mesafeli veya daha yabancı olmasına neden olmuştur. Hanedeki aile üyesi sayısındaki azalma öznelerin boşanma ve bağlantılı süreçlerle başa çıkma mekanizmasına etki etmiştir. Velayeti alamayan ebeveynin evden gitmesi ile velayeti alabilen ebeveyn ve çocukların yalnız kalması durumundan kaynaklanarak aralarındaki bağın sağlamlaşması söz konusu olmaktadır. Bu bağın şekli, kalan aile üyelerinin oluşturduğu güncellenen veya değişen ilişki sınırlarından kurulan yeni aile yapısıyla belirlenmiş gibidir. Öznelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumunun da başa çıkma mekanizmasında etkili görülmüştür. Öznelerin doğdukları yerler; ebeveynlerin boşanmaya karşı tutum ve davranışlarında etkili olduğu gibi ebeveynlerin tutumundan da kaynaklanarak sürecin yaşanış biçiminde de etkili olmuştur. Öznelerin doğdukları yerlerin küçük şehir olması durumunda genelde ebeveynlerin memleketlerinde doğdukları bilgisi ortaya çıkmıştır. Öznelerin ebeveynlerinin eğitim ve çalışma durumunun da ebeveynlerin boşanmaya karşı tutum ve davranışını süreci kolaylaştırma yönünde etkilediği görülmüştür. Öznelerin büyüdüleri yerler ise baş etme mekanizmasına katkı sağlayabilecek sosyal destek mekanizması noktasında rol oynamıştır. Boşanmaya verilen tepkiler ve boşanma sürecine uyum; aile tipine, çocuğun özelliklerine, diğer aile üyeleri ile çevrenin çocuğa karşı davranışlarına (Bulut, 1983), ebeveynlerin ebeveynlik bilgilerine ve becerilerine, eşlerin boşanma sırasındaki ikircikli duygularına, çocuğun boşanma sırasındaki sosyal çevresiyle ilişkisine ve yaşadığı ortama (Amato ve Booth, 1996, s. 357-364), çocuğun ve ebeveynlerin yaşına, evliliğin gelişimsel sürecine, ailenin kırsal veya kentsel kökenli oluşuna, ebeveynlerin gelir, eğitim ve mesleki statü düzeylerine, çocuk sayısına, bireylerin sosyal destek sistemlerine, ebeveynlerin ve çocuğun uyum sağlama ve sorun çözme kapasitesine bağlı olarak farklılaşabilmektedir (Özdemir vd., 2006, s. 361). Araştırma bulgularının literatürle eşleştiği görülmektedir.

Araştırmanın 2. sorusu ise ebeveynlerin yaşadığı boşanma sürecinin hangi sebeple kimin boşanma davasını açtığı, boşanma kararının çocuğa nasıl söylendiği, davanın ne kadar sürdüğü, ilgili başka davaların olup olmadığı, çocuğun tedbiren ve kalıcı velayetinin kime verildiği, velayetin verilmediği ebeveynle görüşme düzeninin nasıl olduğu, çocuğun kimin yanında kalmak istediği, sorunların çözümüne yönelik profesyonel yardım alma

durumu, çocuğun tüm sürece ne kadar dahil edildiği ile ilgili özelliklerinin ve şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların bu özelliklere ilişkin deneyimlerinin neler olduğudur. Boşanma kararının kim tarafından neden verildiği, davanın ne kadar sürdüğü ve/veya bu süreçte ilgili başka davaların olup olmadığı; sürecin, çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkileri üzerinde olumsuz etkisini doğrudan görebileceğimiz değişkenlerdir. Çocukla bu konunun konuşulup konuşulmadığı ya da konuşulduysa nasıl bir konuşma gerçekleştirildiği, çocuğun adaptasyon süreci açısından oldukça önemli olup bunun yapılması gerekliliği çocuğun psikolojik iyilik hali için de gözler önüne gelmektedir. Çocuğun tedbiren ve kalıcı velayetinin kime verildiği, velayetin verilmediği ebeveynle görüşme düzeninin nasıl olduğu; çocuğun ebeveyniyle olan ilişkisini ve yabancılaşma deneyimini doğrudan etkilemektedir. Bunların etkisiyle çocuğun velayeti alamayan ebeveyniyle iletişiminin kopabildiği ya da buna eğilimli olduğu görülmüştür. Özdemir ve diğerleri de (2006, s. 361) boşanmaya verilen tepkilerin ve boşanma sürecine uyumun; boşanmaya kimin karar verdiğine, boşanma sebebine ve ailenin hukuki hizmetlerden yararlanabilme olanaklarına bağlı olarak farklılaşabilmekte olduğunu ifade etmiştir. Kelly ve Johnston (2001); çocukların gelişimsel düzeyinin, kırgınlığının, her iki ebeveynin evlilik içindeki ve ayrılmaya neden olan davranışlarının, kişilik özelliklerinin, tekrar evlenme durumlarının, velayetin kimde olduğunun yine çocuğun ebeveyniyle ilişkisine ve bağlantılı olarak yabancılaşmaya etkisi olduğunu belirtmektedir. Boşanma sonrası ebeveynler ve çocuk arasında yeni bir ilişki ve aile düzeni kurulduğundan; çocuğun ihtiyaçları gözetilerek velayeti alamayan ebeveynle görüşmesinin düzenli bir biçimde sağlanması, bu görüşmelerin günü, saati konusunda çocuğa bilgi verilmesi (Alegöz vd., 2017, akt. Geniş vd., 219, s. 193), çocuğun diğer ebeveynle görüşmesi konusunda desteklenmesi (Torun, 2016, s. 110) gerekliliği göze çarpmaktadır. Literatürle araştırma bulgularının eşleştiği görülmektedir.

Araştırmanın 3. sorusu şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte ailedeki ilişki sınırları, aile yapısı, üyeler arası ittifaklar çerçevesinde ebeveynleriyle ilişkilerinin nasıl ve bu ilişkilerin çocuğun ebeveynine yabancılaşması durumuyla bağlantısının ne olduğudur. Bireylerin; boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönemde aile içi ikili-üçlü şekildeki çapraz ve/veya paralel ilişkilerin oluşturduğu etkileşim örüntüleri doğrultusunda gelişen aile yapısı

çerçevesinde, ebeveyne yabancılaşmaya yönelik temellerinin açıklanabildiği görülmektedir. Araştırma bulguları sonucunda öznelerin; ebeveynlik becerilerinin yerine getirilememesi, ebeveynler arasındaki sorunlara maruz kalmak ve bunların da etkisiyle gelişebilen aile içi ittifaklar temelinde yabancılaşmayı deneyimleyebildiği görülmüştür. Drozd ve Olesen (2004, s. 70)'ın, çocuğun ebeveynini reddetmesini üç varsayım çerçevesinde açıkladığı görülmekte olup bu varsayımlardan biri; kötü-zayıf ebeveynlik üzerinden görülen ilişkisel, ebeveynlik bilgi ve becerisine yönelik sorunlardan kaynaklanan nedenlerdir. Bu varsayım da araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Walsh ve Bone (1997) ve Gardner (1998, s. 1-2; 1999, s. 97; 2001, s. 1; 2004b, s. 80); bir ebeveynin diğer ebeveyne özellikle çocuğun önünde olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi ve çocuğa diğer ebeveyn hakkında olumsuz şeyler anlatması ile ebeveyn-çocuk arasında patolojik iş birliği/ittifak gerçekleşebilmekte olduğunu ifade etmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen ebeveynlerin birbirlerini kötülermeleri ile ilgili bulgularla literatürdeki bu bulgu eşleşmekte ve ebeveynlerin sorunlarına maruz kalmanın ve Robin ve Foster (1989)'ın ifade ettiği ebeveynlerin evlilik çatışmalarının ortasına çocuklarını çekme çabası ile oluşan bir ittifak olan üçgenleşme biçiminin yabancılaşmayla ilişkisi görülmektedir. (Akt. Akün, t.y.). Araştırma sonucunda görülen ittifaklardan biri de kuşaklararası koalisyon olurken görülen bir başka ittifak daha vardır. Bu da boşanma öncesinde ilişkinin daha yakın ve sağlam bir temele dayandığı ve diğer ebeveyn tarafından haksızlığa uğratıldığı düşünülen ebeveynle boşanma sonrasında evden ayrılan ebeveyne karşı birlik olma durumudur. Wallerstein ve Kelly (1980, akt. Torun, 2011)'nin bir çalışmasında çocuğun iş birliği içinde olduğu ebeveyni ile makul olmayan bir ittifak kurduğu ve ittifak kurulan ebeveynin genellikle ayrılıktan önce çocuğun yakın olduğu ebeveyn olarak değerlendirildiği görülmüştür (Akt. Bernet vd., 2010, s. 86). Ancak araştırma bulgularına göre öznelerin, ebeveynleriyle makul olmayan bir ittifak kurduğunu söylemek güçtür. Bu durum da literatürdeki bazı bulgularla eşleşmemektedir.

4.1.2. Öznelerin Yabancılaşma Deneyimine Yönelik Sonuçlar

Özneler arasında boşanma sonrasında ebeveynine karşı duygu ve düşüncelerinde var olmayan bir yabancılaşmayı deneyimlediği görülen bir kişi görülmemiştir. Ancak daha

çok babalara karşı yabancılaşmanın ya da katı sınırlı kopuk ilişkilerin; annelere karşı ise dağınık sınırlı düğümlemiş ya da net sınırlı ilişkilerin veya bu iki sınır arasındaki ilişkilerin deneyimlendiği ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın 4. sorusu boşanmayla parçalanmış ailelerde şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların yabancılaşma sürecini nasıl deneyimlemekte olduğudur. Çalışma grubunu oluşturan bireylerin ebeveyne yabancılaşma deneyimini nasıl ve ne düzeyde yaşıyor olduğu, ilk üç sorunun içeriğine göre edinilen cevaplarla doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılıdır. Aile sistemi çerçevesindeki ilişkilerin nasıl bir yapılanma biçimine sahip olduğu, bireylerin ebeveyne yabancılaşma deneyimini nasıl yaşadığına yönelik ipucu vermektedir. Yabancılaşma deneyiminin; tüm süreç boyunca görülen aile içi ve aile sistemini dışarıdan etkileyen ilişkiler ve iletişim örüntüleri neticesinde ebeveynin aile üyesi olarak dışsallaştırılmış olmasıyla yaşandığı belirgin bulgulardandır. Bunun gibi, ittifaklara bağlı geliştirilmiş koalisyonların ya da üçgenleşmelerin oluşması, ebeveyne karşı belirgin bir suçluluğun olmaması ve/veya ilişkinin düzeltilmesini istememe biçimiyle yaşandığı da görülmektedir. Önceki sorunun cevabını oluşturan koalisyon biçimlerinin; boşanma sonrası pekişmesi, güçlenmesi ya da oluşması ile yabancılaşmanın deneyimlenme şekillerinden biri haline gelmesi de söz konusu olmuştur. Wallerstein ve Kelly (1976a)'nin boşanmayla parçalanmış aileler üzerine yaptıkları çalışmalarla “patolojik iş birliği/gruplaşma/ittifak” ismini verdikleri klinik bir durumu tanımlamış oldukları görülmüştür. Bu kavramla; boşanma sonrasında çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyniyle diğer ebeveyni cezalandırmak üzere birlikte hareket etmesi durumu anlatılmıştır.

Yabancılaşma; çocuğun ebeveyniyle olan ilişkisindeki zayıf bir noktadan gelen olumsuz duygu ve düşüncelerin ayrılık anında veya bu süreçlerde oluşan herhangi bir anda açığa çıkması ve sistemik bir sürecin katkılarıyla doğabilmektedir. Yani bir çocuğun bir zamanlar böyle hissetmediği ebeveynine karşı yabancılaşması sağlanmış; farkında olunmasa da var olan durum güçlendirilmiş ya da açığa çıkarılmıştır (Kelly ve Johnston, 2001, s. 249 ve 251). Boşanma öncesindeki aile içi işlevsel olmayan etkileşim örüntüleri, bu dönemde temeli atılan yabancılaşma deneyimiyle ilk ve en önemli bağlantıdır. Boşanmanın ve beraberinde yaşanan ilgili sorunların bu temelin üzerine eklenerek

yabancılaşmayı güçlendirebildiği görülmüştür. Nihayetinde boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların aile içi ilişkilerinden başlayarak nasıl ve ne düzeyde yaşadığını görebileceğimiz ebeveyne yabancılaşma; her bireyin kendi yaşamsal deneyimleri özelinde değişiklik gösterebilmektedir. Ancak genel anlamda aile yapısını oluşturan sınırların ihlallerinden doğan belirsizlik, karmaşa ve farkında olmadan zarar verme (beklentileri doğru yönetememe, duyguları kontrol edememe) gibi durumların aile içi ilişkileri doğrudan etkilediği ve bunun yabancılaşma temelini oluşturabildiği anlaşılmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda; aile yapısı, üyeler arası ilişki sınırları, ittifaklar (koalisyonlar ve üçgenleşmeler) ve yakınlık ilişkisi gibi yapısal aile sistemleri teorisinin açıklıyor olduğu ilişki biçimleriyle ebeveyne yabancılaşma deneyimlerinin nasıl ve neden yaşandığı arasında bağlantı kurulmuştur.

4.1.3. Öznelerin Boşanma Sonrası Çıkarımlarına Yönelik Sonuçlar

Öznelere bazıları için boşanmanın hayatlarına olumsuz etkisinin ya da hiçbir etkisinin olmaması aile yapısının ve üyeler arası ilişkilerin ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Boşanmanın “yalnızca bir an” olarak değerlendirilmesi ve “iyi yönetilebilirse bir zararı olmayan” bir durum olduğunun vurgulanması da sürecin kişisel katkılarıyla aile, evlilik, boşanma, ikili ilişkiler, ebeveynlik gibi konularla ilgili getirilerinin yaşanmışlıklar doğrultusunda beslendiğine yönelik ifadelerdir.

Araştırmanın 5. sorusu şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların tüm süreçle birlikte değişen duygu, düşünce ve davranışlarının ve tüm süreçle bağlantılı çıkarımlarının kendi ifadelerine göre ne olduğudur. Öznelerin boşanma sonrası çıkarımlar teması altında kendi ifadeleri, tüm sürecin üzerlerinde oluşturduğunu düşündükleri davranışsal ve bilişsel etkilerle ilgilidir. Öznelerin bazılarında çocukken öfke problemi, içine kapanıklılık, özgüven eksikliği, çekingenlik gibi problemlerin olduğu görülürken bir kısmında da bu problemlerin boşanma sırası ve sonrası süreçte deneyimlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Her iki durumda da aile içi ilişki ve iletişim örüntülerinin etkili olduğu görülmüştür. Amato (2014, s. 12-17) ve Emery (2009, s. 906) boşanmış ebeveynlerin çocuklarının gerektiği zamanda destek alamamaları halinde; öfke problemleri, güvensizlik, depresyon yaşama, kaygı, zayıf benlik algısı, özgüven eksikliği, düşük özsaygı, düşük sosyal

sorumluluk sahibi olma gibi sorunlarla, sosyalleşmede ve sosyal ilişkilerde problemlerle karşılaşma risklerinden bahsetmiştir. Boşanmayla parçalanmış ailelerle yapılan çalışmalarda (Kline vd., 1991, s. 304-306; Tschann vd., 1989, s. 431); ebeveynlerin birbirlerine karşı düşmanlığı yansıtan davranışlarının çoğunlukla ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumsuz etkilenmesine, çocuğun duygusal ve davranışsal problemlerinin oluşmasına aracılık ettiği (1991, s. 304-306; 1989, s. 431) görülmüştür. Ek olarak ebeveynlerin birtakım psikolojik sorunlarının eşlik etmesi halinde de bu durumun şiddetinin artış göstereceği görülmektedir (1991, s. 306). Araştırma bulguları sonucunda, boşanma sonrası dönemin -özellikle aile içinde şiddetli çatışmaların olduğu durumlarda- oldukça olumlu, iyi ki gerçekleşmiş, kurtuluş, çıkış gibi bir olay, sonunda yaşanmış bir deneyim olarak değerlendirildiği görülmekte ve bu sürecin kişisel olarak olumlu katkıları ifade edilmektedir.

4.1.4. Öznelerin Sosyal Hizmetle İlgili Düşüncelerine Yönelik Sonuçlar

Sosyal hizmet çerçevesinde tespit edilen en temel gereklilik, bu duruma ilişkin bilgilendirme, yönlendirme ve destekleme çalışmalarıdır. Tüm aşamaların olduğundan daha iyi ve refah geçmesi bağlamında; boşanma öncesi süreçte önlemenin, boşanma sırası süreçte tespit etmenin ve boşanma sonrası süreçte takip etmenin odak alınmasıyla yapılacak müdahalelerin gerekliliği öne çıkmıştır.

Araştırmanın 6. sorusu şu an 18 ve üzeri yaşlarda olan çocukların; yabancılaşmanın yaşanmasına engel olabilmek ve boşanma sürecini kolaylaştırabilmek doğrultusunda sosyal hizmetin aile sistemine nasıl bir destek sağlayabileceğine dair görüşlerinin ne olduğudur. Bu soru, araştırmanın ulaşmayı hedeflediği amaçlardan birisi olan sosyal hizmet disiplinine bilimsel ve mesleki açıdan doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlamak adına araştırma içerisinde yer almaktadır. Öznelerin deneyimlerinden elde edilen bulgulara göre; sosyal hizmetin ne kadar, nerede, nasıl yer aldığı ve ne kadar, nerede, nasıl yer alması gerektiğine yönelik gerçekte olan ve olması gereken adına iki boyutta değerlendirme yapılmıştır. Literatür bulguları arasında konuya ilişkin bir müdahale örneği olarak; Johnston ve Goldman (2010)'ın ergenlik dönemindeki ve bu dönemde ebeveynine yabancılaşmış 37 bireyle yaptıkları bir çalışmada, aile danışmanlığının

yabancılaşmanın etkisini yok edebileceği bulgusuna ulaşılması verilebilir. Benzer bir başka örnek ise Garrity ve Baris (1994, s. 120) tarafından ortaya atılmış olan iki aşamalı ebeveynlik koordinatörlüğü fikridir. Bu fikrin ebeveyne yabancılaşmayı deneyimleyen çocuklar için önemli bir müdahale haline geldiğini ifade etmiştir. İlk aşama, çocuğun velayeti alamayan ebeveynle ziyaret planının; ailenin, ayrılık ve boşanma süreçlerinin dinamiklerine göre uyarlanmış bir çatışma azaltma planına dönüştürülmesi ve aynı anda ebeveynlerin bu planı uygulamalarına ve ebeveynlik becerileri noktasına yardımcı olmaktır. Buna benzer bir öneri Baker ve diğerleri (2014) tarafından da “denetimli ziyaret ve ebeveynlik koordinatörlüğü”nün oluşturulması olarak sunulmuştur. Bu öneri araştırma süreci sonunda da ulaşılan, sosyal hizmet uzmanlarının sistem bünyesinde velayet ya da başka bir konu doğrultusunda dosya olarak önüne gelen vakalarla ilgilenmesi sürecinde vaka yönetimini işletmesi gerekliliğiyle benzeşmektedir. Bununla, ebeveynlerle görüşme planlamasının aynı anda ebeveyn-çocuk iletişimiyle ilgili ebeveynlere destek olunması noktasında bir rehberliğe dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bir diğer amaç da aile içi etkileşime ev ortamında tanıklık ederek boşanmayla bağlantılı yapısal, fiziksel, ekonomik ve sosyal bağlamda incelenebilecek konuların aile için denetlenmesini de gerçekleştirmiş olmasıdır (Baker vd., 2014). Öznelerin boşanma sonrasında ebeveyn-çocuk ilişkilerinin ev içi yaşantıda hatta sosyal yaşamda dahi takip edilmesi ile ilgili önerileri de literatürdeki bulgularla eşleşmektedir. Literatürde de araştırma çerçevesinde de verilen önerilerin doğmasına kaynaklık eden noktanın, aile ve özellikle ebeveyn olabilmenin anlaşılabilirliği, sonrasında uygulanabilirliği ile ilgili özünde boşanmadan bağımsız konular olduğu görülmüştür. Öznelerin de odağın bu noktada olması gerektiğini düşündüğü görülmektedir.

Ebeveyne yabancılaşmayı, nicel ve psikiyatrik bir tanı olarak değerlendirmekten çıkıp nitel yollarla ve ilişkisellik üzerinden giderek bireylerin yaşadıkları deneyimlerin sonucu ve/veya nedeni olarak görmenin gerekliliği öznelerle yapılan görüşmelerle doğrulanmıştır. Ebeveyne yabancılaşma boşanmanın ya da ilgili başka davaların doğrudan ve tek başına neden olduğu bir durum olarak görülmemektedir. Yabancılaşma, bunların yaşanmasının öncesinde oluşumuna kaynaklık eden ve yapısı üzerinden müdahale edilebilecek aile sistemiyle ve aile içi iletişim ve etkileşim örüntüleriyle

doğrudan ilişkili bir deneyim olarak ele alınmalıdır. Bu araştırma ile de tüm bunlara yönelik düşünme ve öneri geliştirme imkânı bulunmuştur.

4.2. ÖNERİLER

Yapısal aile sistemleri teorisi çerçevesiyle ele alınan ve ebeveynleri kendisi 18 yaşındayken ya da 18 yaşının altında olduğu dönemde boşanmış, şu anda 18 ve üzeri yaşlarda olan bireylerin ebeveyne yabancılaşma deneyimlerini içeren bu araştırmanın analizi üzerinden çeşitli başlıklar altında öneriler sunulacaktır. Bu araştırmayla birlikte yaşanan deneyimlerin ne olduğun ziyade; oluşumunda hangi etkileşim örüntülerinin ve iletişim kalıplarının rol oynadığının önemi görülmüştür. Dolayısıyla bu çerçevede, araştırmanın tasarımı gereği ele alınan ve sosyal hizmetin de her aşamasında yer alması gerektiği görülen boşanma öncesi, sırası ve sonrası aile içi ilişkileri üzerinden alana ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Geliştirilen önerilerin büyük çoğunluğu araştırmacı tarafından öznelerin ifadeleri üzerine öne sürülmüş olup bazıları öznelerin doğrudan dile getirmiş olduğu düşüncelerdir. Bu durum da öneriyle birlikte belirtilmiştir.

Boşanma Öncesi Yaşantıya İlişkin Öneriler:

- Boşanma öncesi yaşantıda göze çarpan en öncelikli durum; bireylerin aile içi yaşantılarındaki işlevsel olmayan ilişkiler ve bunlardan kaynaklanan sağlıklı olmayan aile yapısının normalleşmiş olmasıdır. Dolayısıyla ailenin, karşılaşılan olaylarla baş etme mekanizmalarında da aile yapısına uygun işlevsel olmayan karşılıkların normalleşmiş olduğu görülmüştür. Buna uygun olarak geliştirilebilecek önerilerin başında çocukluk döneminden başlayacak bir takip sistemi gelmelidir. Çocukların, aile sistemi dışında en çok içerisinde bulunduğu sosyal ortam olan okul bünyesinde rehberlik öğretmenleri tarafından takip edilmesi oldukça önemlidir. Bu takiple; aile içi ilişkilerin göz önünde bulundurulması, çocuğun aile yapısına dair fikir edinilmesi söz konusu olmalıdır. Boşanma öncesi yaşantıdaki ebeveynlik becerilerine, ebeveynlerin arasındaki ilişkiye, ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik bilgiler ebeveyne yabancılaşma gibi bir deneyimin kaynak noktasına erişilmesi ya da

pekiştireçlerinin bulunması noktasında oldukça önemlidir. Bunun okul sosyal hizmetinin hayata geçişiyle birlikte gerçekleştirilmesi daha mümkün olacaktır.

- Bireylerin boşanma öncesi aile yaşamında yaşanan herhangi bir sorunla bağlantılı olarak danışmanlık alınabilecek kurum, kuruluş veya kişilerden ücretsiz yararlanabilmesi gerekmektedir. Danışmanlığın lüks ihtiyaç olmaktan çıkması oldukça önemli olup bireylerin bu ihtiyaçlarını karşılayabilmesinin mümkün kılınması, sorunun veya sorunların baştan tespiti açısından oldukça önemli olacaktır. Bu noktada; ruh sağlığı rahatsızlığının olduğu tespit edilen aile üyelerinin, aile içi işlevsiz örüntülere neden olabilmesinin ya da bunları sürdürmede rol oynamasının önüne geçilebilir. Tüm danışmanlık süreçlerinde özellikle olumlu ebeveynliğe yönelik vurgu, aileyle çalışmanın önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Herhangi bir biçimde herhangi bir sosyal hizmet kuruluşuna erişimi olmuş bireylerin diyalog kurmuş olduğu kurum, kuruluş, yapı veya kişi tarafından ilgili yerlere yönlendirilmesi önemlidir. Aile içi ilişkilere yönelik deneyimlere dikkat edilerek; gerçekleşmesi ihtimali bulunan boşanma ya da aile içi başka olumsuz deneyimlere karşılık aile danışmanlığına ve ilgili kuruluşlara yönlendirmenin standartlaştırılması sağlanmalıdır. Bu sayede önleyici bir müdahale de sağlanabilecektir.

Boşanma Sırası Yaşantıya İlişkin Öneriler:

- Bireylerin boşanmayla bağlantılı olarak yaşayacakları değişikliklerle ilgili bütün süreç boyunca adaptasyon gerekliliği söz konusudur. Tüm sürece sağlıklı bir şekilde uyum sağlayabilmeleri için aile danışmanlığı hizmetinin belediye ve/veya çeşitli sosyal hizmet kuruluşlarında ücretsiz olarak verilmesi ve bilinen hizmetlere yönlendirme yapılmasının kurum-kuruluş politikası haline getirilmelidir. Bu şekilde tüm bu kurumlar arası iş birliğinin artırılması sağlanmalıdır. Bu durum 1 katılımcı tarafından da öneri olarak sunulmuştur.
- Çocukluk dönemine denk gelen boşanmalar için çocukların etkin bir biçimde psikososyal açıdan desteklenmesi; çocuğun ailesine, ebeveynlerine yönelik tutum ve davranışlarının olumlanmasında etkili olacaktır.

- Boşanma sırasında ebeveynlerin, özellikle hukuki süreci başlattıktan sonra psikososyal açıdan desteklenmesi; kendi iyilik hallerinden başlayarak diğer ebeveyne veya çocuklarına karşı davranışları açısından oldukça önemlidir. Bu sayede birbirini etkileyen dinamiklerin ve ilişkilerin oluşturduğu yıpratıcı bu sürecin daha rahat geçebilmesi sağlanabilecektir. Bunun yanı sıra boşanma öncesi aşamada ruh sağlığı rahatsızlığı olduğu tespit edilmiş ya da boşanma sırası süreçte rahatsızlığı tespit edilen ebeveynlerin, bu süreci en zararlı atlatabilmesi çocuk açısından da önemli görülmelidir. Bu iyileştirme süreciyle boşanma sonrasına da hazırlanarak tüm aile üyeleri için daha rahat bir yaşantının olması sağlanmalıdır.
- Boşanma sırasındaki yaşantıda; adli sosyal hizmetin de sürece ilk andan itibaren dahil olabileceği bir yapılanmanın oluşturulması gerekmektedir. Adliyede çalışan sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar tarafından en başta çocukla sonrasında ebeveynlerle aile içi ilişkiler ve bireysel özellikler çerçevesinde yapılacak olabildiğince planlı birkaç görüşme gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde boşanmayla ve bağlantılı konularla ilgili aile içi ilişkilerin nasıl olduğunun ve bundan sonra nasıl olacağının ele alınması mümkün kılınmalıdır. Aile içi ilişkilerin doğrudan, doğal ortamında gözlemlenebilmesi açısından ev ziyaretleri kıymetli olup adliyede çalışan meslek elemanları bunu da gerçekleştirebilmelidir. Anlaşmalı veya çekişmeli olması fark etmeksizin süreç boyunca; ebeveynin ve çocukların sosyal, psikolojik, ekonomik ve fiziksel boyutta adaptasyonunun sağlanması amacıyla ilgili ve gerekli yönlendirme, bilgilendirme ve destekleme hizmetleri verilmelidir. Bahsedilenlerin gerekliliği ve olabilirliği için -adliyede çalışan sosyal çalışmacıların iş yükü ve bağlantılı olarak tükenmişliği de farkında olunarak- yapılması gereken istihdam göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla da ilgili olarak söz konusu davalarda rol alabilecek sosyal hizmet uzmanları için Baroya bağlı çalışma imkanının sunulması özel ya da adli yardım üzerinden sağlanan avukatlarla başlayan hukuki sürecin içerisinde sosyal hizmetin yer almasını sağlayacaktır. Bu da adliyeye taşınan dava konusunun daha az olduğu anlaşmalı boşanma davaları ya da tarafların vazgeçmesi veya geri çekmesi ihtimalinin bulunduğu boşanma kararlarıyla ilgili etkin ve hızlı müdahaleler açısından faydalı olacaktır. Adliyede

çalışan meslek elemanlarının iş yükünün azaltılmasına da katkı sağlanmış olacaktır. Bu şekilde süreç en başından takip altına alınabilecek ve erken müdahale söz konusu olabilecektir.

Boşanma Sonrası Yaşantıya İlişkin Öneriler:

- Öznelerin ifadelerine bakıldığında aile içi iletişim örüntülerinde aile üyelerine ve üyeler arasındaki ilişkilerle birlikte oluşan aile yapısına zarar veren kalıpların, boşanma olayı sonrasında da onarılabileceği ya da iyileştirilebileceği görülmüştür. Bazı durumlarda ebeveynlerin; işlevsel olmayan aile içi yapılanmadan, bu örüntülerin kendisini yeniden ürettiği ve/veya başka etkileşim kalıplarına eklenerek yeni hallere büründüğü ev ortamından uzaklaşması olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu durum, ebeveynler arasındaki kesişimin; yalnızca çocuklarıyla bireysel ilişkileri olmasını sağlamıştır. Yanı sıra yeni aile yapısının bu nokta üzerinden ikili veya üçlü ilişkiler şeklinde yeniden gelişiyor olmasını ve böylece ebeveynlik becerilerinin kazanılmasını ya da geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu da aile danışmanlığının; boşanma sonrasında ebeveyn-çocuk ilişkisinin yeniden inşası veya var olanın geliştirilmesi noktasından işe yarayabileceğini düşündürmektedir. Ek olarak çocukların ve ebeveynlerin deneyimlenen boşanma olayı sonrasında kendi psikolojik iyilik hallerini güçlendirebilmeleri adına da aile danışmanlığı veya psikolog desteği önemli görülmektedir. Aile içinde zaten korunması zor olan ve aile yapısını etkileyen sınırların, boşanma sonrası için böyle bir destekle korunabilmesi mümkün olabilecektir. Konuya ilişkin bir müdahale örneği olarak; Johnston ve Goldman (2010)'ın ergenlik dönemindeki ve bu dönemde ebeveynine yabancılaşmış 37 bireyle yaptıkları bir çalışmada, aile danışmanlığının yabancılaşmanın etkisini yok edebileceği bulgusuna ulaşılması verilebilir. Bir başka örnekte Rand ve diğerlerinin (2005, s. 15) çalışmasıdır. Bu çalışmada velayetinin kime verildiği kesinleşmiş ve bu ebeveyniyle yaşayan 45 çocuk üzerinde ebeveyn yabancılaşma sendromunu engellemeye yönelik terapötik yöntemler kullanılmıştır. Sonuç olarak çocukların yabancılaştıran ebeveyni rahatsız etmeden diğer ebeveynleriyle görüştikleri gözlemlenmiştir. Bunlar doğrudan,

araştırmanın perspektifiyle uyuşmasa da yabancılaşma kavramı üzerinden sürece ilişkin müdahale örnekleri olmuştur.

- Söz konusu psikososyal destekleme sürecinin müdahale planının, çocukların ve birlikte yaşıyor ve/veya yaşayacak oldukları ebeveynlerinin gelişimsel ve yaşantısal dönemleri doğrultusunda yapılandırma, olumsuz ilişki örüntülerinin doğmaması adına önemli görülmelidir. Bu bağlamda ruh sağlığı rahatsızlığına sahip ebeveynleri olduğunu ifade eden öznelerin değındığı konular üzerinden çözüm geliştirilebilecektir. Boşanma öncesi ve sırası sürecin işlevsiz ilişki yapılarına neden olan nedenlerinden birisi olan bu durumun, ruh sağlığı rahatsızlığı olan aile üyesinin iyileştirme sürecine girmesiyle en azından boşanma sonrası aşamada daha büyük sorunlara neden olmaması sağlanarak tüm aile sistemi için sorunun giderilmesine çalışılmalıdır.
- Ortak velayetin adli sisteme dahil edilmesinin ve bir alternatif olarak yer almasının gerekli olduğu görülmüştür. Ortak velayet uygulamasının 2 öznenin de önerdiği bir sistem olduğu görülmüştür. Bu önerinin, davanın biricikliğine ve çocuğun yüksek yararının gerektirdiklerine uygun bir biçimde değerlendirme yapılmasıyla uygulanması önemlidir. Dosyanın gerektirdiğı bir seçenekçe ortak velayet önerilmelidir. Söz konusu sistem, daha önce de ifade edildiğı gibi ABD’de yer alan bir sistem olup Türkiye’de uygulanabilirliğinin düşünülmesi iyi olacaktır.
- Çekişmeli boşanma davaları için yine adli sistem bünyesinde standart bir uygulama olarak arabuluculuk seçeneğinin getirilmesi, tarafların yıpranması ve taraflar arası düşmanlığın engellenebilmesi adına gerçekleştirilebilir. Bu seçenek yine dosyaya göre ilgili konu ya da konularla bağlantılı olarak önerilebilecek aile danışmanlığı, aile ya da ilişki terapisi ve sosyal hizmet görüşmesi süreçleri sırasında ve/veya sonrasında uygulanabilir. Sistem bünyesinde sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar istihdam edilmelidir. Ek olarak bu durum, ebeveynlerin birbirlerine olan tutumlarını çocukları üzerinden yansıtışlarına da bir nebze engel olabilecektir. Söz konusu sistem, daha önce de ifade edildiğı gibi ABD’de yer alan bir sistem olup yine Türkiye’de uygulanabilirliğinin düşünülmesi iyi olacaktır. Bu öneri yine avukat olan 1 özne tarafından sunulmuştur.

- Adli sistem bünyesinde çalışılan bir alan olarak adli sosyal hizmetin Türkiye’de çeşitli konular nedeniyle yaşadığı kısıtlılıklar dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının/sosyal çalışmacıların vaka yönetim ya da planlı müdahale sürecini işletiyor olması oldukça zor olabilmekte ya da mümkün olmamaktadır. Sürecin adli sisteme yansıdığı andan itibaren işletilebilmesi yani bir vaka yönetim süreci oldukça önemli görülmektedir.
- Boşanma sonrası süreçte mal paylaşımından ve nafakada doğan çatışmaların, hak ihlallerinin yaşanıyor oluşu; kişilerin boşanma sonrası ekonomik anlamda yaşantılarını olumsuz etkileyebilmekte ve bu durumlar boşanma sonrası yaşantının seyrini olumsuz hale getirebilmektedir. Ek olarak söz konusu çatışmalar ebeveynler arasındaki ilişkiyi de doğrudan etkileyerek ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimi de zedeleyebilmektedir. Bu doğrultuda yine ailenin durumuna uygun olarak ekonomik destek programları ve çalışmayan ebeveynler için çalışabilme imkanının sunulacağı güçlendirici hizmetler oluşturulup uygulamaya geçirilebilir.
- Garrity ve Baris (1994, s. 120) tarafından ortaya atılmış olan iki aşamalı ebeveynlik koordinatörlüğü fikri uygulama için öne sürülebilecek önerilerden biridir. Bu fikrin ebeveyne yabancılaşmayı deneyimleyen çocuklar için önemli bir müdahale haline geldiğini ifade etmiştir. İlk aşama, çocuğun velayeti alamayan ebeveynle ziyaret planının; ailenin, ayrılık ve boşanma süreçlerinin dinamiklerine göre uyarlanmış bir çatışma azaltma planına dönüştürülmesi ve aynı anda ebeveynlerin bu planı uygulamalarına ve ebeveynlik becerileri noktasına yardımcı olmaktır. Buna benzer bir öneri Baker ve diğerleri (2014) tarafından da “denetimli ziyaret ve ebeveynlik koordinatörlüğü”nün oluşturulması olarak sunulmuştur. Bu öneri araştırma süreci sonunda da ulaşılan, sosyal hizmet uzmanlarının sistem bünyesinde velayet ya da başka bir konu doğrultusunda dosya olarak önüne gelen vakalarla ilgilenmesi sürecinde vaka yönetimini işletmesi gerekliliğiyle benzeşmektedir. Bununla, ebeveynlerle görüşme planlamasının aynı anda ebeveyn-çocuk iletişimiyle ilgili ebeveynlere destek olunması noktasında bir rehberliğe dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bir diğer amaç da aile içi etkileşime ev ortamında tanıklık ederek boşanmayla

bağlantılı yapısal, fiziksel, ekonomik ve sosyal bağlamda incelenebilecek konuların aile için denetlenmesini de gerçekleştirmiş olmaktadır (Baker vd., 2014).

- Tüm bunların yanı sıra küçük yaşta ebeveynleri boşanmış olup kurum bakımı altına alınan 1 özne, konunun bu boyutuyla da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu durumdaki bir çocuğun, kurum bakımı altında olmasının yanı sıra ebeveynlerinin boşanmış olmasının da göze önüne alınmasıyla planlanmış bir sosyal hizmet müdahalesinin oluşturulması gerekmektedir.

İleri Araştırma Önerileri:

- Çocukların yanı sıra yalnızca velayeti alabilen ve alamayan ebeveynler ya da yine çocuklarla birlikte ebeveynler ile yapılabilecek araştırmalar, aile yapısının derinlemesine ortaya konmasını ve yabancılaşmanın özünün yakından anlaşılabilmesini sağlayacaktır. Böylece velayeti alabilen ebeveynin birincil bakım veren ebeveyn olarak gündeme gelmesiyle üzerine yoğun bir sorumluluk yüklenmesinin bu ebeveyni yıpratması konusu daha ayrıntılı bir şekilde ele alınabilir. Yine bu şekilde velayeti alamayan ebeveynin; diğer ebeveynin aldığı sorumluluğun karşılığı olarak çocukla geliştirdiği yakın ilişkiyi elde edememesi ve daha mesafeli, daha uzak bir ilişkiye razı gelircesine uzakta kalan ebeveyn olması durumunun yabancılaşmaya katkıları anlaşılabilir.
- Ebeveynlerle ve/veya çocuklarıyla yapılabilecek bir araştırma yalnızca yabancılaşmanın değil, aile sisteminin de çoklu katmanlar ve birçok değişken arasından daha iyi keşfedilebilmesini sağlayacaktır.
- Literatürdeki ABD’de yapılmış araştırmalarda görüldüğü gibi çekişmeli boşanma davaları ve özellikle velayet davaları üzerinden yaşanan yabancılaşmanın Türkiye’deki durumunun görülebilmesi ve adli sosyal hizmet alanının geliştirilebilmesi açısından bu konu üzerinden araştırmaların yapılması gerekmektedir.

5. BÖLÜM: TARTIŞMA

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların araştırmacıyı düşünmeye ittiği ve düşündürmek istediği birkaç husus bulunmaktadır. Bunlardan öncelikli olanı; ailenin kurulumundan ve yapılanma şeklinden başlayarak ebeveynlerin çocuklarıyla ve birbirleriyle olan ilişkilerini ne üzerine, nasıl kurduklarıyla ve rollerinin ayrımı hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarıyla ilgilidir. Aslında bu noktanın, ebeveynlik becerileri üzerine düşünülmesi gereken bir yerden doğmakta olduğu görülmektedir. Ebeveynlik, kişinin; sorumlu olduğu çocuğa karşı ilgi, bakım gibi temel ihtiyaçlar bağlamında duyguları, düşünceleri ve bunlardan doğan tutumlarıyla ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlik becerileri ise tüm bunların çocuğun üstün yararının gözetilmesi ile çocuğun refahı adına ve nasıl yönetildiğiyle ilgilidir. Dolayısıyla aile sistemi, her ne kadar birçok farklı kombinasyonla doğan ve sürdürülen karmaşık ilişki ağlarıyla ilgili olsa da ebeveynlik, en başta kişinin doğrudan kendisiyle ilişkide olan sistemlerle ve bağlantılı etkileşimsel örüntülerle ilgilidir. Eş sistemi ve ebeveynlik sistemi, çalışma biçimleri birbiriyle tutarlı olsa da farklı iki kategori olması dolayısıyla farklılaşmaktadır. Buna ek olarak elbette her aile kendi içerisinde oluşturduğu ilişki sınırları ve etkileşim örüntüleri aracılığıyla bir yapılanma meydana getirmektedir. Öznelerle yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılan; yapılanma her ne olursa olsun ebeveynlik ve partnerlik arasındaki farkın yani sorumlulukların, görevlerin ve beklentilerin farkında olunması gerektiğidir.

Araştırma sonucunda öznelerin neredeyse hepsinde; velayeti alabilen ebeveynleri olan anneleriyle paylaşımlarının babalarinkine oranla çok daha fazla ve geniş bir alanda olduğu görülmüştür. Öznelerin annelerinin, kendileriyle ilgili pek çok şeyden haberdar olması, karşılıklı sırların, mutlu olunan ve dert edilen şeylerin bilinmesi anneleriyle ilişkilerini tanımlarken “arkadaş, çok yakın arkadaş, dost”; anneleriyle olan ilişkileri için ise “arkadaşlık, her şey olma” tanımlamalarını yaptırmış gibidir. Bu durum araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu durumun ve kendisi hakkında son derece olumlu duygu ve düşünceleri barındıran bir ilişkiye sahip olmanın; velayeti alabilen ebeveynle ilişkide düğümlü bir yapıya neden olabileceği görülmektedir. Ek olarak aynı durum, velayeti alamayan ebeveynle ise yabancılaşmaya varabilecek mesafeli ya da katı (kopuk) bir

ilişkinin nedenlerinden biri olabilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular, literatür bilgisiyle de eşleşmektedir.

Velayeti alabilen ebeveynin -çocuğun anne sütüyle beslenecek yaşta olması ya da özel başka bir durum haricinde- doğrudan üstlenmiş olduğu “öncelikle anne olması” durumu, annelik sorumluluklarına boşanmayla birlikte gelen “bekar, boşanmış kadın” etiketiyle ilişkili sorumluluklar ya da davranışsal yükler getirmektedir. Bu da pek çok durumda; kadının karakteristik özelliklerinden veya insani başka yönlerinden önce bir rolü olan “anneliğine” atıf yapılmasına neden olmaktadır. Bundan bağımsız olarak velayeti alabilen ebeveynin birincil bakım veren ebeveyn olarak gündeme gelmesiyle üzerine yoğun bir sorumluluk yüklenmesinin, bu ebeveyni yıpratması söz konusu olmaktadır. Aynı durumla velayeti alamayan ebeveyn, diğer ebeveynin aldığı sorumluluğun karşılığı olarak çocukla geliştirdiği yakın ilişkiyi elde edememektedir. Bu durum, velayeti alamayan ebeveynin daha mesafeli ve daha uzak bir ilişkiye razı gelircesine uzakta kalan ebeveyn olmasına neden olarak yabancılaşmaya anlamlı katkılar sunan bir denklemi meydana getirmektedir. Bu iki durum birleştiğinde ise velayeti alabilen ebeveynin çevresel ve bunların getirisi olabilecek içsel muhasebelerle birlikte yıpranışını doğurmaktadır. Bu da “yabancılaştırma”yı doğurabileceğinden; yabancılaşmanın, yabancılaştırma bağlamında anlaşılmasını sağlayacak anahtarlardandır. Böylece konunun kimin haklı, kimin haksız veya kimin suçlu ya da sorumlu olduğuna dair pek çok sorudan uzakta ele alınması gerektiği görülmektedir. Konunun, daha yapıcı ve dönüştürülebilir bir bağlam olan aile üyeleri arasındaki iletişim örüntüleri, ilişki sınırları ve aile içi etkileşim kalıpları doğrultusundaki aile yapısı üzerinden ele alınması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Velayeti alabilen ebeveynler çok büyük oranda anneler olup yine büyük oranda annelere karşı geliştirilen olumlu tutum ve davranış kalıbı ya da diğer ebeveynle olana göre daha ılımlı duygu ve düşüncelere sahip olmak göze çarpmıştır. Bunun en temel nedenlerinden birisinin, Türkiye’de ya da genelgeçer olarak her yerde ve her zaman bir kadının tek başına çocuk yetiştirmesinin pek çok boyuttaki zorluğu olduğu düşünülmüştür. Toplumsal cinsiyet rolleri temelindeki bu düşünce, velayeti alabilen ebeveyn olan annelerin “güçlü duruşu” ve “mükemmel kadınlar oluşu” ile şekillenmekte; onlara olan “minnettarlıkla” birlikte dile getirilmektedir. Bunun benzeri ancak tam tersi yöndeki

düşünce ve duygular ise babalar için geçerli gibi görünmektedir. Araştırmacı, öznelere ifadelerinden de yola çıkarak; zaten üzerine düşünüyor olduğu ve her bir özneyle birlikte perçinlenen, “babalık” ve “babalar” hakkındaki şu düşünceleri sorgulamakta ve sorgulatmak istemektedir: Toplumsal cinsiyet rolleri gereği oluşan erkeklik baskısını ve rollerini bir kenara alalım. Bir ebeveyn olarak babaya verilen rollerin kısıtlılığının üzerine; annelerin, çocukların, kök ailelerin ve babaların hayatında bulunan diğer tüm sosyal katmanlardaki bireylerin ya da grupların dahi farkında olarak ya da olmayarak bu rolleri kabul etmesi söz konusudur. Babalara “babalık yapmak” için tanınan alanın ve şansın yalnızca bu kadarla sınırlı olması da bireylerin ebeveynlerinin babalıklarını değerlendirmesinde ve bağlantılı olarak onlara yabancılaşmalarında ne kadar etkilidir? Öznelere velayeti alamayan ebeveynleri olan babalarına yükledikleri ebeveynlik sorumluluklarının bilinçlice ya da bilinçsizce oldukça yüzeysel olabildiği görülmüştür. Az sayıda öznenin; babalarının iyi bir ebeveyn olduğuna veya elinden geleni yaptığına yönelik değerlendirmelerinin öne çıkması bu noktada önemlidir.

Her iki durum da ebeveynlerin ve dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkisinin yıpranışına neden olmaktadır. Bu durumda ve araştırma süreci boyunca, “sağlıklı ailenin nasıl olması gerektiğine” yönelik odaklanılması gerektiği anlaşılmıştır. Önce ailedeki sorunlara odaklanmalı ve işlevsiz olan aile yapılarının fark ettirilmesine, aile içi ilişkilerin olduğu haliyle nasıl bir denge ve işlevsellik içerisine oturtulabileceğine bakılmalıdır. Her aile kendine özel ve kendi içerisinde sağlanabilecek bir yapıyla biricik hikayelere sahiptir. Bunun farkında olarak ve buna yönelik bir anlayışla herkes için “aile”nin aslında ne ve nasıl olması gerektiği sorusuna cevap aranmalıdır. Bu doğrultuda; toplumsal koşulları meydana getiren normlarla belirlenen ve yerine getirilemeyen roller, üyeler üzerinde baskıya neden olmakta, aile sistemini işlevsiz hale getirerek güçlendirmek yerine zorlamaktadır. Bu noktada, toplumun da dönüşüm yaşayacağı bir yere evrilmesi gerektiği üzerine düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, B. J. (1997). Effects of Divorce on Children, Traits of Resiliency and School Intervention. (Report No. CG 028 114). (ERIC Document Reproduction Service No. ED 412 465).
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011). *Tek Ebeveynli Aileler* (1. Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akün, E. (t.y.). Yapısal Aile Sistemleri Kuramı Bağlamında Ergenlik Döneminde Aile Yapısı ve Ergenlik Dönemi Sorunları.
- Alkowitz, H. & Lilienfeld, S.O. (2013). Is Divorce Bad for Children?. *Scientific American Mind*, 24(1), 68–69.
- Altuntaş, G.E.Ü. & Ziyalar, N. (2018). Ebeveyne Yabancılaşma Olgusu-Reddedilen Ebeveyn Olarak Baba. *Adli Tıp Bülteni*, 23(1), 25-36.
- Amato, P. R. (1993). Children’s Adjustment to Divorce: Theories, Hypotheses and Empirical Support. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 23-38.
- Amato, P. R. & Booth, A. (1996). A Prospective Study of Divorce and Parent-Child Relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 58(2), 356-365. DOI:10.2307/353501
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269–1287.
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Drus. Istraz. Zagreb God.*, 23, 5-24. DOI: 10.5559/Di.23.1.01
- Andritzky, W. (2006). “The Role of Medical Reports in the Development of Parental Alienation Syndrome” (p. 195-208). In R. A. Gardner, S. R. Sauber, & D. Lorandos, (Ed.) (2006). *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome: Conceptual, Clinical and Legal Considerations*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Aral, N. & Sağlam, M. (2012). Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan Çocuklar İle Ebeveynleri İle Birlikte Yaşayan Çocukların Duygularının Cinsiyete Göre İncelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 72-85.
- Ashford, J. B. (2015). Ashford, J.B. (2015). The Changing Face of Forensic Social Work Practice: An Overview, Part XIV-Forensic Social Work (p. 1115-1121), (Ed.

- Corcoran, K and Roberts, A. R.) *Social Worker's Desk References-3rd Edition*, Oxford University Press, USA.
- Baker, A. J. L. (2010). Adult Recall of Parental Alienation in a Community Sample: Prevalence and Associations With Psychological Maltreatment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 16-35.
- Baker, A. J. L. (2007). Knowledge and Attitudes About the Parental Alienation Syndrome: A Survey of Custody Evaluators. *American Journal of Family Therapy*, 35(1), 1-19.
- Baker, A. J. L. (2005). The Long-Term Effects of Parental Alienation on Adult Children: A Qualitative Research Study. *The American Journal of Family Therapy*, 33(4), 289-302. DOI: 10.1080/01926180590962129.
- Baker, A. J. L. & Darnall, D. (2006). Behaviors and Strategies Employed in Parental Alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 45(1/2), 97-124.
- Baker, A. & Fine, P. R. (2008). *Beyond the High Road: Responding to 17 Parental Alienation Strategies without Compromising Your Morals or Harming Your Child*.
- Bala, N., Hunt, S. & McCarney, C. (2010). Parental Alienation: Canadian Court Cases 1989-2008. *Family Court Review*, 48, 164-179.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bernet, W. et. al. (2010) Parental Alienation, DSM-V, and ICD-11. *The American Journal of Family Therapy*, 38(2), 76-187. DOI: <https://doi.org/10.1080/01926180903586583>
- Başol, G. (2008). "Bilimsel Araştırma Süreci ve Yöntem". O. Kılıç ve M. Cinoğlu (Ed.). *İçinde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 113-143) İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bell, L. G., Bell, D. C. & Nakata, Y. (2001). Triangulation and Adolescent Development in the U.S. and Japan. *Family Process*, 40(2), 173-186.
- Bozkurt, V. (2014). *Değişen Dünyada Sosyoloji Temeller, Kavramlar, Kuramlar* (s. 123-124 ve 259-275). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bone, M. J. & Walsh, M. R. (1999). Parental Alienation Syndrome: How to Detect It and What to Do About It. *The Florida Bar Journal*, 73(3), 44-48. Erişim Adresi: <https://www.fact.on.ca/Info/pas/walsh99.htm> (Erişim Tarihi: 06.12.2019).
- Bulut, I. (1983). "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma". B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.) (1991). *Aile Yazıları III-Birey, Kişilik ve Toplum* (2. Baskı). Ankara: Bilim Serisi-Genel Yayın No. 5/3.

- Cartwright, G. F. (1993). Expanding the Parameters of Parental Alienation Syndrome, *The American Journal of Family Therapy*, 21(3), 205-215.
- Creswell, J. W. (2013). M. Bütün & S. B. Demir (Çev. Ed.) (2013). *Nitel Araştırmalara Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskıdan Çeviri) (s. 52 ve 180). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Drozd, L. M. & Olesen, N. W. (2004). Is It Abuse, Alienation and/or Estrangement? A Decision Tree. *Journal of Child Custody*, 1, 65-106.
- Dunne, J. E. & Hedrick, M. (1994). The Parental Alienation Syndrome. *Journal of Divorce & Remarriage*, 21(3-4), 21-38. DOI:10.1300/J087v21n03_02.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri* (s. 17 ve 137). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Duyan, V., Yolcuoğlu, İ. G. & Artan, T. (2014). *Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlama (İnsan Davranışının Kökenleri ve Sosyal Çevrenin Etkileri)* (s. 65-66). İstanbul: Nar Yayınevi.
- Ely, M., Anzul, M, Friedman, T., Gamer, D., & Steinmetz, A. C. (1991). *Doing Qualitative Research: Circles within Circles*” (p. 41-104). New York: Falmer Press.
- Emery, C. R. (1982). Interparental Conflict and the Children of Discord and Divorce. *Psychological Bulletin*, 92(2), 310-330.
- Emery, C. R. (2009). Stay for the Children? Husband Violence, Marital Stability, and Children’s Behavior Problems. *Journal of Marriage and Family*, 71, 905 – 916.
- Erdoğan, E. (2015). *Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu Örnek Raporlamaları*.
- Farkas, M. M. (2011). An Introduction to Parental Alienation Syndrome. *J Psychosoc Nurs Ment Health Serv*, 49, 20-26.
- Fishman, C. & Fishman, T. (2003). “Structural Family Therapy”. In G. Sholevar & L. D. Schoweri (Ed.). *Textbook of Family and Couples Therapy: Clinical Applications* (p. 35–54). Washington, DC: American Psychiatric Pres.
- Freeman, B. W. (2011). Children of Divorce: The Differential Diagnosis of Contact Refusal. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 20, 467-477.
- Gardner, R. A. (2004a). Commentary on Kelly and Johnston’s “The Alienated Child: A Reformulation of Parental Alienation Syndrome”. *Family Court Review*, 42(4), 611-621. DOI: 10.1 177/153124450426871
- Gardner, R. A. (2002a). Denial of the Parental Alienation Syndrome Also Harms Women. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 191–202.

- Gardner, R. A. (2002b). Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-Custody Disputes?. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 93–115.
- Gardner, R. A. (1999). Differentiating Between Parental Alienation Syndrome and Bona Fide Abuse Neglect. *Am J Fam Ther*, 27, 97-107.
- Gardner, R. A. (2003b). "Introduction" (p. 5-11). In R. A. Gardner, S. R. Sauber, & D. Lorandos," (Ed.) (2006). *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome: Conceptual, Clinical and Legal Considerations*" (p. 195-208). Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Gardner, R. A. (2001). Parental Alienation Syndrome (PAS). *Sixteen Years Later Academy Forum. A Publication of The American Academy of Psychoanalysis*, 45(1), 10-12.
- Gardner, R. A. (1998). Recommendations for Dealing with Parents Who Induce a Parental Alienation Syndrome in their Children, *Journal of Divorce & Remarriage*, 28, 3-4, 1-23. DOI: 10.1300/J087v28n03_01
- Gardner, R. A. (1985). Recent Trends in Divorce and Custody Litigation. *Academy Forum*, 29(2), 3-7.
- Gardner, R. A. (2004b). The Relationship Between the Parental Alienation Syndrome (PAS) and the False Memory Syndrome (FMS). *Am J Fam Ther*, 32(2), 79-99.
- Gehring, T. M. & Feldman, S. S. (1988). Adolescents' Perceptions of Family Cohesion and Power: A Methodological Study of the Family System Test. *Journal of Adolescent Research*, 1, 33-52.
- Geniş, M., Toker, B. & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması: Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
- Gindes, M. (1998). The Psychological Effects of Relocation for Children of Divorce. *J Am Acad Matrimonial Lawyers I*, 119-148.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Gökçearslan Çiftçi, E. (t.y.). *Adli Sosyal Hizmet-Adli Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Gönültaş, M.B. (2016). Adli Sosyal Hizmet: Adalet Mekanizmasındaki Yeri ve Önemi, (Ed. D. Yücel ve M.B. Gönültaş). *Adli Sosyal Hizmet-Yaklaşım ve Müdahale*, Ankara: Nobel Yayınları.

- Güler, G. (2017). Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu ve Boşanma. *Türkiye Klinikleri-J Child Psychiatry-Special Topics*, 3(3), 225-228.
- Güler, G., Yıldırım, V., Kütük, M. O. & Toros, F. (2016). Forensic Psychiatric Evaluation and Communication with Child. *Bull Leg Med*, 21(2), 98-106.
- Holloway, I. & Wheeler, S. (1996). *Qualitative Research For Nurses*” (p. 76). Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Herdem, F. S. & Bozgeyikli, H. (2013). İlköğretime Devam Eden Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Rehberlik İhtiyaçlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 7-35.
- Hetherington, E. M., & Elmore, A. M. (2003). Risk and Resilience in Children Coping with Their Parents’ Divorce And Remarriage. In S. S. Luthar” (Ed.), *Resilience and Vulnerability: Adaptation in The Context of Childhood Adversities* (p. 182–212). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615788.010>
- <https://barandogan.av.tr/blog/medeni-hukuk/siddetli-gecimsizlik-evlilik-temelinden-sarsilmasi-cekismeli-bosanma-davasi.html> (Erişim Tarihi: 27.11.2019).
- <https://hukukdestegi.com/tr/2018/05/14/cekismeli-bosanma-davasinin-anlasmali-bosanma-davasi-olarak-gorulmesi/> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).
- <http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf> (Erişim Tarihi: 15.08.2021).
- <https://www.fact.on.ca/Info/pas/gard99b.htm> (Erişim Tarihi: 21.11.2019).
- <https://www.hukukihaber.net/kararlar/anlasmali-bosanmanin-cekismeli-bosanmaya-donusmesi-h94886.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).
- <https://www.liveabout.com/custody-mediation-versus-arbitration-2997289> (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2019 ve 21.12.2019).
- <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/types-of-child-custody-29667.html> (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- <https://www.ozankayahan.av.tr/anlasmali-bosanma-nedir/> (Erişim Tarihi: 27.12.2019).
- <https://npistanbul.com/aile-universitesi/aile-tipleri-nelerdir> (Erişim Tarihi: 15.08.2021).
- <http://parentingscience.com/parents-be-friends/> (Erişim Tarihi: 15.07.2021).
- Huure, T., Junkkari, H. & Aro, H. (2006). Long-term Psychosocial Effects of Parental Divorce a Follow-up Study from Adolescence to Adulthood. *European*.

- İl, S. (2003). Adli Sosyal Hizmet. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry*, 4(2), 141-146.
- Johnston, J. R. (2005). Children of Divorce Who Reject a Parent and Refuse Visitation: Recent Research and Social Policy Implications for the Alienated Child. *Family Law Quarterly*, 38(4), 757-775.
- Johnston, J. R. (1994). High-Conflict Divorce. *The Future of Children-Children and Divorce*, 4(1), 165-182.
- Johnston, J. R. (2003). Parental Alignments and Rejection: An Empirical Study of Alienation in Children of Divorce. *J Am Acad Psychiatry Law*, 31, 158-170.
- Johnston, J. R., Campbell, L. E. G. & Mayes, S. S. (1985). Latency Children in Post-Separation and Divorce Disputes. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), 63-574.
- Johnston, J. R. & Goldman, J. R. (2010). Outcomes of Family Counseling Interventions with Children Who Resist Visitation: An Addendum to Friedlander and Walters. *Family Court Review*, 48, 112-115.
- Johnston, J. R., Walters, M. G. & Friedlander, S. (2001). Therapeutic Work with Alienated Children and Their Families. *Family Courtreview*, 39(3), 316-333.
- Johnston J. R., Walters, M. G. & Olesen, N. W. (2005). Is It Alienating Parenting, Role Reversal or Child Abuse? An Empirical Study of Children's Rejection of a Parent in Child Custody Disputes. *Journal of Emotional Abuse*, 5, 191-218.
- Kelly, J. B. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry*, 39(8), 963-973.
- Kelly, J. B. & Johnston, J. R. (2001). The Alienated Child-A Reformulation of Parental Alienation Syndrome. *Fam Court Rev*, 39, 249-266.
- Kılınç, H. K. (2004). The Impact of Parental Divorce and Interparental Conflict in Intact Families on Heterosexual Functioning of Young Turkish Women. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılınç, S. & Torun, F. (2011). Adil Dünya İnancı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1), 1-14.
- Kline, M., Tschann, J. M., Johnston, J. R. & Wallerstein, J. S. (1991). Children's Adjustment in Joint and Sole Physical Custody Families. *Developmental Psychology*, 25, 430-38.
- Koerner, S. S., Wallace, S., Lehman, S. J. & Raymond, M. (2002). Mother-to-Daughter Disclosure After Divorce: Are There Costs and Benefits?. *Journal of Child and Family Studies*, 11(4), 469-483.

- Kopetski, L. M. (1998). Identifying Cases of Parental Alienation Syndrome. *The Colorado Lawyer*, 29(2),65-68. Erişim Adresi: <https://www.fact.on.ca/Info/pas/kopet98a.htm>” (Erişim Tarihi: 26.12.2019).
- Kopetski, L. M., Rand, D. C. & Rand, R. (2006). “Incidence, Gender and False Allegations of Child Abus: Data on 84 Parental Alienation Syndrome Cases” (p. 65-70). In R. A. Gardner, S. R. Sauber, & D. Lorandos,” (Ed.) (2006). *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome: Conceptual, Clinical and Legal Considerations*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Krysik, J. L. & Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması* (p. 187, 210) E. Erbay” (Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kurdek, L. A. & Siesky JR, A. E. (1981). Effects of Divorce on Children. *Journal of Divorce*, 4(2), 85-99. DOI: 10.1300/J279v04n02_07
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*” (1. Baskı) (s. 23-51). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış Ailelerdeki Ergenlerin Uyum Düzeylerini ve Sosyal Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Rehberliği Çalışmasının Sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy* (p. 2, 51-242). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Minuchin, S. & Fishman, H.C. (1981). *Family Therapy Techniques* (p. 16 ve 22). Cambridge, Massachusetts ve London: Harvard University Press.
- Neher, L. S. & Short, L. J. (1998). Risk and Protective Factors for Childrens’ Substance Use and Antisocial Behavior Following Parental Divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(1), 154-162.
- Nichols, M. P. (2013). “Yapısal Aile Terapisi”. O. Gündüz (Çev.). *İçinde Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler* (p. 207-237). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özatça, A. (2009). *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özdemir, U., Laçın, A. ve Yiğit, T. (2006). Boşanmış Aileden Gelen Çocuklar Üzerine Bir Araştırma İçinde *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 361-368).
- Pak, M. D. ve Özgür, B. (2019). Yapısal Aile Terapisi Kuramı Ekseninde “İstanbullu Gelin” Diziinin Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1202-1208. DOI: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3529>

- Pirooz Sholevar, G. (2003). "Family Theory and Therapy: An Overview". In G. Sholevar & L. D. Schoweri (Ed.). *Textbook of Family and Couples Therapy: Clinical Applications* (p. 2 and 12-13). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Polat, D. (2012). *Boşanma Aşamasındaki Bireylerin Evlilik Çatışmaları, Çatışma İletişim Tarzları ve Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Rand, D., Rand, R., & Kopetski, L. (2005). The Spectrum of Parental Alienation Syndrome Part III: The Kopetski Follow-Up Study. *American Journal of Forensic Psychology*, 23(1), 15-43.
- Rueda, C.A. (2004). An Inter-Rater Reliability Study of Parental Alienation Syndrome. *The American Journal of Family Therapy*, 32, 391-403.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış Annelerin ve Çocuklarının Boşanma Sürecine İlişkin Yaşantıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Silverman, D. (2016). *Qualitative Research*. London: SAGE.
- Stahl, P. M. (2003). Understanding and Evaluating Alienation in High-Conflict Custody Cases. *Journal of Family Law*, 24, 1.
- Straus, M. A. (1979). Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflict Tactics (CT) Scales. *Journal of Marriage and Family*, 41(1), 75-88.
- Şen, B. (2014). "Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu" (s. 42-54). İçinde H. Buker (Ed.) (2014). *Çocuk ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar*. İstanbul: Samer Bilimsel Yayınlar Serisi.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Tadros, E. & Finney, N. (2018). Structural Family Therapy with Incarcerated Families: A Clinical Case Study. *The Family Journal*, 26(2), 253-261.
- Taylor, R. & Andrews, B. (2009). Parental Depression in the Context of Divorce and the Impact on Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50(7), 472-480.
- Torun, F. (2011). Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 446-482.
- Torun, F. (2016). *Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu-Çekişmeli Boşanmalarda ve Velayet Savaşlarında* (2. Baskı). İstanbul: Bilişsel ve Davranışçı Terapiler Serisi 17-Psikonet Yayınları.

- Tschann, J. M., Johnston, J. R., Kline, M. & Wallerstein, J. S. (1989). Family Process and Children's Functioning During Divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 431-44.
- Turan, N. (2012). Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet (s. 121). V. Duyan (Ed.). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Turkat, I. D. (1994). Child Visitation Interference in Divorce. *Clinical Psychology Review*, 14(8), 737-742.
- Turkat, I. D. (2000). Custody Battle Burnout. *The American Journal of Family Therapy*, 28(3), 201-215, DOI: 10.1080/01926180050081649
- Üstündağ, A. (2015). Yapısal Aile Danışmanlığı ve Bir Olgu Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 113-126.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları-71.
- Uyar, S. (1999). *Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ankara.
- Yıldırım, A. (1999). *Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi*. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı) (s. 75-99 ve 256-257). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Waldron, K. H. & Joanis, D. E. (1996). Understanding and Collaboratively Treating Parental Alienation Syndrome. *American Journal of Family Law*, 10, 121-133. Erişim Adresi: <http://www.fact.on.ca/Info/pas/waldron.htm> (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Wallerstein, J. S. & Kelly, J B. (1976a). The Effects of Experiences of The Parental Divorce: Child in Early Latency. *American Journal Orthopsychiatry*, 46(1), 20-32.
- Wallerstein, J. S. & Kelly, J B. (1976b). The Effects of Experiences of The Parental Divorce: Child in Later Latency. *American Journal Orthopsychiatry*, 46(2), 256-269.
- Walsh M. R. & Bone, J. M. (1997). Parental Alienation Syndrome: An Age-Old Custody Problem. *The Florida Bar Journal*. Erişim Adresi: <http://www.fact.on.ca/Info/pas/walsh.htm> (Erişim Tarihi: 26.04.2020)
- Warshak, R. A. (2003). Bringing Sense to Parental Alienation: A Look at the Disputes and the Evidence. *Family Law Quarterly*, 37, 273-301.

- Warshak, R.A. (2010). Family Bridges: Using Insights From Social Science to Reconnect Parents And Alienated Children. *Family Court Review*, 48, 48-80.
- Warshak, R. A. (2006). Social Science and Parental Alienation: Examining the Disputes and the Evidence. In R. A. Gardner, S. R. Sauber, & D. Lorandos (Eds.), *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome, Conceptual, Clinical and Legal Considerations* (p. 352–371). Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Warshak, R. A. & Santrock, J. W. (1983). The Impact of Divorce in Father-Custody and Mother Custody Homes: The Child's Perspective. *New Dir Child Adolesc Dev*, 19, 29-46.
- Wolfinger, N. H. (2003). Family Structure Homogamy: The Effects of Parental Divorce on Partner Selection and Marital Stability. *Social Science Research*, 32, 80–97.

EK 1. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Sümeyra CEYLAN

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 21.10.2020 tarihli ve E-12908312-300-00001296007 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **Sümeyra CEYLAN**'ın **Doç. Dr. Aslıhan AYKARA** danışmanlığında hazırladığı "**Çekişmeli Boşanmayla Parçalanmış Aile Çocuklarının Ebeveynlerine Yabancılaşmaya İlişkin Deneyimleri**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **27 Ekim 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

EK 2. ARAŞTIRMA İZİN YAZISI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 12908312-300
Konu : Sümeyra CEYLAN Hk

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŐKANLIđINA

Anabilim Dalınız Yüksek Lisans programına kayıtlı öğrencilerinizden **Sümeyra CEYLAN'ın** Tezi kapsamında Etik Komisyonu araştırma izni isteğine ilişkin Etik komisyondan alınan izin yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve **öğrenci ile danışmanı Doç. Dr. Ashhan AYKARA'ya** tebliğini rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜŐEN
Enstitü Müdürü

Ek: Yazı (1 Adet)

EK 3. KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM METNİ/GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

“Çekişmeli Boşanmayla Parçalanmış Aile Çocuklarının Ebeveynlerine Yabancılaşmaya İlişkin Deneyimleri” isimli bu araştırmanın amacı; yapısal aile sistemleri kuramı doğrultusunda boşanmayla parçalanmış aile çocuğu olan bireylerin boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte ebeveynleriyle deneyimlerinin yabancılaşma bağlamında değerlendirilmesi, bu bireylerin yaşadıklarını nasıl algıladıklarının, bu süreçlerin şimdiki yaşantılarına olan getirilerinin ne olduğunun görülmesi ve söz konusu bireylerin görüşleri de dikkate alınarak sosyal hizmet mesleği çerçevesinde aile sistemine nasıl bir destek ve katkı sunulabileceğine yönelik önerilerin geliştirilmesidir. Bu araştırmaya sizin vereceğiniz katkılar, araştırmanın amacının gerçekleştirilmesi ve söz konusu alanda çözüm önerileri geliştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyorum. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz, lütfen formu imzalayınız.

Bu araştırmayı yapmak istememin nedeni boşanmayla parçalanmış aile çocuğu olan bireylerin; boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşantılarında ebeveynlerinin arasındaki ilişkiyi ve ebeveynleriyle kendilerinin ilişkisini nasıl algıladıklarını ortaya koyabilmek, tüm bu süreçlerde aile içindeki ilişki dinamiklerini anlayabilmek, ebeveynleriyle ilişkilerinde kendilerinin ya da başkasının tanımlamalarıyla (farkında olunan) veya henüz tanımlamadıkları (farkında olunmayan) yabancılaşmaya yönelik deneyimlerini görünür kılabilmek, tüm bu süreçlerde bireylerin yaşadıklarının şimdiki kendilerine getirilerini belirleyebilmektir. Dolayısıyla, boşanmayla parçalanmış bir ailenin üyesi olmanın sizin için, boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte ne anlama geldiğini, bu süreçlerde aile içi ilişkilerinizi nasıl deneyimlediğinizi; bunların eğitim, iş ve sosyal yaşamınızı, aile ve arkadaş ilişkilerinizi nasıl etkilediğini, yaşadığınız güçlüklerle nasıl baş ettiğinizi kendinize özgü tecrübelerinizle anlamak istiyorum. Bu çerçevede size; aile içi ilişkilerinizle, sosyal yaşantınızdaki ilişkilerle, boşanmayla ve ailedeki diğer üyelerin ilişkileriyle ve deneyimlediğiniz süreçlerin kendi yaşamınıza getirileri ile ilgili duygularınıza, düşüncelerinize ve davranışlarınıza yönelik boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreç sıralamasıyla sorular sorulacaktır. Bu araştırmaya vereceğiniz katkılar boşanmayla parçalanmış aile çocuklarının boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçte yaşadıkları güçlüklerin özellikle kurumsal hizmetlerle karşı karşıya geldiklerinde azaltılmasında ve daha iyi hizmetler almalarında yardımcı olacaktır. Araştırmanın uygulaması, sizinle, ortalama bir saatlik ve ses kaydının yapılacağı yüz yüze bir görüşme ile gerçekleşecektir. Konuşmalarınızın tamamını yazmak ya da akılda tutmak çok zor ve aktaracağınız her söz çok önemli olduğundan görüşmenin kayıt cihazıyla kaydedilmesi gerekmektedir. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Aslıhan Aykara ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi sosyal hizmet uzmanı Sümeyra Ceylan tarafından gerçekleştirilecek bu araştırmaya katılımınız, araştırmanın başarısı için önemlidir. Bu araştırmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Araştırmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır. Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle

kullanılmayacaktır. Çalışmanın değerlendirilmesi sırasında kimlik bilgileriniz-isminiz kaydedilmeyecek ve verdiğiniz bilgilerin gizliliği kesinlikle korunacaktır. Bu araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır ve reddettiğiniz takdirde herhangi bir şey olmayacaktır. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekme hakkına ve rahatsız olduğunuz ya da size rahat hissettirmeyen sorulara cevap vermeme konusunda özgürlüğe sahipsiniz.

Katılmayı kabul ediyorsanız kâğıdı imzalamanızı rica ediyorum. Kâğıdın bir kopyası size de verilecektir. Bunların yanı sıra soruların dikkatli ve içtenlikle yanıtlanması büyük önem taşımaktadır. Gösterdiğiniz ilgi, duyarlılık ve iş birliği için teşekkür ederim.

(Katılımcının Beyanı)

Doç. Dr. Aslıhan AYKARA sorumluluğunda sosyal hizmet uzmanı Sümeyra CEYLAN tarafından bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim. Eğer bu araştırmaya katılırsam araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine bu araştırma sırasında da büyük özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Projenin yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemin uygun olacağını bilincindeyim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır. Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırma projesinde “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

İmzalı bu form kâğıdının bir kopyası bana verilecektir.

Bu araştırmaya kendi isteğimle katılıyorum ve yukarıdaki koşulları kabul ediyorum.

Tarih:

Katılımcının;

Adı-Soyadı (Rumuz):

Adres:

Tel:

İmza:

Katılımcı ile Görüşen Araştırmacının;

Adı Soyadı: Sümeyra CEYLAN

Adres: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü-Beytepe, ANKARA

Tel:

E-posta:

İmza:

EK 4. YARI-YAPILANDIRILMIŞ REHBER GÖRÜŞME FORMU

Kişisel Bilgiler

1. Sosyodemografik bilgileri (*yaşı, cinsiyeti, nerede yaşadığı, doğum yeri, hane halkı büyüklüğü, eğitim durumu, çalışıp çalışmadığı, mesleği, kardeşi varsa kaç tane olduğu, medeni durumu, çocuğu varsa tane olduğu, ebeveynlerinin eğitim durumu, çalışıp çalışmadığı*) Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Boşanma Davasına ve İlgili Davalara İlişkin Bilgiler

2. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında boşanma durumu ile ilgili neler düşünüyordunuz? (*böyle düşünmesinde etkili olan şeyin ne/neler olduğu, bu düşüncelerin nereden geldiği*)

3. Ebeveynlerin boşanma davasıyla ve varsa sonrasında açılan başka davalarla ilgili bilgiler (*Dava şekli, sebebi, süresi hakkında bilgi, ilişkili hangi davaların açıldığı, bu davaların süreleri, velayetinin kime verilmesini tercih ettiği, tedbiren velayetin kime verildiği, son velayetin kime verildiği, kesin velayet kararı sonrası diğer ebeveynle görüşme planının nasıl olduğu, karşı velayet davası açılıp açılmadığı*)

4. Ebeveynlerinizin boşanma kararı size nasıl bildirildi? Siz bu kararla ilgili neler düşündünüz? Ebeveynlerinizin boşanmaları sırasında ve sonrasında kendinizi nasıl hissediyordunuz? (*boşanmadan ebeveynlerden herhangi birinin sorumlu olduğunu düşünüp düşünmediği, öyle düşünüyorsa kimin, neden sorumlu olduğunu düşündüğü, boşanmaya sebep olduğunu düşündüğü olarak ifade ettiği ebeveynine karşı suçlama, şefkat gibi neler hissettiği, ebeveynlerinin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında, sonrasında günlük rutininde değişen bir şeyin olup olmadığı, hangi alanda ya da alanlarda yaşadıklarıyla bağlantılı etkilerin görüldüğünü, hayatının bu olaydan sonrası için ne düşündüğü, kendinizde eskisine göre nelerin değiştiğini, insanlarla ilişkilerinizde eskisine göre nelerin değiştiğini düşünüyorsunuz, böyle düşünmesinde etkili olan şeyin ne/neler olduğu*)

Aile İlişkilerine İlişkin Bilgiler

5. Ebeveynlerinizin boşanmasından önceki hayatınızı tarif etmek için ne söylemek isterdiniz? (*nasıl bir ortamda/çevrede yaşadığı, bu süreçte taşınma, göç hikâyesinin olup olmadığı, bu süreçte psikolojik, gelişimsel, tıbbi, ailesel, çevresel bir sorun yaşayıp yaşamadığı, yaşadıysa bu sorunun ne olduğu, nasıl yaşandığı*)

6. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında çocukluğunuzla ilgili aklınıza gelen ilk şey (anılar, çağrışımlar) nedir?

7. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında annenizle ilişkiniz nasıldı? (şu anda görüşüp görüşmediği, yokluğunu hissedip hissetmediği, hissediyorsa hangi konularda hissettiği, annesiyle kurduğu iletişimi nasıl tanımladığı (katı, net, dağınık sınır tanımlamasından yola çıkılarak bireyin anlattığıyla uyumlu olanın geri bildirimini verilir), annesine karşı davranışlarında eskisine göre bir değişiklik olup olmadığı, kendisine göre ilişkilerindeki değişikliklerde etkisi olan şeyin ne ya da neler olduğu, ona karşı ne hissettiği, ona karşı böyle hissetmesinde etkili olan şey ne (zayıf ebeveynlik, şiddet, diğer ebeveynle olan ilişkisi, kişisel özellikleri vb.), annesinin ne kadar iyi bir anne olduğunu düşündüğü, kafasında bir anne profili varsa annesinin buna uyup uymadığı, annesinin onu ne kadar tanıdığını düşündüğü, hayatındaki olaylara eşlik ve tanıklık etmesini isteyip istemediği, etmemesinin eksikliğini yaşayıp yaşamadığı, annesiyle ilgili aklına gelen ilk anısının ne olduğu, annesiyle en iyi/güzel anısının ne olduğu, güzel anılarının çok olup olmadığı konusunda ne düşündüğü, onunla vakit geçirmekten hoşlanıp hoşlanmadığı, imkânının olması halinde annesiyle nasıl bir ilişkisinin olmasını istediği, ne kadar vakit geçirmek istediği, annesiyle tartışma/kavga oranının ve düzeyinin ne olduğu, tartışma/kavga sonrası annesiyle arasını düzeltme konusunda adım atmaya daha yatkın olup olmadığı, söylediği şeylerin onu kırabileceğini düşünüp düşünmediği, ailedeki bir diğerine ya da diğerlerine karşı annesiyle birlik olup olmadığı)

8. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında babanızla ilişkiniz nasıldı? (şu anda görüşüp görüşmediği, yokluğunu hissedip hissetmediği, hissediyorsa hangi konularda hissettiği, babasıyla kurduğu iletişimi nasıl tanımladığı (katı, net, dağınık sınır tanımlamasından yola çıkılarak bireyin anlattığıyla uyumlu olanın geri bildirimini verilir), babasına karşı davranışlarında eskisine göre bir değişiklik olup olmadığı, kendisine göre ilişkilerindeki değişikliklerde etkisi olan şeyin ne ya da neler olduğu, ona karşı ne hissettiği, ona karşı böyle hissetmesinde etkili olan şey ne (zayıf ebeveynlik, şiddet, diğer ebeveynle olan ilişkisi, kişisel özellikleri vb.), babasının ne kadar iyi bir baba olduğunu düşündüğü, kafasında bir baba profili varsa babasının buna uyup uymadığı, babasının onu ne kadar tanıdığını düşündüğü, hayatındaki olaylara eşlik ve tanıklık etmesini isteyip istemediği, etmemesinin eksikliğini yaşayıp yaşamadığı, babasıyla ilgili aklına gelen ilk anısının ne olduğu, babasıyla en iyi/güzel anısının ne olduğu, güzel anılarının çok olup olmadığı konusunda ne düşündüğü, onunla vakit geçirmekten hoşlanıp hoşlanmadığı, imkânının olması halinde babasıyla nasıl bir ilişkisinin olmasını istediği, ne kadar vakit geçirmek istediği, babasıyla tartışma/kavga oranının ve düzeyinin ne olduğu, tartışma/kavga sonrası arasını düzeltme konusunda adım atmaya daha yatkın olup olmadığı, söylediği şeylerin onu kırabileceğini düşünüp düşünmediği, ailedeki bir diğerine ya da diğerlerine karşı babasıyla birlik olup olmadığı)

9. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesindeki, boşanmaları sırasındaki ve sonrasında ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz? (evlenme hikayeleri, bu ilişkiyi nasıl tarif ettiği, evliliklerinde bir sorun olup olmadığına ilişkin düşüncesi, sorun vardıysa ne gibi sorunlar olduğunu ve boşanmaları öncesinde ve sırasında ebeveynleri arasında çıkan

anlaşmazlıklarda daha çok kimin haklı olduğunu düşündüğü, ebeveynlerinin başkalarıyla evlenip evlenmediği ve bunun hakkında ne hissettiği, evliliğin kişilerin birbirlerini evlenmeden önce tanımaları sonrasında yapılmasının evliliğe etki hakkındaki düşünceleri)

10. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında kardeşinize/kardeşlerinize karşı davranışları sizce nasıldı?

11. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında varsa başka çocuklarına karşı davranışları sizce nasıldı?

12. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında annenizin akrabalarıyla ilgili neler düşünüyordunuz? (*annesinin akrabalarıyla kendisinin ilişkisinin nasıl olduğu, böyle düşünmesinde etkili olan şeyin ne/neler olduğu, bu düşüncelerin nereden geldiği*)

13. Ebeveynlerinizin boşanmalarının öncesinde, boşanmaları sırasında ve sonrasında babanızın akrabalarıyla ilgili neler düşünüyordunuz? (*babasının akrabalarıyla kendisinin ilişkisinin nasıl olduğu, böyle düşünmesinde etkili olan şeyin ne/neler olduğu, bu düşüncelerin nereden geldiği*)

Sosyal ve Profesyonel Destek Sistemine İlişkin Bilgiler

14. Çevrenizde ebeveynlerinizin boşanmalarıyla bağlantılı olarak yaşadıklarınızı paylaşma ihtiyacınız oldu mu, paylaşabileceğiniz birileri var mıydı? Paylaşma gereksiniminiz nasıl doğdu, biraz anlatabilir misiniz?

15. Aynı konuları şu anda sosyal çevrenizi oluşturan kişilerle paylaşma ihtiyacınız oluyor mu?

16. Ebeveynlerinizin boşanmaları öncesi, sırası ve sonrası sürecinde herhangi bir konuda profesyonel destek aldığınız oldu mu? Bu nasıl bir süreçti? (*bilinçli alınan desteklerin neler olduğu, bilinçli alınan ruh sağlığı alanından destekler dışında herhangi bir şekilde sosyal hizmet uzmanlarıyla, sosyal hizmet desteğiyle karşı karşıya gelip gelmediği*)

17. Velayetin kime verileceği hakkında karar verici olan meslek gruplarıyla ilgili bilgilerinizi ve düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz? Bu gruplarla görüşmeniz oldu mu? Görüştüğünüz kişiler size nasıl yaklaştı?

18. Ebeveynlerinizin boşanması ile bağlantılı yaşadığımız süreçlerde farklı neler olmasını isterdiniz, neler yapılabilirdi? (*boşanma olayıyla ilişkili tüm bir sistemle ilgili olarak ve sosyal hizmet mesleği özelinde neler daha iyi, neler daha farklı, neler aynı olmalı üzerine düşünceleri*)

19. Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

EK 5. ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/01/2022

Tez Başlığı: Boşanma Sonrası Yaşam Deneyimleri: Ebeveyne Yabancılaşmaya İlişkin Nitel Bir Araştırma

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 329 sayfalık kısmına ilişkin, 20/01/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %...³tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza: 20.01.2022

Adı Soyadı: Sümeyra CEYLAN DOLANBAY
Öğrenci No: N18234357
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Programı: Sosyal Hizmet

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Aslıhan AYKARA

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 20/01/2022

Thesis Title: Life Experiences After Divorce: A Qualitative Research On Parental Alienation

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 20/01/2022 for the total of 329 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ...3.2%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature: 20.01.2022

Name Surname: Sümeyra CEYLAN DOLANBAY

Student No: N18234357

Department: Social Work

Program: Social Work/Master of Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç. Dr. Aslihan AYKARA

